

ISSN 1857-2294

Academia de Științe a Moldovei
Institutul de Cercetări Juridice și Politice

REVISTA

DE FILOSOFIE, SOCIOLOGIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Revistă științifică, fondată în 1953
Actualizată în 1991

2 (165)
2014

Chișinău, 2014

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR-ȘEF

Victor Moraru, doctor habilitat în științe politice

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Victor Juc, doctor habilitat în științe politice

SECRETAR ȘTIINȚIFIC

Svetlana Ciumac, doctor în economie

COLEGIUL DE REDACȚIE

Alexandru Roșca, academician al AȘM

Gheorghe Paladi, academician al AȘM

Arcadie Ursul, academician al AȘM (Rusia)

Andrei Timuș, membru corespondent al AȘM

Teodor Dima, academician al Academiei Române (România)

Philippe Claret, doctor în științe politice, Universitatea Montesquieu Bordeaux IV (Franța)

Gheorghe Bobână, doctor habilitat în filosofie

Valeriu Mîndru, doctor în sociologie

Olga Găgăuz, doctor habilitat în sociologie

Victor Mocanu, doctor în sociologie

Ana Pascaru, doctor habilitat în filosofie

Pantelimon Varzari, doctor habilitat în științe politice

Revista este aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Tipul de revistă: categoria B

Redactor: **Tamara Osmochescu**

Procesare computerizată: **Elena Curmei**

Toate materialele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției:

Institutul de Cercetări Juridice și Politice

Academia de Științe a Moldovei

MD-2001, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1

<http://www.iiesp.asm.md>

e-mail: iiesp.asm@gmail.com

tel./fax: (+373-22) 27-05-37, 27-14-69

© Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2014

CUPRINS

RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI STUDII EUROPENE

Victor Juc, Carolina Dodu-Savca	L'interêt national – facteur déterminant des priorités stratégiques de la République de Moldova	7
Aurelia Peru-Balan	Geneza și instituționalizarea PR - ului politic	27
Natalia Albu	Considerații teoretice privind conceptul de alianță politico-militară	44
Alla Roșca	Republic of Moldova in U.S. foreign policy: Public Diplomacy	55

ȘTIINȚE POLITICE

Pantelimon Varzari	Repere principale ale teoriilor neolitiste privind guvernarea societății	68
Ion Rusandu, Rodica Rusu	Dimensiunile axiologice și politice ale societății civile: definiții, realități și tendințe	79
Constantin Manolache	Bazele teoretico-metodologice ale cercetării organismului militar al statului	90
Ирина Кауненко, Лучия Гашпер	Этноидентификационные процессы в Республике Молдова: теоретические и практические аспекты	100
Евгений Романенко	Электронное правительство как инструмент интерактивно-коммуникативного взаимодействия органов государственной власти с общественностью	110

SOCIOLOGIE ȘI DEMOGRAFIE

Andrei Timuș	Raționalizarea modelului dezvoltării economice trebuie să asigure creșterea nivelului de trai	119
Valeriu Mîndru	Nivelul de trai al populației: percepții și statistici	124
Angela Mocanu	Perfecționarea sistemului educațional: factor important al evoluției stratificării sociale	132

FILOSOFIE

Ana Pascaru	Preocupări epistemice privind cadrul societății bazate pe cunoaștere	137
Bogdan Popoveniuc	Procesul civilizației și economia socială. Necesitatea unei schimbări culturale	146

MASS-MEDIA ȘI COMUNICARE

Victor Moraru, Mariana Tacu	Mecanismele de funcționare a mass-mediei: teorii și efecte	161
--	---	------------

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

Ruslana Grosu	Transformările structural - sistemice din arealul islamic: studiu istoriografic	177
Natalia Beregoi	Activitatea actorilor relațiilor internaționale în domeniul mediatic	194
Анна Кивачук	Динамика численности и структуры населения мун. Кишинэу	208
Ionel Pintilii	Limba universală: elementul fundamental în dialogul civilizațiilor	217
Ecaterina Grigoraș	Mobilitatea academică a studenților din Republica Moldova	228
Ирина Червинская	Совершенствование механизмов защиты внешней торговли Беларуси в условиях формирования Евразийского Экономического Союза	235
Степан Мякчило	Социально-эпистемологический контекст философской рефлексии: предпосылки и принципы исследования	242

CONTENTS

INTERNATIONAL RELATIONS AND EUROPEAN STUDIES

Victor Juc, Carolina Dodu-Savca	L'intérêt national – facteur déterminant des priorités stratégiques de la République de Moldova	7
Aurelia Peru-Balan	Genesis and institutionalization of political PR	27
Natalia Albu	Theoretical considerations on the concept of politico-military alliance	44
Alla Roşca	Republic of Moldova in U.S. foreign policy: Public Diplomacy	55

POLITICAL SCIENCES

Pantelimon Varzari	Main benchmarks of the neo-elitist theories regarding governance of society	68
Ion Rusandu, Rodica Rusu	Axiological and political dimensions of civil society: definitions, realities and trends	79
Constantin Manolache	The methodological- theoretical bases of the state's military body research	90
Ирина Кауненко, Лучия Гашпер	Etnoidentification processes in the REPUBLIC of Moldova: theoretical and practical aspects	100
Евгений Романенко	Electronic Government as a tool for interactive-communicative interaction bodies of public	110

SOCIOLOGY AND DEMOGRAPHY

Andrei Timuş	Rationalisation of the economic model development should ensure increasing way of life	119
Valeriu Mîndru	The living standart of the population : perceptions and statistics	124
Angela Mocanu	The perfection of educational system as an important factor of the evolution of social stratification	132

PHILOSOPHY

Ana Pascaru	The epistemic significance on the knowledge society	137
Bogdan Popoveniuc	The social process and economic civilization. Need for a cultural change	146

MASS-MEDIA AND COMMUNICATION

- Victor Moraru, Mariana Tacu** The mechanisms of functioning media: theories and effects **161**

RESEARCH PAPERS

- Ruslana Grosu** The structural-systemic changes in islamic area: historiographical research **177**
- Natalia Beregoi** The activity of international relations' actors in mass media field **194**
- Анна Кивачук** Dynamics of number and population age structure in mun. Chishinau **208**
- Ionel Pintilii** Universal language: a fundamental element in the dialogue of civilizations **217**
- Ecaterina Grigoraş** The academic mobility of students in Republic of Moldova **228**
- Ирина Червинская** The improvement of enforcement mechanisms Belarus' foreign trade during the formation of the Eurasian Economic Union **235**
- Степан Мякчило** The social-epistemological context of philosophical reflection: background and principles of study **242**

L'INTERET NATIONAL – FACTEUR DETERMINANT DES PRIORITES STRATEGIQUES DE LA REPUBLIQUE DE MOLDOVA

INTERESUL NAȚIONAL - FACTOR DETERMINANT AL PRIORITĂȚILOR STRATEGICE ALE REPUBLICII MOLDOVA

**Victor JUC, doctor habilitat în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM,**

**Carolina DODU-SAVCA, doctor în filologie,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova**

Rezumat

În articol sînt reliefate două blocuri de probleme : fundamentarea conceptului de interes național și definirea interesului național al Republicii Moldova. Interesul național este o categorie obiectiv-subiectivă, în sensul că se perpetuează unele scopuri netrecătoare, dar, totodată, este canalizat de către elita conducătoare în conformitate cu opțiunile sale strategice. Elaborarea interesului național trebuie să pornească de la interesele societății și ale indivizilor, pentru că nu indivizii există pentru stat, ci statul pentru indivizi. Interesul național al Republicii Moldova include mai multe componente, începînd cu garantarea și asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale și încheind cu realizarea vocației europene a poporului Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: interes național; stat; societate; individ; carcter obiectiv-subiectiv; drepturi și libertăți fundamentale; integritate teritorială; independență; economie competitivă de piață; vocație europeană; securitate națională; Republica Moldova.

La formulation de l'intérêt national se présente comme un procès dynamique et complexe étant donné que cette catégorie reflète des réalités sociales. Les réalités sociales comportent la totalité des besoins et des aspirations communs à tous les membres d'une entité socioculturelle, leur satisfaction et leur soutien étant une condition indispensable à l'existence et à l'identité de la société en tant que sujet de l'histoire. L'intérêt national reflète les aspirations d'un peuple d'occuper, dans le cadre de la communauté mondiale, une place qui correspond le mieux à ses traditions historiques, culturelles et spirituelles et qui lui assurerait la pleine réalisation de son potentiel.

La principale institution politique habilitée à définir l'intérêt national, ainsi qu'à l'exprimer et à le soutenir, est l'État qui assure la légitimité de son pouvoir en valorisant les aspirations de la communauté socioculturelle qu'il représente. A. Schlesinger, jr. estime que l'État qui ne paie pas l'attention nécessaire à l'intérêt national en tant que force motrice de sa politique ne peut pas survivre.

Dans une perspective académique, R. Keohane a insisté sur la nécessité et l'opportunité d'élaborer une théorie de l'intérêt, mais sans faire, comme le souligne D. Sanders, une référence explicite à l'intérêt national. R. Keohane indique le fait que le manque d'une telle théorie rend impossible toute théorie des relations internationales. Dans la même veine, V. Beniuc estime que « l'intérêt national est le projet le plus complexe qui peut être réalisé par un pays, son élaboration et son développement représentant un acte extrêmement nécessaire et responsable qui vise non seulement à une parfaite cristallisation conceptuelle, mais aussi à la mobilisation sociale pour l'exécution de ce projet. La nation, la communauté d'un État qui n'est pas pleinement consciente de ses intérêts, ne peut pas compter sur une existence et un développement durables » [1, p.117].

Selon les idées de A. Linklater et S. Burchill, l'intérêt national « consiste dans la préservation de l'identité politique et culturelle d'une nation et doit être le garant de l'indépendance nationale, de l'intégrité territoriale, de l'ordre public et de l'équilibre interne » [2, p.75], alors que, selon Iu. Pîntea, les intérêts nationaux sont basés « sur les valeurs et le patrimoine national, le potentiel moral et intellectuel de la société qui sont réalisés et garantis par l'activité de perspective dans les domaines économique, politique et militaire, social et démographique, informationnel et de l'environnement, etc. » [3, p.24].

Certes, aujourd'hui les idées de A. Schlesinger, jr. ou de Iu. Pîntea, telles que « le fait d'ignorer les intérêts nationaux peut entraîner la disparition de l'État comme sujet indépendant de rapporteurs internationaux », sont secouées essentiellement par les processus transnationaux de la mondialisation. Pourtant, ces réalités ne peuvent pas être un obstacle pour qu'une nouvelle démocratie, et notamment la République de Moldova, ne puisse pas formuler expressément et catégoriquement ses intérêts nationaux, en mobilisant ses efforts pour les atteindre. V. Saca fait valoir à juste titre que « si dans les conditions de l'Europe occidentale ce concept est considéré en quelque sorte un obstacle à l'intégration, en Europe de l'Est il s'impose au premier plan, ce qui reflète les tendances des États à renforcer l'identité de l'intérêt national et de se retrouver en dépit des désintégrations » [4, p.75].

Selon V. Beniuc, « l'essence de l'intérêt national, en principe, et pour la République de Moldova, en particulier, est déterminée par des facteurs qui assurent la continuité et la qualité de l'État et de la société dans l'environnement concurrentiel national et international » [5, p.116]. Elle comprend : les moyens et le niveau de développement économique ; le potentiel intellectuel et scientifique de la communauté qui aspire à bâtir une économie fondée sur la connaissance ; les capacités de l'État de le réaliser dans l'ensemble du territoire du pays et en accord avec les voisins et les partenaires stratégiques ; le niveau de la conscience nationale ; le renforcement de l'identité et de l'unité nationale (A. Colațchi préfère le terme « autoconscience nationale ». Dans ce cas, la notion de l'« autoconscience » ne dé-

signe pas la « conscience » dans le sens général. Le terme est utilisé dans le sens de la prise de conscience de son appartenance à une communauté. Ce terme est jugé par A. Colațchi le plus approprié parce qu'il le considère le « créateur/générateur » qui assure aux autres organismes la qualité de communauté sociale [6, p.187]). A.Burian estime que les intérêts nationaux se forment dans une interconnexion complexe des facteurs économiques, sociaux, nationaux, psychologiques, etc., qui « dans leur ensemble déterminent le contenu et le caractère de l'expérience nationale-historique du peuple et du pays respectif » [7, p.196] ; comme tels, ils ne peuvent pas exister indépendamment de la conscience de leurs acteurs.

Incontestablement, le manque d'une théorie sur l'intérêt national représente un point vulnérable, un vrai péril pour l'existence de l'État et du peuple ; péril qu'il ne faut pas négliger, car dans l'absence d'une formulation/réglementation claire des objectifs et des priorités stratégiques de développement les menaces et les risques se présentent de manière inévitable. A.Burian opine que le succès d'une politique externe d'un État est déterminé par la clarté de la formulation de l'intérêt national, ainsi que par la conception que l'on se fait sur l'identification des voies et des moyens de leur réalisation. E. Ciobu les qualifie comme « impulsion de l'activité diplomatique », alors que V.Beniuc les définit comme « force mobilisatrice de base dans les actions du citoyen, de la société et de l'État ».

En 1936, l'Encyclopédie des Sciences politiques (Oxford) a introduit dans le circuit scientifique la catégorie d'« intérêt national » dont la paternité est attribuée à R.Niebuhr et Ch.Beerd. Les deux scientifiques mettent les bases d'une analyse dans la clé du réalisme politique : les états réalisent les intérêts nationaux par la politique étrangère. J.Rosenau, qui ne partage pas ces idées réalistes, soutient qu'initialement la catégorie de l'« intérêt national » a servi de moyen de justification ou de conception de la politique étrangère d'un État donné. Un rôle déterminant dans cette théorie est joué par l'acceptation proposée par H.Morgenthau, selon laquelle la politique étrangère des états est déterminée par les « intérêts nationaux ». Ces intérêts ont un caractère objectif en raison de leur connexion à la nature humaine et, respectivement, aux circonstances géographiques et aux traditions historiques et socioculturelles du peuple. L'intérêt national comporte deux éléments de base : le premier élément - *permanent*, qui relève l'impératif de sa survivance, la loi immuable de la nature ; le deuxième élément - *variable*, qui représente la forme concrète, dans laquelle l'« intérêt national » peut se matérialiser en temps et en espace. La prérogative de déterminer les formes de son expression appartient à l'État, puisque c'est l'État qui a le monopole des relations avec le monde [8, p.45-51].

L'élément principal inclut trois facteurs : la nature de l'intérêt national qui doit être soutenu, la conjoncture politique dans laquelle il se développe et la nécessité rationnelle qui limite le choix des buts et des moyens. La base de l'intérêt

national reflète la langue du peuple, la culture et les conditions naturelles de son existence, alors que les facteurs internes, tels que le régime politique ou l'opinion publique, ne peuvent pas influencer sa nature. Sur cette base, H. Morgenthau met les fondements « du concept de l'intérêt national défini en matière de pouvoir », qui assure la connexion entre la raison qui tend à percevoir la politique internationale et les faits destinés à la connaissance, ce qui crée la possibilité de comprendre la politique en qualité de sphère indépendante de l'activité humaine. Le contenu « du concept de l'intérêt défini en matière de pouvoir » ne reste pas inchangeable et dépend du contexte politique et culturel dans lequel se forme la politique étrangère de l'État, alors que l'idée de l'intérêt national ne se soumet pas aux influences spatio-temporelles. Th.de Montbrial, par contre, conteste la supposition de l'analyste américain et exprime l'opinion que l'idée de la possibilité de définir l'intérêt national de manière absolue et univoque à long terme (comme fait existant par soi-même et découlant du principe de la survie identitaire) est une idée difficile de soutenir [9, p.204]. Par conséquent, en insistant sur la supposition que « les buts de la politique externe doivent être déterminés dans le contexte de l'intérêt national », H. Morgenthau met les fondements d'une tradition réaliste de l'exploration de ce concept. L'essence de cette approche est comme suit : les intérêts nationaux de la politique externe de l'État se divisent hiérarchiquement en deux niveaux : principal et secondaire. Conformément à cette tradition, le premier niveau est déterminé par la situation géographique de l'État et fait référence à son indépendance politique et économique, à la sécurité et à l'intégrité comme unité socio-économique et politique, nationale-historique et culturelle. Ces intérêts sont assurés par des moyens diplomatiques, politiques et militaires, économiques et idéologiques. Le deuxième niveau inclut les intérêts de l'État de maintenir la stabilité du système des relations internationales et de la sécurité internationale, en mettant en œuvre le management des conflits et la participation à des procès de coopération économique et écologique, culturelle et scientifique. Les intérêts secondaires développent, en définitive, une relation de dépendance par rapport aux intérêts principaux, bien qu'ils jouissent en même temps d'une autonomie croissante et conditionnent des activités de la politique étrangère de l'État.

Selon la théorie réaliste sur l'intérêt national, les intérêts principaux d'un État sont *grasso modo* inchangeables à condition que l'État reste une entité politique, quels que soient les régimes politiques ou les élites politiques. L'évolution des circonstances contribue à la modification, à différents degrés, du contenu sectoriel de l'activité de la politique étrangère de l'État. Cette politique est dirigée vers le soutien de ces intérêts, de leur forme concrète d'expression ou des moyens de leur réalisation. Soulignons que les intérêts de l'intégrité territoriale, de l'indépendance et de la sécurité sont toujours et nécessairement maintenus.

Contrairement aux intérêts principaux, les intérêts secondaires se distinguent par un haut degré de flexibilité et de transformation. Les intérêts secondaires sont plus facilement influencés par les conjonctures internes et externes qui sont en processus de changement continu ; on y trouve plus d'espace pour le compromis. Ils peuvent être distingués dans différentes périodes et sont sujets aux changements en fonction de la satisfaction ou de la disparition d'une nécessité et la création d'une autre. Dans certains cas, les intérêts secondaires sont sacrifiés au nom des intérêts principaux avec des pertes plus ou moins importantes pour l'État. Cette situation est assez courante. La conception et l'interprétation des intérêts secondaires sont désignées par les dirigeants politiques ou par le besoin de sécurité et changent en fonction des circonstances militaires et stratégiques ou encore en fonction de la politique étrangère. Tous ces facteurs dépendent de la place et du rôle que l'État occupe dans le système international, c'est pour cela que l'État lui-même peut minimiser ou interrompre certaines relations – économiques, culturelles, sportives ou d'autres natures – qui relèvent des intérêts de deuxième niveau.

Dans le même temps, les intérêts secondaires peuvent contribuer à assurer les intérêts principaux et peuvent être utilisés comme moyen pour l'obtention des concessions ou des avantages, de la pression ou de l'intimidation. Il est également à préciser que les frontières entre les deux niveaux d'intérêts sont mobiles, en particulier dans les situations où le prestige de l'État est mis en doute, mais dans certains cas, certains intérêts spécifiques sont déclarés ou proclamés d'importance vitale (pour l'État).

Une autre distinction entre les deux niveaux est spécifiée par S.Tămaș qui discerne dans l'esprit réaliste deux composantes de l'intérêt national. La première, celle qui est nommée *permanente*, correspond globalement aux prévisions faites par S.Burchill et A. Linklater, tandis que la deuxième composante, celle qui est considérée *mobile*, est déterminée par les circonstances spécifiques d'une période historique. Les objectifs dans ce cas-là sont « établis selon l'évolution des relations de pouvoir, les alliances de sécurité et les projets de sécurité crédibles » [10, p.167].

A.Wolfers estime que la réalisation des intérêts nationaux de l'État réside dans l'augmentation de sa force, surtout de sa puissance militaire. En prenant comme système de référence la situation internationale après la guerre, la catégorie de « l'intérêt national » est, selon l'analyste américain Wolfers, en relation organique avec une autre catégorie, celle de la « sécurité nationale ». Globalement, les deux catégories sont identiques et poursuivent des objectifs communs. Wolfers distingue : des « intérêts de l'État » et des « intérêts individuels ». Les premiers sont abordés en interdépendance et par rapport aux objectifs nationaux, qui se divisent en « direct » et « indirect ». Les objectifs nationaux directs ne représentent que la sécurité et l'indépendance nationale ; ils ne sont pertinents que pour les personnes qui s'identifient avec leur État national.

Les réflexions de J. Frankel s'inscrivent dans la même veine en soulignant que les intérêts nationaux et les objectifs nationaux déterminent les directions, les orientations et les particularités de la politique étrangère des États. À son avis, il est à distinguer les suivants types d'intérêts nationaux : aspirationnels, qui proviennent des principaux idéaux et des valeurs spirituelles du peuple ; opérationnels – ce sont les intérêts pratiques qui forment les objectifs immédiats de la politique quotidienne du gouvernement ; descriptifs, qui englobent les débats au Parlement et dans la presse, les idées exprimées par l'opinion publique sur la politique étrangère.

Le cadre conceptuel de la notion de « l'intérêt national » reste ouvert aux débats. Si pour P.Seabury et K.Thompson l'intérêt national est « un complexe conceptuel et normatif de buts », pour S.Krasner il est « un ensemble d'objectifs ordonnés transitivement et validés empiriquement qui n'a avantagé de manière disproportionnée aucun groupe dans la société » [11, p.68]. A.George utilise l'expression « intérêts nationaux vitaux » qui inclut plusieurs valeurs-survie physique, la liberté et l'abondance économique, tandis que M.Wight exclut le mot « national » du syntagme en expliquant que « les intérêts vitaux d'un État sont ce qu'il pense qu'ils le sont et non ce qu'un autre pouvoir dit qu'ils doivent l'être » [12, p.105], surtout que « le premier devoir de tout gouvernement est la protection des intérêts du peuple qu'il dirige et qu'il représente par rapport aux intérêts des autres peuples ».

Dans la même lignée s'inscrivent les idées de D.Clinton qui définit un double contenu de l'intérêt national. D'une part, l'intérêt national comporte le bien commun à toute la société, celle-ci constituant une communauté de gens qui a établi des relations durables et a concerté sur des normes de vie et sur des normes de comportement. D'autre part, il englobe les objectifs de la politique étrangère des états qui ont des rapports communs. Selon I.Savu, les intérêts nationaux représentent « dans la politique étrangère et dans la politique de sécurité, le principe régissant les actions diplomatiques, militaires et économiques afin de promouvoir le bien commun de la société » [13, p.30 - 40]. A.Burian estime que le niveau du développement socio-économique et socio-politique du pays, la situation géographique, les traditions nationales et historiques, les objectifs et les exigences visant à garantir la souveraineté et la sécurité sont les facteurs qui « transposés dans la politique étrangère, se focalisent sur la conception de l'intérêt national » [14, p.189].

Par conséquent, la tradition du réalisme, qui n'est pas d'ailleurs la seule conception à ce propos, associe l'intérêt national à l'intérêt de l'État et confirme l'utilisation justifiée du syntagme « intérêts nationaux de l'État »: les intérêts sont édifiés sur la base des besoins objectifs de la nation et c'est l'État en tant qu'organisateur du débat national qui met en œuvre ses politiques. G.Hegel a

noté que l'État est puissant et bien géré lorsque les intérêts particuliers sont en accord avec l'objectif général et à la seule condition que ce principe trouve sa réalisation ; seulement dans ces conditions, il exprime pleinement les « intérêts nationaux généraux ». H. Suganami, de son côté, estime que les notions « nations » et « états » sont généralement synonymes. D'ailleurs, ces notions ont été longtemps confondues, comme le constate D.Ethier, à cause des aspirations des entités étatiques modernes d'unifier en une seule nation les groupes humains résidant sur les territoires relevant de leur juridiction; « les intérêts nationaux de l'État » sont un phénomène socio-historique ; « les intérêts nationaux de l'État » ne peuvent exister indépendamment de ceux qui les désignent et comportent, selon H.Morgenthau, l'identité nationale. V.Beniuc opine que « la communion d'un État qui ne prend pas conscience de ses intérêts ne peut pas compter sur une existence et un développement durables ou sur une vie prospère » ; l'État représente la nation dans ses relations avec le monde extérieur, les intérêts nationaux étant un facteur intégrateur, selon U.Ozkirimli, qui réduit les dissensions entre l'État et la société civile. Dans le même ordre d'idées, V.Saca, en analysant la structure et certains aspects fonctionnels qui contribuent à la définition de l'intérêt national de la République de Moldova, souligne que le problème de l'édification de ce concept suppose la justification d'une idée générale-nationale qui « uniraient autour de soi tous les citoyens indépendamment de leur origine ethnique ou sociale ». Cette possibilité a été également mise en évidence par P.Varzari ; l'intérêt national est déterminé par les idéaux qui reflètent les valeurs sociales et ne peut pas être conçu, selon H.Morgenthau, en dehors de l'impératif de l'auto-préservation de l'État, puisque les objectifs majeurs sont, comme l'indique P.Țigankov, la sécurité et la souveraineté nationale comme expression du pouvoir suprême, du bien-être économique et du développement [15, p.126].

Il convient de noter que les chercheurs et spécialistes n'identifient pas unanimement l'intérêt national à l'intérêt de l'État. A titre d'argument, Ia.Etinger estime que l'intérêt national est une notion à caractère objectif et historique qui est apparue dans le résultat de l'interaction de nombreux facteurs tels que la situation géopolitique de l'ethnie, le nombre d'habitants du pays/la population et les relations avec les entités nationales ethniques voisines, la religion, les traditions et les particularités culturelles. Les intérêts de l'État, au contraire, sont en grande partie une notion subjective, étant en conjonction avec la compréhension et l'interprétation des intérêts nationaux par les forces politiques qui détiennent le pouvoir (les forces qui reflètent les aspirations de certaines couches sociales). Nous découvrons chez G.Mirski un point de vue quasi-similaire : les intérêts de l'État sont réduits en grande partie aux intérêts des milieux dirigeants.

La catégorie de l'« intérêt national » réunit non seulement les apologistes préoccupés par la mise en place d'un cadre conceptuel et d'une diversification

de son contenu, mais aussi les adversaires qui la privent du caractère scientifique et opérationnel. Ici se retrouvent ceux qui nient l'objectivité par rapport à la subjectivité et qui cherchent à promouvoir les hypothèses selon lesquelles les intérêts nationaux sont réalisés par l'activité des dirigeants politiques, qui peuvent les remodeler conformément aux aspirations personnelles ou à celles du groupe. Ainsi, J.-B. Duroselle estime qu'il serait mieux s'il y avait des possibilités pour définir l'intérêt national en matière d'objectivité, or, « toute réflexion sur l'objectivité est subjective » [16, p.88]. Sur le plan expérimental, par rapport aux repères approfondis dans la sociologie française des relations internationales, J.-P. Derriennic soutient que malgré le caractère objectif de l'intérêt, il s'avère à la fois inconnaissable parce qu'il y a le risque que la subjectivité des sujets qui font l'objet de la recherche (les gens et les communautés sociales) soit remplacée par la subjectivité du sociologue [17, p.26].

Il est utile de noter que les prises de position, qui remettent en question l'applicabilité et l'importance théorique de la notion d'intérêt national, ne semblent pas être une rareté. Ces prises de position ont évolué de la tendance de minimiser la pertinence de la détermination des options de politique étrangère jusqu'à la négation de sa valeur dans le contexte de la mondialisation et de l'érosion de la souveraineté de l'État. Dans l'acception de H. Bull, l'intérêt national est identique avec les intérêts de l'État, mais cette conception n'a pas de sens aussi longtemps que des objectifs précis et des conditions spécifiques ne soient pas définis. A titre illustratif, ce sont : « les buts concrets ou les objectifs que les États poursuivent ou devraient poursuivre : la sécurité, la prospérité, les objectifs idéologiques ou d'autres options » et que seulement dans ces conditions « le problème traité » vise les moyens de leur promotion [18, p.61 - 62]. G. Modelski considère que la notion de « l'intérêt national » n'est pas scientifiquement fondée, en raison du fait que les intérêts que le leader politique exprime ne reflètent ni les intérêts de la nation ni ceux de l'État », mais les intérêts de la communauté. Dans le dernier cas, il s'agit des intérêts conçus et formés par le leader politique au nom de la communauté qu'il représente et à laquelle il les [ces intérêts] présente ultérieurement. L'espace de la communauté est à la fois plus étroit et plus large que les frontières de l'État : il est plus étroit parce que le dirigeant politique n'exprime pas pleinement les intérêts des groupes sociaux et des citoyens de son État, mais également, il est plus large, car il reflète les intérêts des autres États, alliés ou amis, des groupes sociaux et des individus. L'État représente la condition indispensable à l'existence du leader politique, car il lui offre les moyens nécessaires pour atteindre les objectifs qu'il se désigne.

G. Modelski soutient que le leader politique doit tenir compte de trois types d'intérêts : les besoins de la communauté, qui ne sont pas autres que les intérêts repérés par les dirigeants politiques du passé ; les demandes des collaborateurs

temporaires, ce qui représente les intérêts découlant des objectifs actuels ; les exigences des opposants, c'est-à-dire les intérêts qui peuvent être négligés pour le moment afin d'atteindre les objectifs de l'avenir [19, p.8- 10, 19-20]. Selon M. Finnemore, la politique étrangère des États n'est pas déterminée uniquement par les intérêts objectifs (dérivés des capacités économique, politique ou militaire, par rapport au potentiel des autres acteurs), mais elle est déterminée à parts égales par les normes et les valeurs qui structurent les relations internationales.

Pour conclure, notons que dans la formulation des intérêts nationaux, le dirigeant politique doit prendre en compte toutes les exigences qui ont trait à la politique qu'il promet ou qu'il a l'intention de promouvoir ; et même s'il décide de négliger certaines exigences et certains intérêts, il ne peut pas négliger les conséquences de la décision prise lors de la formulation de ses objectifs de la politique étrangère. En tenant compte de la diversité des intérêts, qui ne sont que des souhaits et des exigences visant au comportement des autres États, le dirigeant politique cherche à exercer une influence sur ce comportement en transposant les intérêts de la communauté qu'il représente dans des objectifs de la politique étrangère. Si G.Modelski réserve au leader politique presque exclusivement la prérogative de l'exercice des intérêts nationaux et la formulation des objectifs de politique étrangère, R.Snyder reconnaît ce droit à un nombre plus grand de personnes. Il attribue un rôle important au processus de la prise de décision : les intérêts nationaux sont exprimés par les dirigeants politiques qui sont au pouvoir et qui peuvent adopter des décisions politiques et peuvent formuler, ayant à la base les intérêts nationaux, des objectifs nationaux à court ou long terme.

R.Keohane et R. Axelrod sont d'avis que « les perceptions définissent les intérêts et pour comprendre le degré de réciprocité des intérêts il est indispensable de concevoir le processus par lequel les intérêts sont perçus et les préférences sont déterminées [20, p.88 -89]. D.Sanders soumet à la critique cette idée en raison du fait que les intérêts sont définis en matière de structure de bénéfice à la manière du jeu « Dilemme du prisonnier ». Sanders cherche à déterminer « les limites de l'approche de la théorie des relations internationales fondée sur la théorie des jeux » par le biais des débats entre le néoréalisme et le néolibéralisme. Pour être plus convaincant, Sanders essaie de formuler le contenu des intérêts de l'État-nation sous l'aspect de leur perception chez les dirigeants qui le représentent. Il distingue deux types d'intérêts inhérents à un État national : économique et écologique, qui comprennent le bien-être économique et environnemental de la population à long terme ; politique et de sécurité, qui visent à maximiser la capacité de l'État à répondre rapidement et efficacement aux menaces et défis externes [21, p.378]. À son avis, une théorie des intérêts de l'État-nation qui, en fait, doit être abordée dans un contexte historique, «représente une condition nécessaire pour expliquer de manière satisfaisante le com-

portement de l'État national, ainsi que les résultats de l'interaction entre eux». Il est nécessaire, cependant, que l'élaboration des jugements de valeur ou la propulsion des spéculations intellectuelles sur la formulation et les conséquences des convergences ou des divergences des intérêts des États soit anticipée par la connaissance de la façon dont les responsables politiques perçoivent le contenu des intérêts de l'État qu'ils représentent. Cette exigence est réalisable par le truchement des « études empiriques amples et difficiles » (l'activité de recherche scientifique de Q.Wright est édicatrice en ce sens – n.n.), alors que pour la sécurité, il serait bien, selon le chercheur américain, de mettre en place une « typologie des intérêts ».

J.Rosenau estime également que l'élaboration de la théorie de l'intérêt national est un processus de nature subjective, car il exprime les intérêts des groupes sociaux auxquels le leader politique appartient. Même si cela est nécessaire « pour décrire, expliquer et analyser la politique étrangère et les relations internationales en matière d'intérêt national », cette catégorie ne peut pas servir d'outil d'analyse, vu le manque des procédés et méthodes empiriques pour l'évaluation de ces processus. Selon R.Aron la notion de « l'intérêt national » est polysémantique et donc moins opérationnelle pour analyser les finalités et les moyens de relations internationales. Or, chaque État définit des objectifs et des fins éternels, qui peuvent se manifester à la fois de manière abstraite et concrète : dans le premier cas, ils représentent la tendance à la sécurité, à la puissance et à la gloire et dans le deuxième cas, ils s'expriment dans la volonté d'élargir l'espace de vie, d'augmenter la population et de disséminer des idéologies et des valeurs que l'État partage. L'activité de la politique étrangère des états s'expriment dans les actes des dirigeants qui disposent d'un certain degré de liberté dans le choix des objectifs. Un rôle important est accordé à l'idéologie, aux ambitions, au tempérament et aux autres caractéristiques des politiciens de haut niveau. Dans le même temps, les dirigeants, grâce à la place qu'ils occupent, cherchent à créer l'impression qu'à la base de toutes les activités qu'ils exercent se trouve l'intérêt national.

Contrairement à S.Krasner et M.Wight, qui soutiennent que les intérêts nationaux expriment les aspirations de l'ensemble de la nation ou du peuple tout entier, F.Pearson et J.Rochester, ainsi que J.Rosenau, n'excluent pas la possibilité que les intérêts nationaux favorisent une ou plusieurs classes sociales à statut privilégié. Ils distinguent les lacunes suivantes de la catégorie d'intérêt national : la conception simpliste des relations internationales, la réduction de leur diversité et de leur complexité dans la compréhension des intérêts étroits de l'État ; le caractère vague du terme ; l'absence des critères identiques pour différents États dans l'exercice de la défense légitime; l'éventualité d'une incompatibilité entre les intérêts principaux et les intérêts secondaires de l'État ; l'intérêt national, défini par le gouvernement, peut apporter des avantages à l'ensemble de la nation, mais

il peut en même temps cibler uniquement les segments privilégiés ; certains États peuvent inclure dans la composition de leur intérêt national des notions comme « pouvoir » et « prestige » [22, p.149 -151].

M. Merle s'oppose généralement à l'utilisation de l'expression « intérêt national » et propose en qualité de mobile de l'activité des acteurs le syntagme « l'identité nationale » qui comprend la langue et la religion en tant que piliers de l'unité nationale, les valeurs culturelles et historiques, la mémoire nationale et historique [23, p.473]. Selon lui, le comportement de la France sur la scène internationale peut être mieux compris si l'on tient compte des oscillations de ses traditions historiques entre le patriotisme et le pacifisme, entre l'idéologie coloniale et l'idée de « mission civilisatrice ». Ces idées se réfèrent également, comme le souligne à juste titre M. Merle, aux traditions historiques des États-Unis, qui en particulier pendant la période de l'entre-deux-guerres ont oscillé entre isolationnisme et interventionnisme. Notons que la dernière position, devenue quasi-axiomatique, a été développée par de nombreux chercheurs (H. Kissinger, St. Hoffmann et autres exégètes). Bien sûr, il est impératif de prendre en compte, dans les activités de formation et de la mise en œuvre des intérêts nationaux, les traditions et les valeurs culturelles nationales, cependant H. Morgenthau n'a pas tort, car il n'oppose pas l'identité nationale à l'intérêt national, il l'estime comme son élément inaliénable. De plus, l'opinion de M. Merle, qui s'inscrit dans le cadre traditionnel français, amplifie le sens et la pertinence du facteur culturel.

Si la majorité absolue des chercheurs sont d'avis que l'intérêt national tient de la politique étrangère, J.-B. Duroselle et P. Renouvin au contraire considèrent que dans l'histoire européenne l'intérêt national appartient en particulier à la politique intérieure. Cette supposition est partagée par V. Saca, mais à la condition qu'elle se réfère exclusivement aux pays post-communistes en transition retardée, comme la Moldavie, où « l'intérêt national de l'État a un segment limité de manifestation et vise le plus souvent l'aspect interne de la politique et moins celui de la politique étrangère » [24, p.114], alors que dans les démocraties consolidées, on observe un équilibre entre les deux types de politiques.

Par conséquent, la définition de l'intérêt national, l'élaboration du contenu et la description de ses fonctions ont généré de nombreuses opinions, ainsi que des prises de position controversées. Les apologistes insistent sur le fait que cette catégorie offre de véritables leviers pour expliquer la politique internationale, tandis que les opposants la considèrent non étayée scientifiquement, dépourvue de caractère opérationnel et d'actualité. Les derniers invoquent le fait que l'intérêt national a eu de la pertinence dans l'époque de l'équilibre des forces du système d'états européens des XVIIIe - XIXe siècles, tandis qu'à l'heure actuelle, il a perdu essentiellement de sa signification. Sa valeur pratique est en déclin en raison des processus globaux d'intégration et de transnationalisation, en raison

du renforcement des acteurs supranationaux et de l'érosion de la souveraineté de l'État, en particulier par le transfert de compétence. En outre, le concept est une tentative de consolider l'unité inexistante entre l'État politique et la société civile, le bien-être et la survie de l'appareil bureaucratique. En fait, la réalisation des intérêts politiques, économiques et idéologiques de l'État ne s'est pas avérée être similaire au bien-être et au développement de la société civile. Les mouvements antiétatiques sont une expression/manifestation de ce conflit. Il est souvent mentionné que les sociétés contemporaines sont réparties à l'intérieur et que l'État dans le meilleur des cas peut jouer le rôle de médiateur entre les intérêts contradictoires dans leur cadre. L'État n'est plus donc un centre unificateur, et même s'il prétend l'être, il n'exprime plus l'intérêt national général et bien qu'il ait de l'influence sur certaines couches sociales, les appels à l'unité, sous la bannière de la promotion de l'intérêt national et de la loyauté, ont déjà beaucoup perdu de leur force et de leur capacité de mobiliser l'énergie de la société.

Mais à notre avis, il n'est pas moins vrai que l'intérêt national exprime le consensus national, où le dernier désigne l'intérêt du peuple tout entier, en particulier dans les relations avec le monde qui l'entoure. Ce n'est pas par hasard que les forces politiques et sociales les plus antagonistes, étant souvent placées en positions diamétralement opposées et en poursuivant des intérêts polaires dans la politique intérieure, parviennent à trouver des positions unanimes sur les questions de politique étrangère et cherchent à promouvoir les intérêts nationaux sur la scène mondiale. Surtout en période de conflit international, les sentiments de patriotisme deviennent plus profonds, ainsi que la conscience de l'appartenance de l'individu à sa nation. Dans ces circonstances, on atteste l'opinion que le potentiel économique et politique, la force et le rôle de l'État sur l'arène mondiale déterminent la qualité de la vie et le bien-être de chaque compatriote. Ignorer ces aspects de l'identité psychosociale veut dire causer de graves erreurs dans l'évaluation de certaines situations de la politique intérieure et/ou étrangère.

L'intérêt national – d'une part, comme catégorie dont les paramètres sont déterminés par la situation internationale et, d'autre part, comme système dont les valeurs prévalent dans la société et au niveau de l'État – est la conception et l'expression des besoins sociaux et de l'État par l'intermédiaire de l'activité des dirigeants politiques. L'élaboration des intérêts nationaux est réalisée par l'interconnexion de plusieurs facteurs qui déterminent leur contenu et leur caractère. Il est nécessaire de tenir compte des priorités de la politique intérieure, des programmes des principales forces politiques, des intentions des groupes d'intérêts influents et des éventuelles prises de position par les États concernés. Assurer les intérêts nationaux veut dire exiger le respect de plusieurs conditions, telles que la stabilité interne, le bien-être socio-économique, l'atmosphère morale élevée dans la société, la sécurité nationale, une conjoncture internationale favorable, le prestige et l'autorité sur l'arène mondiale.

Dans cet ordre d'idées, nous pouvons identifier quatre facettes ou aspects de l'intérêt national qui a été abordé en qualité de catégorie à caractère objectif-subjectif : aspect objectif : il contient les aspects qui visent l'État comme organisateur du début national dans les relations à l'intérieur et à l'extérieur, y compris le développement économique du pays, la stabilité de la situation socio-économique et politique, le potentiel économique et militaire. Ici se forme le premier type de relations. Le deuxième type se réfère à la situation géopolitique et au rôle et à la place de l'État dans les relations internationales, y compris dans le contexte du commerce mondial ; aspect subjectif : il inclut les conceptions sur le monde et les valeurs partagées par les chefs d'État, conceptions qui impriment un contenu concret à l'activité de la politique étrangère (basée sur l'intérêt national) ; aspect motivationnel : il représente la justification de certains actes de politique étrangère, actes déjà commis ou éventuels (sous le prétexte de la défense des intérêts nationaux) ; aspect de la mise en œuvre de la politique : il comprend les buts, les objectifs et les moyens par lesquels les intérêts nationaux trouvent leur accomplissement dans l'activité de la politique étrangère.

Rappelons donc les deux hypothèses principales : premièrement, l'intérêt national est exprimé soit par l'État, soit par les dirigeants politiques, en cohérence avec la politique étrangère et, deuxièmement, l'intérêt national relève de la politique intérieure. Il est évident qu'à l'heure actuelle, ces suppositions ne reflètent pas de manière adéquate les réalités complexes du monde globalisé. Les intérêts nationaux sont exprimés, à notre avis, à la fois par et dans la politique intérieure, ainsi que dans et à travers la politique étrangère, non seulement en raison de leur interconnexion, mais surtout étant donné l'interdépendance entre le cadre interne, national et les relations internationales. Ce processus a été remarqué par J. Rosenau encore à la fin des années '60 du XX-e siècle. Dans une perspective théorique et méthodologique, S. Gorceac, T. Dumitraș et Iurie Rusandu résument les positions prises face au caractère de l'intérêt national en spécifiant qu'il est possible d'identifier deux courants d'analyse. Le premier est appelé « objectiviste », représenté par le réalisme et le second, appelé « subjectiviste », a été promu par les behaviouristes conformément à la « théorie de la décision » [25, p.21 - 22]. Bien que la dernière approche soit plus ample et plus diversifiée, vu le caractère réaliste de certaines de ses suppositions, il est plus indiqué de faire recours actuellement à une approche mixte, multidisciplinaire, compte tenu du caractère objectif-subjectif de l'intérêt national (les courants « classiques » ont perdu de leur pertinence puisqu'ils ne correspondent plus aux nouvelles réalités).

V. Saca souligne également, en se référant aux démocraties avancées, que l'intérêt de l'État en collaboration avec l'intérêt civil devient un mécanisme très important de la politique étrangère, impérieusement nécessaire pour refléter la volonté de la nation dans les relations internationales. À notre avis, l'intégration européenne de la République de Moldova est une question de politique intérieure,

mais qui se réalise à la fois par la politique intérieure et étrangère. La dernière a la mission de justifier les objectifs et de promouvoir les réalisations de la politique intérieure en prenant pour base l'idée que les paramètres des intérêts nationaux sont déterminés par la conjoncture internationale, y compris la situation géopolitique et les valeurs partagées par la société et prises en charge par l'État.

Dans son activité, un État doit prendre en compte, surtout à l'heure actuelle, trois types d'intérêts qui sont reliés entre eux par de nouvelles réalités : les intérêts propres, les intérêts des autres États et les intérêts mondiaux. L'État qui ignore les deux autres types d'intérêts risque de compromettre les intérêts nationaux. La cause est évidente : le développement des forces de production par la modification de leur composition, ainsi que le développement des médias grâce à la science et à l'information, l'intensification des processus de mondialisation et de transnationalisation, les aspirations à la démocratie réelle, à la dignité et au bien-être contribuent à modifier le contenu des intérêts nationaux et entraînent certains changements dans les rapports des éléments respectifs. Bien sûr, la réalisation des intérêts nationaux implique un équilibre solide entre les éléments constitutifs tout en poursuivant le développement de chaque composante. Gh.Kunadze constate qu'il est difficile d'assurer le plein développement de chaque élément et c'est pour cela que souvent la partie sous-développée est compensée par le développement d'autres composantes. V.Saca et S.Cebotari soulignent à cet égard qu'à l'heure actuelle « la notion d'intérêt national est définie non seulement par les dimensions des valeurs, mais aussi par le facteur pragmatique de la capacité de l'État de se proposer et d'atteindre certains objectifs » [26, p.62].

La proclamation de la souveraineté et de l'indépendance de la République de Moldova a supposé expressément la formulation des intérêts nationaux : définir les priorités stratégiques de développement et exiger la mobilisation des efforts politiques et sociaux pour leur réalisation. Toutefois, selon V. Beniuc, la République de Moldova est actuellement « en train de concevoir l'intérêt national, l'élite étant dans un processus initial, qui est malheureusement assez lent, de la détermination et de la sensibilisation » [27, p.116] de l'intérêt national. V. Saca souligne que dans les pays où la transition vers la démocratie est en retard, tel est le cas de la Moldavie, la structure de l'intérêt national est instable, puisqu'elle manque de substance et de valeur au niveau des champs constitutifs (positionnel, perceptif, téléologique, technologique et réglementaire). Pour ces pays, le mécanisme d'organisation, de fonctionnement et d'autoréalisation du potentiel structural d'intérêt [28, p.113] est problématique en raison d'un espace restreint de manifestation. « L'édification de l'intérêt national en République de Moldova se déroule avec beaucoup de difficultés, en enregistrant des succès ou des échecs et même des reculs » [29, p.175-178]. Ce processus, basé sur un contenu plutôt déclaratif que réel, exige l'élaboration d'une « idée générale-nationale » en

vue de la mise en place de l'idée d'intérêt, idée qui « unirait tous les citoyens ». Dans la même veine, A. Burian souligne que les intérêts nationaux représentent une interconnexion complexe de facteurs qui « dans leur totalité déterminent le contenu et le caractère de l'expérience nationale-historique du peuple ou du pays » [30, p.192] et qui sont en relation de réciprocité avec l'autoconscience de soi de ses porteurs. Selon son opinion, les intérêts nationaux sont un « phénomène socio-historique », leur formulation représentant un processus historique graduel et de longue durée.

Soulignons que ni le Concept de la politique étrangère de la République de Moldova du 8 février 1995, ni le Concept de la sécurité nationale de la République de Moldova du 22 mai 2008, ni aucun autre document officiel ne le définissent expressément et sans ambiguïté. Ces documents contiennent seulement des références, mais sans spécifier plusieurs expressions ou syntagmes, comme « intérêts nationaux majeurs », « intérêts de la République de Moldova ». Il convient de noter que même si les priorités et les directions principales de la politique étrangère, ainsi que les objectifs et les lignes directrices de la sécurité nationale sont définis et précisés sous aspect de valeur et en rapport hiérarchique, à notre avis, ils sont moins pertinents que les intérêts nationaux, les priorités ayant un statut d'objectifs stratégiques et les principales directions étant des mesures de valorisation des options décrites. Cette idée est confirmée par le Concept de la politique étrangère de la République de Moldova, qui fait référence aux « intérêts nationaux majeurs » et qui accrédite la conviction, non fondée d'ailleurs, qu'ils ont été développés et reflétés dans un document antérieur : « la réalisation de ces priorités (renforcement de l'indépendance et souveraineté du pays, intégrité territoriale, affirmation de la République de Moldova en tant que facteur de stabilité régionale, contribution aux réformes sociales et économiques, édification d'un état de droit ... - n.n.), qui constitue l'essence de la politique étrangère de la Moldavie, assurera, en concordance avec les intérêts nationaux majeurs, l'édification de notre État de droit en qualité d'État indépendant, unitaire et indivisible ... » [31, p.97]. Dans le Concept de la sécurité nationale de la République de Moldova, on voit la connexion entre les intérêts nationaux et la sécurité nationale et il devient clair que « la protection et la réalisation » de ces intérêts seront assurées par l'intégration européenne et la participation aux processus de coopération internationale, ce qui diminuera, dans le même temps, le risque d'implication dans des conflits [32, p.7].

Par conséquent, le premier document imprime à l'intérêt national de la République de Moldova un caractère étatiste et confère à la dimension politique la primordiale, tout en visant à l'édification d'un État indépendant, unitaire et indivisible. Toutefois, cette formule d'importance stratégique n'est pas bien définie et ne reflète pas pleinement la complexité des réalités et l'intégralité du contenu

du concept abordé. Selon B.Mejuev, qui soumet à l'analyse certaines élaborations du concept dans la pensée socio-politique russe des années '90 du XX-e siècle, l'État reste le facteur primordial de l'expression des intérêts nationaux, mais c'est aussi à la société civile qu'il revient un rôle pondérable dans la croissance, la formation et le renforcement de l'intérêt national. Le deuxième document tend à suggérer que les intérêts nationaux de la République de Moldova sont principalement associés à l'intégration européenne, par le biais des efforts d'aligner la législation nationale sur les exigences de l'acquis communautaire. V.Saca soutient que l'idée générale-nationale, comme facteur de mobilisation et de réalisation des intérêts nationaux, pourrait comprendre deux composantes : la réintégration du pays et l'intégration européenne, qui, en fait, ont traduit le consensus entre le gouvernement et l'opposition en 2005. V.Beniuc, de son côté, met l'accent sur les dimensions non politiques, en proposant la construction d'un système de « soft power », qui prévoit la croissance du potentiel économique et la mise en place des programmes dans le domaine de l'éducation, la promotion des valeurs culturelles et l'établissement de bonnes relations entre les citoyens afin de mettre en œuvre des politiques de renforcement de l'État et de la formation de l'identité nationale, de l'exercice de la politique étrangère efficace et de l'institutionnalisation des actions de diplomatie populaire axées sur le déroulement des actions contemporaines de partenariat international.

À notre avis, vu la complexité de l'interconnexion entre la politique intérieure et la politique étrangère, il est nécessaire de prendre en compte, lors de la formulation des intérêts nationaux de la République de Moldova, plusieurs aspects directifs : la priorité du citoyen par rapport à l'État : les intérêts nationaux doivent être basés primordialement sur les aspirations des citoyens, alors que la mission de l'État est de les mettre en œuvre et de les soutenir, en utilisant les leviers dont il dispose. Il est indispensable de comprendre que ce ne sont pas les citoyens qui existent pour l'État, mais c'est l'État qui existe pour les citoyens. Rappelons ici, qu'en termes de démocratisation et d'informatisation, les citoyens ont plusieurs moyens légaux pour manifester leur méfiance et pour nuire à l'image de l'État ; la vocation européenne du peuple de la République de Moldova : il est nécessaire de créer l'image d'un peuple qui se prononce fermement et de manière cohérente pour l'économie de marché, l'image d'un peuple qui est en mesure d'utiliser efficacement les ressources et de construire des infrastructures de pointe pour produire des biens compétitifs, qui est en mesure de fournir des services de qualité, un peuple qui se prononce pour la démocratie pluraliste et qui est ouvert au dialogue. Dans le même temps, les intérêts nationaux doivent soutenir les traditions et les valeurs culturelles et historiques auxquelles le peuple s'auto-identifie ; la sécurité nationale : c'est une catégorie multidimensionnelle, reliée aux intérêts nationaux, qui n'est pas

associée uniquement à des questions politiques ou militaires (selon A.Wolfers, cette association n'est justifiée que dans des conditions de conflit et de guerre) et qui actuellement a augmenté la pondérabilité des composantes économique et sociale, démographique et alimentaire, énergétique, écologique et d'autres contenus [33 , p.132 - 133]. À travers le prisme des intérêts nationaux, comme le dit I.Sava, la sécurité nationale représente la capacité d'un État de maintenir et de promouvoir l'identité nationale et l'intégrité fonctionnelle. Il convient de préciser, toutefois, que la sécurité nationale est souvent associée à la sécurité de l'État. A.Burian met en évidence ici la dimension géopolitique de la sécurité, par laquelle on « sous-entend, tout d'abord, la survie physique de l'État, la défense et le maintien de son intégrité territoriale et de la souveraineté, la capacité à répondre de façon appropriée à toute menace réelle ou potentielle du dehors ». Le Concept de la sécurité nationale de la République de Moldova, au contraire, fait la distinction, à juste titre, entre ces deux catégories, en spécifiant que « la sécurité nationale n'est pas seulement la sécurité de l'État, mais aussi bien la sécurité de la société et des citoyens de la République de Moldova ».

Il est à noter que ce document, qui « énonce les priorités de l'État dans le domaine », contient également les menaces, les risques et les vulnérabilités impactant la sécurité nationale de la République de Moldova : le conflit dans les districts de l'Est ; l'éventualité de certaines tensions ethniques ; le terrorisme international ; les risques et les vulnérabilités d'origine économique, sociale ; les risques produits par l'activité humaine ; les risques du domaine de la technologie de l'information ; les risques issus du crime organisé et de la corruption [34, p.7].

Nous croyons que le nombre de menaces et de risques pour la sécurité nationale de la République de Moldova pourrait être élargi ou complété par la diversification des facteurs internes et externes, réels et potentiels et pourraient se présenter de la manière suivante :

1. difficultés internes à caractère économique et sociale, issues de la dépendance économique quasi-totale, ce qui conduira inévitablement à l'efficacité réduite de l'économie et à l'approfondissement des relations économiques asymétriques ; la dévalorisation de la monnaie nationale et le retard de paiement des salaires, des pensions et des bourses ; la diminution du volume de l'investissement ; la croissance de l'inflation et la perte des dépôts bancaires des citoyens et des entreprises ; le retard des réformes structurelles dans des conditions sévères lorsque l'industrie est pratiquement absente, l'agriculture est en grande partie non compétitive et le secteur des services est unilatéralement orienté et loin des normes mondiales; le nombre croissant de personnes non actives ; la migration de la main-d'œuvre, dans la plupart des cas, il s'agit d'une migration chaotique ; la nécessité de remboursement de la dette externe, etc. Ces dangers ne doivent pas être négligeables, surtout compte tenu de la crise financière mondiale déclenchée en 2008 ;

2. la perte importante de la capacité de compétitivité de la production nationale et la répartition inégale des exportations. Pour certaines catégories de produits, il s'agit d'une orientation unidirectionnelle. Le déséquilibre structurel est dû à la concentration sur quelques groupes de produits, et cela, parce que la « spécialisation de la République de Moldova, soutient V. Path, est orientée vers les produits à faible valeur ajoutée, en utilisant la main-d'œuvre à faible qualification et en intégrant un contenu élevé de ressources naturelles ou de l'énergie » [35, p.69]. Ces facteurs, et un nombre d'autres facteurs encore, ont créé une situation compliquée pour le déficit du commerce extérieur et, bien sûr, ils ne peuvent pas contribuer à la diversification de l'offre et au renforcement des changements commerciaux. En 2010, selon les données du Bureau national de statistiques, il a constitué deux milliards 273,2 millions de dollars américains ;

3. la dépendance à une seule source d'approvisionnement en énergie, le faible développement des ressources propres et renouvelables. Compte tenu, d'un côté, de la précarité énergétique de la République de Moldova, qui, en fait, n'a pas tardé de se manifester lors du conflit russo-ukrainien en janvier 2009 et, d'autre côté, compte tenu du fait que les suppositions du Concept de la politique étrangère (selon lesquelles la République de Moldova peut devenir une plaque tournante régionale pour les systèmes d'alimentation) ne se sont pas accomplies, nous pensons que les menaces et les risques de ce genre devraient être contrés ou réduits par des politiques efficaces sur la base des critères d'accessibilité (localisation géographique des fournisseurs) et de disponibilité (assurer la continuité et la régularité à moyen et long terme). D'autres mesures à prendre sont la diversification des fournisseurs et des sources de transport des agents énergétiques importés, mais aussi le développement du potentiel propre. Il est essentiel d'élaborer une stratégie pour la sécurité énergétique de la République de Moldova qui contient tous les aspects de la politique énergétique.

Nous considérons que les intérêts nationaux de la République de Moldova sont les suivants :

1. garantir et assurer les droits de l'homme et les libertés fondamentales ;
2. le développement libre de l'économie de marché multisectorielle et fonctionnelle, le bien-être matériel et un niveau de vie décent pour tous les citoyens ;
3. assurer l'existence de l'État souverain, indépendant, unitaire et indivisible ;
4. l'édification de l'État de droit, la promotion de la démocratie pluraliste et le renforcement de la société civile ;
5. assurer la sécurité nationale ;
6. la restauration spirituelle, la restauration de la conscience nationale et l'affirmation de la vocation européenne du peuple de la République de Moldova;
7. l'intégration européenne et euro-atlantique.

La définition des intérêts nationaux représente pour la République de Moldova l'occasion de démontrer que le pays s'est engagé à respecter les valeurs de

liberté et de tolérance, qu'il est ouvert au dialogue et à la coopération bilatérale et multilatérale et qu'il a pour objectif de devenir un partenaire fiable et un générateur de sécurité afin d'obtenir un plus grand soutien et une plus importante crédibilité. Dans une perspective géopolitique, les intérêts nationaux de la République de Moldova se révèlent avoir un caractère particulièrement sous-régional, mais qui comportent des éléments régionaux. Cette particularité est déterminée par le fait que le potentiel politique et économique de la République de Moldova est limité et c'est pour cela que le pays ne peut prétendre aux rôles ou aux fonctions d'importance globale sur l'arène mondiale. Nous concluons donc qu'il est impératif, surtout en raison de la situation géographique dans une zone « grise » d'insécurité et d'instabilité politique et militaire, ethnique et confessionnelle, que la République de Moldova fasse des efforts supplémentaires pour le renforcement de ses positions.

BIBLIOGRAPHIE

1. Beniuc Valentin. Instrumente de realizare a interesului și securității naționale în contextul integrării europene (cazul Republicii Moldova). În: Consolidarea administrației publice în contextul edificării statului de drept în Republica Moldova. Materialele conf. șt.intern. Chișinău: AAP, 2007. p.116-117.
2. Teorii ale relațiilor internaționale/ed. Sc. Burchill. București: Ed.Institutului European, 2008. 336p.
3. Pîntea Iurie. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Republicii Moldova. În: Evaluarea strategică a securității și apărării naționale a Republicii Moldova. Chișinău: IPP, 2001. p.18-37.
4. Saca Victor. Interesele politice și relațiile politice: dimensiuni tranzitorii. Chișinău: USM, 2001. 472p.
5. Beniuc Valentin. Oeuv. cit.
6. Колацки Анжела. К вопросу о соотношении понятий «национальное самосознание» и «национальный интерес» În: Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Vol.2. Materialele conf.intern.șt.-practice. Chișinău: AAP, 2008. c.187-188.
7. Burian Alexandru. Geopolitica lumii contemporane. Chișinău: Tipogr. Centrală, 2003. 456 p.
8. Morgenthau Hans. Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace. Iași: Polirom, 2007. 735p.
9. Montbrial de Thierry. Acțiunea și sistemul lumii. București: Academia Română, 2003. 438p.
10. Tămaș Sergiu. Geopolitica – o abordare prospectivă. București: Noua Alternativă, 1995. 345p.
11. Griffiths Martin. Relații Internaționale: școli, curente, gânditori. București: Ziua, 2003. 439 p.
12. Wight Martin. Politica de putere. Chișinău: ARC, 1998. 326p.
13. Sava I.N. Teoria și practica securității. Suport de curs. București, 2007. 90 p.

14. Burian Alexandru. Oeuv. cit.
15. Juc Victor. Fundamentarea și evoluția conceptului de interes național. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2009, nr.2. p.122-137.
16. Duroselle J.-B. Tout empire perira. Une vision theoretique des relations internationales. Paris: Armand Colin, 1982. 357p.
17. Derriennic J.-P. Esquisse des problematique pour une sociologie der relations internationales. Grenoble, 1977. 498p.
18. Bull Hedley. Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica mondială. Chișinău: Știința, 1998. 317p.
19. Modelski George. Theory of Foreign Policy. London, 1962. 152p.
20. Axelrod R. Keohane R.O. Achieving cooperation under anarchy: strategies and institutions. În: Baldwin D. (ed.). Neo-realism and Neo-liberalism: The Contemporary Debate. New-York: Columbia University Press, 1993. p.85-115.
21. Sanders David. Relațiile Internaționale: neorealism și neoliberalism. În: Manualul de știință politică / ed. Goodin Robert. Klingemann Hans-Dieter. Iași: Polirom, 2005. p.375-389.
22. Pearson F. Rochester M. International Relations. New-York: Columbia University Press, 1988. 231p.
23. Merle Marcel. La politique etrangere. Traite de science politique. Paris: Armand Colin, 1985. 428p.
24. Saca Victor. Considerații privind structura interesului național în condițiile tranziției spre democrație. În: Consolidarea administrației publice în contextul edificării statului de drept în Republica Moldova. Materialele conf.șt.intern. Chișinău: AAP, 2007. p.113-115.
25. Gorceac Sergiu. Dumitraș Tudor. Rusandu Ion. Conceptul „interes național” în geopolitică. În: Economia (supliment). Chișinău: ASE, 1997. p.18-34.
26. Saca Victor. Cebotari Svetlana. Identificări conceptuale în cadrul sintagmei „proces integraționist - interes național - politică externă”. În: Revista de Filosofie și Drept, 2006, nr.3. p.57-66.
27. Buzan Barry. Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după războiul rece. Chișinău: Cartier, 2000. 386p.
28. Saca Victor. Cebotari Svetlana. Oeuv.
29. Saca Victor. Saca Silvia. Interesul național în contextul politicii național-etnice. Cazul Republicii Moldova. În: Academia de Administrare Publică - 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Vol.2 Materialele conf.intern.șt.-practice. Chișinău: AAP, 2008. p.175-178.
30. Burian Alexandru. Op. cit.
31. Concepția politicii externe a Republicii Moldova. Nr.355-XIII din 2 februarie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: USM, 2000. p.96-101.
32. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. Nr.112-XVI din 22 mai 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.97-98 din 3 iunie 2008. p.7-10.
33. Burian Alexandru. Oeuv. cit.
34. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. Oeuv. cit.
35. Cărare Viorica. Problemele Republicii Moldova din perspectivele extinderii Uniunii Europene. În: Vectorul European al Republicii Moldova și realizarea Planului de Acțiuni. Materialele conf.șt.-practice. Chișinău: AAP, 2006. p.66-70.

GENEZA ȘI INSTITUȚIONALIZAREA PR-ului POLITIC

GENESIS AND INSTITUTIONALIZATION OF POLITICAL PR

Aurelia PERU-BALAN, *doctor în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

In this article the author makes an attempt to identify the roots of modern political PR's in general and in Moldovan political area in particular. Will be noted a connection between the Epistles of Paul with contemporary PR messages. It is also rumored that the old Chronicles were at the root of the political PR. Thus, we can say that the origin of the Moldovan political PR must be in the first Chronicle of Moldavia, by Grighore Ureche, Miron Costin and in the work of Dimitrie Cantemir "Description of Moldova". Currently, political PR is classified as information management. Therefore an effective tool in the process of institutionalization of political PR is the press conferences.

Key word: *Public Relations in the political sphere, Epistles of St. Paul, Chronicle of Moldavia, Grigore Ureche, Miron Coston, Dimitrie Cantemir, information management.*

Relațiile Publice reprezintă una dintre cele mai de valoare abilități ale comunității umane. În sensul lor cel mai general, Relațiile Publice (RP) sunt la fel de vechi ca și civilizația.

Un prim exemplu de text care ar trimite la originea comunicării PR-istice ar fi așa-numitele *Acta Diurna* de pe timpul lui Iulius Cezar, în care cetățenii erau informați despre treburile cetății. Din mostrele păstrate până în zilele noastre se poate de constatat conținutul acestora: evenimente din viața familiei imperiale și a persoanelor apropiate de aceasta (zile de naștere, merite de stat, decese, ceremonii etc.); afaceri de stat: decretul împăratului, decizii ale senatului, dezbateri în senat etc.; procese judiciare și aspecte din cronică vieții în Imperiul Roman. Aflându-se sub influența directă a guvernului, *Acta Diurna*, de regulă, servea in intereselor politice ale guvernului, ale scopurilor sale, dar datorită volumului impresionat de comunicări se citea cu nesaț nu numai în Roma, dar și în provinciile imperiului.

Persuasiunea – efortul de a convinge – este forța conducătoare a relațiilor publice și multe dintre tacticile pe care le folosesc practicienii de azi ai relațiilor publice au fost folosite de conducătorii societății cu mii de ani în urmă. Astfel, Iulius Cezar și-a pregătit trecerea Rubiconului trimițând la Roma rapoarte despre realizările sale ca guvernator al Galiei, texte care, asemenea *Comentariilor* sale, aveau o evidentă funcție de promovare a imaginii personale. De altfel, Roma antică a cunoscut campanii electorale (pentru funcțiile de senatori ori consuli) ce utilizau multe dintre tehnicile valabile și astăzi: întâlniri publice, afișe electorale, promovarea imaginii sau manipularea zvonurilor.

E. Grunig și T. Hunt, relevând rădăcinile grecești ale PR-ului, afirmă că studiul formal al comunicării, care a furnizat o mare parte a bazei teoretice a relațiilor publice, își are originea în *Retorica* lui Aristotel. Grecii antici considerau retorica drept o unealtă importantă a artei de a conduce statul. Aceasta reprezenta punctul de contact dintre oamenii de stat și publicul lor [1].

Un alt document care s-ar afla la originea conceptului de PR politic poate fi considerat și așa-numita *Magna Carta*. În 1215, Stephen Langton, arhiepiscop de Canterbury, a folosit tactici de promovare pentru a face lobby pentru o cauză politică. El a mobilizat un grup influent de baroni să-și ceară drepturile de la regele John și, în cele din urmă, acești oameni l-au forțat pe rege să fie de acord cu termenii din *Magna Carta* – un document care a fost folosit de atunci ca o piedică politică împotriva opresiunii și a controlului politic.¹ După revolta nobilimii engleze împotriva stăpânirii sale despotice, regele John este obligat să semneze *Magna Carta*. Carta constă dintr-un preambul și 63 de articole și clauze, ce au avut un impact minor asupra situației politice și sociale din epoca respectivă, dar au influențat în mod covârșitor ideea englezilor despre rolul monarhiei în stat [2].

Trăsătura individualizantă a sistemului politic propus de *Magna Carta* constă în această redefinire a legitimității puterii regale, prin introducerea unei instituții deliberative și de control a activității regelui. După compromisul din câmpia Runnymede, regele se află în relații contractuale cu Consiliul celor 25, anticipându-se cu patru secole teoriile contractualiste, care pun bazele concepțiilor statale moderne, chiar dacă *Magna Carta* se referă doar la un contract între rege și nobili, alte categorii ale populației nefiind incluse în calcul. Simbol al victoriei legii asupra absolutismului, *Magna Carta* este considerată piatra de temelie a parlamentarismului și monarhiei constituționale britanice [3].

În secolul al XV-lea, Niccolo Machiavelli, om politic și filosof italian, și-a folosit talentul de publicist pentru a susține partidul politic aflat la putere. *Principiile* și *Discursurile* sunt tratate fundamentale pe tema guvernării unui popor cu eficiență și fermitate. Psihologia politică a lui Machiavelli pare destul de modernă. Activitatea sa în favoarea lui Cezar Borgia se bazează foarte mult pe controlarea opiniilor și propagandă – tehnici asociate astăzi cu „managementul problemelor” [4].

Și literatura sec. XVI a constituit un mediu propice de consolidare și evoluție a rădăcinilor PR-ului politic. Bunăoară, piesele de teatru cu subiect istoric ale dramaturgului și poetului național al Angliei William Shakespeare (1564-1616) conțin nu doar poezii și idei pentru intelectuali și glume și violență pentru restul

¹ În aprilie 1215 izbucnește revolta, forțele conduse de baroni ocupând Londra la 10 iunie. Regele este obligat să accepte un compromis, semnând la 15 iunie 1215, pe câmpia Runnymede, așa-numitele „Articole ale baronilor”, cunoscute în istorie ca *Magna Carta Libertatum*/ Marea Cartă a Libertăților.

audienței, dar sunt scrise și pentru liderii vremii: ele glorifică și reinterpretează Războiul Rozelor, pentru a justifica regimul dinastiei Tudor.² Termenul a intrat în uz comun în secolul al XIX-lea, după publicarea romanului *Anne de Geierstein* de Sir Walter Scott. Scott s-a bazat pe o scenă fictivă din piesa lui William Shakespeare, *Henry al V-lea*, unde cele două părți dușmane își aleg trandafiri de culori diferite la Biserica Templului.

Deși trandafirii au fost uneori folosiți ca simboluri în timpul războaielor, majoritatea participanților purtau emblemele lorzilor feudali protectori. Regele Henry al VII-lea a ales la sfârșitul războaielor să combine trandafirul roșu cu cel alb într-unul singur: *Roza Tudorilor*. Casele de Lancaster, York și Richmond (Tudor) sunt toate reprezentate de propriile lor roze și toate trei dau numele unor regiuni din nordul Angliei [5].

Autorul rus al monografiei *Негодяи и гении PR: от Рюрика до Ивана III Грозного* Vladimir Medinski, în căutarea rădăcinilor PR –ului rus, scrie că sintagma PR a apărut în circuitul lingvistic rus de câteva decenii, însă arta gestionării comunicării a apărut în timpurile de dominație a lui *Vladimir Monomah* și a evoluat până la epoca lui Iosif Stalin. Medinski se referă și la genii intuitivi ai PR politic – bărbați de stat. „PR –iști mercenari , care au apărut încă în secolul XII, spiritul creativ original, un amplu set de tehnologii electorale din evul mediu – toate acestea au existat în decursul celor X secole ale PR-ului rus”, scrie autorul [6, p.13].

Vladimir Monomah a ajuns în eposul eroic rusesc din balade , fiind cunoscut și cu numele *Vladimir Krasno Solnisko*. Mama acestui mare cneaz rus a fost cea mai adevărată princesă din Imperiul Bizantin, fiica împăratului bizantin Constantin Monomah [7, p.129]. Un lider politic poate doar să viseze la un astfel de PR, – remarcă autorul. În sec. XI, XII, de altfel ca și actualmente, politicieniii se străduiau să spună poporului ceea ce acesta vroia să audă. Monomah a dedicat copiilor săi așa-numita *Poucenie*. Printre sfaturi: *Hrăniți și dați de băut săracilor, de onorat oaspeții, de oriunde ar veni aceștia*.

Deși este limpede că mesajul era adresat unui public mai vast, nu doar copiilor săi.

O sută de ani mai târziu, în preajma invaziei tataro-mongole, a apărut *Slovo o poghibeli Russkoi zemli*, unde Vladimir apare ca un conducător ideal.

La sfârșitul sec. XV, Monomah a devenit cel mai solicitat personaj al istoriei ruse. Ioan al III-lea, căruia îi plăcea să răvășească letopisițele în scopuri politice, a solicitat istoricior să lege numele lui Monomah de regatele țarului, primite,

² **Războiul celor două Roze** – denumirea războiului civil din Anglia (1455-1485). Războiul s-a încheiat cu victoria contelui de Richmond, Henric Tudor, fondatorul dinastiei Tudorilor, care, ulterior, a condus Anglia și țara Galilor timp de 117 ani. Numele de „Războiul Rozelor” n-a fost folosit în timpul războaielor și luptelor, dar își are originile în blazoanele celor două case regale: Trandafirul Alb al Casei de York și Trandafirul Roșu al Casei de Lancaster.

chipurile, în dar de către cneazul Vladimir de la împăratul Bizanțului. Astfel, se face nu istoria Rusiei, ci istoria PR-ului în Rusia. De aici își trage rădăcinile și concepția despre Moscova – al treilea Imperiu Roman, care slujește mai bine de cinci secole.

Monomah a fost numit cezar încă în viață. În relațiile internaționale cneazul manifesta o activitate ampă. Iar clericii și boierimea îl venerau îndeosebi pe cneazul Vladimir, grație relațiilor sale de rubedenie cu Bizanțul. [8, p. 128].

Un atribut al puterii lui Vladimir, care a devenit un puternic simbol PR- istic, este căciula marelui cneaz Vladimir Monomachul, datată din sec. al XIII-lea – începutul sec. al XIV-lea. Această căciulă din blană, a fost purtată din sec. al XV-lea până în sec. al XVIII-lea de țarii ruși la ceremonia de încoronare. Grație greutateii sale, căciula regească a dat naștere unui proverb popular, care evocă dificultatea de a governa țara: „Este greu să porți căciula lui Monomach.”

Originile bizantine ale voievozilor sunt prezente și în una dintre ultimele creații majore ale savantului român Nicolae Iorga – *Bizanț după Bizanț*. Formula Bizanț în abordarea lui Iorga definește lapidar câteva dintre cele mai dramatice secole ale istoriei universale. Ea atrage deopotrivă atenția asupra antecedentelor unei mari părți a Europei, care își revendică începuturile în această superbă civilizație, rezumând tot ce a dat mai bun Lumea veche.

În *Bizanț după Bizanț* se interferează admirabil două planuri de istorie generală și de istorie națională pe care le-a ilustrat savantul, precum și cele două crezuri – vocația universală a Europei de Sud-Est și rolul românilor în împlinirea acestei vocații pe care le profesa Gânditorul. Descoperim în lucrare clerici, cărturari, negustori, dregători, dar cei mai însemnați sunt voievozii. Astfel, ilustrul savant scrie că, dintre autonomii, cele mai puternice și mai eficiente, cu mult înaintea comunităților creștine de pe continent sau din insule, de la Athos sau din patriarhatele orientale, sunt Moldova și Țara Românească. [9, p.255] (capitolele 4 și 8). Anume Iorga ne dă definiția fanarioților din Moldova: „Nicolae Mavrocordat e un fanariot. Aceasta înseamnă mai ales un lucru: că izvorul puterii revine în vechea capitală bizantină” [10, p.253].

Pornind de la metoda istorică și criteriile de cercetare la care recurge Medinski, letopisețele scrise în și despre Moldova pot fi considerate ca origini ale PR –isticii politice autohtone, mostre de conservare a imaginii de țară și de domnitori.

În acest sens, o lucrare premergătoare PR –ului modern o reprezintă *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Grigore Ureche, care descrie legenda întemeiere a Statului moldovenesc feudal (1359), precum și viața domnilor de la Dragoș Vodă până la Aron Vodă.

Autorul ne prezintă portretul domnitorului Ștefan cel Mare, care prin acțiunile sale a fost un geniu intuitiv al PR –ului în abordare modernă: „Fostu-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statură, mândios și de grabu vărsător de sânge

nevinovat; de multe ori la ospete omăria fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneșu, și lucrul său îl știa a-l acoperi și unde nu gândea, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie de însușu să vârăia...

...Iară pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, care era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toți ca după un pătinte al său, că cunoștia toți că s-au scăpat de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu sveti Ștefan vodă, nu pentru sufletu, ce este în mâna lui dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carile niminea din domni, nic mai înainte, nici după acea l-au ajunsu”, [11, p.120]

Paginile acestora au ctitorit mesaje premărgătoare PR-ului politic modern al țării și al domnitorilor ei. Iată care este legenda despre apariția Moldovei în *Letopisețul Țării Moldovei*: „Umblau păstorii de la Ardeal prin munți cu dobitoacele și au dat de o fiară ce se cheamă buor. Și după multă goană au dat de șesul apei Moldovei. Cățeaua cu care au gonit fiara a crăpat. Cățelei îi spuneau Molda, iar apei unii i-au spus Moldova în numele cățelei. Ajilderea și țării de la numele apei i-ai zis Molodva”. [12, p.14]

Letopisețul Țării Moldovei conține mărturii despre Domnia lui Alexandru Vodă cel Bătrân, feciorii acestuia Ilieș Vodă și Ștefan Vodă; despre Domnia lui Ștefan Vodă cel Bun, feciorul lui Bogdan; despre Scaunul de la Suceava, despre mănăstirea Putna: „Al zecelea an al domniei sale, în anii 1466, iulie 10, a început a zidi mănăstirea Putna, spre slava lui Dumnezeu și a preacuratei Maicii Fecioarei Maria”, [13, p.69]

O altă sursă a PR-ului politic modern este și *Letopisețul Moldovei*, scris de Miron Costin, care succede *Letopisețul* lui Gr. Ureche. *Cronica Moldovei* de Miron Costin începe cu anul 1595 și ajunge până la 1661. Autorul s-a născut la 1633, de aceea partea de la urmă a cronicii poate constitui adevărate memorii. *Cronica* începe cu urcarea în scaun a lui Ieremia Movilă (1595). *Capul al doilea* este o sciire despre Mihai Viteazul, luptele lui cu Turcia, cucerirea Ardealului, Moldovei, luptele cu Polonia. Se încheie cronica cu domnia lui Ștefan, fiul lui Vasile Lupu (1559-1661).

Miron Costin nu cercetează numai războaiele și schimbările de domni, ci și luptele dintre boieri, caractere, intrigi și reforme.

„Zal. 5. Dupi acesta rizboiu multe pagube au ficut Mihaiu vodi Turcilor peste Dună're, ardzindu i pridindu 5 satele, orasele, pini aproape de Pravadiia. Fost-au aceste 1596 toate inteacela an, vleato 7104 i apoi in anul 7105. 1211 1597 precum izbindele dintim a multi au fostu mai pre urmi spre scidere, ase i acestui domnu, lui Mihaiu vodi, precum vei vedea poveste mai gios...” [14]

Niciun istoric nu se poate lipsi de cronica lui Miron Costin pentru a studia istoria Moldovei de la începutul și mijlocul sec. al XVII-lea. În ce privește epoca

următoare anului 1661, an cu care se termină Letopisețul lui Miron, avem o serie întreagă de cronici și isvoare narative: *Letopisețul Moldovei de la Istrate Dabija până la a doua domnie a lui Antioh Cantemir* (1661-1705), *Cronica* lui Neculce, opera lui Dimitrie Cantemir.

Descrierea Moldovei de Dimitrie Cantemir ascunde, de asemenea, rădăcini de PR politic- imaginea de țară și a domnitorilor. *Descrierea Moldovei* este alcătuită din trei compartimente distincte: I. Partea geografică; II. Despre orânduirea de stat (Despre felul de cârmuire a Țării Moldovei; Despre alegera Domnilor în Moldova; Despre întărirea domniei și despre scoaterea din scaun; Despre îngropăciunea Domnilor; Despre Legile Țării Moldovei); Partea III. Despre cele bisericești [15, p.101].

„Domnia le este dată domnilor moldoveni de către Poartă. E drept că această domnie este atât de nestatornică... În chipul în care lucrează asupra moldovenilor, osmanlăii au arătat limpede temeinicia zicalei care spune despre ei însșiși că nu pleacă la vânătoare de iepuri cu ogarul, ci cu carul...” „...de la Dragoș, descălecătorul Moldovei, până la Ștefan cel Mare domnia s-a dat pe temeiul dreptului de moștenire, această datină s-a păstrat și sub turci; după stingerea neamului Drăgoștenilor și până în vremea moveștilor turcii au lăsat boierilor slobodă alegerea domnilor...”, [16, p.76].

Totuși, nu putem neglija *Letopisețul de la Bistrița* ca sursă primară de documentare pentru cărturarii și cronicarii moldoveni. *Letopisețul de când ș-a început, cu voia lui Dumnezeu, Țara Moldovei sau Letopisețul de la Bistrița* este un document ce relatează evenimentele petrecute între 1359-1507, descoperit și publicat și tradus de Ioan Bogdan în *Cronici inedite atingătoare de Istoria românilor* [17]. Se presupune că este textul unui călugăr de la mănăstirea Bistrița, ctitorită de Alexandru cel Bun. Letopisețul este constituit din patru părți. Partea I prezintă anii domniei domnitorilor Moldovei de la Dragoș până la Alexandru cel Bun. Partea a II-a reflectă domnia lui Alexandru cel Bun și se termină cu urcarea la tron a lui Ștefan cel Mare. Partea a III-a – cea mai importantă și mai extinsă – cuprinde domnia lui Ștefan cel Mare, laude la adresa domnitorului, amănunte despre curtea voievodului. Partea a IV-a începe cu Bogdan- fiul și urmașul lui Ștefan cel Mare – și se încheie brusc la 1507 în mijlocul unei fraze.

Imaginea domnitorilor și Țării Moldovei se conține și în *Cronica moldo-polonă* (1359-1457), iar partea ei moldovenească ajunge până la 1552. Aceasta se păstrează în trei manuscrise din sec. XVI, sec. XVII, sec. XVIII. Firul evenimentelor derulează începând cu anul 1352 (așa apare în date întemeierea Moldovei) și se încheie cu anul 1564. Aceste lucrări istorice vin să cofirme rădăcinile adânci ale fenomenului PR-ului politic.

În peisajul PR-ului național trebuie să-i acordăm o importanță deosebită scriitorului și publicistului român B. P. Hasdeu. Acesta descrie principiul poziționării în mentalul colectiv al imaginii principilor europeni din sec. al XVI-lea.

„Spania, scrie Hasdeu, ajunge pentru o clipă a fi statul cel mai puternic de pe continentul Europei. Și cine este acel fericit păstor al poporului ? Fiul marelui Carol V, micul Filip II”. Prin urmare, observăm, că imaginea principelui spaniol se asociază cu imaginea personajului charismatic, sacru, ce păstorește cu o superioritate magică absolută masele, grație harului dat de la Dumnezeu [18, p.11]. Astfel, Hasdeu anticipează prin conceptul *har de la Dumnezeu* noțiunea de *charismă*, abordată științific de sociologul francez Serge Moscovici și sociologul german Max Weber.

Prin urmare, Hasdeu poate fi considerat unul dintre premărgătorii științei moderne despre comunicarea politică. Mai mult, constatarea unor elemente de comportament specific principelui spaniol amintește un alt instrumentar al marketingului politic, cum ar fi poziționarea liderului politic : « Prin două păcate mortale el sfarmă pentru totdeauna pedestalul măririi spaniole - prin fanatism religios și prin ura democrației. » [19, p. 13]

În altă ordine de idei, Hasdeu invocă un alt model de brand de imagine politică – liderul neputincios sau așa-zisa nulitate politică. Exemplificând, autorul ajunge la curtea franceză, unde domnea regele Carol IX : “Greșesc: el nu domnea. Domnea mumă-sa Caterina Medici; domnea Papa; domnea ducele de Giz, domnea toată lumea...afară de Carol IX » [20, p.14]. În continuare vom sesiza același fenomen de poziționare politică, grație căruia un lider politic își individualizează guvernarea, asigurându-și în consecință deseori și imortalitatea în analele istoriei unei comunități. Astfel, spre deosebire de marii principii ai Europei sec. XVI, Carol IX se asociază involuntar cu tragismul produs în noaptea Sf. Bartolomeu (24 august 1572), când au fost măcelăriți de către catolici 30 de mii de hughenoti. « Un singur eveniment face să trăiască în istorie numele acestui somnoros Neron – noaptea sfântului Bartolomeu ». În alt context, principele este supranumit de Hasdeu „jucăria partidelor”, călăul supușilor, enigmă pentru posteritate. Sintagma „jucăria partidelor”, fiind, de altfel, și actualmente deosebit de oportună în cazurile de manipulare a unor actori politici flexibili, lipsiți de verticalitate morală sau politică de către oligarhii din partidele de guvernământ.

Un alt model de brand politic este Ivan Groznii/ Ioan cel Groaznic. Violența, duritatea exagerată a țarului rus trecuse dincolo de hotarele țării sale. Din aceeași lucrare putem constata că acesta îi smeri pe poloni, pe suezi, pe tătari, deveni spaima otomanilor, lăți hotarele țării sale. Referindu-se la imaginea țarului rus, urcat pe tron la vârsta de 4 ani, « sub tutela unei mume desfrânate și corupt de lingușitori », B. P. Hașdeu creditează un alt instrument al comunicării politice contemporane – simbolistica politică. « Moscova era o imensă pădure, prin care sălta o feară sălbatică, numită Ivan cel Groaznic. Porecla de Groaznic e prea moale pentru acest curios principe: era mai bine a se zice Ivan cel Nebun » [21, p.12].

Modelul mamei, după statul – spectacol inspirat de R.Schwartzenberg, sau a non-femeii politice îl descoprim în descrierea reginei Angliei, singurul principe adevărat mare din câți conduceau atunci popoarele cele mai civilizate sau cele mai puternice ale Europei. Regina Elisabeta înflori marina, comerțul, literatura Angliei, sfărâmă colosul spaniol, zdrobi idolatria papistă, fondă unirea britanică. Așadar, concluzionează autorul acestor pagini istorice, vedem scepstrurile mânuite de papi, de zero, de nebuni, de bețivi [22, p.14].

O lucrare de analiză a imaginii Domnitorului țării este și *Aventurierul* lui Hașdeu, despre domnia lui Ioan Vodă. « Era iubit de amici, teribil pentru inamici, just cu supușii, perfid cu străinii... » [23, p.28-47].

Ioan-Vodă, aflăm de la Hașdeu, introduce câteva reforme în țară, inclusiv schimbarea capitalei, fapt ce confirmă calitatea de strateg a principelui moldovean. Până la 1572, capitala Moldovei fu Suceava. Ea se bucura de această prerogativă în curs de trei sute de ani. Peste câteva luni de domnie, Ioan –Vodă strămută scaunul țării la Iași. Motivul: Iașii stau în mijlocul Moldovei, ceea ce permite a ocupa o poziție strategică pentru securitatea statului moldovenesc. Alte reforme au fost: baterea monetei naționale de aramă ; strictetea contribuțiilor fiscale ; eliberarea poporului de jos din jugul aristocrației clericale și laice [24,16].

Revenind la opera lui Machiavelli, scrisă în doar câteva luni (iulie 1513 – ianuarie 1514), ținem să constatăm că aceasta a inspirat mulți autori contemporani, care au încercat să așeze realitățile politice și principiile guvernării moderne în matricea modelului de guvernare elaborată după *Principiele* lui Machiavelli. Printre acestea se află și lucrarea *Noul Principe* a lui Dick Morris, consilier al președintelui american Bill Clinton, apărută în 1999, precum și cartea lui Jonathan Powell *Noul Machiavelli*. Jonathan Powell a fost șef al staffului prim-ministrului britanic Tony Blair, începând cu venirea acestuia la putere în 1997.

Noul Machiavelli, văzut de Jonathan Powell, este construită din 12 capitole, iar denumirea fiecăruia coincide cu o maximă scrisă de Nicolo Machiavelli în *Principile*. Astfel, chiar la o primă vedere, din gândirea machiavelică poate fi desprinsă actualitatea impresionantă a acesteia pentru actualul context politic: „Lingușitorii trebuie evitați; Calomniile sunt la fel de injurioase pentru republici pe cât de utile sunt acuzațiile publice; Aroganța celui care ce ajunge la putere într-o republică” etc [25].

Ceea ce a vrut să facă Machiavelli în *Principiele* era să dea sfaturi unui conducător cum se poate ajunge la guvernare și cum se poate menține puterea. În acest sens, a enunțat apoi calitățile necesare unui principe și a dat sfaturi cu privire la exercitarea puterii. Meritul lui Powell constă în faptul că acesta a încercat să facă, la o distanță de epoci, o comparație între sfaturile lui Machiavelli și modul de a acționa, aflându-se în exercițiul puterii, a premierului britanic Tony Blair. Aceste evocări ne fac să deducem aproape fără urme de scepticism că situații

absolut inedite în politică nu există și că ceea ce constituia o oportunitate pentru Principele lui Machiavelli poate fi deosebit de util pentru un principe în Europa modernă. Putem oare să contrazicem următoarele reflecții machiavelice: „Principele care obține puterea într-un stat dintr-o favoare a locuitorilor săi trebuie să cântărească bine care sunt cauzele pentru care aceștia au facilitat venirea sa; iar dacă se dovedește că nu au acționat din afecțiune naturală pentru el, ci doar din nemulțumire față de guvernarea anterioară, atunci îi va fi extrem de greu să-i păstreze ca prieteni, de vreme ce îi va fi imposibil să îi mulțumească” [26].

Johathan Powell scoate în evidență calitățile lui Blair care l-au favorizat în exercitarea mandatului. Și acest subiect este tratat prin prisma textului lui Machiavelli, care prețuia mai mult decât orice acele două calități care îi permiteau unui om să se afirme: curajul și inteligența, iar aceste două calități reprezintă nucleul conducerii în orice domeniu. În politică faptul de a avea curaj se dovedește mai ales prin abilitatea de a lua decizii complexe și prin dorința de a-ți asuma riscuri atunci când nu poți fi sigur de rezultat. Powell ilustrează acest lucru prin stilul de conducere propriu lui Tony Blair.

Analizând în continuare calitățile cu care trebuie să fie înzestrat un lider politic, autorul revine din nou la gândirea machiavelică, ca mai apoi să-i găsească relevant similaritatea în epoca modernă. Machiavelli consideră că, în afară de abilitatea de a lua decizii, un principe de succes trebuie să fie născut cu instincte politice bune. Unii lideri aleg tonul perfect, iar alții sunt afoni. Powell afirmă că reacția lui Tony Blair la vestea morții prințesei Diana, pe 31 august 1997, a fost un exemplu de ton perfect. Acesta a avut un instinct cert al stărilor sufletești trăite de public. Autorul mărturisește un citat din jurnalul său: el categoric simte o durere reală... Aname lui Blair îi aparține sintagma *Prințesa poporului*.

Pe lângă curaj și instinct, liderii trebuie să dobândească cinci calități: competență, capacitate de comunicare, charismă, perspectivă și șarm. Precum spunea Machiavelli despre noii lideri, un principe trebuie să ofere dovezi frapante ale capacității sale [27, p.72].

Într-o manieră inedită autorul opinează vizavi de cea de-a treia calitate necesară unui lider politic – *charisma*. [28, p.87]. În opina lui Powell, *charisma* poate fi dobândită, nu este o calitate inerentă cu care te naști. Chiar și persoanele care nu au charismă din naștere, insistă autorul, precum Mihail Gorbaciov sau John Major, pot face capetele să se întoarcă atunci când intră în sală, datorită ținutei lor demne, prin ceea ce Max Weber numea “rutinarea charismei”. Un ingredient esențial al charismei este optimismul. Powell vine și cu argumente relevante din competițiile electorale: Blair vs Major, Bush Jr vs Gore, Obama vs McCain, Clinton vs Bush Sr. etc.” Tony avea un spirit optimist care a prins la oameni”, scrie consilierul acestuia.

Este mai bine să fii iubit sau temut? Este întrebarea machiavelică plină de sens pentru actualitatea vieții politice. Răspunsul lui Machiavelli a fost următorul:

„...de vreme ce iubirea și teama nu prea pot coexista, dacă suntem nevoiți să alegem, este mai sigur să fii temut decât să fii iubit.”Autorul afirmă că atunci când Tony a devenit pentru prima dată liderul Partidului Laburist, el a fost desconsiderat de către conservatori și de presă, fiind supranumit *Bambi*, o piesă ușoară și lipsită de apărare care va fi ușor depășită de situație. A fost extraordinar cât de rapid s-a transformat din Bambi în Stalin, un dictator care călca în picioare dorințele altora [29, p.209].

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, această activitate a căpătat contururi clare, impunând o serie de strategii și tactici de funcționare.

Există mai multe definiții ale Relațiilor Publice. Pionierii instituționalizării Relațiilor Publice se consideră Edvard L. Bernays, Sam Black, Leon Baxter, Ivy Ledbetter Lee. Definiția clasică a PR-ului a fost propusă de Sam Black: „PR-ul, constată autorul, este o artă și o știință despre atingerea armoniei cu mediul ambiant, datorită unei bune înțelegeri reciproce fundamentată pe adevăr și informație completă. Unii cercetători consideră însă această definiție prea idealistă. Pornind de la ipoteza că nu întotdeauna există „o înțelegere reciprocă”. De aceea Edward L. Bernays, considerat o figură legendară în activitatea de relații publice, deplasează puțin accentele, fiind de părerea că „PR-ul reprezintă totalitatea eforturilor îndreptate spre schimbarea convingerilor și atitudinii societății, precum și activitățile legate de armonizarea intereselor unei organizații cu cele ale publicului, ale societății și viceversa” [30].

Ivy Ledbetter Lee³ consideră că scopul fundamental al PR-ului constă în a trezi la oameni credința în scopurile nobile, oneste ale corporației, de a demonstra modelul căutării unor relații de încredere cu publicul, cu societatea. Acest scop poate fi atins prin utilizarea unei informații veridice, exacte, binevoitoare, ce pornește de la institutul social furnizor de astfel de informații și care operează cu fapte veridice și ireproșabile [31, p.32]. Anume aceste principii au fost puse la baza cunoscutei *Declarații de principii*, care avea să influențeze substanțial evoluția de mai departe a relațiilor publice.

„Relațiile publice sunt funcția managerială distinctivă, care ajută la stabilirea și menținerea unor limite reciproce de comunicare, la acceptarea reciprocă și la cooperarea dintre o organizație și publicul ei; ele implică managementul problemelor ajutând managerii să fie informați asupra opiniei publice și să răspundă

³ I. Lee a fost consilierul de relații al magnatului petrolier John Rockefeller (controla 85% din vânzările produselor petroliere), care avea o imagine negativă în mediul american de afaceri, fiind supranumit „Mefistofel”, datorită metodelor de luptă concurențială imorale, antiumane și atitudinii grosolane față de subalterni. Lee i-a sugerat de a-și crea o imagine de binefăcător, înțelegând că firmele vând nu numai marfa lor, dar și imaginea (image), semnul lor comercial.

cererii opiniei publice; ele definesc și accentuează obligațiile managerilor de a servi interesul public; ele servesc ca sistem de avertizare, care ajută managerii să anticipeze tendințele mediului; ele folosesc ca principale instrumente de lucru cercetarea și comunicarea bazate pe principii etice”, aceasta este definiția lui Rex Harlow [32, p.10].

Definiția lui Heinz Flieger: „Relațiile publice sunt înțelese ca fiind acțiuni funcționale care își aduc contribuția la menținerea și dezvoltarea potențialităților sistemelor pluraliste. PR cuprind potențialități informaționale, comunicaționale și interactive, capabile să realizeze un climat de transparență și deschidere atât în interiorul instituției, cât și în exterior [33, p.9].

Adaptând aceste definiții ale PR în general, vom încerca să identificăm definiția și funcțiile PR-ului în sfera politică. Considerăm că PR-ul politic constituie totalitatea acțiunilor organizate pentru a influența procesele de luare a deciziilor în sistemul politic, în special, în campaniile electorale, contribuind la evitarea și aplanarea conflictelor și discepanțelor din societate prin oferirea soluțiilor rezonabile și de compromis. Prin aceasta, PR-ul politic perfecționează identitatea, integritatea și realitatea sistemului politic și ale actorilor acestuia.

Conform observațiilor lui Edward L. Bernays, evoluția activității de PR pe continentul american a cunoscut șase etape de consolidare:

Etapa I. Anii 1900-1914 – a apărut ca o reacție la atitudinea critică a societății față de magnații industriei petroliere americane; critica violenței și a goanei după profituri, în special la adresa lui John D. Rockefeller, a generat reacția inversă a celor criticați manifestată prin dorința de a-și reface imaginea compromisă.

Etapa II. Anii 1914-1919 – influențată de declanșarea Primului Război Mondial. Avea la bază principiul: „Publicul trebuie informat”. Conducătorii politici aveau nevoie de încrederea cetățenilor pentru ca aceștia să accepte ideile sacrificiilor de război [34, p. 85].

În perioada Primului Război Mondial, guvernul american a depus o activitate intensă de propagandă în vederea mobilizării maselor pentru sprijinirea efortului militar. În acest scop, președintele Wilson a creat *Comitetul pentru informații publice*, condus de ziaristul George Creel. Acesta a reunit un grup de remarcabili ziariști, cercetători, editori, agenți de presă etc. care au realizat numeroase campanii întemeiate pe manipularea simbolurilor-majore ale Americii. Comitetul Creel a creat o nouă generație de practicieni în relațiile publice, care, la terminarea războiului, au înființat birouri proprii și au dezvoltat noi metode de lucru. Această generație este dominată de personalitatea lui Edward L. Barnays, care s-a impus atât ca practician strălucit, cât și ca primul teoretician și profesor de relații publice. El a conceput relațiile publice ca o știință, folosind cunoștințele din sociologie și psihologie în rezolvarea unor probleme de relații publice.

În 1923, Barnays a publicat prima lucrare consacrată relațiilor publice cu titlul *Cristalizarea opiniei publice*. Barnays a dat naștere conceptului denumit „tehnica consimțământului», care constă în analiza interesului și dorințelor publicului și în punerea în lumină a acelor aspecte din activitatea unei organizații care corespund acestora.

Dinamic, dar și longeviv, Barnays s-a poziționat ca „părintele fondator al relațiilor publice», reușind să impună această imagine în conștiința profesioniștilor și a opiniei publice.

Printre fondatorii relațiilor publice moderne sunt considerați și ziaristii Ivy Lee și George Parker, care deschid la New York, în 1904, o agenție de relații. Lee a pus bazele comunicării moderne cu presa și publicul, comunicare bazată nu pe mințirea reporterilor, ci pe furnizarea informațiilor necesare pentru scrierea articolelor.

În acest sens, el a folosit comunicatul de presă, precizând, în textele sale, cine l-a scris, în numele cui, la ce dată (înainte, comunicatele erau trimise și publicate fără precizarea sursei, ca și cum informația provenea din surse anonime) [35, p. 33].

Pe continentul european, în Marea Britanie, primul Birou Oficial de Presă al guvernului a fost creat de asemenea în timpul Primului Război Mondial. Această structură a aderat la principiile confidențialității, care s-au păstrat până în prezent în apartul de informare guvernamental. Din acest punct de vedere, cultura politică britanică poate fi apreciată drept „închisă” și secretă, spre deosebire de relativa deschidere a sistemului din Statele Unite. Acest caracter se reflectă și în legislația în vigoare, cum ar fi Legea secretului de stat sau legile privind dezvăluirile, care nu permit aducerea unor secrete oficiale la cunoștința publicului timp de 30,40 sau chiar 100 de ani de la producerea evenimentului [36, p.203].

Dacă am încerca să identificăm originile relațiilor publice românești, a primelor birouri de presă, atunci primul „relaționist» român pare să fi fost, fără voia sa, șeful de cabinet al primului ministru Ion C. Brătianu (1821-1891), însărcinat să informeze zilnic presa în legătură cu evoluțiile de front în timpul Războiului de Independență. După cum nota un jurnalist la 1906: „Știm că în timpul războiului de la 1877, deși n'aveam birou al presei, Ioan Brătianu a însărcinat atunci pe șeful de cabinet să țină în curent presa europeană”. Șef de cabinet al premierului la acea dată – 1906- era Eugeniu Carada (1836-1910), ziarist profesionist din prima echipă a *Românului* (fondat de C. A. Rosetti), cu numeroase relații în presa franceză. Firește că nu se putea vorbi despre o gestionare instituționalizată a relațiilor cu presa, însă nevoia unei asemenea structuri era resimțită, mai ales din cauza numărului mare de jurnaliști, români și străini, care se interesau de acest conflict major.

În timpul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din anul 1918 a funcționat, de asemenea, un birou care asigura informarea jurnaliștilor autohtoni și a celor străini despre eveniment, la conducerea căruia a fost jurnalistul Ion Clopoșel.

„Serviciul de presă» a funcționat începând cu 31 noiembrie 1918. Printre cei implicați în această acțiune se aflau stenograful brașovean Vasile Vlaicu și câțiva jurnaliști. I. Clopoțel (1892-1986) a fost jurnalist profesionist și sociolog, director al ziarelor *Gazeta Transilvaniei*, *Românul* (Arad), al revistei *Societatea de Mâine*, colaborator al mai multor publicații din țară, președinte al Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat, director al Bibliotecii Centrale Universitare din București [37].

Etapa III. Anii 1919 – 1939. Se recurge la o nouă armă de luptă – informația: „Cine deține informația, acela deține puterea.” Însuși Eduard L. Bernays, ale cărui idei au fost formulate în lucrarea de epocă *Cristalizarea opiniei publice*, a fost unul din protagoniștii acestei perioade. Se conturează o nouă sarcină a PR – cea de conciliere. A treia etapă poate fi numită perioada de stabilizare a științei și practicii de relații publice.

Etapa IV. Anii 1939-1945. Este definită sarcina strategică a PR-ului – cea de a sesiza opinia publică. Se face distincție și, respectiv, specializare între relațiile interne și relațiile externe. Adică de o parte firma cu angajații, pe de altă – acționarii, publicul consumator, mass-media etc. Sarcinile prioritare ale PR sunt influențate de cel de-al doilea război mondial. Guvernul american a fost nevoit să apeleze din nou la serviciile specialiștilor de PR, care de data aceasta aveau în arsenalul lor mult mai multă experiență și posibilități. În acest scop a fost creat biroul guvernamental “Office of War Information” (OWI) și sute de alte birouri similare în teritoriul țării. A fost pusă în mișcare și s-a dezvoltat o campanie mult mai complexă decât în cea din Primul Război Mondial. În acest serviciu activau 250 de angajați permanenți și circa 300 de reporteri și corespondenți. În cadrul biroului OWI, în anul 1942, a fost înființat postul de radio “Vocea Americii”, pentru a transmite știri de război în toată lumea.

Etapa V. Anii 1945 – 1965. Este perioada de consolidare a spațiului relațiilor publice și pe continentul european. În anul 1952, în Franța, este fondată *Asociația Franceză a Relațiilor cu Publicul*. În anul 1964, printr-o decizie a Ministerului Informației al Franței se instituie postul de “consilier de relații publice” [38, p. 61]. Această etapă este perioada când relațiile publice intră în viața cotidiană a cetățenilor americani. Dezvoltarea relațiilor publice a intrat într-o eră nouă odată cu apariția la sfârșitul anilor patruzeci a televiziunii [39, p. 48].

Etapa VI. Anul 1965- anii șaptezeci. Se manifestă printr-o explozie informațională în domeniul Relațiilor Publice. Este etapa informației globale. Creșterea enormă a cantității de informație care atinge anual cota de 40 procente; în situația dată viața și activitatea de mai departe a multor companii depinde în mare măsură de abilitatea specialiștilor în relațiile publice de a le asigura o imagine adecvată exigențelor de supraviețuire.

În viziunea noastră, sfârșitul anilor '70- începutul anilor '80 se manifestă prin consolidarea dimensiunii imagologice a PR- ului politic și sporirea rolului consilierilor PR în campaniile electorale. La începutul anilor nouăzeci, R. Denton și G. Wovrd tratează Relațiile Publice în sfera politică ca fiind un management informațional. Autorii opinează că informația este o resursă de putere care, folosită cu pricepere, poate juca un rol major în managementul opiniei publice. Informația înseamnă putere, iar controlul informației reprezintă primul pas al propagandei. Informația poate fi distribuită liber, când se urmărește guvernarea democratică, dar poate fi suprimată, cenzurată, triată sau fabricată, în conformitate cu interesele particulare ale guvernului și ale organelor puterii de stat [40, p.42].

În opinia unor funcționari de stat, comunicarea guvernamentală înseamnă mai degrabă controlul și managementul informației în scopul protejării și al izolării puterii de privirea critică a publicului decît investirea cu autoritate politică a acestuia din urmă și atragerea lui în procesul guvernamental [41, p.177].

Prin urmare, fenomenul managementului informațional implică recursul la metode explicite și mascate de manipulare a informației de către actorii aflați la putere. Desigur, partidele politice din opoziție se pot folosi de această formă de relații publice, însă ea are o maximă importanță anume pentru partidul de guvernământ, care, profitând de resursele guvernamentale de management informațional, se poate folosi de ele pentru a exercita o influență considerabilă asupra opiniei publice.

McNair Brian, la rândul său, pleadează pentru abordarea PR-ului politic ca management mediatic. Managementul mediatic își propune ca scop maximalizarea accesului politicianilor la expunerea mediatică gratuită. Acesta presupune, în primul rând, organizarea evenimentelor (*medialities*) tentante pentru presă, care mențin la un nivel ridicat atenția publicului față de partid. Această activitate, pe de o parte, menține vizibilitatea partidului, iar pe de alta – prezintă problemele și soluțiile propuse de partid într-un domeniu anumit. În acest sens, managementul mediatic mai poate fi definit și ca *management al problemelor*. Sintagma „*management mediatic*” se referă la varietatea largă de practici prin care actorii politici pot căuta să controleze, să manipuleze ori să influențeze instituțiile mediatice prin metode ce corespund obiectivelor lor politice. Pentru politicieni, aceasta înseamnă punerea la dispoziția organizațiilor mediatice a tot ceea ce își doresc aceștia, în termeni de știri sau de divertisment, exercitând în același timp o anumită influență asupra modului în care acest ceva este mediatizat și prezentat publicului [42, p.180].

Astfel, managementul mediatic mai poate fi asociat cu activitățile legate de organizarea „pseudoevenimentelor”, din a căror categorie fac parte și conferințele de presă. Conferințele de presă sunt organizate în scopul creșterii nivelului de expunere mediatică. Ele oferă politicianilor ocazia de a stabili agenda mediatică

și a influența astfel dezbateră publică atât în timpul campaniilor electorale, cât și în perioada dintre alegeri. De exemplu, în SUA, începând cu anii '60, când consilierul lui John Kennedy, Pierre Salinger, a organizat primele conferințe de presă în direct la televiziune, acestea au devenit o instituție prezidențială.

În Marea Britanie, de exemplu, în timpul campaniilor electorale, fiecare partid își începe ziua organizând o conferință de presă, în care își expune tema de dezbateră pentru ziua respectivă [43, p.180].

Un studiu relevant în acest sens conține monografia lui J. Gerstle *La communication politique*, în care se reflectă periodicitatea conferințelor de presă ale câtorva președinți de stat americani și ale președintelui francez Ch. de Gaulle [44, p.68].

Tabelul 1. Comparația conferințelor de presă televizate ale președinților americani și ale președintelui francez Ch. De Gaulle

Președinte	Conferințe de presă	Nr de luni	Periodicitatea lunară
Eisenhower	190	96	1,97
Kennedy	63	34	1,85
Johnson	135	62	2,17
Nixon	39	67	0,58
de Gaulle	18	130	0,13

Sursa: J. Chlaby [46].

Instituționalizarea PR-ului politic în Republica Moldova. În Moldova, instituția PR-ului politic s-a consolidat odată cu instituția prezidențială. Vizibilitatea mediatică și imaginea publică a primului președinte, Mircea Snegur (1991-1996), au fost gestionate de către consilierii (purtători de cuvânt) Dumitru Țăra și Vasile Grozavu. Ieșirile directe ale președintelui erau foarte rare, mai des în fața ziariștilor își făceau apariția consilierii prezidențiali. Purtătorii de cuvânt ai celui de-al doilea președinte, Petru Lucinschi (1997-2001), au fost Anatol Barbei și, începând cu 2002, ziaristul Anatol Golea. Anume în perioada acestuia din urmă, la președinție, săptămânal, avea loc briefingul susținut de către purtătorul de cuvânt. Devenise tradiție conferințele de presă susținute de către șeful statului la sfârșit de an cu tradiționala cupă de șampanie la final, precum și conferințele de presă organizate cu prilejul anumitor evenimente, circumstanțe de rezonanță social-politică.

Și președintele Vladimir Voronin (2001-2009) a susținut cu regularitate conferințe de presă. Purtătorul de cuvânt al celui de-al treilea președinte a fost Natalia Veșanu. Aceasta, spre deosebire de predecesorul său, a contactat mai puțin cu presa, preferând să ofere prioritate președintelui.

Dacă omitem președinții interimari, cel de-al patrulea președinte de la declararea suveranității, Nicolae Timofti, la ora actuală rămâne a fi cel mai izolat de mass-media președinte. De regulă, în fața presei iese în cadrul briefingurilor, oraganizate foarte rar, purtătorul de cuvânt, ziaristul Vlad Țurcanu. Nicolae Timofti, într-adevăr, se simte incomod în fața presei, lucru pe care l-a confirmat personal, afirmând că este mai rar în fața camerelor de luat vederi, pentru că nu găsește necesar acest lucru, el este omul activităților concrete.

În condițiile actuale, Relațiile Publice sunt o funcție și un factor de sprijinire a democrației, asigurând transparența proceselor, comunicarea corectă și echidistantă, încrederea reciprocă. A le prezenta și practica, ca o forma de manipulare a maselor, prin fabricarea de imagini false sau parțiale, reprezintă o degradare gravă a spiritului relațiilor publice și o mascare, sub acest nume, a unor practici specifice unor regimuri închise, autoritare sau totalitare, pe care le credem de acum dispărute definitiv.

Relațiile Publice în sfera politică reprezintă o gamă de activități legate de organizarea și gestionarea campaniilor politice. Un teren fertil pentru utilizarea PR-ului politic îl reprezintă, incontestabil, campaniile electorale, ca fiind un amplu proces sociocultural. Din aceste considerente, deseori PR-ul este confundat cu tehnologiile electorale și considerate noțiuni similare. În consecință, conceptul de PR politic de cele mai dese ori este redus la diversitatea activităților de formare a staff-urilor electorale, elaborarea textelor de publicitate și agitație electorală, diversele activități organizatorice și de mobilizare pe teritoriu. Din punctul nostru de vedere, PR-ul politic reprezintă o formă specifică de organizare a procesului de comunicare în masă, adică o componentă a managementului comunicațional, în sfera politicii, care urmărește în final crearea unei imagini plauzibile și credibile a actorului politic, fie că acesta este un institut al puterii, fie un candidat electoral, fie un demnitar de stat.

Partidele politice din spațiul postsovietic, abia din anii '90 au realizat oportunitățile industriei PR-ului în competițiile electorale. PR-ul a devenit, în consecință, o parte esențială a proceselor și transformărilor politice. Spre deosebire de PR-ul comercial sau cel instituțional, PR-ul politic este mai spectaculos și miza care se pune pe el este mai mare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. De James E. Grunig, Todd T. Hunt Holt. Rinehart and Winston. Managing Public Relations, 1984.
2. <http://gen90.net/magna-carta-libertatum-si-emergenta-sistemului-politic-modern-1-din-3/>
3. <http://freethefamily.co.uk/wp-content/uploads/2013/09/20130907-FTF-Magna-Carta-II.jpg>
4. Machiavelli. Principelele, în <http://ro.scribd.com/doc/6090291/Niccolo-Machiavelli-PRINCIPELE>

5. <http://www.roportal.ro/articole/razboiul-rozelor-395.htm>
6. Мединский В. Р. Негодяи и гении PR: от Рюрика до Ивана Ш Грозного. Питер, 2008.
7. Idem.
8. Idem.
9. Iorga Nicolae. Bizanț după Bizanț, pe <http://ro.scribd.com/doc/3350463/Bizan%C5%A3-dup%C4%83-Bizan%C5%A3>
10. Iorga N. Op.cit., p.49.
11. Ureche Grigore. Letopisețul Țării Moldove. Chișinău: Literatură artistică, 1988.
12. Idem.
13. Idem.
14. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/Miron_Costin_-_Letopise%C8%9Bul_%C8%9A%C4%83rii_Moldovei_dela_Aron_Vod%C4%83_%C3%AEncoace.pdf
15. Cantemir D. *Descrierea Moldovei*, pe <http://ro.scribd.com/doc/43707/Dimitrie-Cantemir-Descrierea-Moldovei>.
16. Ibidem.
17. Bogdan Ioan. Cronici inedite atingătoare de Istoria românilor, pe [www. Dacoromania.ro](http://www.Dacoromania.ro), accesat 5 mai 2014
18. Hasdeu B.P. Srieri alese, V.II Srieri istorice. Chișinău : Literatura artistică, 1988, p.29-31 .
19. Idem.
20. Idem.
21. Idem.
22. Idem.
23. Idem.
24. Peru A. B. P. Hașdeu și imaginea principilor europeni în sec. XVI. (Elemente de dramaturgie politică în «Scieri istorice»). In: MOLDOSCOPIE 3 (XXVII), 2004, pp.7-16
25. Powell Johathan. *Noul Machiavelli. Cum se gestionează puterea în lumea modernă*. Chișinău: Editura Cartier, 2012. 500 p.
26. Ibidem., p.72.
27. Ibidem., p.88.
28. Ibidem., p.89.
29. Ibidem., p.93.
30. Apud.Cristina Coman. Relațiile publice și mass-media. Iasi: Editura Polirom, 2000.
31. Idem.
32. Idem.
33. Stanciu Valentin, Stoica Marcela, Stoica Adrian, Relații publice. București: Editura Concept Publishing, 1997.
34. Grunig J., Hunt T., Managing Public Relations. CL Hardcover, 1984.
35. McNair B. Introducere în comunicarea politică. Iași: Polirom, 2007.
36. Petcu Marian. Istoria jurnalismului și a publicității în România. Iași: Polirom, 2007.
37. Mureșan Liviu. Relații publice - marca de fabrică, de comerț și de serviciu. Teză de doctorat, București, 1978.
38. Mucchielli Roger. *Psychologie de la publicite et de propaganda*. Paris: Librairies Techniques, Entreprize Moderne d Edition ESF, 1972.
39. Denton R., Wodward G. Political Communication in America. Praeger, New Iork, 1990.
40. Kraus S., David D. „Political Debates”. În: Handbook of Political Communication. Sage, Beverly Hills , 1981.
41. McNair Brian. Op.cit.
42. Ibid.
43. Ibid.
44. Gerstle J.. La Communication politique. Paris: Armand Colin, 2003.

**CONSIDERAȚII TEORETICE PRIVIND CONCEPTUL
DE ALIANȚĂ POLITICO-MILITARĂ**

**THEORETICAL CONSIDERATIONS ON THE CONCEPT
OF POLITICO-MILITARY ALLIANCE**

**Natalia ALBU, *doctor în politologie,
Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”***

Summary

The alliances, throughout the history, have been and are a central and constant phenomenon in international policy. Reflecting on the important role of alliances in world politics, in the international relations literature we find an impressive list of studies, articles and analysis in this area of research. However, standing out the fact that there is no a broad consensus on the concept of alliance, a further analysis of specific aspects of a political-military alliance is actual. In the given article, a number of definitions and considerations of this concept are presented. At the same time, the assessment of difficulties of defining the concept of military and political-military alliance allow us to highlight concepts such as national defense, collective defense, common defense and collective security, which actually determine the correlation between the concepts of national security and political-military alliance. Finally, we conclude the fact that in the current security environment, the political-military alliances are tasked to defend the common fundamental interests and values as well as national interests against any aggression, maintaining the international security and stability in accordance with the UN Charter.

Key words: *alliance, coalition, pact, alignment, collective security, casus foederis, balancing, balance of power.*

 alianțele, de-a lungul istoriei, au fost și sunt un fenomen central și constant în politica internațională. Fie că discutăm despre perioadele antice, despre Evul Mediu sau de secolele lui Bismarck sau Napoleon, vom găsi state care au format alianțe. George Liska, în una din lucrările sale, menționa: „Este imposibil de a vorbi despre relațiile internaționale fără a face referire la alianțe, de multe ori cele două se aseamănă în toate cu excepția denumirii” [1]. O viziune similară găsim la autorii Holsti Ole, Hopmann Terrence și Sullivan John, care abordează alianța ca „o componentă universală a relațiilor dintre unitățile politice, indiferent de timp sau loc”[2].

Reflectând asupra rolului important al alianțelor în politica mondială, în literatura relațiilor internaționale găsim o listă impresionantă de studii, articole și analize în acest domeniu de cercetare[3]. Cu toate că putem găsi peste treizeci de definiții ale termenului și în pofida progreselor științifice în domeniu, totuși nu s-a acordat mare importanță analizei conceptuale a fenomenului de *alianță* decât doar la autorii Edwin Fedder, Stephen Walt, Arnold Wolfers și Stefan Bergsmann[4]. În același timp, reieșind din faptul că nu există un larg consens despre conceptul de *alianță*, trezește interes o analiză suplimentară a aspectelor specifice unei alianțe politico-militare.

Edwin Fedder, în analiza lui conceptuală din 1968, a menționat următoarele: „Conceptul de alianță în literatura relațiilor internaționale este ambiguu și amorf”[5]. Cinci ani mai târziu, autorii Ole Holsti, Terrence Hopmann și John Sullivan au ajuns la aceeași concluzie, observând „lipsa unei definiții acceptate privind conceptul *alianță*”[6]. Deși au fost publicate multe studii în domeniul cercetării alianțelor de atunci, este necesar de identificat o definiție concisă, teoretic utilă și practică a conceptului de alianță militară sau politico-militară.

Astfel, în analiza care urmează, vor fi prezentate o serie de considerații despre conceptul de *alianță* în general. De asemenea vom examina sensul comun al termenului *alianță* și câteva definiții de referință ale conceptului, care se regăsesc în literatura de specialitate.

În acest context, vom evalua abordarea contemporană a conceptului de *alianță politico-militară*, care definește *alianța ca o înțelegere explicită între state în domeniul securității naționale, în care partenerii promet asistență reciprocă sub forma unei contribuții substanțiale cu resurse în cazul unei anumite urgențe, apariția cărei este incertă*. Definiția lasă deoparte alte forme de cooperare în domeniul militar sau nonmilitar și permite cercetătorului să se concentreze asupra elementului central al alianțelor: *clauza de asistență* (de exemplu, în cadrul Uniunii Europene, această clauză este invocată în caz de agresiune armată pe teritoriul unui stat membru). În timp ce acest lucru ar părea că îngustează fluxul cercetătorilor care se ocupă de alianță într-un sens mai larg, unii autori argumentează că anume conceptul trebuie să fie „îngust” definit, pentru a permite continuarea teoretizării, comparării și evitarea confuziei în discuțiile teoretice[7].

Pentru a defini noțiunea de alianță este important să evidențiem abordările teoretice despre concept în general. Astfel, conceptele pot fi privite ca părți ale triunghiului *termen-concept-referent*. Conceptele reprezintă materia de bază din care sunt construite teoriile. Cu toate acestea, definirea este de cele mai multe ori dificilă și contestată. În viziunea clasică, conceptele sunt idei despre ceva ce există în lume. De aceea ele sunt legate de un termen care denotă conceptul, pe de o parte, și referenții care îi corespund în realitate, pe de altă parte[8]:

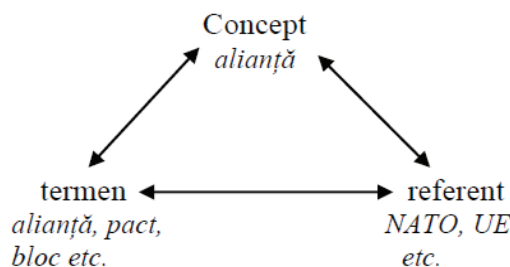

Fig. 1. Triunghiul *concept-termen-referent*

Confuzia provine din viziunea diferită a autorilor cu privire la conceperea acestui triunghi. În primul rând, conceptele sunt definite în mod diferit de către autori. În al doilea rând, unii termeni sunt utilizați, uneori, ca sinonime pentru diferite concepte. Astfel, depistăm în literatura de specialitate, de exemplu, termeni *alianță*, *bloc*, *coalitție* și *pact*, care sunt folosiți alternativ, în timp ce alți cercetători disting diferite criterii ce diferențiază aceste noțiuni. De regulă, alianța poate fi percepută ca o înțelegere politică între două sau mai multe state, pe bază de tratat, prin care statele respective se obligă să acționeze în comun sau să se ajute în anumite împrejurări, în special în caz de război ori al unui atac îndreptat de alte state împotriva unuia dintre statele aliate[9]. *Lexiconul militar* propune următoarea definiție pentru termenul *alianță militară*: „Înțelegerea consemnată într-un tratat prin care statele semnatare își asumă obligația reciprocă de a acționa cu toate sau numai cu o parte din forțele lor armate împotriva unui adversar comun”[10]. Iar *coalitia militară* este definită ca fiind o „înțelegere temporară realizată între două sau mai multe state, în scopul ducerii unui război în comun”[11]. *Pact* este denumirea dată unor tratate internaționale, bilaterale sau multilaterale, cu caracter solemn, privind relațiile politice între state, încheiate în special în scopul menținerii păcii sau al colaborării strânse între semnatari (pact de asistență mutuală)[12]. De exemplu, Pactul de la Varșovia sau Tratatul de la Varșovia (semnat în 1955), numit în mod oficial Tratatul de prietenie, cooperare și asistență mutuală.

Pe lângă acești termeni, conceptele aferente: *antante*, *alinieri*, *neutralitate* și *pact de neagresiune* sunt, de asemenea, utilizate pe scară largă, dar mai puțin uniform. În cele din urmă, chiar și referenții, care sunt văzuți ca elemente centrale în definirea și determinarea specificului unei alianțe, diferă de la autor la autor: unii percep, de exemplu, NATO ca un prototip al alianței, alții consideră adevărate alianțe cele care au fost create împotriva lui Napoleon sau lui Bismarck.

În al treilea rând, un concept trebuie să acopere referenții, dar să rămână din punct de vedere teoretic util. Evident că este necesar să se definească un concept în așa fel încât să se refere la fenomenul de care cineva ar vrea să se ocupe. Cu alte cuvinte, trebuie, într-o oarecare măsură, să corespundă realității, să fie definit cât mai clar posibil și să conțină doar câteva elemente esențiale. În acest context, putem apela la „tipologia operațională a alianțelor militare internaționale” elaborată de Bruce Russett în 1971[13]. Autorul a identificat cu succes toate tipurile de caracteristici ale diferitor tipuri de alianțe, cum ar fi, durata, natura angajamentului etc. O asemenea multitudine de elemente par necesare pentru a se face o distincție între diferite tipuri de angajamente asumate în cadrul unei alianțe. Cu toate acestea, autorul, în efortul de a defini conceptul de *alianță*, se confruntă cu o multitudine de attribute ale alianței și nu pune accentul doar pe câteva caracteristici esențiale cu scopul de a oferi o bază utilă pentru teoretizare.

În continuare, propunem definiția ordinară a termenului *alianță* conform Dicționarului Enciclopedic Webster: *starea de a fi aliat sau mai mult o asociație (în calitate de tratat) între două sau mai multe națiuni pentru a promova interesele lor comune*[14]. Punctul esențial în această definiție pare a fi elementul unei conexiuni dintre doi sau mai mulți actori. Acest sens corespunde de asemenea cu dezvoltarea istorică a termenului *alianță*. Termenul corespunzător în germană *allianz* s-a dezvoltat în secolul al XVII-lea din cuvântul francez *alliance*, care înseamnă *conexiune, pact sau asociere între state*. Termenul francez, la rândul său, face referință la vechiul verb francez (a conecta, a combina, a se alătura), care este înrădăcinat în verbul latin *alligare*. *Alligare* este compus din cuvântul latin *ligare* (a lega) și care poate fi tradus ca *a lega* și *a combina*[15].

Astfel, utilizarea comună a termenului *alianță* o definește ca un fel de conexiune între actori pentru atingerea unor obiective comune. Cu toate acestea, definiția respectivă este mult prea largă pentru scopuri științifice: conform acesteia, aproape totul, de exemplu, diferite asociații cum ar fi Uniunea Poștală Universală sau Tratatul de Neprolifare Nucleară – ar fi alianțe, deși fiecare dintre ele au finalități diferite. Prin urmare, considerăm că sensul comun al termenului trebuie să fie restricționat.

În acest scop, vom continua evaluând utilizarea conceptului de către autori cunoscuți în literatura de specialitate. De regulă, ei văd alianțele ca o relație specifică între state pentru a atinge anumite scopuri. Însă abordarea acestor autori diferă considerabil, având în vedere caracterul relației între state, intensitatea relației și în ceea ce privește scopurile urmărite de o alianță. În ceea ce privește intensitatea, spectrul ajunge de la un fel de cooperare liberă[16] la o acțiune concertată[17] și o mai strânsă asociere[18] și, în cele din urmă, la acordurile foarte specifice, în forma unui tratat formal[19]. Diferite abordări găsim și în ceea ce privește obiectivele unei alianțe: unii autori vorbesc doar despre o politică generală ca obiectiv comun[20], alții limitează această politică la domeniul securității naționale[21] sau – în anumite cazuri – numesc un obiectiv specific, cum ar fi contracararea unei amenințări comune prin cooperare[22].

Una dintre cele mai timpurii lucrări cu privire la cadrul de analiză a alianțelor, *Nations in Alliance*, realizată de George Liska, deși nu oferă cititorului o definiție explicită a conceptului, afirmă că *alianța* este o *asociere* formală dintre două sau mai multe state împotriva amenințării din partea unui al treilea stat, un stat mai puternic. Liska consideră că *asocierea* în sine este o formă de *alinieri* și corespunde predicțiilor teoriei *balanței de putere*[23]. Alianțele pentru el doar formalizează aceste alinieri. Din această perspectivă, conflictele au un rol determinant în alinierea statelor sau formarea alianțelor[24]. Pentru noi, este important faptul că autorul deja include un posibil motiv pentru formarea alianțelor atunci când vorbește de conflict ca o amenințare. Dacă alianța este definită ca o asociație

împotriva unei amenințări din exterior, atunci balanțarea împotriva amenințărilor este factorul ce va determina politicile unei alianțe a statelor.

Încă o definiție importantă în literatura din domeniul alianțelor a fost propusă de Melvin Small și David Singer[25]. Aceștia diferențiază trei tipuri de alianțe: 1) pacte de apărare, 2) pacte de neutralitate și pacte de neagresiune, și 3) antante. *Tratatul* sau *pactul de apărare* oferă asistență militară reciprocă în cazul unui atac împotriva unuia dintre parteneri, *pactul de neutralitate* obligă semnatarii să nu intervină într-un conflict între alte state; *pactul de neagresiune*, care este creat de obicei între națiuni ostile, presupune că partenerii promit să nu se atace reciproc, iar o *antantă* prevede doar consultări în cazul în care unul dintre parteneri este atacat de un stat terț. Deci, toate aceste tratate prevăd un anumit comportament în cazul unui conflict. Ca urmare, alianțele sunt formate din cauza unor consecințe așteptate. În fine, autorii au inclus în studiu doar alianțele care erau formate pe baza unui tratat scris sau acord formal. De asemenea, ei s-au referit la alianțe care erau formate în timpul unui război sau în termen de trei luni înainte de izbucnirea unui conflict.

O altă definiție importantă în literatura de specialitate a fost elaborată de Ole Holsti, Terrence Hopmann și John Sullivan. Pentru ei sunt esențiale trei elemente în calificarea unei asociații drept alianță: 1) un tratat formal – deschis sau secret; 2) trebuie să vizeze direct problemele securității naționale; 3) partenerii trebuie să fie state - națiuni. Pe baza acestor trei elemente, autorii definesc conceptul după cum urmează: „O alianță este un acord formal între două sau mai multe națiuni pentru a colabora pe probleme de securitate națională” [26]. Această definiție, în primul rând, este explicită și se limitează doar la câteva criterii obiective, cu toate acestea ea este prea largă și se referă, mai curând, de exemplu, la tratatele SALT (discuții bilaterale și tratate internaționale corespunzătoare care implicau Statele Unite și Uniunea Sovietică în problema controlului armamentului), cât și la neutralitatea Austriei sau Parteneriatul pentru Pace (PpP). În al doilea rând, nu este necesar ca două state să fie state-națiuni pentru a forma o alianță. Alianțele s-au format cu mult timp înainte de apariția națiunii ca element de constituire statală în epoca lui Napoleon.

În acest cadru de analiză constatăm că în definirea fundamentală a conceptului de alianță nu putem neglija perspectiva istorică, unde găsim tipologia alianțelor, trăsăturile caracteristice și particularitățile acestora, precum și a actorilor sistemului internațional (participanți la alianțe). Astfel, putem identifica determinări conceptuale privind specificul unei alianțe politico-militare prin prisma teoriilor realismului și neorealismului politic a *balanței de putere* a lui Kenneth Waltz, a *balanței de amenințare* a lui Stephen Walt și a *balanței de interese* a lui Randall Scheweller. Conform lui Kenneth Waltz, factorul determinat în formarea alianțelor este distribuția puterii în cadrul sistemului internațional.

Pentru prima dată Waltz utilizează termenul de *bandwagoning/aliniere* în contextul explicării formării alianțelor, pentru a descrie un comportament opus celui de *balancing*, respectiv, alinierea cu statele mai puternice. Conform teoriei lui Walt, statele decid să se alinieze nu datorită distribuției de putere (capabilități) din cadrul sistemului internațional, or deciziile de a se alia sunt determinate de o anumită amenințare la adresa securității lor. Prin intermediul acestei teorii, autorul încearcă să explice fenomenul apariției statelor revizioniste în sistemul internațional, precum și a dezechilibrelor de amenințare pe care acestea le induc în sistemul internațional. Walt distinge trei tipuri de comportament al statelor în sistemul internațional: balansarea (*balancing*), alinierea (*bandwagoning*) și destinderea (*detente*). Autorul redefinește termenul de aliniere pentru a explica atitudinea statelor atunci când sunt confruntate cu o amenințare externă semnificativă, *bandwagoning-ul* reprezentând *alinierea cu sursa pericolului*. Walt identifică două motive în adoptarea comportamentului de aliniere/*bandwagoning*: a) statele pot să se alinieze cu statele sau coalițiile amenințătoare în speranța că vor putea evita un atac asupra lor, în acest caz avem *alinierea defensivă*; b) statele se pot alinia cu partea dominantă într-un război pentru a putea participa la împărțirea beneficiilor victoriei, în acest caz avem *alinierea ofensivă*. Balansarea (*balancing*) reprezintă în cazul puterilor minore/statelor mici unirea lor în vederea contracarării unui stat puternic, amenințător, pentru a-l descuraja, iar destinderea reprezintă dezvoltarea de relații pașnice în scopul reducerii tensiunilor[27].

Stephen M. Walt consideră că statele formează diverse alianțe, în principal pentru a balansa împotriva amenințărilor. Amenințările, la rândul lor, depind de putere, de proximitatea geografică, de capacitățile ofensive și de intențiile percepute. În timpul Războiului Rece, Uniunea Sovietică a fost o amenințare mai mare pentru puterile majore din Eurasia decât Statele Unite. După cum anticipează teoria *balanța amenințării*, toate aceste state au balansat aliindu-se cu Statele Unite, creând o coaliție globală, care a fost foarte stabilă, dar și mult mai puternică decât rețeaua de alianțe sovietice. În general, teoria *balanța amenințării* relevă faptul că declinul amenințării sovietice creează o lume în care Statele Unite se vor bucura de mai multă securitate cu costuri și riscuri mult mai mici. Dar este și o lume în care opțiunile politice vor fi mult mai dificile, iar influența Statelor Unite va fi mult mai mică.

Randall L. Schweller, autorul teoriei *balanței de interes*, aduce o amendare semnificativă și consistentă teoriei balanța amenințării a lui Stephen Walt, precum și balanței de putere a lui Kenneth Waltz. Conform acestuia, cel mai important factor în luarea deciziilor de alianță îl constituie compatibilitatea obiectivelor politice sau a intereselor și nu dezechilibrul de putere sau amenințare. Puterile satisfăcute se vor alătura unei alianțe în vederea maximizării securității și apărării statu-quo-ului, optând pentru un comportament de *balansare*, cum a fost cazul României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei în perioada interbelică. Spre deosebire de

acestea, „puterile nesatisfăcute”, motivate mai mult de profit decât de securitate și maximizarea puterii, vor adopta un comportament de *alinieri/bandwagoning* (*alinieri de tip șacal*, sau *alinieri de acumulare*) în raport cu un stat revizionist puternic în ascensiune (cazul Ungariei în perioada interbelică). Conform lui Randal Schweller, se pot identifica patru tipuri de state de-a lungul unei axe care pleacă de la „statele satisfăcute”, apărătoare ale statu-quo-ului la nivelul sistemului internațional, până la cele nesatisfăcute, statele revizioniste: *statele leu*, care au o poziție în principal defensivă și urmăresc maximizarea securității; *statele miel*, care sunt state slabe, fie datorită puținelor capacități pe care le posedă, fie datorită slabei relații dintre stat și societate și nu sunt călăuzite de scopuri revizioniste (România); *statele șacal*, care sunt statele puteri revizioniste nesatisfăcute cu scopuri expansioniste limitate (cazul Ungariei); *statele lup* sunt state prădătoare din sistem care prețuiesc cu mult mai mult ceea ce râvnesc, decât ceea ce posedă (cazul Germaniei). *Statele lup*, fiind adversarii statu-quo-ului nu vor balansa niciodată și nu vor adapta niciodată un comportament de aliniere pentru simplul motiv că ei sunt chiar *bandwagon-ul* („locomotiva”). Conform lui Schweller, comportamentul Uniunii Sovietice de la sfârșitul perioadei interbelice o include în categoria puterilor de prim rang cu scopuri revizioniste, denumind alegoric acest stat *vulpe*, deoarece obține mai ușor câștiguri pe seama rivalilor săi, simulând indiferența față de statu-quo, urmărind pragmatic și diplomatic obținerea unei poziții de deținător al balanței între „puterile nesatisfăcute” în ascensiune și „puterile satisfăcute”, poziție ce i-ar putea aduce profituri maxime[28].

Revenind la autorul Stephen Walt, considerat un cercetător important din domeniul alianțelor, menționăm faptul că în definiția sa cu privire la alianțe folosește noțiunile *alinieri* și *alianță* ca sinonime și definește aceasta în „Originea Alianțelor” ca fiind *un aranjament formal sau informal pentru cooperare în domeniul securității între două sau mai multe state suverane*[29]. Într-un articol scris mai târziu, S. Walt a modificat un pic această definiție: *o alianță este o relație de securitate cooperativă între două sau mai multe state, fiind, de obicei, sub forma unui angajament militar scris*[30].

Astfel, abordările menționate îngustează definirea conceptului de alianță. Autorul Stefan Bergsmann consideră că pentru a propune o definiție de sinteză trebuie să identificăm elementele esențiale ale unei alianțe[31]. După o analiza atentă a unor alianțe reale și comparându-le cu alte forme de cooperare și asociere, autorul sugerează următoarele opt elemente:

1. Alianțele sunt aranjamente între state: aici este important faptul ca statul să se manifeste precum o autoritate independentă care are capacitatea să conducă populația sa și să controleze teritoriul său. Acest lucru este important pentru că numai atunci există posibilitatea de a mobiliza capacitățile puterii – o condiție necesară într-o alianță.

2. Alianțele sunt aranjamente explicite: nu contează dacă aranjamentul este făcut explicit de o strângere de mâini între oficialitățile de stat sau de un tratat formal, este important că părțile participante însele știu cu certitudine că există un acord. Astfel, mizând pe acest acord, statele pot să-și formeze așteptările în corcondanță cu acesta. Criteriul respectiv distinge alianțele de alinieri, care sunt grupuri informale de stat bazate pe interese ce dau naștere unor așteptări implicite mai simple.

3. Alianțele, de regulă, presupun un anumit comportament al aliaților ce vizează contracararea anumitor amenințări în viitor. În mare parte, alianțele presupun și unele activități și responsabilități care sunt în vigoare pe întreaga durată a tratatului, printre care cele mai semnificative sunt coordonarea doctrinelor sau a exercițiilor comune. Partea cea mai importantă a alianței este bazată pe un comportament specific ce trebuie respectat într-un anumit moment istoric, în anumite circumstanțe sociale, politice, militare etc., supranumită în literatura de specialitate *casus foederis* (din latină „caz de alianță”). *Casus foederis* este un termen din dreptul internațional, care definește situația în care un stat care s-a aliat cu un al stat, trebuie să intre în război de partea statului aliat pentru a-și îndeplini obligațiunile pe care și le-a asumat prin semnarea unui tratat de alianță, bilateral sau multilateral. Majoritatea alianțelor politico-militare au la bază acest principiu. Spre exemplu, tratatul multilateral semnat de țările NATO prevede riposta membrilor aliați în cazul unei agresiuni din exterior asupra unuia dintre aliați. Acest element face distincția dintre alianțe și cooperări mai simple în domeniul securității sau între alianțe și pacte de neagresiune, care promit un anumit comportament pentru întreaga durată a acordului.

4. În legătură cu ultimul element, este esențial faptul că evenimentul/amenințarea care determină comportamentul alianței este incertă: partenerii nu știu când acest eveniment va avea loc sau dacă va avea loc. Aceasta separă alianțele de coaliții reale, care sunt formate în așteptarea unei decizii ce va fi luată cu siguranță în viitor, într-un timp mai mult sau mai puțin cunoscut, cum ar fi alegeri sau un război, de exemplu. Acest element de incertitudine este important deoarece când un stat se alătură unei coaliții într-un război, angajamentul în conflict este cert, dar când un stat se alătură unei alianțe, angajamentul este doar o posibilitate care nu trebuie neapărat să se întâmple.

5. Alianța este o promisiune. Prin urmare, trebuie să se facă distincție între comportamentul unui stat în cadrul unei alianțe și comportamentul real manifestat de stat când are loc *casus foederis*. De aici rezultă nesiguranța inertă a alianțelor și, prin urmare, – din perspectiva partenerilor aliați – problema de credibilitate sau riscul abandonului alianței.

6. Promisiunea cuprinde asistență la un eveniment specificat în tratat (de obicei un atac asupra unuia dintre parteneri). Această asistență constă în

utilizarea resurselor proprii pentru apărarea părților partenere. În mare parte, nu este important faptul cum exact se face acest lucru sau exact ce fel de resurse sunt acoperite de o alianță. Punctul important este că fiecare dintre parteneri pot miza pe o contribuție externă substanțială la resursele proprii, în cazul unei întâmplări reale a *casus foederis*. Acest aspect diferențiază alianțele de pactele de neutralitate și de antante. De regulă, pactele de neutralitate își asumă obligația să nu sporească resursele adversarului, iar antantele își iau angajamentul, uneori vag precizat, de a oferi consultări în caz de criză.

7. Promisiunea este reciprocă. Aceasta înseamnă că fiecare dintre parteneri trebuie să ia în considerare nu numai avantajele unei asistențe externe în cazul unei amenințări, dar și dezavantajele, adică riscul de a fi implicat în conflictele partenerului și astfel realizarea costurilor ridicate în cazul în care acest risc devine realitate.

8. Alianța se referă la domeniul securității naționale. Acest element, deși este foarte evident, este și foarte esențial, deoarece numai în acest domeniu riscul este atât de mare, încât acoperă problema existenței în continuare a unui stat ca o entitate suverană. Acest lucru oferă alianței o calitate de seriozitate, care în mod clar distinge alianțele și alte acorduri în domeniul politicii externe. Prin acoperirea subiectului securității naționale, riscurile, care sunt în mod inerent determinante într-o alianță, devin nu doar probleme din punctul de vedere al costurilor, ci și probleme de viață sau moarte.

Pornind de la eforturile conceptuale elaborate de Edwin Fedder, care a analizat sensul comun al termenului, precum și de la definiții utilizate de cercetătorii de referință din domeniul teoretizării alianțelor, *alianța politico-militară* poate fi definită ca un acord de cooperare între state, explicit formulat privind angajamentele asumate, în domeniul asigurării securității naționale, în care partenerii își promet asistență reciprocă sub forma unei suport material sau militar substanțial, în cazul unei situații de criză sau incertitudine, care potențial ar putea apărea.

Astfel, analiza unor importante definiții ale conceptului de alianță în literatura de specialitate ne-a permis să evidențiem că nu există o definiție unică, acceptată de către toți sau majoritatea autorilor. Deși autorii vorbesc de caracterul alianțelor pe parcursul evoluției istorice sau enumeră elementele ce caracterizează alianțele, totuși se considera că alianțele au *scopul* de a mări puterea membrilor săi în raport cu alte state. Principala explicație este că prin unirea capacităților deținute de putere, două sau mai multe state pot exercita o influență mai mare în negocierea cu alte state. Pentru statele mai mici, alianțele pot reprezenta cel mai important element al puterii lor, iar pentru marile puteri structura alianțelor modelează configurarea puterii în sistem. Totuși, nu putem neglija faptul că anume *credibilitatea* cu care o alianță poate descuraja un inamic depinde de coeziunea alianței și de capacitățile sale totale de putere.

În același timp, dificultatea de a defini conceptul de alianță militară sau politico-militară e determinată de faptul că, actualmente, analiza cadrului de referință a conceptului de alianță politico-militară scoate în evidență așa noțiuni precum *apărarea națională*, *apărarea colectivă*, *apărarea comună* și *securitatea colectivă*, care stabilesc corelația dintre conceptele de securitate națională și alianță politico-militară.

Actualmente, alianțele politico-militare nu se consideră adversarul nici unei țări decât în condițiile prevederilor Cartei ONU. În practica internațională, scopul oricărei alianțe politico-militare trebuie să se înscrie în scopurile și principiile Cartei ONU și să contribuie la menținerea păcii și securității internaționale. Pentru stabilirea scopului și obiectivelor unei alianțe politico-militare se au în vedere: (1) valorile și interesele fundamentale comune; (2) prevederile Cartei ONU; (3) riscurile, amenințările, vulnerabilitățile și pericolele la adresa securității alianței, în ansamblul său, și la adresa statelor membre.

Așadar, în concluzie considerăm că în contextul mediului actual de securitate, alianțele politico-militare au misiunea de a apăra valorile și interesele fundamentale comune, precum și interesele naționale împotriva oricărei agresiuni, menținerii stabilității și securității internaționale în conformitate cu prevederile Cartei ONU. Iar odată cu creșterea complexității amenințărilor internaționale, multilateralismul pretinde a fi unicul mod de a gestiona crizele și rezolva conflictele, astfel acțiunea este tot mai eficace atunci când este efectuată de către mai mulți aliați. În acest context, alianța politico-militară, în sensul tradițional al termenului, încearcă să-și redefinească rolul în lumina teoriei *balanța amenințării*, propusă de Stephen Walt, că statele nu se vor mai alia unul împotriva celuilalt, ci împotriva amenințărilor globale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Liska George. *Nations in Alliance. The Limits of Interdependence*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962, p.3.
2. Holsti Ole R., Terrence P. Hopmann, John D. Sullivan. *Unity and Disintegration in International Alliances: Comparative Studies*. New York: John Wiley & Sons, 1973, p.2.
3. Bergsmann Stefan. *The Concept of Military Alliance*. În: *Small States and Alliances*. Springer, 2001, p. 25-37; Bruce M. Russett. *An Empirical Typology of International Military Alliances*. În: *Midwest Journal of Political Science*, Vol. 15, No. 2, 1971, p. 262-289.
4. Fedder Edwin H. *The Concept of Alliance*. În: *International Studies Quarterly*, V.12, No.1, 1968, p.65-86; Arnold Wolfers. *Alliances*. În: *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Editor David L. Sills, V.1, 1968, p. 268-271; Stephen M. Walt. *Alliance*. În: *The Oxford Companion to Politics of the World*. Editor Joel Krieger et al., New York/Oxford, 1993, p. 20; Bergsmann Stefan. *Op. cit.*
5. Liska George. *Op. cit.*, p.70.

6. Holsti Ole R., Terrence P. Hopmann, John D. Sullivan. *Op. cit.*, p.3.
7. Bergsmann Stefan. *Op. cit.*, p. 26.
8. *Ibidem*, p. 26.
9. *Introducere în studii de securitate*. Note de curs. <http://ru.scribd.com/doc/93458550/Introduce-Re-in-Studii-de-Securitate> (accesat 10.11.2013).
10. *Lexicon militar*. Chișinău: Editura Saka, 1994, p. 19.
11. *Ibidem*, p. 93.
12. *Dicționar enciclopedic*. Ediția a VI-a. Chișinău: Editura Cartier, 2008, p. 625.
13. Bruce M. Russett. *An Empirical Typology of International Military Alliances*. În: *Midwest Journal of Political Science*, Vol. 15, No. 2, 1971, pp. 262-289.
14. *Webster's Encyclopedic Dictionary*. New York: Avenel, 1995, p. 27.
15. Bergsmann Stefan. *Op. cit.*, p. 28.
16. Jack S. Levy, Michael M. Barnett. *Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-1973*. În: *International Organization*, V. 45, No.3, 1991, p. 370; Stephen M. Walt. *The Origin of Alliances*. New York: Ithaca, 1987, p. 12; Stephen M. Walt. *Alliance*. În: Joel Krieger et al. (Eds.). *The Oxford Companion to Politics of the World*, 1993, p. 20.
17. Fedder Edwin H. *Op. cit.*, p.68.
18. Glenn H. Snyder. *Alliance Theory: A Neorealist First Cut*. În: *Journal of International Affairs*, Vol. 44, No.1, 1990, p. 104.
19. Ken Booth. *Alliances*. În: John Baylis, Ken Booth, John Garnett, Phil Williams (Eds.). *Contemporary Strategy*, Vol.1, 2nd edition. London/Sidney, 1987, p. 258; Holsti Ole R., Terrence P. Hopmann, John D. Sullivan. *Op. cit.*, p.5; Dan Reiter. *Learning, Realism, and Alliances. The Weight of the Shadow of the Past*. În: *World Politics*, Vol. 46, No. 4, 1994, p. 495; Bruce M. Russett. *Op. cit.*, p. 262-263; Gerald L. Sorokin Arms. *Alliances, and Security Tradeoffs in Enduring Rivalries*. În: *International Studies Quarterly*, Vol. 38, No. 3, 1994, p.423.
20. Lopez George A., Stohl Michael S. *International Relations. Contemporary Theory and Practice*. Washington: CQ Press, 1989, p. 367.
21. Levy Jack S., Barnett Michael M. *Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-1973*. În: *International Organization*, Vol. 45, No.3, 1991, p. 370; Booth Ken. *Op. cit.*, p. 258; Holsti Ole R., Terrence P. Hopmann, John D. Sullivan. *Op. cit.*, p.292.
22. Barry R. Posen. *The Sources of Military Doctrine*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1984, p.62.
23. Liska George. *Op. cit.*, p.3.
24. *Ibidem*, p.12.
25. Bergsmann Stefan. *Op. cit.*, p. 32.
26. Holsti Ole R., Terrence P. Hopmann, John D. Sullivan. *Op. cit.*, p. 4.
27. Radu Liana. *Evoluția politicii de alianțe a României în perioada contemporană 1920-1991*. Rezumat. București: Școala doctorală de istorie, 2011. www.unibuc.ro/.../Radu%20Liana%20Adriana (accesat la 12.03.2014).
28. *Idem*.
29. Walt Stephen M. *The Origin of Alliances*. Ithaca, London: Cornell University Press, 1987, p. 12.
30. Bergsmann Stefan. *Op. cit.*, p. 34.
31. *Ibidem*, p. 35-36.

REPUBLIC OF MOLDOVA IN U.S. FOREIGN POLICY:
PUBLIC DIPLOMACY

REPUBLICA MOLDOVA ÎN POLITICA EXTERNĂ A SUA:
DIPLOMAȚIA PUBLICĂ

Alla ROȘCA, *Professor, PhD in Political Sciences,
Tulane University, U.S.A.*

Rezumat

Diplomația publică este tradițional parte componentă a relațiilor externe a SUA și reprezintă posibilitatea de a implica informația în arta de a influența audiența din diferite țări. Prezentul articol examinează corelația dintre diplomația publică și propaganda, analizează succint istoria dezvoltării diplomației publice americane și studiază în detalii diplomația publică a SUA referitor la Republica Moldova.

***Cuvinte-cheie:** diplomație publică, propagandă, politică externă, arta informațională, relații moldo-americane.*

Public diplomacy as part of America's „soft power” has had historical prefiguration in U.S. international relations and represents the art of engaging information and influencing the international audience. In addition to traditional diplomacy, soft power is used for achieving foreign policy objectives building on civil society potential, information and culture.

Public diplomacy employs public communication in order to conduct foreign policy. Public communication is oriented to a wide range of nongovernmental entities „for the purpose of influencing the politics and actions of other governments”. Nowadays further development of public diplomacy involves two different concepts including cause and effect. Public diplomacy consists of systematic efforts to communicate not only with foreign governments, but also with the people themselves, and includes a wide range of nongovernmental entities as trade associations, labor unions, educational institutions, religious organizations, ethnic groups and also influential individuals.

United States' Public Diplomacy in Moldova

The mission of American public diplomacy is to support the achievement of U.S. foreign policy goals and objectives, advance national interests, and enhance national security. According to the U.S. Government, the goal of public diplomacy is to inform and influence foreign publics by explaining and strengthening the relationship between the people, the Government of the United States and the citizens of other countries [1].

Public diplomacy is the prerogative of the bureaus of Educational and Cultural Affairs, Public Affairs, and International Information Programs, as well as of Center for Strategic Counterterrorism Communications and it includes

communication techniques, cultural programming, academic grants, educational exchanges, and international visitor programs.

This article will analyze a concrete example of U.S. public diplomacy in one of the Former Soviet Union republics – Moldova. The case study will be divided in three parts: the first part will evaluate public diplomacy through communication techniques, the second will emphasize cultural programs and the last part will analyze the exchange programs.

Information and Communication

One of the active propaganda tools during the Cold War was broadcasting service that after the dissolution of the communist bloc redefined the notion of informational soft power. Whereas the Voice of America was the official spokesman of the American government, Radio Free Europe and its sister station, Radio Liberty, were intended to operate as the voice of private U.S. citizens. While VOA became the first broadcast-news organization to offer continuously updated programs on the Internet, Radio Free Europe still operates in Moldova. According to the radio web site, the RFE's mission is to report news where a free press is banned by the government or not yet fully established. The RFE operates in 21 countries, and among them in all 12 of the former Soviet States, excluding the Baltic States: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, Russia Federation, Tajikistan, Turkmenistan, Ukraine and Uzbekistan [2].

At its inception, the RFE/RL's Moldovan Service was part of the Romania Service. The Moldova specific program was established in 1998 and the Romania program ended in 2008 [3]. The service also produces a 30-min television show in partnership with the private „Pro TV” program and focuses on political and social issues. The RFE Moldovan Service provides information, analysis and a forum for debate on topics important to Moldova and the region. The Service provides credible and truthful information and it's gaining popularity: as some local news outlets are reprinting the Service's reports and U.S. diplomats and visitors use this opportunity to communicate with local audience.

To better inform audiences in Moldova about the American culture and its values, and to allow people to personally meet with American diplomatic officials, the U.S. Embassy sponsors the Speakers Program. For example, on February 20, 2009, the then current U.S. Ambassador Chaudhry lectured on the topic related to the electoral process in the U.S. while at the Free International University of Moldova (ULIM) and he underlined the advantages and strong points of American model for elections [4]. On April 22nd, 2010 Ambassador Chaudhry spoke about the U.S. – Moldovan bilateral relations at Comrat State University, which is situated in the southern part of the country [5]. In the last years, the U.S. Embassy in Moldova promoted different seminars and information sessions

related to the development of trade and business with its American partners. For example, the U.S. Embassy and the American Chamber of Commerce organized in 2013, the seminar „Doing Business with the U.S.A.” This was the fifth such event in Moldova [6].

Other way to familiarize Moldovans with the American culture is through the readily available access to its entertainment industry. On April 18th, 2013 the U.S. Embassy in Moldova organized the seventh annual Film Festival at the Gaudemus Cultural Center. Ambassador William H. Moser opened the festival and stressed that all screenings are free of charge and include action, satire, romantic, children’s, and musical comedies [7].

Also, to inform Moldovan journalists about American values and culture, the Public Affairs Section of the U.S. Embassy has exchanged programs and thematic reporting tours in the U.S. for local journalists. For example, TV Co-op Program invites TV stations from different countries to send crews to the U.S. to film original documentaries and news on jointly agreed topics. The program is an example of how the U.S. Department of State’s Office of Broadcast Support and the U.S. Embassy Public Affairs Officers jointly develop cooperation with local TV producers [8]. Overall, since 1993 about 150 journalists from Moldova have traveled to the U.S. on professional exchanges.

Cultural programs

The U.S. developed cultural programs to promote American culture abroad and to support cultural diversity, dialogue through the international language of art and to promote mutual respect and understanding between diverse cultures. The cultural programs educate and more importantly, engage global audiences, showing how art can transcend national borders and manage to build connections among people from different countries.

Furthermore, the U.S. is working with other states to create legal barriers and to prevent the theft of culturally significant archeological and ethnological material. The United States is one of over 115 states party to the 1970 Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property [9]. The Department of State, according to The Convention on Cultural Property Implementation Act is able to consider requests from any county that took part in the 1970 UNESCO Convention to impose import restrictions on cultural materials [10]. In 2007, the Republic of Moldova ratified the 1970 UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property and is actively collaborating with other states on this issue.

Public diplomacy goals are not only to communicate, but also to engage in dialogue and to promote diversity. The US cultural programs not only promote original US art abroad, but also engage local artists and communities in active

dialogue and collaboration. One example is the Art in U.S. Embassies Program, a diplomatic and cultural initiative that promotes the original work of United States citizens abroad. In 1953, the Museum of Modern Art first envisioned this global visual arts program, and President John F. Kennedy formalized it at the U.S. Department of State in 1963. Today, AIE is a public-private partnership engages over 20,000 artists, museums, galleries, universities, and private collectors in 189 countries [11].

The Art in Embassies Program in Moldova is displaying the original art in the U.S. Embassy and Consulate, and is promoting more in depth collaboration between US artists to in the effort to produce art works. For example, Lynn Marie Kirby, one of the participants in the art exchange program in Moldova in 2007, describes her experience of traveling around the country to visit orphanages, schools and public libraries during her project „Objects are Closer than they Appear”: „I have been using scanning technology as a way to mark the passage of daily life. The action of scanning objects serves to archive daily life, at a particular time, and as a way to record our relationship to these objects as containers of our memories...” [12].

Another example of a U.S. public diplomacy cultural program is the Ambassadors Fund for Cultural Preservation, created by the U.S. Congress in 2000, and the only one that provides direct small grants to support heritage preservation in other countries. Through this program the U.S. Department of State helps countries to restore historical buildings, to assess and work on the conservation of museum collections, and to improve storage conditions of archives and manuscripts. Since 2001, the U.S. Government has awarded cultural preservation grants to different projects in Moldova through the Ambassadors Fund for Cultural Preservation.

In 2001 the \$15,000 grant helped the Orcheiul Vechi Museum Complex through the construction of a new museum exhibition space and a visitor's center to showcase artifacts from its 10th century site. Further, in 2009 and 2010 other grants of \$51,000 and \$32,000 helped to preserve the ruins of the 14th- century fortress and other ruins at Orcheiul Vechi archeological site, a complex site of settlements, fortresses, monastic buildings, and ruins spanning more than two millennia.

The U.S. Embassy's Ambassadors Fund for Cultural Preservation also helped to preserve and to document traditional Moldovan music and dance. A grant for approximately \$30,000 that was received in 2006 helped the National Museum of Ethnography and National History to focus on preservation of song, dance, art, and featured recordings of folk music, lyrical songs, poems, carols, and children's songs. The production of audio-visual materials was one of Moldova's steps in implementing the UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage.

In 2007 the \$14,998 grant from the same Ambassadors Fund helped to preserve the interior frescoes from the 5th century the Adormirea Maicii Domnului (Assumption of the Virgin Mary) church, located in district Causeni in Moldova - a unique artifact in Southeastern Europe. The next two grants for about \$30.000 in 2004 and 2005 helped to support the preservation of the cave monastery complex from the first millennium „Stefan cel Mare” from Tipova; and the 16th century medieval Soroca fortress in the northern part of Moldova. Since 2001 the U.S. Government has awarded cultural preservation grants to seven projects in Moldova through the Ambassadors Fund for Cultural Preservation in total of about \$203,826.

Cultural components are an integral part of other public diplomacy actions. Cultural elements are included in all academic, cultural sports and professional exchange programs between people of the United States and other countries.

Exchange programs

The exchange programs are a resourceful dimension of public diplomacy and develop lasting relationships with key individuals through scholarships, exchanges, trainings, seminars, and conferences over many years. Effective public diplomacy is a two-way street, and includes the possibility for U.S. citizens to work and study abroad, and also for foreign citizens to do research and to study in the United States.

Governments sometimes find it difficult to employ soft power, but that does not mean that the effort is not worth it. It was a former French foreign minister who observed that Americans are powerful because they can „inspire the dreams and desire of others, thanks to the mastery of global images through films and television and because, for these same reasons, large numbers of students from other countries come to the United States to finish their studies” [13].

The flagship of international exchange programs is the Fulbright Program, sponsored by the U.S. government and designed to increase mutual understanding between people of the United States and those of other countries. Established in 1946 under legislation introduced by the Senator J. William Fulbright, the Program awards approximately 8,000 grants annually. Since the inception of the program, approximately 325,400 „Fulbrighters”, 122,800 from the United States and 202,600 from other countries, have participated in the Program [14].

Since the beginning of the Program till 2012, nearly 210,229 people, 130,118 foreign nationals and 80,111 from the U.S. participated in Fulbright Program in the former Soviet States, excluding the Baltic States. The exchange program was launched in Moldova in 1993. Since then till 2012 a total of 99 people from Moldova and 91 from the U.S. participated in the Fulbright program, according to Fulbright Foreign Scholarship Board (FFSB) reports. Among them 9 students, 73 research scholars, 5 lecturing scholars from Moldova participated in the program in different U.S. academic institutions and universities. Moldova was also

the destination of 91 Americans who received Fulbright Scholarships. Among them 65 lecturing scholars and 9 students have studied and worked in Moldova during this period [15]. The figures are showing that the vast majority of specialists from Moldova (73%) went to U.S. to conduct research, and the vast majority of American professors (71%) arrived to Moldova as lecturing scholars, serving as public ambassadors of their country.

In recent years the Fulbright Program has grown and developed new divisions, such as the Fulbright Specialist Program, a short-term complement to the Fulbright U.S. Scholar Program, which sends U.S. faculty and professionals to serve for a period of 2 to 6 weeks as expert consultants on curriculum and faculty development to the overseas academic institutions. Other Fulbright Programs create opportunities for students and young professionals to conduct research, study and promote the American culture abroad. The Fulbright-Hays Program awards grants to individual U.S. K-14 pre-teachers, pre-doctoral students and postdoctoral faculty for research and training efforts overseas, with a focus on non-Western foreign languages and area studies. Another division is the U.S. Student Program, which offers its fellowship to U.S. graduating college seniors graduate students, young professionals and to artists to study, conduct research or to be an English teaching assistant abroad for one academic year. Another component of the Fulbright U.S. student Program, the Fulbright-mtvU Fellowship provides the special opportunity for U.S. students to pursue abroad projects related to contemporary music as a force of cultural expression.

The different subdivisions of the exchange programs are designed to develop and promote better communication in English language; assist English teachers to improve their knowledge of English, and support people who wish to learn English. The Fulbright English Teaching Assistantship (ETA) Program, an element of the Fulbright U.S. Student Program, places college graduates and young professionals as English teaching assistants in primary and secondary schools or universities overseas.

The dissemination of the English language is also one of the major goals of many other different programs. For example, the U.S. Embassy in Chisinau develops and supports a wide range of English Teaching Programs aimed to strengthen English teaching and learning in Moldova. The English Language Fellow Program, the English Language Specialist Program, the E-Teacher Scholarship Program bring U.S. teaching professionals for a period of ten months, or for a short period of two to six weeks, to conduct seminars and trainings for English teachers or to work on curriculum projects, textbook development or program evaluations.

Together with the Department of State Regional English Language Officer, the U.S. Embassy in Moldova works together with Moldovan educational institutions as well as with the Ministry of Education to plan, conduct and implement English

Language programs. The Public Affairs Section of the U.S. Embassy in Chisinau offers a wide range of English teaching materials for school and university teachers, students, as well as other people that are interested in promoting different aspects of U.S. society, culture, and values.

The Office of English Language Programs, Bureau of Educational and Cultural Affairs, and the U.S. Department of State publishes the English Teaching FORUM quarterly journal for English teachers. The Department of State's Office of English Language Programs also publishes an electronic journal: the *Language and Civil Society Journal* that includes content-rich material for language instruction [16]. In Moldova, the FORUM magazine is distributed by the English Teaching Resource Center (ETRC) in Chisinau.

The English Teaching Resource Center (ETRC) at the „I. Creanga” State Pedagogical University in the capital city, Chisinau, opened in 2003 in collaboration with the British Embassy to Moldova and it's a multi-media center equipped with modern technology. The US Embassy in Moldova, supports the ETRC, as well as several other English Resource Centers (ETCs) in different cities: Balti, Cahul, and Comrat. The ERCs provide resources, trainings, and information sessions to encourage the dissemination of the English language throughout Moldova [17].

English language programs are included as integral parts of other programs. For example, the Peace Corps Program has an English teaching component. The Peace Corps is a volunteer program established by the U.S. Government in 1961 based on three key Peace Corps Pillars: 1) Help the peoples of interested countries and areas in meeting their needs for trained men and women 2) Help promote a better understanding of the American people on the part of the peoples served 3) Help promote a better understanding of other peoples on the part of the American people. American citizens can participate in this program and work abroad for a period of two years. Since its inception in 1961 until 2013, over 215,000 Americans joined the Peace Corps and served in 139 countries [18].

The Peace Corps Volunteer has established programs in different former Soviet States. In Moldova, there are currently 111 Volunteers working in the area of English education, health, and community economic development. Since the program was established in 1993 by US ambassador to Moldova Mary Pendleton, more than 1,205 Peace Corps Volunteers have served in Moldova [19]. The program provides a great opportunity for Americans to better understand other people's culture and to promote American values and culture through interpersonal cooperation. The volunteers most often establish a long-term relationship working at the grassroots level and in the same time they became global citizens and they serve their country.

The U.S.' exchange programs' goal in Moldova is to foster mutual understanding between the United States and Moldova through workshops and training

programs, and to further democratic and economic reforms through implementing the experience and knowledge Moldovan visitors gained in the U.S. It is only reasonable that a lot of exchange programs are focused on young people, as future leaders and promoters of reforms and modernization in their countries. One such exchange program for students in 9th through 11th grade has a suggestive name: The Future Leaders Exchange Program (FLEX) and offers a one-year scholarship for Moldovan students.

Another program, the Global Undergraduate Exchange Program provides opportunities for current undergraduate students from Moldova to spend one academic year in a U.S. university or community college. Furthermore, summer institutes bring together young Americans, Europeans, and Central Asians to foster relationships and to advance freedom around the world. The Benjamin Franklin Transatlantic Fellows Institute is an example of a Summer Institute for Youth that brings students together in the US for three-and-a-half weeks, in order to promote awareness of shared values in light of global challenges of the 21st century.

Another public diplomacy program is oriented to the same target group: the emerging political and civic leaders from Moldova. The Open World Program offers short-term professional visits to the U.S. and focuses on a topic that relates to their professional or civic work, exposing them to ideas and practices they can adapt to their own circumstances. Additionally, the Special American Business Internship Training Program (SABIT) builds partnerships and provides technical assistance by training Eurasian business leaders in U.S. business practices. The Program has Group Programs in several former Soviet States and supports development market-based reforms, at the same time generating valuable export and investment opportunities for the U.S. industry [20].

Especially fruitful for Moldova, a mostly agricultural country is the Cochran Fellowship Program, which provides agricultural tuition openings in the U.S. The Cochran Program provides agricultural training opportunities for senior and mid-level specialists, farmers, technicians, scientists, and administrators from the public and private sectors. Since 1993 till 2012 more than 270 Moldovans have traveled to the United States under the Cochran program [21]. After returning to Moldova, the former participants are actively implementing their new experience. For example, the former participant of Cochran program Galina Leasenco initiated a small project called Food and Safety for Successful Community Events in 2013 [22].

The effectiveness of different exchange programs can be increased considerably with the functional participation of alumni after their return to Moldova. Following their educational or professional exchange practice in the United States, alumni have the possibilities to share their knowledge and experience with Moldovan entrepreneurs through various projects and events that could facilitate

networking and professional exchange among different groups. More than 4,000 Moldovans have participated in the U.S. Government' sponsored exchange programs since the U.S. Embassy launched them in 1993. The U.S. Embassy Alumni Program, Alumni Small Grant Program are aimed to assist them in sharing their experiences and the knowledge they gained while in the U.S.

Both governmental structures and non-governmental organizations are using Internet to promote public diplomacy programs. Web sites that are created for the communication, cultural and exchange programs facilitate communication for returned programs alumni and promote communication. Such advancements in technology help participants to stay updated about the recent events and to keep in touch with people from different countries, facilitating new collaborations and networks.

Conclusion

Public diplomacy has historical roots in the US' history as part of U.S.' 'soft power' and is used as a foreign policy tool to disseminate information, influence and engage international audiences. The goal of spreading freedom, democracy and human rights can be better achieved through the power of attraction and desirability, creating through public diplomacy. Effective communication between official governmental structures and the people has had a great role in making the world a safer place.

Since the definition of public diplomacy was coined in the mid-1960s, the concept evolved from the role of governmental and administrative projects to non-governmental interactions of private groups and networks. The development of communication techniques added new dimensions to international communication, such as virtual networking and social media connections. The globalization process and the development of international relations added new dimensions to public diplomacy, which in addition to different communication techniques, also include different cultural programs, and educational and professional exchanges. These new dimensions create direct interaction, open a two-way street with personal contacts and establish professional relations.

Public diplomacy activities are tied to the U.S. national interest abroad, which can be described as three-folded: 1) to create a secure environment, 2) to boost American economic growth; 3) and advance the country prestige abroad. The public diplomacy efforts are therefore related to such soft power techniques and are aimed at shaping the communication environment overseas in order to reduce misperceptions and misunderstandings about the United States.

The controversial discussion about the correlation between public diplomacy and propaganda is not entirely resolved even today, since both activities are using the practice of planned mass-produced communication. However, the strong

association of public diplomacy with truthful information is what delimitates public diplomacy from the gray and black propaganda techniques. Furthermore, public diplomacy maintains a devotion to delivering „facts” and this is why people attribute public diplomacy a positive definition in contrast with the pejorative attitude towards propaganda. Soft power rests on the ability to get others to want a certain outcome, inspiring respect and sympathy for others.

Public diplomacy implies a great deal of involvement from people in face-to-face communications and creates long-term relationships. Grass roots contacts are more efficient and create a more positive environment for the development of lasting and truthful communications. Exchange programs are two-way streets, they create opportunities for people around the world to come to U.S. and for Americans to go overseas and share their professional and cultural experiences.

Historically, public diplomacy and propaganda have demonstrated their utility as mechanisms of foreign policy in different countries. The American government employed propaganda and public diplomacy especially during World War I with the arrival of modern mass media and due to the need for wartime mobilization. But during WWII and especially after that, during the Cold War, U.S. public diplomacy became global in scope.

Together with private initiatives, the development of governmental programs created an effective instrument in promoting American national interests and in communicating American cultural values, its concepts on individual freedom and a free market ideology worldwide. Throughout its ideological confrontation during the Cold War, the U.S. used different ‘soft power’ tools as efficient instruments in accelerating the dissolution of the Communist World. After the fall of the Berlin Wall, the ultimate perception of achieved success prevented the U.S. government from further supporting public diplomacy programs.

Only after 9/11 has the U.S. government started to rediscover the importance of investing in public diplomacy. The budget for public diplomacy programs has tripled from 2000 to 2013, exemplifies the permanent reevaluation by the U.S. Government of the importance of soft power and public diplomacy. Cultural programs and exchange programs create a safe environment and establish stable relations with other nations, providing the tools for agenda setting and for short-terms and long-term goals. Shaping public opinion became more important after the dissolution of the Soviet Union, when the former Soviet States turn out to be more involved in global affairs. The U.S. established diplomatic relations with all former Soviet Union nations and supported cultural and educational programs for newly created states.

The competitive Cold War model has become less relevant as a guide for communication techniques after the fall of the Berlin Wall. Broadcasting services

were transformed and modernized to include digital transmission and to create local branches that incorporate local news and information. Local branches of radio stations would also provide feedback from audiences, especially in the digital format. Moreover, exchange programs for journalists and TV producers created the opportunities for the professional networking. The exchange programs for local TV crews to come to the U.S. to film documentaries on jointly agreed topics are to provide opportunities for the United States to communicate with other nations through the lens of local TV journalists and producers and to gain more credibility.

The U.S. State Department also developed cultural programs and grants to promote the American culture abroad. Different projects and programs have the goal to disseminate original work of American artists, musicians, filmmakers and photographers. Developing diverse programs and grants for heritage preservation of historical buildings and museum collections contribute to the promotion of diversity. Educating, and more importantly, engaging people around the globe creates an environment dedicated to promoting awareness and creating support structures. Engaging people in creating art and artistic value can build connections and eliminate threat.

Effective public diplomacy includes not only communication, but also the establishment of long-lasting relationships and that of creating trust. Exchange programs are created to build durable connections with key individuals over many years through scholarships, exchanges, trainings, seminars, conferences, and access to media channels. Short visits, seminars and conferences, but especially one or two year programs that are designed not only to facilitate better communication, but also to include dialogue and understanding.

Short visitors programs as Open World Program, the Future Leaders Exchange Program, initiate the dialogue between people from different countries and arouse the interest and the significance of international collaboration. Often, after participation in the U.S. programs people become more involved in community and volunteer work, and become active members of the civil society.

The Fulbright Program, the Peace Corps Volunteers Programs, the Global Undergraduate Exchange Program are concrete examples of when U.S. citizens and people from other countries visit, study and conduct research abroad for one or two years. The effectiveness of those programs is associated not only with the academic, professional and cultural exchange, but also with the goal to learn from „others” and to understand their needs and aspirations. The grass roots cooperation is the key element for building trust and confidence and for eliminating threats.

Unprecedented spread of the English language is attributed to global powers such as the United Kingdom and the United States and this conceptualization of

language and power also has broader manifestations and implications. The fact that English is becoming the global language provides the U.S a great opening that facilitates the dissemination of English language. Exchange English programs include the opportunities for English teachers to improve their communication skills, to support people around the world, to learn and to communicate in English. Following the Michel Foucault [23] conceptualization of relationships between language and power, the U.S. strategy to facilitate the spread of English around the globe its expression of its super-power status.

The target groups of the exchange programs are the youth, social and political leaders and preeminent professionals from different countries. The reason behind training specially those groups are that they are more influential, they dominate the discourse and they create the public opinion in their countries. By promoting collaboration between leaders of opinion and by promoting a positive image of the U.S. gives the possibility to easier build trust and positive attitude in the entire global community.

Face-to-face interaction exchange programs still remain the most effective in their purpose. The combination of personal visits and electronic collaboration via Internet create real and virtual networks for young people that can learn about each other's cultures and countries. After a personal visit to other countries, people can continue to communicate via Internet, to stay updated about recent events and news. The Internet is effectively used not only by non-governmental organization, but also governmental and administrative structures related to public diplomacy.

Power in age of global information more than ever, will include a soft dimension of attraction as well as the hard dimension of coercion. The ability to combine soft and hard power is „smart power”. The current aim of public diplomacy is to win hearts and minds, whereas overreliance on hard power is not the path to success. Public diplomacy is an important part of smart power, but smart public diplomacy requires the understanding of the role of credibility, the role the civil society and the role of dialogue.

REFERENCES

1. Diplomacy in Action. U.S. Department of State. <http://www.state.gov/r/> (Accessed December 20, 2013).
2. RFE/PL Mission Statement. <http://www.rferl.org/info/mission/169.html> (Accessed December 20, 2013).
3. RFE/RL's Moldovan Service. <http://www.rferl.org/info/moldova2/191.html> (Accessed December 23, 2013).
4. Ambassador Chaudhry lectures about electoral processes in the U.S. and Moldova at the Free University of Moldova. February 20th, 2009. <http://moldova.usembassy.gov/022009.html> (Accessed December 20, 2013).

5. U.S. Ambassador Speaks at Comrat University. April 22, 2010. <http://moldova.usembassy.gov/042210.html> (Accessed December 20, 2013).
6. Ambassador Moser Opens „Doing Business With the USA” Seminar. <http://moldova.usembassy.gov/040413.html> (Accessed December 20, 2013).
7. The American Film Festival Opens in Chisinau. April 18, 2013. <http://moldova.usembassy.gov/041813.html> (Accessed December 21, 2013).
8. Programs and Grants. Media Programs. TV Co-op Program. U.S. Embassy in Moldova. <http://moldova.usembassy.gov/media-programs.html> (Accessed December 22, 2013).
9. Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property 1970. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Accessed December 23, 2013).
10. Cultural Heritage Center. Cultural Property Protection. Bureau of Educational and Cultural Affairs. United States Department of States. <http://eca.state.gov/cultural-heritage-center/cultural-property-protection/process-and-purpose> (Accessed December 22, 2013).
11. Cultural Exchange Through the Visual Art. Mission Statement. <http://art.state.gov/about.aspx> (Accessed December 21, 2013).
12. Exchange. Lynn Marie Kirby. 2007 Chisinau. Residency Programs. Cultural Exchange Through the Visual Art. <http://art.state.gov/ExchangeDetail.aspx?eid=105556> (Accessed December 21, 2013).
13. Vedrine, Hubert, and Dominique Moisi. *France in an age of globalization*. Washington, DC: Brookings Institutions Press, 2001.
14. The Fulbright Program. Bureau of Educational and Cultural Affairs. <http://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright> (Accessed on December 22, 2013).
15. FFCB Reports. 2011-2012. The Fulbright Program. Bureau of Educational and Cultural Affairs. <http://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright/j-william-fulbright-foreign-scholarship-board-ffsb/ffsb-reports> (Accessed on December 22, 2013).
16. Current and previous issues of FORUM magazine can also be accessed online: <http://americanenglish.state.gov/english-teaching-forum> (Accessed December 22, 2013).
17. English Teaching Programs. Embassy of the United States. Chisinau. Moldova. <http://moldova.usembassy.gov/english-teaching.html> (Accessed December 22, 2013).
18. Peace Corps Today. <http://www.peacecorps.gov/today/> (Accessed December 20, 2013).
19. Moldova. <http://www.peacecorps.gov/volunteer/learn/wherepc/easteurope/moldova/>
20. Special American Business Internship Training Program. <http://trade.gov/sabit/> (Accessed December 23, 2013).
21. See: 2009 News Archive. <http://moldova.usembassy.gov/090309.html>. U.S. Ambassador Sees New Court Systems in Action in Hincesti. <http://moldova.usembassy.gov/081012.html> (Accessed December 23, 2013).
22. Alumni Small Grants Program: February 2013 Round Results. <http://moldova.usembassy.gov/alumni-grants-results-feb2013.html> (Accessed December 23, 2014).
23. Foucault, Michel. *The Archeology of Knowledge*. Vintage, 1982.

REPERE PRINCIPALE ALE TEORIILOR NEOELITISTE PRIVIND GUVERNAREA SOCIETĂȚII

MAIN BENCHMARKS OF THE NEO-ELITIST THEORIES REGARDING GOVERNANCE OF SOCIETY

**Pantelimon VARZARI, doctor habilitat în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

Summary

The present article examines some contemporary elitist concepts launched by two leading reformers of elitist approach regarding the classical democratic theory – J.A. Schumpeter and K. Mannheim, as well as several relevant contemporary elitist schools and (political) tendencies (Machiavellian school, theories of value and the radical theory of elites). The article also highlights the most widespread neo-elitist theories in the second half of the twentieth century – the concepts of democratic elitism and theories of elites' pluralism. It concludes that the contemporary (political) elitist ideologies have deep roots in the history of political ideas since ancient thought and ending with neo-Machiavellianism (V. Pareto, G. Mosca, and R. Michels).

Key words: *political elite, classic elitist theory, neo-machiavellian, reformatory, neo-elitist concept, democratic elitism, pluralism of elites, elitist democracy, theory of democracy, governance of society.*

In decursul a mai mult de două milenii, gânditorii politici (elitiști) au încercat întemeiat să scoată la suprafață unele probleme ce țin de fenomenul elitar în general și de elitele politice în particular. Or, postulatul principal, care nu a fost deocamdată combătut, rezidă în faptul că orice societate este condusă de un grup social restrâns (deosebit prin calitățile și competențele persoanelor care îl compun, numit elită politică), iar masele (care alcătuiesc majoritatea) reprezintă, în principal, „restul” societății (nonelita), fiind impuse să joace regulile jocului dictate sau propuse de clasa conducătoare. În acest sens, relațiile dintre grupul minoritar, guvernanți, și grupul majoritar, guvernați, sunt relații de subordonare, dominație și supunere. Asta pentru că inevitabilitatea divizării societății în conducători și conduși (din diverse perspective teoretice), în două grupuri inegale de persoane, reiese din anumiți factori de ordin obiectiv, dar și de ordin subiectiv. Din punct de vedere teoretic, doar abordarea de clasă marxistă insistă asupra lichidării / dispariției clasei conducătoare, alături de birocratie, în viitoarea societate comunistă, iar teoria elitelor este considerată de sociologia marxistă „o ideologie a claselor exploatatoare”.

Dacă precursorii teoriei elitelor, începînd cu gînditorii antici, continuînd cu N. Machiavelli și finalizînd cu F. Nietzsche, considerat predecesorul direct al elitarismului sec. XX (ideile căruia au influențat național-socialismul, alimentînd mișcarea fascistă și alte curente radicale), au încercat într-un fel sau altul să pătrundă în mecanismele și tainele puterii, implicit ale dominației (*arcanum imperii*), să scoată la suprafață unele probleme ce țin de conducerea societății (diferențierea societății în conducători și conduși, locul și rolul cîrmuitoarelor în viața unei comunități umane, sistemul de selectare a clasei guvernante etc.), teoreticienii clasici ai elitelor (V. Pareto, G. Mosca și R. Michels), numiți și neomachiavellieni, au conturat pregnant teoria politică elitistă (cu toate plusurile și neajunsurile ei), punînd astfel bazele viitoarei științe – elitologia, în timp ce teoreticienii neolitiști contemporani continuă să aibă o atitudine rezervată față de teoria elitistă clasică. Pe de o parte, discipolii elitismului clasic dezvoltă și aprofundează tezele principale ale elitiștilor în noile condiții ale dezvoltării democrației în societățile occidentale în perioada ante- și, mai ales, în cea postbelică, pe de alta, adversarii lui indică incompatibilitatea cu ideile democrației liberale, critică doctrinele elitiste, invocînd ignorarea rolului autonom al individului în politică, sau ignorarea capacității maselor de a influența asupra puterii, precum și un psihologism excesiv în interpretarea motivelor comportamentului politic al clasei conducătoare și al motivației inegalității politice în societate.

Vom remarca faptul că reprezentanții primei generații de elitiști (care include, în afară de fondatorii teoriei elitelor numiți mai sus, sociologul și economistul politic german M. Weber – concepția sa despre birocrăție este considerată o fundamentare solidă a elitarismului, politologul francez G. Sorel și psihanalistul și filosoful social austriac S. Freud), au formulat bazele doctrinei elitelor, avînd drept suport conceptual clivajul / dihotomia „elită – masă”, iar elitiștii din generația a doua (din care fac parte economistul austriac, preocupat și de analiza politică, J.A. Schumpeter, filosoful și sociologul german K. Mannheim, sociologul iugoslav M. Djilas, sociologul american C.W. Mills, sociologul și politologul american S.M. Lipset, istoricul și filosoful rus M.S. Voslenski, filosoful și teoreticianul politic american J. Burnham [1, p. 20-21], iar după A.D. Rachieru, în aceeași pleiadă de elitiști, deja de sorginte românească, pot fi incluși doi sociologi din perioada interbelică – Tr. Brăileanu și E. Speranția [2, p. 169-176]) au dezvoltat, interpretat și reformulat unele postulate ale elitiștilor clasici, însă temelia doctrinei a rămas neschimbată. Această temelie constă în structurarea elitară a societății drept necesitate și normativ. Clasicii teoriei elitelor, de asemenea, au determinat elita drept obiectul lor de cercetare, au încercat să dea o definiție termenului de elită, să descrie structura ei, să dezvăluie tendințele și legitățile funcționării elitelor în comunitatea umană, locul și rolul lor în sistemul social și politic al societății, mecanismele formării, recrutării și schimbării elitelor puterii etc.

Tradiția clasică de a examina elita ca un grup de persoane relativ monolit, care exercită funcții de putere și posedă putere decizională, este continuată de abordarea

neolitistă în perioada anterioară celui de-al Doilea Război Mondial. În această perioadă, în sociologia occidentală tratarea liberal-democratică a elitarismului a devenit dominantă, acum producându-se reformarea elitarismului în direcția apropierii acestuia de teoria democratică clasică. Inițiatorii acestei reformări sunt considerați J.A. Schumpeter și K. Mannheim, încercând să demonstreze că elitarismul și democrația, în anumite condiții, sunt compatibile [3, p. 131-132]. Dacă primul din aceștia înțelegea democrația ca o luptă concurențială între conducătorii potențiali pentru încrederea alegătorilor, atunci cel de-al doilea teoretician sublinia că „democrația se caracterizează nu prin lipsa stratului de elită, dar mai degrabă prin noua modalitate de recrutare și printr-o autoconștiință a elitei” [4].

În lucrarea sa fundamentală *Capitalism, socialism și democrație* (1942), J.A. Schumpeter a elaborat o teorie revizuită a democrației, care îi completează analizele economice și istorice asupra capitalismului. El definește democrația „ca fiind o metodă politică [...] de a ajunge la luarea deciziilor politice și care, prin urmare, nu poate fi un scop în sine”. El a concluzionat faptul că idealul clasic al guvernării de către popor nu este numai imposibil, ci și indezirabil, date fiind ignoranța, iraționalitatea și apatia dovedite ale poporului.

Fondatorul concepției democrației elitare susținea că democrația nu presupune că poporul conduce direct: democrația înseamnă doar că oamenii au posibilitatea de a accepta sau să respingă pe cei care trebuie să-i conducă. Caracterul democratic al acestei metode este determinat de prezența liberei concurențe între candidații la rolul de lideri pentru voturile alegătorilor. Cercetătorul menționa importanța adoptării unei decizii de către o elită experimentată și competentă, dar cu un control limitat din partea cetățenilor. Rolul lor este de a selecta și, în anumite cazuri, de a revoca guvernul, iar alegerile reprezintă doar un mijloc care impune elita să perceapă responsabilitatea pentru luarea deciziilor politice. Drept condiții pentru succesul metodei democratice, J.A. Schumpeter enumera următoarele: în primul rând, „material uman” de înaltă calitate pentru a fi ales în structurile de putere; în al doilea rând, limitarea sferei de acțiune a deciziei politice, care depinde de calitatea „materialului uman” din guvernul ales, de mecanismul politic pus în aplicare și de opinia publică; în al treilea rând, posibilitatea de a controla birocracia în toate sferile de activitate a statului de către un guvern democratic, și, în al patrulea rând, prezența autocontrolului democratic, prin care se înțelege înalta competență a conducătorilor, luarea în cont a opiniei opoziției și un grad sporit al autodisciplinii voluntare [5].

De asemenea, J.A. Schumpeter mai subliniază că democrația politică trebuie înțeleasă în analogie cu lupta concurențială (democrația este o „competiție pentru *liderchip*-ul politic”), care este bazată pe interesul piețelor economice, unde procesul politic este privit ca un proces de piață, în care votanții reprezintă cererea, iar birocracia și politicienii – oferta. În contradicție cu ceea ce el denumeste „doctrina clasică” a democrației, în care acest regim este înțeles ca depinzând de o noțiune comună a binelui obștesc, Schumpeter a reelaborat acest concept ca

să semnifice un „aranjament instituțional pentru a se ajunge la decizii politice în care indivizii capătă puterea de a decide prin intermediul unei concurențe pentru votul publicului” [6; 7, p. 35]. Lăsînd pe seama elitelor autonome responsabilitatea deciziilor politice, democrația este văzută de el ca fiind compatibilă cu instituțiile birocratice, politice și economice, astfel încît democrația este înțeleasă într-un sens limitat. Propunînd modernizarea democrației, care nu trebuie identificată cu dreptul poporului, Schumpeter considera că elita conducătoare este o necesitate pentru orice societate, inclusiv pentru cea democratică, iar trăsătura ei principală constă în concurența elitelor pentru putere și caracterul lor deschis.

Teoria competitivă a democrației, a cărui important reprezentant este J.A. Schumpeter, considera democrația (la mijlocul secolului XX) ca fiind „produsul derivat al metodei de recrutare a conducătorilor”. Această abordare a democrației ca proces de selecție (de competiție) a elitelor (prin alegeri, pentru dreptul de a governa) a fost preluată de unii specialiști ai științelor sociale și politice empirice din America anilor '50, inclusiv R. Dahl, A. Downs, G. Almond, S. Verba ș.a., care au dezvoltat ideea că democrația necesită o participare limitată din partea cetățenilor. Această ultimă idee împreună cu unele postulate lansate de alți teoreticieni politici ai elitismului democratic au condus la apariția diverselor concepții neELITISTE.

K. Mannheim deține o poziție asemănătoare cu cea a lui J.A. Schumpeter în ceea ce privește concurența elitelor pentru putere și caracterul lor deschis, acesta însă abordează cu predilecție dimensiunile sociale ale gîndirii contemporane lui. În una din lucrările sale, *Ideologie și utopie* (1929), subliniază că „formarea reală a politicii este în mîinle elitei, dar aceasta nu presupune că societatea este nedemocratică. Pentru o democrație este suficient ca cetățenii, chiar dacă n-au posibilitatea de a participa direct la guvernare, cel puțin exprimă sentimentele lor, aprobînd sau respingînd o elită sau alta în perioada alegerilor” [8, p. 145]. El scrie despre „compatibilitatea” elitismului cu principiul „egalității de șanse” în condițiile formării elitelor în conformitate cu meritele oamenilor. Chiar dacă democrația presupune tendința antielitară, „nu este cazul să mergem pînă la capăt în egalarea utopică a liderilor și condușilor”. În acest sens, pornind de la abordarea meritocratică parețiană, K. Mannheim încearcă să demonstreze că elita în societatea democratică este, de fapt, o structură ierarhică bazată mai mult pe succesul propriu decît pe factorul provenienței sau cel patrimonial, cauză din care, conchide cercetătorul, democrația se caracterizează nu prin absența stratului de elită, ci mai degrabă printr-o modalitate de recrutare a ei, o nouă „conștiință de sine” a elitei.

Prin urmare, K. Mannheim, vizavi de elitiștii clasici, propune o altă modalitate de a defini elita. Aceasta nu se restrînge la clasa politică (minoritate guvernantă, non-ereditară), la clasa conducătoare (entitate care fără a deține neapărat funcții politice exercită o sensibilă sau chiar decisivă influență) sau la alte fenomene similare, ci prezintă o entitate proprie cu caracteristicile sale specifice. Cercetătorul, specificînd ideea că elita este o ierarhie bazată pe realizările și meritele proprii,

arată că elita se deosebește de clasă, întrucât apartenența la aceasta se determină prin proveniența membrilor. Altfel spus, persoana poate avea acces la elită numai datorită eforturilor individuale, manifestându-și talentul în sfera conducerii. În așa fel, K. Mannheim este considerat, alături de alți teoreticieni (M. Young, R. Aron, G. Carisson, R. Boudon, D. Bell ș.a.), unul din fondatorii teoriei meritocrației.

În acest context, sociologii ruși V.V. Radaev și O.I. Șkaratan consideră că numeroasele abordări ale elitelor pot fi împărțite convențional în două grupuri principale [9, p. 168-174]. Conform abordării meritocratice, elita este acel grup de persoane care dispune de anumite valori deosebite și calități personale indiferent de faptul dacă ele dețin sau nu puterea. Elita în acest caz (elita meritocratică) se evidențiază prin talent și merite deosebite. Conform abordării de dominație, elită este considerat acel grup de persoane care în societatea dată deține puterea decisivă. Adesea această abordare se desemnează convențional cu „linia lui Mosca”, „linia lui Mills”, sau „linia lui Lasswell”, abordarea meritocratică – cu „linia lui Pareto”. La rîndul său, abordarea de dominație se divizează în abordare structurală (elită este considerat grupul de persoane care ocupă poziții superioare oficiale în anumite instituții – miniștrii, directorii, comandantii militari etc.) și abordarea funcțională (elita este acel grup de persoane care posedă putere reală în adoptarea deciziilor necesare comunității).

Cu alte cuvinte, reconcilierea teoriei elitelor cu o viziune mai democratică asupra ordinii politice corespundea noilor condiții istorice, economico-sociale și politice create în perioada ante- și, în special, în cea postbelică, cînd centrul de cercetare a elitelor se transferă din Europa Occidentală în SUA, unde s-au format mai multe școli elitiste, neELITISTE, liberal-elitariste etc., care, ulterior, au avut o anumită influență și în țările de pe vechiul continent, inclusiv în țările Europei Centrale și de Sud-Est după anii '90 ai sec. XX.

Printre teoriile contemporane ale elitei, cele mai cunoscute sunt cele elaborate de școala machiavelică, condusă de James Burnham (cunoscut prin teoria „revoluției manageriale”, conform căreia capitalismul în criză ar genera o nouă clasă managerială, care ar conduce atât capitaliștii, cît și muncitorii); *teoriile valorice*, ai căror reprezentanți (J. Ortega y Gasset, V. Röpke, K.L. von Blume, N. Berdeev ș.a.) au căutat să depășească dezavantajele machiavellienilor prin adaptarea unor idei la realitățile politice ale timpului, și, nu în ultimul rînd, *teoria radicală a elitelor* (elitismul liberal de stînga), ai căror adepți (F. Hunter, C.W. Mills, R. Miliband ș.a.) considerau că societatea este condusă exclusiv de o singură elită conducătoare, de o „elită a puterii” (C.W. Mills) unificată, coerentă, capabilă să-și exercite controlul asupra societății [1, p. 35, 38-39].

Dacă teoreticienii elitismului clasic căutaseră să demonstreze că democrația liberală era un ideal utopic, dimpotrivă, reprezentanții teoriei radicale a elitelor au atacat adepții pluralismului și, deopotrivă, părtașii elitismului democratic, pentru că ar fi ascuns gradul în care structurile existente ale puterii nu pun în aplicare idealuri tangibile sau controlul direct al cetățenilor asupra deciziilor care

afectează viețile lor [10, p. 137]. În timp ce abordarea lui F. Hunter a suscitât în anii '50-60 ai secolului trecut o dezbateră largă despre „structurile de putere ale comunității” între teoreticienii elitelor și pluraliști, C.W. Mills, la rîndul său, a dezvoltat conceptul de „elită a puterii” (1956), înțelegînd prin acesta un triumvirat al grupurilor de conducere provenit din sferele de afaceri, militare și politice din anturajul președintelui SUA. Anume elita puterii, în opinia sociologului american, controlează procesul decizional principal „de importanță istorică” din America, lăsînd o vastă gamă de chestiuni interne mai importante să fie rezolvate la „nivelurile mijlocii ale puterii”, cum ar fi Congresul și guvernele statelor. Astfel, C.W. Mills respinge teoria „revoluției manageriale” a lui J. Burnham în favoarea unei analize de clasă a puterii, arătînd modul în care și motivul pentru care în SUA cei puțini (elita puterii) au ajuns să domine pe cei mulți (nonelită) [11].

Însă cele mai răspîndite teorii neolitiste în a doua jumătate a sec. XX au devenit *concepțiile elitismului democratic* și *teoriile pluralismului elitelor*, ai căror reprezentanți susțin că democrația liberală este, pur și simplu, o metodă de guvernare care necesită două sau mai multe grupuri de lideri politici aflați în competiție pentru recunoașterea electorală a maselor. Democrația nu ar reprezenta libertate, egalitate, participare sau un rezultat satisfăcător pentru toți oamenii, este doar o metodă de a filtra rezultatele politice pentru a produce mai degrabă pluralismul elitelor decît dominația unei monoelite.

Teoreticienii „elitismului democratic” (S.M. Lipset, O. Sigler, H. Lasswell, R. Aron, G. Sartori, P. Bachrach ș.a.), concepția cărora este numită adesea și „democrație elitară”, au încercat să sintetizeze unele dintre elementele esențiale ale teoriei clasice a elitelor și ale teoriei pluralismului elitelor, căutînd să ofere o viziune nouă a funcționării democrațiilor reprezentative. Dintre ideile lor relevante, acceptate în gîndirea politică elitistă contemporană, vom enunța următoarele: 1. valoarea socială a democrației depinde de calitatea elitei, care devine un apărător ferm al valorilor democratice și este capabilă să stăpînească iraționalismul și radicalismul specific adesea maselor în lupta lor pentru drepturile și libertățile fundamentale; 2. elita, fiind tratată ca apărătoare a valorilor liberal-democratice, nu domină, nu stăpînește, ci efectuează conducerea maselor într-un cadru legal prin intermediul alegerilor libere; 3. democrația este concepută ca o luptă a pretendenților la conducerea societății în timpul campaniilor electorale, presupunînd o nouă modalitate (democratică) de selectare a elitei și de o nouă autoconștiință în soarta sa politică dependentă de cetățeni; 4. democrația reală are nevoie atît de elite, cît și de o apatie politică de masă, deoarece participarea politică sporită amenință stabilitatea democrației; 5. caracterul elitar al societății democratice este o axiomă, dat fiind că elitele sunt necesare, mai întîi de toate, drept o garanție a componenței calitativ înalte a conducătorilor aleși de populație.

În gîndirea elitistă contemporană cele mai răspîndite sunt teoriile pluralismului elitelor (R. Dahl, S. Keller, E. Holtmann, O. Schtammer, D. Reisman, D.

Truman, D. Truman, P. Bachrach, H. Lasswell, S.M. Lipset ș.a.), numite și teorii funcționale ale elitei, care nu neagă doctrina elitistă clasică în general, însă propun reînnoirea cardinală a unor postulate clasice, astfel încât aceste teorii au devenit contrare teoriei radicale a elitelor. La baza concepțiilor pluraliste se află următoarele teze: 1. în societate există o multitudine de elite, iar influența fiecăreia este limitată de o sferă de activitate specifică și nicio elită nu este capabilă să domine concomitent în toate sferele vieții sociale; 2. pluralismul elitelor este determinat de diviziunea socială a muncii și de structura socială diversificată (elite profesionale, religioase, regionale, demografice etc.), iar în asemenea manieră puterea este împărțită între diferite grupuri de elite, fiecare fiind controlată de mase prin intermediul alegerilor, referendumurilor, sondajelor de opinie, mass-mediei, grupurilor de presiune; 3. negarea calității de grup relativ unitar privilegiat al elitei vine din faptul că în societățile democratice contemporane relațiile de putere sunt schimbătoare, fluide, ordine care diminuează posibilitatea concentrării puterii într-un anumit grup de putere stabil și dominant; 4. divizarea societății în elite și mase este relativă și convențională, între ele existând mai mult relații de reprezentanță decât de dominație, datorită concurenței elitelor și influenței maselor asupra grupurilor de putere; 5. subiectul principal al vieții politice îl constituie grupurile de interese, și nu elitele, iar individul poate influența politica prin participare în grupuri organizate; 6. elitele politice sunt tratate drept elite funcționale, în cadrul democrațiilor contemporane acestea formându-se din cei mai competenți și cointeresați cetățeni, astfel încât diferența dintre elite și mase este bazată, în special, pe cointeresarea lor diferită în adoptarea deciziilor.

Pluraliștii, susținând că societățile moderne, dezvoltate și liberale se caracterizează printr-o multitudine de interese ce se confruntă pentru putere și influență, presupun în loc de un singur centru al puterii suverane mai multe asemenea centre, dintre care nici unul nu este totalmente suveran. Acest fapt dă posibilitate cetățenilor și liderilor să-și demonstreze arta de soluționare pașnică a conflictelor. Astfel, structura puterii politice în SUA, după R. Dahl, reprezintă o *poliarhie*, care include o mulțime de centre ale puterii, fiind un model contemporan de democrație. De altfel, teoria poliarhiei a fost atacată de mulți neolitiști tocmai pentru faptul că ea presupune structura elitară atât a sistemelor politice democratice, cât și a celor nedemocratice.

R. Dahl este considerat a fi unul dintre fondatorii și, în același timp, exponentul cel mai autorizat al școlii „pluraliste”. Autorul însuși recunoaște că sintagma „teorie pluralistă” a ajuns să reprezinte un „amestec straniu de idei” și că „o bună parte a „teoriei” consta din interpretări făcute de unii critici ostili [...] din operele unor autori [...] care nu împărtășeau în nici un caz aceleași opinii. Frecvent, rezultatul a fost „teorie”, pe care, probabil, nici un teoretician competent – fie el sau nu pluralist – n-ar găsi-o plauzibilă” [12, p. 11]. Dincolo de aceste formulări, R. Dahl propune un anumit set de cerințe sau trăsături pentru un regim democratic sub forma „instituțiilor poliarhiei” (democrația pluralistă). Pentru autor, poliarhia este acea formă a

democrației în care puterea este exercitată de un mare număr de grupuri organizate care-și selectează propria elită. Or, prin confruntarea grupurilor de elită, potrivit regulilor guvernământului democratic, se asigură funcționarea puterii. Astfel, el redefinește democrația, numind-o *poliarhie*, respectiv o complexă rețea de centre de presiune și control. Dacă procedural democrația este o „poliarhie deschisă”, ea, cel puțin normativ, ar trebui să fie și o poliarhie selectivă, meritatorie. Pentru Dahl, democrația (ca ideal tip) are ca trăsături fundamentale receptivitatea constantă și completă a sistemului politic față de preferințele cetățenilor, considerați egali din punct de vedere politic.

Totodată, pluraliștii susțin adesea că o metodologie neadecvată de studiere a puterii i-a împiedicat pe elitiștii clasici să recunoască varietatea centrelor de decizie în societățile liberale. La rîndul lor, mulți critici ai pluralismului susțin că aceasta prezintă un tablou derutant al funcționării democrațiilor liberale [13, p. 216]. Acceptînd că între grupurile organizate există o veritabilă competiție pentru influență, ei susțin că aceste grupuri sunt ele însele controlate de lideri ce nu exprimă întotdeauna voința membrilor lor. De aceea competiția dintre grupuri trebuie văzută ca o competiție între elite.

În consecință, democrația pluralistă a fost calificată drept „elitism democratic” și interpretată ca un recul elitist în raport cu o concepție anterioară mai participativă despre democrație. În elitismul democratic supraviețuirea democrației este adesea considerată ca depinzînd mai mult de activitatea și devotamentul elitelor decît de activitatea masei inerte de cetățeni.

Astăzi, concepțiile pluralismului elitelor se folosesc pe larg în argumentarea teoretică a democrațiilor occidentale, chiar dacă ele idealizează prea mult realitățile contemporane. De aceea necorespunderea tot mai evidentă a modelului pluralist cu procesul social-politic real în societățile occidentale și, în special, în America de Nord generează o critică tot mai vehementă. Avînd în vedere faptul că există o influență diferențiată a diverselor grupuri sociale (reprezentanții marelui business, a complexului militaro-industrial, a marilor corporații etc.), unii adepți ai elitismului pluralist (spre exemplu, S. Keller) propun evidențierea „elitelor strategice” mai influente, opiniile și acțiunile cărora pot avea consecințe decisive pentru membrii unui *socium* [14, p. 240].

În condițiile „democrației elitiste, selective și pragmatice” (expresia îi aparține politologului român V. Nazare [15, p. 23]), teoreticienii moderni și contemporani ai elitelor au fost totdeauna fascinați de fenomenul conducerii politice. Această orientare este deja reflectată în reprezentările și opțiunile lor despre tendințele politicii moderne, care acordă un rol principal „antreprenorilor” politici în construirea grupurilor de *lobby* sau a mișcărilor sociale, și liderilor de partid în modelarea opiniei publice a maselor. În cadrul sferei guvernamentale, în interiorul guvernului liderii politici joacă patru roluri, subliniate de către teoreticienii elitelor: de actori simbolici, cadre pentru elita puterii, directori „politici” și politicieni ai crizei [10, p. 155].

Elitismul, fiind o doctrină bine determinată și reprezentând anumite școli, chiar din momentul apariției sale critică teoriile clasice ale democrației din mai multe puncte de vedere. În primul rând, elitiștii reies în argumentările lor din inegalitatea oamenilor (naturală, psihică, intelectuală, socială etc.), în timp ce teoriile democrației proclamă egalitatea oamenilor (mai ales în plan politic). În al doilea rând, concepția elitistă pornește de la faptul că subiectul real al puterii politice este elita, în timp ce nucleul democrației este declarat de către exponenții teoriilor democrației principiul suveranității poporului, ceea ce înseamnă că guvernarea poate fi legitimată doar prin voința celor guvernați. În al treilea rând, elitiștii afirmă imposibilitatea de a realiza, din punct de vedere tehnic, conducerea (directă) poporului și de aceea el delegă împuternicirile sale unui grup special de persoane (elitei). În al patrulea rând, poporul, opinează elitiștii, este incompetent și dezinformat și chiar dacă ar conduce societatea, și-ar face numai rău. Prin urmare, după elitiștii moderați, interesele poporului pot fi asigurate și apărate doar de elite, deoarece democrația este un camuflaj pentru puterea minorității care apelează la demagogie în realizarea funcțiilor de putere, în timp ce elitiștii radicali consideră că democrația contemporană înaintea în structurile de putere pe cei mediocri, care condiționează erodarea și degradarea conducerii politice.

Cele prezentate mai sus permit să evidențiem trei etape în evoluția elitismului. În prima fază elitismul devine „dușman” al democrației, fază care își are începuturile sale la Platon, continuă prin Fr. Nietzsche și atinge apogeul la V. Pareto, G. Mosca și R. Michels. Cel de-al doilea stadiu al evoluției elitismului este legat de revizuirea radicală a doctrinei elitiste făcută în anii '30-40 ai sec. XX de către J.A. Schumpeter și K. Mannheim. Cît privește cea de-a treia etapă, vom sublinia că ea semnifică concilierea dintre elitism și democrație, dar și îmbinarea acestor două ideologii după cel de-al Doilea Război Mondial și apariția teoriilor de compromis („elitismul democratic”, „pluralismul elitelor”, „democrația poliarhică” etc.).

Concepțiile noi apărute despre guvernarea democratică a societății, fiind o sinteză a teoriilor elitiste și democratice, sunt, de fapt, doctrine neELITISTE care se bazează pe principiul elitarismului (acesta este catalogat în calitate de lege socială de bază, conferindu-i problemei elitei rolul central în viața societății contemporane mobile și dinamice), pe transformarea (dizolvarea) valorilor democratice în valori elitare. La drept vorbind, diversele concepții orientate în spiritul îmbinării elitismului și democrației „jertfesc” unele principii fundamentale ale democrației (spre exemplu, ideea dreptului poporului de a conduce este adesea negată ca una naivă, fiindcă principalele decizii în țările democratice sunt adoptate de o minoritate neînsemnată a societății). Totodată, noile concepții diminuează aspectul normativ și valoric al teoriilor clasice ale democrației, încearcă să transfere atenția de la problema poporului (maselor), ca subiect (real) al politicii, la caracteristica sistemului politic (spre exemplu, la concurența politică), văzînd în masele populare un pericol al democrației adevărate. Totuși, nu întîmplător

adeptii teoriilor neELITISTE își concentrează atenția asupra elitei competente (tehnocratice, meritocratice, valorice) care s-ar inspira din valorile democrației, deoarece responsabilitatea pentru supraviețuirea democrației revine doar elitelor, democrația fiind redusă la metoda adoptării deciziilor politice.

Precum se observă, teoriile clasice ale democrației vedeau în mase (popor) un sprijin natural al democrației, în timp ce exponenții teoriilor pluralismului politic caută sprijinul real (în dezvoltarea societății contemporane) în elitele orientate democratic, care poartă un caracter deschis pentru orice membru al societății. La rândul lor, adeptii altor teorii neELITISTE (T. Dye, H. Zeigler, W. Domhoff, R. Hamilton etc.) critică concepțiile pluralismului, respingând în acest mod tratarea pluralistă a sistemelor politice ale țărilor occidentale dezvoltate și absolutizând structura elitară a societăților drept legitate și normativ al relațiilor politice. Spre exemplu, ei pun la îndoială teza primară a pluralismului, precum că individul în societățile apusene poate influența asupra politicii statului și, chipurile, ar participa efectiv în grupuri (asociații) democratice organizate. În cel mai bun caz, opinează neELITISTII, „democrația pluralistă” este limitată la o democrație orientată doar spre stratul superior al piramidei sociale. Deci, pentru ei, „democrația pură” ca o societate a egalilor este numai un normativ (model, tip ideal), în timp ce „democrația reală” este, de fapt, de tip elitar.

Cele prezentate atestă că ideologiile (politice) elitiste contemporane au rădăcini adânci în istoria ideilor politice începând cu gândirea antică și terminând cu neomachiavellienii (V. Pareto, G. Mosca și R. Michels). Elitele politice de-a lungul istoriei gândirii politice au fost desemnate prin diverse concepte, precum „conducători” (Platon), „supraomul” (F. Nietzsche), „elită” (V. Pareto), „clasă conducătoare” (G. Mosca), „conducător carismatic” (M. Weber), „elita puterii” (C.W. Mills) etc., elita indicând oamenii deosebiți prin pregătire și talent în domeniul de activitate politică, care au acces la mecanismele și tainele puterii, posedă anumite funcții de conducere și un anumit volum de putere decizională. Subliniem, de asemenea, că în literatura științifică de specialitate (elitologică) sunt propuse mai multe clasificări ale doctrinelor elitiste, clasificări elaborate în baza anumitor criterii (cronologic, orientarea și apartenența politică, modalitatea de fundamentare, orientările și principiile teoretico-metodologice susținute, geografic sau regional etc.), însă niciuna din ele nu poate avea prioritate absolută, deoarece nicio tipologie nu este exhaustivă.

Dacă precursorii teoriei elitelor au încercat să abordeze în general fenomenul elitar în societatea umană, uneori manifestând idealism (*filosofii-regi* la Platon) sau fiind prea curajoși în sugestiile lor (*principiile* lui N. Machiavelli), atunci fondatorii teoriei de la intersecția secolelor XIX–XX elaborează cu adevărat o teorie (politică) elitaristă, alimentând ideologic în perioada activității lor chiar unele mișcări radicale de dreapta. Cea de-a doua concluzie ce se impune este că tradițiile elitiste de cercetare a fenomenului elitar se perpetuează, astfel încât

teoria clasică a elitelor și-a găsit atât apologeți înflăcărați (militând, în același timp, pentru reformarea elitismului clasic), cât și critici notorii. Cu alte cuvinte, patosul pentru democrație, pe de o parte, și criticile aduse împotriva acesteia, pe de alta, denotă că idealul democrației rămâne unul dintre cele mai îndrăgite și, în același timp, mai contestate idealuri politice, fiind o problemă veșnică pentru științele politice (începând cu Platon și Aristotel), subliniind că reprezentanții teoriei elitiste clasice și ai doctrinelor neolitiste, într-un fel sau altul, au afectat profund teoria politică contemporană.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Varzari P. Elita politică și burocrăția în contextul reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). *Monografie*. Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.
2. Rachieru A.D. Elitism și postmodernism. Postmodernismul românesc și circulația elitelor. Chișinău: Editura Garuda-Art, 2000. 287 p.
3. Ашин Г.К. Элитология. История, теория и современность. Монография. Москва: Изд-во МГИМО-Университет, 2010. 600 p.
4. Literatura universală. [on-line] <http://www.scribd.com/doc/11227322/Literatura-Universala> (vizitat 10.04.2011).
5. Aligică D. Joseph Schumpeter. Capitalism, socialism și democrație. În: Dicționar de scrieri politice fundamentale / Coord. L. Ștefan-Scalat. București: Editura Humanitas, 2000, p. 363-375.
6. Шумпетер Й. În: Семигин Г. Ю. Антология мировой политической мысли. Москва: Изд-во „Мысль”, 1997. [on-line] http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Sem/13.php (vizitat 16.01.2013).
7. Кочубей Л.О. Політична еліта та політичний клас у сучасній політології. În: Наукові записки. Вип. 38 / Ред. кол. Ю.А. Левенець и др. Київ: ІПІЕНД им. І.Ф. Кураса, 2008, p. 33-45.
8. Ашин Г.К. Современные теории элит: критический очерк. Москва: Современные отношения, 1985. 256 p.
9. Радаев В.В., Шкаратан О.И. Социальная стратификация (Учебное пособие). Москва: Аспект Пресс, 1996. 318 p.
10. Dunleavy P., O'Leary V. Teoriile statului. Politica democrației liberale. Chișinău: Editura Epigraf, 2002. 343 p.
11. Mills C.W. The Power Elite. New York: Oxford University Press, 1956. 448 p.
12. Dîrdală L.D. Putere, pluralism, poliarchie. În: Dahl R.A. Poliarihiile. Participare și opoziție. Iași: Institutul European, 2000, p. 5-21.
13. Parry G. Elitism. Enciclopedia Blackwell a gândirii politice / Coord. D. Miller. București: Editura Humanitas, 2000, p. 214-217.
14. Ашин Г.К., Лозанский Э.Д., Кравченко С.А. Социология политики. Сравнительный анализ российских и американских политических реалий. Москва: Экзамен, 2001. 608 p.
15. Nazare V. Paradoxuri sociale și politice. În: Sfera Politicii, București, 2007, nr. 128, p. 20-31.

DIMENSIUNILE AXIOLOGICE ȘI POLITICE ALE SOCIETĂȚII CIVILE: DEFINIȚII, REALITĂȚI ȘI TENDINȚE

AXIOLOGICAL AND POLITICAL DIMENSIONS OF CIVIL SOCIETY: DEFINITIONS, REALITIES AND TRENDS

Ion RUSANDU,
doctor în filosofie,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM,

Rodica RUSU,
doctor în politologie,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

Updating interest in research issues related to the establishment of civil society in Moldova is because the root causes that determine the development of democracy and the factors that have a beneficial or adverse effect on the course of modernization of the country in accordance with the requirements of the day. European values are found largely in the general human values and are taken by Moldova aspiring to become a true European state where the values are perceived and treated values in the full sense of the word.

Key words: *civil society, political values, modernization, political identity, democracy, political system, joint programs, European cultural traditions.*

Dezvoltarea durabilă a democrației în Republica Moldova este de neconceput fără existența și buna funcționare a unei asemenea instituții precum societatea civilă. Modelele democratice de dezvoltare oferite de țările occidentale demonstrează că democrația este permanent legată de constituirea și afirmarea instituțiilor societății civile. Aici vom menționa că societatea civilă, în opinia noastră, este societatea oamenilor care se autoorganizează și încearcă să promoveze diverse activități fără vreo posibilă presiune din partea autorităților publice statale.

În ultimul timp se observă unele schimbări pozitive în procesul constituirii societății civile: au apărut și funcționează partide politice, organizații nonguvernamentale, asociații, centre, uniuni, fonduri, mișcări care corespund pe deplin caracteristicilor societății civile. Totodată, vom menționa că și problemele care tergiversează dezvoltarea ulterioară a societății civile sunt destul de majore, începând cu sărăcia, corupția, lipsa clasei de mijloc etc. Deci, ceea ce în linii generale s-a dovedit a fi efectiv și firesc în funcționarea societății civile în țările occidentale și în cazul Republicii Moldova prin intermediul susținerii din partea statului și activismului cetățenilor.

Investigarea în continuare a proceselor de constituire a societății civile în Republica Moldova trebuie să răspundă la una din problemele majore legate de funcționalitatea ei: care sunt valorile politice, sociale și culturale ale societății

civile ca furnizor de bunuri publice ce se manifestă în spațiul public în raport cu statul (actual și ca viitor stat de drept) și businessul. Vom menționa, chiar de la bun început, că societatea civilă nu poate fi redusă la totalitatea organizațiilor nonguvernamentale. Societatea civilă este starea societății, a tuturor componentelor sale, care permit asigurarea dezvoltării potențialului său creativ.

În acest studiu autorii încearcă să ofere o bază conceptuală privind aspectele axiologice și politice ale societății civile, urmărindu-se scopul de a prezenta noi abordări și interpretări necesare pentru a înțelege fenomenul societății civile moldovenești.

Societatea civilă a devenit sinonimul unei societăți înalt dezvoltate din punct de vedere politic, economic și cultural. Anume din această perspectivă devine înțeleasă orientarea către cercetarea fenomenului constituirii societății civile în Republica Moldova. În acest caz, problema majoră constă în identificarea coraportului dintre proiectul ideal și starea reală a devenirii societății civile, a căilor care duc la realizarea dezideratului propus. Actualizarea interesului față de cercetarea problemelor legate de constituirea societății civile în Republica Moldova se datorează cauzelor profunde care determină dezvoltarea democrației și a factorilor care au un impact benefic sau negativ asupra cursului de modernizare a țării în conformitate cu cerințele zilei.

Trebuie să menționăm că la început sintagma „societatea civilă” a devenit parte componentă a discursului social-politic al politicienilor autohtoni abia la sfârșitul sec. XX, în legătură cu transformările care aveau loc odată cu desprinderea țării noastre de la imperiul sovietic. Ulterior, fenomenul societății civile a devenit obiect de studiu în cadrul cercetărilor politologice [1, p. 180].

În epoca informatizării globale, conceptul societății civile joacă un rol important. Societatea civilă este o componentă indispensabilă a unui stat democratic. În acest caz, societatea civilă este un ”manager” al proceselor sociale, fără participarea nemijlocită a statului. În prezent, perceperea conținutului esențial al societății civile este axată pe conceptul libertății și respectării drepturilor omului, considerându-le mai presus de alte valori. De aici evidențierea și orientarea către funcționalitatea autoregulării societății civile, care se manifestă ca fiind promovarea drepturilor și libertăților individuale și apărător al lor în fața tuturor încercărilor limitatorii din partea statului. Această abordare duce iminent la conștientizarea necesității de a crea structuri defensive în raportul dintre indivizi și stat, deși nucleul concepției societății civile rezidă din individ și promovarea intereselor sale în conformitate cu valorile general umane.

Constituirea societății civile în Republica Moldova desemnează schimbarea paradigmei relațiilor dintre putere și societate și, în consecință, formarea noilor vectori ai interacțiunii dintre stat și societatea civilă, care, la rîndul lor, impun necesitatea unui cîmp de drept democratic și a unui tip de cetățean pe măsura noilor cerințe. Fără o societate civilă dezvoltată nu poate fi rezolvată eficient nici

o problemă esențială a cetățenilor, iar pentru funcționalitatea eficientă a statului este necesar ca sectorului nonguvernamental să i se transmită acele funcții pe care statul nu trebuie și nu le poate rezolva în mod democratic și efectiv pentru binele poporului. Ideea consolidării societății trebuie să devină ideea instrumentală principală a statului de drept.

Diversele dihotomii care persistă în societatea noastră (săraci și bogați, proeuropeni și proestici, elita și poporul) nici pe departe nu contribuie la constituirea și eficacitatea societății civile. Vom menționa lipsa valorilor consolidatoare, precum încrederea, solidaritatea, consensul în cadrul problemelor comune întru dezvoltarea țării și prezența deloc neglijabilă a stereotipurilor nonvalorice cu rădăcini profunde în trecutul totalitar. Aici vom accentua că societatea civilă din Republica Moldova este o societate apretă: nu s-a constituit cu adevărat statul de drept, iar economia încă pe departe este de a corespunde unor rigori contemporane*.

Constituirea societății civile nu poate fi realizată în afara modernizării politice a țării. Situația de criză în care se află societatea cere imperativ schimbarea radicală a întregului sistem de valori și a instituțiilor politice care funcționează actual, elaborarea unui nou model social de orientare care să corespundă necesității de autoidentificare a Republicii Moldova ca stat modern, democratic și independent.

Modernizarea politică, adică înnoirea calitativă a politicii, este, în opinia noastră, problema-cheie, care permanent apare și se rezolvă anevoios și este foarte firesc pentru societățile în tranziție. Esența modernizării și scopul ei este perceperea problemelor acumulate, utilizarea inovațiilor pentru rezolvarea lor cu succes și dezvoltării succesive a societății.

Dacă în țările democratice occidentale modernizarea a decurs în condițiile dezvoltării durabile și accesunii natural evoluționiste, atunci în Republica Moldova putem vorbi de particularități esențiale. Modernizarea țării decurge în condițiile perioadei de tranziție de la totalitarism la democrație, ceea ce determină nu numai modernizarea socială, ci și cea politică. Esența modernizării politice s-a manifestat în schimbarea bazei constituționale ale sistemului, a întregului sistem de relații sociale, în formarea noului sistem de valori, în democratizarea raportului dintre putere și societate, în constituirea pluralismului democratic.

După cum menționează P. Varzari, cea mai importantă funcție democratică pe care o poate îndeplini societatea civilă este implicarea ei în relație cu statul, ca forță a schimbării democratice. În acest context, vom menționa că anume agregarea intereselor comune ale statului și societății civile prezintă aspectul valoric principal în raportul stat vs societate civilă [2, p. 159].

* Această caracterizare a societății civile este lansată pentru prima dată de către autori în cadrul descrierilor politologice ale societății civile a țărilor aflate în procesul tranzitiv.

Perspectivile dezvoltării economice, sociale, culturale a societății moldovenești pe termen scurt, mediu și îndelungat țin de modernizarea politică a țării. Important este faptul că valorile politice, instituțiile politice, activitatea politică și atitudinile, procesul politic în întregime în mod obiectiv este orientat către evidențierea și rezolvarea contradicțiilor, găsirea mijloacelor și resurselor, care asigură implementarea inovațiilor, care vor asigura dezvoltarea durabilă a societății și creșterea bunăstării populației.

Un alt argument elocvent privind necesitatea modernizării politice îl constituie faptul că această modernizare este prin sine un factor important în consolidarea societății. Consolidarea este acordul bazat pe diversitate și încrederea actorilor politici, colaborarea și ajutorul reciproc al părților implicate în procesul de dezvoltare a țării și integrarea ei europeană.

Conform estimărilor efectuate de Francis Fukuyama, sporirea cu 1% în decurs de cinci ani a încheierii în organele puterii majorează PIB-ul cu 660 de dolari pe cap de locuitor [3].

În opinia noastră, domeniul de bază al societății civile nu este sfera politicii. Într-o societate modernă există o interacțiune între stat, business și societatea civilă, ele toate avînd ca scop dezvoltarea țării. Nu putem vorbi despre constituirea statului de drept în lipsa unei societăți civile mature. Ca și în cazul interacțiunii puterilor în stat, așa și în cazul nostru aceste triade – statul, businessul și societatea civilă – interacționează, se completează și, nu în ultimul rînd, se contrabalansează.

După cum menționează Daniel Buti, societatea civilă are rol vital în asigurarea și adîncirea democrației. Ea constituie fundamentul democrației participative, căci presupune antrenarea permanentă a cetățenilor în actul de decizie. Prin formele sale concrete de organizare (asociații, fundații, syndicate, cluburi etc.), societatea civilă reprezintă o compensație și, în același timp, o completare care desăvîrșește democrația reprezentativă de la nivel parlamentar [4, p. 252-253].

Așadar, modernizarea țării implicit necesită modernizarea întregului sistem politic, a cărui formare și dezvoltare ulterioară s-a dovedit a fi destul de anevoioasă și inconsecventă.

Vom menționa că „sistemul politic” a devenit obiect de studiu al politologiei autohtone, care identifică sistemul politic cu „instituțiile guvernamentale și activitatea lor”. Dezvoltînd subiectul, autorii menționează că sintagma „sistem politic” este utilizată atît în sens îngust, cît și în sens mai larg. În sens îngust, „sistemul politic” prezintă o „totalitate a interacțiunilor dintre instituțiile guvernamentale”, iar în sens larg „sistemul politic” reprezintă „ansamblul elementelor vieții politice aflate în interacțiune între ele precum și alte sisteme ce alcătuiesc societatea, rezultatul activității lor fiind adoptarea unor decizii cu caracter global” [5, p. 7].

În viziunea noastră, considerăm că prima definiție este prea îngustă, lăsînd în afara noțiunii partidele politice care nu fac parte din numărul instituțiilor guvernamentale. Iar a doua definiție este prea largă, dat fiind că include și „alte sisteme”.

O altă problemă ridicată de autori este „determinarea diferențelor dintre sistemul politic și alte tipuri de sisteme”. Autorii afirmă că „sistemul politic” este particularizat îndeosebi prin „specificul „ieșirilor” (*outputs*): sistemul politic transformă cerințele, dorințele, aspirațiile oamenilor în decizii care primesc caracterul globalizării, vizează comunitatea în ansamblul ei, avînd un caracter de obligativitate pentru toți membrii săi” [5, p. 7].

Cît ne privește, considerăm că „sistemul politic” nu poate de la sine să „transforme” cerințele, dorințele, aspirațiile oamenilor în decizii general obligatorii. Această funcție rămîne doar unor instituții, elemente ale sistemului politic, cum ar fi Parlamentul, Guvernul [6].

În același timp, nu putem să nu fim de acord cu următoarea afirmație a autorilor lucrării *Cum funcționează democrația. Tradiții civice ale Italiei moderne*: „Ritmurile schimbărilor instituționale sunt lente. Adesea sunt necesare mai multe generații pentru ca efectele specifice unei instituții create la un moment dat asupra culturii și comportamentului să devină inteligibile” [7, p. 74]. Sistemul politic din Republica Moldova se caracterizează în prezent prin lipsa unui contur bine determinat, fundamentat și edificat: criza politică din prima jumătate a anului 2014 fiind exemplu elocvent de instabilitate, fragilitate și funcționalitate.

Totodată, este necesar de a analiza la nivel teoretic și empiric cauzele și factorii care contribuie la coeziunea dintre stat și societatea civilă în contextul orientărilor valorice ale cetățenilor. Acest moment este foarte important, dat fiind faptul că transformarea conștiinței și comportamentului politic adecvat, acceptarea noilor standarde se manifestă printr-o mare inerție și conservatism, fiind ulterior acceptate totalmente de viitoarele generații, care se formează deja în noi condiții, departe de cele care au trecut prin faza totalitarismului. Important, în opinia noastră, este faptul că oamenii, utilizînd unele și aceleași norme în procesul interacțiunii și comunicării, le acceptă și le reproduc ca elemente structurale ale ordinii instituționale comune pentru întreg spectrul vieții cotidiene a majorității populației. Astfel, uzualul devine realitate, o realitate stabilă, iar participanții le recunosc ca un dat în situații conexe și similare.

Trebuie să menționăm că în dezvoltarea sa societatea civilă trece prin diferite etape, își are specificul său în fiecare țară aparte. În acest aspect este necesar de avut în vedere că societatea civilă este produsul culturii urbane, cu conceptul său de bază – persoana.

Ion Guceac și Marian Foca constată și afirmă „... că modul de definire și de concepere a rolului și statutului societății civile sunt în mod esențial dependente de condițiile sociale, politice, economice, culturale existente în fiecare

țară” [8, p. 30]. Constituirea societății civile în Republica Moldova își are specificul său, însă în mare parte se dezvoltă în direcția pe care au parcurs-o țările occidentale.

În calitate de model optim în ceea ce privește interconexiunea dintre stat și societate trebuie de considerat acel sistem social, politic și economic în care instituțiile statului îi asigură societății civile drepturi și libertăți statornice, iar societatea se integrează în sfera activității statului participând la formarea instituțiilor statale și controlului asupra activității lor.

Esența relațiilor constituante se manifestă prin faptul că statul promovează modelul de drept al societății civile, iar societatea civilă, reprezentând un fenomen complex, este reglementată nu numai de normele juridice, ci și de obiective etice, religioase, corporative, conținutul cărora este determinat de experiența istorică, tradițiile naționale, nivelul culturii și democrației.

După cum menționează V. Anikin și C. Solomon, „multidimensionalitatea reformelor în perioada de tranziție indică la oportunitatea efectuării cercetărilor științifice, care ar fundamenta necesitatea schimbărilor în activitatea instituțiilor politice, ar analiza eficacitatea transformărilor produse și în această bază ar elabora recomandări privind evoluția de mai departe a autorităților statale” [9, p. 6].

Fragilitatea democrației și a sistemului politic în devenire a fost supusă unor noi încercări/ presiuni în urma evenimentelor din februarie – mai 2013, legate de declarația Președintelui Partidului Liberal Democrat Vlad Filat cu privire la ieșirea din Acordul AIE, Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova din 22 aprilie 2013 cu privire la declararea neconstituționalității a Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului pentru funcția de prim-ministru. Votarea și anularea ulterioară a Legii privind sistemul mixt și majorarea pragului electoral au și vor avea un impact departe de a fi favorabil pentru dezvoltarea reformelor și apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană.

Fiecare sistem sau regim politic optează pentru un set de valori prin care se legitimează. O asemenea opțiune înseamnă o selecție, care este inevitabilă nu numai ideologic, ci și concret-istoric: a pretinde că poți realiza toate valorile în măsură egală este nu numai o demagogie iresponsabilă, dar a tinde spre un asemenea țel, ignorând posibilitățile istorice concrete, înseamnă a accepta eșecul lamentabil. Valorile politice sunt create, generate de și prin practică, activitatea politică, una din formele specifice de obiectualizare a forțelor creatoare ale omului, distingându-le astfel între valori declarate sau postulate și cele realizate ca atare. Valorile declarate sau postulate au și ele semnificația lor, deși decisivă rămîne activitatea angajată în realizarea lor. Aceasta pentru că valorile politice fundamentale – libertatea, egalitatea, suveranitatea, echitatea socială etc., care

constituie și cadre ale activității social-politice – reprezintă o îmbinare specifică a idealului și realului, de aici și funcția lor normativă.

Noțiunile de valori europene și cetățenie sau identitate europeană sunt interconectate și au devenit tot mai importante pe agenda publică în anii 1990, odată cu dezmembrarea marilor entități fondate pe criterii ideologice, reinventarea democrației în statele postcomuniste, presiunile asupra cetățeniei din partea imigranților și a refugiaților, globalizarea economică, erodarea statului-națiune, agravarea „deficitului democratic” al instituțiilor democratice și reducerea progresivă a ratei de participare la alegeri sau la dezbaterile civice [10, p. 198].

Carta Europeană a Drepturilor Fundamentale proclamă valori precum protecția drepturilor și libertăților fundamentale, dreptul la viață, libertatea, demnitatea, egalitatea de șanse între femei și bărbați, solidaritatea, educația, protecția mediului și îmbunătățirea calității vieții, protecția copiilor [11].

Articolul 1(a) din Tratatul de la Lisabona stipulează: „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați. Uniunea Europeană urmărește să promoveze pacea, valorile sale și bunăstarea popoarelor sale” [12].

Unii autori au considerat că noțiunea de „valori europene” este utilizată în principal în trei sensuri:

- valori fundamentale, de bază, care stau la baza formării Comunității Europene. Acestea au o valoare politică, însă sunt suficient de concrete pentru a fi introduse în tratate;
- diverse atitudini ideologice, care apar mai ales în contextul dezbaterii despre identitatea europeană. Acestea se referă mai ales la convingerile individuale și nu capătă decât foarte rar valoare legală;
- valorile aflate la baza acquis-ului comunitar în privința conceptelor de protecție a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, domnia legii, libertate sau democrație [13, p. 257].

Valorile europene sunt promovate în Republica Moldova, membră a Consiliului Europei, având fixat pe agenda politicii externe și dezideratul integrării europene. Aceste valori sunt promovate în societate atât prin intermediul tinerilor ce studiază peste hotare, cât și ca urmare a migrației, care asigură o asimilare rapidă a valorilor din statele europene. O altă modalitate de promovare a acestor valori europene este realizată prin intermediul elitelor, valorile fiind prezente în discursurile oficiale ale conducerii.

Noile instituții ale democrației au la bază valori fundamentale, ele însele reprezintă valorile. Stabilirea și dezvoltarea relațiilor dintre Republica Moldova și

Uniunea Europeană prin semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare, realizarea Planului de Acțiuni, parafarea Acordului de Asociere nu reprezintă altceva decât crearea cadrului prin care se stabilesc modalități de transfer ale valorilor europene în societate, democrația fiind recunoscută drept valoare supremă în actele normative comunitare.

Înscriindu-se în aria politicii de vecinătate a Uniunii Europene, Republica Moldova, prin calitatea de membru al Parteneriatului Estic, continuă să preia valori europene, în același timp să influențeze și caracterul procesului de democratizare. Integrarea europeană a fost declarată obiectiv major al politicii interne și externe a Republicii Moldova, se promovează cursul de democratizare, modernizare, implementare a valorilor și standardelor europene, care are drept obiectiv stabilizarea internă a statului, transformarea Moldovei într-un partener stabil și credibil de dialog, ce contribuie la consolidarea stabilității și securității regionale, și în plan european.

Această relație dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova se bazează pe recunoașterea valorilor comune, angajamentul reciproc în domeniile statului de drept, buna guvernare, respectarea drepturilor omului, inclusiv drepturile minorităților, promovarea de bună vecinătate, precum și principiile economiei de piață și dezvoltarea durabilă. Valorile comune ale Uniunii Europene reprezintă un stimulent pentru continuarea reformelor juridice, politice și economice în țările vecine. Sensul realizării acestor reforme constă în apropierea Republicii Moldova de standardele europene [14].

O altă modalitate de preluare a valorilor comunitare o reprezintă implementarea programelor comune pentru Republica Moldova ale Consiliului Europei și Uniunii Europene. Programele comune constau dintr-un șir de activități convenite de către Comisia Europeană și Consiliul Europei, în consultanță cu guvernele țărilor în cauză, destinate pentru facilitarea și susținerea reformei legislative și instituționale. Cursurile de instruire, rapoartele experților și consultațiile acordate guvernelor, conferințele, atelierele de lucru, seminarele și distribuirea publicațiilor reprezintă metode obișnuite de lucru. Comisia Europeană și Consiliul Europei oferă finanțare comună a programelor, iar Consiliul Europei este responsabil de implementarea acestora. În majoritatea cazurilor, finanțarea este acordată conform principiului cincizeci la cincizeci, iar în alte cazuri, Comisia Europeană contribuie cu mai multe resurse, ca proporție. Un număr mare de Programe comune (Joint Programmes) au fost elaborate împreună cu Inițiativa europeană pentru democrație și drepturile omului (EIDHR) a Comisiei Europene. Sunt peste 180 de programe comune ale Uniunii Europene și Consiliului Europei în ultimii 15 ani.

O condiție esențială a implementării valorilor europene de către societatea civilă din Republica Moldova o constituie nivelul de cunoaștere asupra elementelor procesului de integrare europeană. Strategia de Informare și Comunicare pentru Integrare Europeană a Republicii Moldova a fost aprobată la 1 februarie

2008. Deși actul respectiv specifica că “obiectivul primordial al guvernului este de a asigura o mediatizare a implementării eficiente a prevederilor documentelor bilaterale moldo-comunitare care promovează dezvoltarea relațiilor Republica Moldova – Uniunea Europeană, iar măsurile întreprinse (inclusiv implementarea Strategiei respective, n.r.) au drept scop aprofundarea și apropierea graduală a Moldovei de valorile europene, ceea ce va solda, în ultimă instanță, cu integrarea deplină în UE”, considerăm că această Strategie nu și-a realizat obiectivele propuse [15]. Problema constă în lipsa unei politici coerente, consistente și continue de informare și comunicare cu cetățenii Republicii Moldova privind procesul de integrare europeană și dezvoltarea relațiilor Republicii Moldova cu UE [16, p. 2].

În această ordine de idei, la postul de televiziune publică a fost inițiată o campanie de popularizare a valorilor europene [17]. Campania are drept scop să explice cetățenilor evoluția relației Republica Moldova – Uniunea Europeană, cât și beneficiile regimului liberalizat de vize.

Suținerea cetățenilor Moldovei față de evoluția integrării europene nu a fost foarte constantă în ultimul deceniu. Scăderea ratei de aprobare în perioada 2007–2012 este o tendință vizibilă și îngrijorătoare. Probabil, o parte din această scădere poate fi atribuită progresului slab al reformelor aferente integrării europene, impactului redus al acestor reforme asupra bunăstării cetățenilor și înstrăinării populației de la procesul de luare a deciziilor, în general, și de la politica de integrare europeană, în special.

Menționăm importanța aspectelor beneficiilor economice față de valorile sociopolitice. Cetățenii Republicii Moldova asociază integrarea europeană cu regimul liberalizat de vize, sporirea numărului locurilor de muncă și creșterea nivelului de trai, creșterea veniturilor și investițiilor, oportunități mai bune în găsirea unui loc de muncă în țările europene.

Remarcăm un nivel redus de autoidentificare cu Europa, ceea ce este una din provocările principale pentru politica de integrare a Moldovei. Susținem ideea că, odată cu facilitățile oferite de liberalizarea regimului de vize cu Uniunea Europeană, oportunitatea de a călători și de a cunoaște cultura și valorile statelor europene va stimula procesul de autoidentificare și apartenență la spațiul european al cetățenilor Republicii Moldova. Un alt argument în acest sens prezintă și interesul unui număr mare de cetățeni ce dețin dubla cetățenie (română) de a participa la alegerile pentru Parlamentul European.

Sentimentul de a te considera european sau împărtășirea tradițiilor culturale europene, elemente ale identității europene, sunt slab identificate de către populație, prevalând beneficii economice. Prin urmare, insistăm asupra impactului valorilor europene asupra formării identității europene a tinerilor din Republica Moldova.

În contextul urmăririi realizării vectorului de integrare europeană și acceptării discursurilor europene în societatea moldovenească, considerăm că tinerii trebuie să conștientizeze rolul lor în promovarea valorilor pozitive. Totodată, acestora

le revine un rol considerabil în conservarea valorilor autohtone și în păstrarea specificului național într-o lume caracterizată prin diversitate și globalizare. Valorile europene se regăsesc în mare parte în cadrul valorilor general-umane și sunt preluate de către Republica Moldova, care aspiră să devină cu adevărat un stat european unde valorile sunt percepute și considerate valori în deplinul sens al cuvântului.

Reieșind din cele expuse, putem constata următoarele:

- constituirea societății civile reprezintă prin sine un vector valoric multidimensional civilizațional, dat fiind faptul că relațiile cetățean-stat-societate civilă devin importante prin reciprocitate, care, la rîndul său, contribuie la modernizarea Republicii Moldova din perspectiva valorilor europene și general-umane;
- un șir de reforme inițiate de guvernare se află în contradicție cu reprezentările valorice anterior formate la populația țării, dar nu sunt depășite nici pînă în prezent, substituie pe măsură așteptările actuale ale oamenilor. Ele sunt amplificate de eșecurile guvernării proeuropene, prezența masivă a corupției în structurile statale la toate nivelurile;
- guvernarea trebuie să contribuie esențial la formarea climatului benefic pentru constituirea și dezvoltarea durabilă a societății civile prin fortificarea condițiilor prielnice informaționale, economice, sociale, juridice, educaționale, culturale în conformitate cu prevederile „Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012–2015”;
- modernizarea politică poate fi examinată ca o idee plauzibilă integraționistă care stimulează direcțiile și dezvoltarea tuturor sferelor de activitate economică, socială, juridică, culturală ș.a. Beneficiile modernizării se vor resimți la creșterea bunăstării populației, dar nu numai la aspectul politic al procesului tranzitologic al Republicii Moldova;
- constatăm prezența în continuare în conștiința politică a cetățenilor a unor elemente ale sistemului de valori care ține de trecutul istoric al societății moldovenești, iar valorile precum democrația, concurența, proprietatea privată provoacă un disconfort psihologic la o parte încă esențială a populației. Este necesar de format deprinderi de activități participative la diferite organizații nonguvernamentale începînd cu școala;
- constituirea societății civile contemporane în Republica Moldova este un proces complicat și de lungă durată;
- noțiunea de societate civilă n-a devenit încă una răspîndită în conștiința politică a populației, fiind în mare măsură utilizată de politicieni, de reprezentanți ai organizațiilor nonguvernamentale, de savanți etc;
- una dintre problemele principale rezidă în apariția acelor grupe sociale care pot asigura constituirea și consolidarea societății civile ca fiind un proces firesc pe durată rezonabilă de timp istoric;

- societatea civilă (ONG-uri și alte structuri) ar trebui să aibă misiunea de a diminua absenteismul politic și social, de a facilita conștientizarea necesității participării la procesul definirilor politicilor orientate spre determinarea vectorului dezvoltării țării și societății în ansamblu conform normelor democratice. După cum afirma R. Dahl, pentru constituirea democrației, formarea societății civile este necesară „o masă critică de cetățeni activi” [18].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Marin C. *Societatea civilă: între mit politic și pledoarie socială*. Chișinău: Editura Epigraf, 2002. 180 p.
2. Varzari P. *Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova)*. Monografie. Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.
3. Fukuyama F. *Social Capital and Civil Society*. [on-line] <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0074.pdf> (vizitat 13.03.2014).
4. Buti D. *Societatea civilă: o schiță istorică a unui concept*. În: *Teorii versus ideologii politice*. Iași: Institutul European, 2012, p. 252-263.
5. Juc V., Josanu Yu. Rusandu I. *Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est*. Chișinău: Tipogr. AȘM, 2008. 201 p.
6. Arseni A., Rusandu I. *Sistemul politic și societatea civilă: definiții, realități și tendințe*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2013, nr. 2, p. 41-55.
7. Putnam R.D., Leonardi R., Nanetti R.Y. *Cum funcționează democrația? Tradiții civice ale Italiei moderne*. Iași: Polirom, 2001. 280 p.
8. Guceac I., Foca M. *Dreptul de a întemeia și de a se afilia la un sindicat în condițiile societății civile contemporane*. Constanța: Ex Ponto, 2011. 312 p.
9. Anikin V. Solomon C. *Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă*. Chișinău: S.n., 2011 („Tipografia-Sirius” SRL). 112 p.
10. Bîrzea C. *Cetățenia europeană / SNSPA*. București: Politeia, 2005. 147 p.
11. *Charta Europeană a Drepturilor Fundamentale*. [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:ro:PDF> (vizitat 13.03.2014).
12. *Tratatul de la Lisabona*. [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:RO:PDF> (vizitat 13.03.2014).
13. Toggernburg G. *The Debate on European Values and the Case of Cultural Diversity*. În: *European Journal of Social Theory*, May, 2008, Vol. 11, No 2, p. 257-274.
14. *European Neighbourhood Policy Strategy Paper, COM (2004) 373*. [on-line] http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf (vizitat 20.02.2014).
15. *Agenda Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea strategiei de comunicare cu privire la integrarea europeană* [on-line] <http://www.viza.md/content/hot%C4%83r%C3%AEErea-guvernului-rm-pentru-aprobarea-strategiei-de-comunicare-cu-privire-la-integrarea> (vizitat 16.02.2014).
16. Bucătaru V. *Lipsa unei strategii de comunicare eficiente privind vectorul european: moft sau necesitate?* În: *Buletin de politică externă a Moldovei*, 2013, nr. 58, p. 2-4.
17. *Moldova 1 lansează o campanie de popularizare a valorilor europene* [on-line] <http://www.trm.md/ro/social/moldova-1-lanseaza-o-campanie-de-popularizare-a-valorilor-europene/> (vizitat 06.03.2014).
18. Dahl R.A. *Democracy and its critics*. London, New Hawen: Yale University Press, 1989. 397 p.

BAZELE TEORETICO-METODOLOGICE ALE CERCETĂRII ORGANISMULUI MILITAR AL STATULUI

THE METHODOLOGICAL- THEORETICAL BASES OF THE STATE'S MILITARY BODY RESEARCH

Constantin MANOLACHE,
doctor în științe politice,
Institutul de Studii Enciclopedice al AȘM

Summary

The principle of complex philosophical research methods allow the identification of weak and strong military body of the state, identifying the optimal number of groups of military forces in times of peace and in war; studying the potential for mobilization of state; identify the possibility of secondary and supporting systems to support the military in time of war; comparative analysis of the advantages and disadvantages of military organizations in neighboring countries, the strong and the weak parts of military doctrine, military strategy, and tactics of their military skills of the general presumptive opponent.

Key words: *military body, institutional method, functional method, organizational theory, military, security, defense, military system, armed forces.*

Premisele teoretice ale analizei obiective a organismului militar al statului constituie condiția adoptării metodelor teoriei organizațiilor formale, a metodei analizei funcționale și celei instituționale, drept temelie a investigației noastre. În plus, metodele menționate, care pot fi utilizate separat una de alta, alcătuiesc împreună un aparat metodologic unitar și bine structurat. În această ordine de idei, metodele teoriei organizațiilor formale sunt mai indicate investigării parametrilor empirici și celor concreți ai organismului militar al statului; metoda analizei instituționale permite reducerea numărului de probleme dintr-un diapazon larg al metodelor teoretice, jucând rolul de metodă de bază, fundamentală, în timp ce metoda funcțională joacă nu doar rolul de metodologie generală a cercetării, ci constituie un fel de metateorie a investigației noastre.

Organismul militar de orice tip constituie o formațiune complexă și extrem de complicată. Toate elementele ei sunt angrenate într-o anumită structură și legate între ele prin numeroase interdependențe. Particularitatea esențială a acestei structuri o constituie multitudinea legăturilor și funcțiilor, obligând studierea organismului militar din punctul de vedere al abordării structural-funcționale.

Specificul metodologiei analizei structuralist-funcționale a organismului militar al statului presupune evidențierea factorilor și condițiilor care conduc la organizarea elementelor în formă de sistem, identificarea bazelor specifice, a legăturilor și interdependențelor elementelor din cadrul sistemului, determinarea legităților de funcționare și a genezei acestui sistem. Așa cum organismul militar

al statului posedă toate trăsăturile unor formațiuni social-sistemice complexe, analiza structural-funcțională se concentrează, în primul rând, asupra studierii funcțiilor acesteia, a structurii ei, a identificării tuturor părților ei componente, a cercetării legăturilor și interdependențelor ei.

Cunoașterea funcțiilor organismului militar are de înfruntat o serie de dificultăți de ordin metodologic și teoretic, legate de utilizarea liberă a noțiunilor de „rol”, „funcție”, „obiectiv”. În unele cazuri, respectivele noțiuni sunt utilizate drept sinonime și egale, în alte cazuri – drept subordonate unele altora. Precum se știe, orice neconcordanță în utilizarea noțiunilor de bază, legate de activitatea organismului militar, se constituie un obstacol în calea cunoașterii respectivului fenomen. Din care considerent, necesitatea cercetării metodologice a esenței și conținutului noțiunii de „funcții ale organismului militar” a devenit de o actualitate deosebită. În opinia noastră, tendința de manifestare a domeniului de cunoaștere a funcțiilor se explică prin divizarea direcțiilor generale de activitate a organismului militar și evidențierea unor sarcini particulare. În cadrul formulării fiecărei funcții, este necesar să se menționeze: conținutul fiecărei funcții a organismului militar; acțiunea directă și activă a organismului militar și a componentelor asupra obiectului său; consecințele influenței sale asupra mediului ambiant; manifestarea obiectivului general al organismului militar; specificul organismului militar, a calității acesteia în calitate de forță militară.

În procesul de studiere a funcțiilor elementelor organismului militar, sarcina principală constă în identificarea locului și rolului organismului militar în calitate de sistem. Este necesar să se ia în considerare faptul că funcțiile elementelor organismului militar urmăresc atingerea anumitor obiective specifice și contribuie la realizarea obiectivului general comun al organismului militar. Totodată, neasigurând integritatea și nefiind capabilă să rezolve sarcinile trasate, organismul militar nu poate servi drept instrument eficient al politicii militare și nu poate asigura securitatea militară a statului. Eficiența funcțiilor elementelor organismului militar este determinată de tipul organismului militar, precum și de orientarea generală a societății. Acest lucru vizează în special noile state independente [1, p. 83].

Din punct de vedere metodologic, este rațional să se examineze organismul militar al statului în calitate de sistem etajat, deoarece acesta, mai mult decât orice alt fenomen social, se integrează organic în cerințele menționate, iar caracterul lui, structura complexă, arhitectura acesteia, prezența legăturilor informaționale de conducere, organizatorice și de altă natură definesc statutul lui de obiect social sistemic. În conținutul acestui sistem pot fi identificate următoarele atribuții: un anumit număr de elemente (părți componente) legate între ele din punct de vedere juridic, caracterul lor organizat, structura ierarhică, unitatea constantă, interdependența elementelor componente, legătura elementelor în cadrul siste-

mului, existența caracteristicii integratoare ce apare și se manifestă în procesul funcționării organismului militar al statului în calitate de sistem.

Toate elementele organismului militar sunt unite într-o anumită structură și prin legături de interdependență, alcătuiind împreună un sistem. Particularitatea acestui sistem constă în multitudinea raporturilor existente și în legăturile de interdependență ale elementelor componente, permițând examinarea organismului militar în calitate de sistem, constând dintr-un anumit număr de subsisteme autonome. În particular, subsistemul logistic al organismului militar este chemat să creeze condițiile necesare economice, social-politice, moral-psihologice și de altă natură pentru soluționarea problemelor de apărare a unității și integrității teritoriale; subsistemul de conducere asigură gestiunea militară și politică, precum și coordonarea activității întregului organism militar cu toate componentele lui; subsistemul funcțional are o legătură directă cu soluționarea problemelor politice, economice și de altă natură.

Organismul militar al statului are și o astfel de trăsătură cum este unitatea și integritatea, asigurate de unitatea doctrinei militare și a politicii militare, de principiile comune de organizare, de asigurare a funcționalității unităților și forțelor militare, de unitatea moral-psihologică. Fiecare element al respectivului organism își poate menține o anumită autonomie și autosuficiență. Totodată, părțile componente nu rămân imuabile, ele se află într-un proces permanent de evoluție împreună cu întreaga societate. Organismul militar aparține sistemelor, care se dezvoltă în mod independent. Menținându-și o anumită stabilitate, acesta este capabil să-și schimbe aspectul și să existe grație resurselor interne de care dispune. Anume prin acest fapt poate fi explicată situația în care organismul militar funcționează eficient în pofida factorilor defavorabili, se manifestă inclusiv politic în perioade de crize sociale, recurgând la intervenții politico-militare interne.

În cadrul analizei structuralist-funcționale a organismului militar, problema evidențierii elementelor acestuia de diferite nivele reflectă, în mod logic, etapa inițială, deoarece doar identificarea elementelor organismului militar nu permite determinarea interacțiunii lor. Iar fără acest lucru este imposibil să se identifice legăturile și interdependențele elementelor componente, altfel spus, structura organismului militar. Care este temeiul evidențierii elementelor componente ale organismului militar și în ce constă specificul lor?

Prin conținutul și volumul său, elementul constituie hotarul posibilei împărțiri / delimitări a organismului militar, în vederea realizării obiectivelor pe care le urmărește. Fiecare element în parte asigură anumite necesități ale organismului militar. În cazul în care nu asigură nici un fel de necesități, elementul respectiv nu face parte din organismul militar. Intrând în anumite raporturi reciproce, fiecare element îndeplinește doar anumite funcții care îi sunt proprii. Analiza acestor funcții permite să se determine importanța elementului respectiv pentru întreaga

organizație, rolul său în cadrul structurii. Însă fiecare element, fiind un purtător minimal al calității organismului militar ca sistem și fiind parte componentă a acestuia, nu poate exista în mod independent. Orice element este legat de sistem, funcționează și se dezvoltă nu independent, ci în cadrul sistemului. Așadar, elementele organismului militar constituie părți componente ale întregului, încadrate în sistemul relațiilor și activității militare, în sistemul structurii organizaționale și tehnice ale organismului militar din care fac parte în rezultatul împărțirii acestui sistem în conformitate cu anumite trăsături bine definite.

Fiecare element al organismului militar posedă anumite trăsături comune, iar specificul acestuia este determinat de capacitatea de a exista relativ autonom și de a îndeplini anumite funcții. Componenta elementelor organismului militar determină aspectul conținutului acesteia. Este de remarcat că nu orice procese și relații pot constitui elementele organismului militar. Identificarea elementelor necesită o analiză teoretică laborioasă a tuturor proceselor și fenomenelor empirice, caracteristice organismului militar. Elementele organice ale organismului militar pot fi doar evenimentele și procesele care corespund respectivelor caracteristici și posedă funcțiile caracteristice organismului militar.

În așa mod, din cadrul organismului militar pot face parte doar componentele capabile de a purta lupte armate și de a participa în mod nemijlocit la operațiuni militare precum și structurile de conducere politică și militară, organele logistice ale organismului militar, chemate să asigure condițiile economice, social-politice, social-psihologice etc., de asigurare militară a apărării independenței și integrității teritoriale a statului.

Odată identificate temeiurile de evidențiere a elementelor organismului militar, precum și determinat specificul lor, se poate proceda la analiza problemei unirii elementelor în grupuri și clase. Pentru efectuarea acestui lucru este necesară gruparea elementelor. Unirea elementelor în grupuri este determinată de faptul că prezența elementelor identice constituie condiția necesară de existență a subsistemelor organismului militar, iar prezența subsistemelor – condiția existenței organismului militar în calitate de sistem.

Unul din temeiurile întrunirii elementelor în cadrul unui tot întreg îl constituie principiul compatibilității. Compatibilitatea elementelor constituie criteriul necesității lor pentru funcționarea sistemului, în vederea realizării funcțiilor sale. Sistemul asigură stabilitatea elementelor în timp și spațiu, permițându-le interacțiunea reciprocă. Pentru ca sistemul să fie organizat se cer două tipuri de compatibilitate: compatibilitatea elementelor de același nivel în calitate de condiție necesară a interacțiunii lor și compatibilitatea fiecărui element în parte cu toate celelalte elemente ale întregului, respectiv, ale sistemului din care face parte. În cadrul organismului militar, calitatea compatibilității se manifestă drept compatibilitatea elementelor care compun organismul militar atât între ele, cât

și a fiecărui element în parte cu organismul militar în ansamblu. Anume natura identică asigură interacțiunea atât a elementelor între ele, cât și a elementelor cu sistemul în ansamblu. O atare grupare a elementelor contribuie, în primul rând, la determinarea criteriilor de apartenență a elementelor la o anumită categorie, iar în al doilea rând, la evidențierea grupelor de elemente identice în cadrul fiecărui grup.

În așa mod, gruparea elementelor omogene ale organismului militar în clase constituie un instrument de cunoaștere extrem de eficient. Acest lucru contribuie la ordonarea elementelor studiate, nu permite suprapunerea și amalgamarea claselor de elemente eterogene, permite identificarea rolului lor specific și le transformă în obiecte ale cunoașterii nemijlocite. În rezultat, are loc identificarea funcțiilor specifice ale fiecărei clase de elemente, care asigură necesitățile concrete de existență a organismului militar și a societății în general, precum și a sursei funcționării și dezvoltării organismului militar în ansamblu. În cazul în care determinarea elementelor organismului militar și a claselor acestea poartă un caracter formal, devine imposibilă descrierea acestuia în calitate de sistem. În acest caz, chiar identificând specificul elementelor, este imposibilă cunoașterea interacțiunii lor [2, p. 260].

Din perspectiva aplicării analizei structural-funcționale la studierea organismului militar, este extrem de necesară o astfel de calitate a sistemului ca stabilitatea. În cadrul oricărui sistem, stabilitatea se obține grație existenței unor temeuri – a factorilor, care constituie sistemul. În rândul acestora, un loc important îl ocupă scopul / obiectivul sistemului, care reiese din caracterul complex al funcțiilor sistemului. În acest context, scopul / obiectivul fiecărui sistem / sub-sistem constituie metoda de realizare a scopurilor sistemului mai larg. Așa cum probează practica social-politică, factorul de bază constitutiv al organismului militar al statului, în calitate de fenomen social, îl constituie aplicarea directă sau indirectă a forței militare (sau amenințarea aplicării forței militare), la care se recurge în vederea atingerii unor obiective politice, militare sau politico-militare.

În calitate de sistem relativ autonom, organismul militar este încadrat în relații de interdependență cu alte sisteme (instituții sociale), constituind aspectul extern al funcționării lui și, totodată, reglementează interacțiunea elementelor în cadrul sistemului (aspectul intern al funcționării sistemului).

Din punctul de vedere al aspectului extern al funcționării, organismul militar constituie o parte componentă a sistemului politic și a societății în ansamblu. În această ipostază, organismul militar constituie un mijloc de realizare a obiectivelor sistemului general. În sfârșit, organismul militar al statului este înzestrat cu calități integrale, care lipsesc în părțile lui componente în parte. Calitățile (trăsăturile) integrale ale organismului permit să se vorbească despre integritatea lui sistemică, care nu se reduce la suma părților componente din care este compus. Din care

motiv, o astfel de unitate trebuie studiată în calitate de sistem, deoarece, chiar dacă vor fi sumate toate cunoștințele despre părțile componente ale organismului militar, nu va fi obținută o informație suficientă despre organismul militar în calitate de unitate socială independentă. Calitățile integrale ale organismului militar se concentrează în forța acesteia (puterea de luptă), îmbinând nu numai potențialul tuturor elementelor structurale ale sistemului militar, ci și posibilitățile economice, social-politice și spirituale reale ale societății de purtare a luptei militare [3, p.208].

Astfel, organismul militar se prezintă drept un sistem multifuncțional complex, caracterizat printr-o serie de legături și relații diverse, fiecare componentă a căruia reacționează sensibil la schimbările ce au loc în cadrul altor componente. Evidențierea mecanismului de legături și interdependențe între elementele structurale ale organismului militar al statului, determinarea elementelor principale și a celor secundare, neutralizarea sau atenuarea efectelor și factorilor care frânează utilizarea eficientă a metodelor și procedeele de violență militară - toate aceste și alte probleme pot fi soluționate, în opinia noastră, în cadrul analizei structural-funcționale a sistemului militar al statului.

Problemele legate de forța militară a statului în calitate de formațiune sistemică complexă au ocupat și continuă să ocupe un loc important în activitatea teoretică și cea nemijlocit practică din majoritatea țărilor lumii contemporane. Perfecționarea calitativă a anume a forței militare, identificarea acesteia cu garanția stabilității și ireversibilității dezvoltării economice și social-politice a țărilor de-a lungul timpului s-au aflat în permanență în centrul preocupărilor celor mai proeminente personalități în trecutul istoric. Explicația acestui fapt este evidentă: chiar din momentul apariției primelor formațiuni statale ca forme politice de organizare a societății, problema realizării unei securități suficiente și satisfacătoare s-a aflat în dependență de constituirea și utilizarea forței militare nu atât la nivel individual sau de grup social, ci în primul rând la cel statal. O atare formă a puterii social-organizate este, în mod tradițional, considerată drept cea mai eficientă metodă a politicii, în condițiile confruntării intereselor a două sau mai multor state, iar în anumite situații se transformă în unica posibilitate de soluționare a conflictelor interstatale [4, p. 210].

Anume din aceste considerente cercetarea organismului militar al statului presupune utilizarea metodelor cvalimetrice, esența cărora constă în soluționarea problemei măsurării eficienței și calității funcționării sistemului militar al statului, determinarea indicatorilor forței militare a organismului militar în calitate de potențial militar al statului, în nivelul de pregătire a tuturor elementelor organismului militar și a capacității lor operative de îndeplinire a obiectivelor de luptă (de a purta operațiuni militare). La modul cel mai general, forța de luptă a organismului militar constituie capacitatea și gradul potențial sau real de acțiune

politică sau militară a tuturor elementelor acestuia asupra altui stat (sau grup de state) sau asupra sistemului relațiilor internaționale.

Forța militară și de luptă a organismelor militare ale diferitelor state nu pot fi echivalente. Acest lucru se explică prin aceea că statele se deosebesc între ele prin nivelul diferit de dezvoltare economică, prin potențialul lor material, spiritual și tehnico-științific, prin sisteme politice diferite, prin numărul și calitatea armamentului și a tehnicii militare, prin resursele umane, suprafața teritoriului etc. Nu rămâne neschimbată nici forța de luptă a organismelor militare a aceluiași stat. În condiții istorice diferite, aceasta fie că sporește, fie că se diminuează, îndeplinind diferite funcții în dependență de schimbările social-economice și politice din cadrul statului respectiv sau din țările care i se opun. Cu toate acestea, forța de luptă a organismelor militare întotdeauna este determinată calitativ și cantitativ, având o menire social-politică. În măsura cea mai deplină, forța de luptă a organismului militar se manifestă în cadrul operațiunilor militare. Anume în aceste momente se manifestă, cel mai pregnant, mărimea și caracterul forței militare a statului, devine evident care elemente ale organismului militar al statului s-au dovedit a fi ineficiente și care din ele și-au justificat eficiența în cadrul luptei.

Pentru determinarea criteriilor calitative și cantitative de apreciere a forței de luptă a organismului militar al statului există o seamă de procedee metodologice: în primul rând, comparativ cu organismele militare ale altor state, forța de luptă a statului respectiv poate fi relativă; în rândul al doilea, pentru o imagine adecvată a forței armate a organismului militar al oricărui stat se cere imaginarea probabilității războiului. Și chiar dacă problema privind caracterul operativ-strategic se elaborează la nivel militar-doctrinar în condiții de pace, iar guvernul se preocupă în permanență de menținerea capacității de apărare a organismului său militar, obiectivele concrete oricum se determină în condiții de război. În rândul al treilea, pentru estimarea forței militare a statului este necesară soluționarea problemei principale, constând în faptul dacă statul respectiv dispune de mijloace pentru purtarea acțiunilor strategice, a operațiunilor militare, a luptelor cu un alt stat sau cu un grup de state, cu ajutorul aliaților sau fără aceștia. Pentru aceasta este necesar să se analizeze, pe de o parte, mijloacele de purtare a războiului, factorii care pot să influențeze operațiunile militare, logistica, caracterul și conținutul posibilelor operațiuni militare, iar pe de altă parte, să se studieze teatrul viitoarelor / posibilelor operațiuni militare, influența condițiilor locale asupra comportamentului și acțiunii unităților militare. În orice caz, forța armată a organizației militare trebuie comparată cu potențialul real sau eventual al adversarului, raportându-se neapărat la economia țării [5, p. 7-14].

Studierea organismului militar al statului presupune, de asemeni, utilizarea metodelor științifice consacrate, aplicabile universal în orice domeniu al cunoștințelor sociale și militare. Din această categorie fac parte astfel de metode

științifice ca analiza, sinteza, abstracția, inducția, modelarea, idealizarea, metoda axiomatică, genetică, ipotetico-deductivă, logică, tipologizarea etc. [6, p. 205-207]. Așadar, cu ajutorul metodelor științifice generale vor fi soluționate fie probleme separate, fie grupuri de probleme de un anumit tip referitoare la organismul militar al statului.

O sarcină de bază a studierii organismului militar al statului o constituie prognozarea științifică. Deși în Doctrina Militară a Republicii Moldova (1995) nu este menționat direct proiectul Strategiei Militare Naționale a Republicii Moldova (2013) se referă la acest fapt. Prin urmare, este stipulat că „Strategia identifică potențialele riscuri și amenințări militare la adresa securității naționale, definește obiectivele militare naționale, folosește concepte strategice necesare pentru îndeplinirea acestor obiective și stabilește misiunile Armatei Naționale a Republicii Moldova, prezentând, totodată, capacitățile și cerințele pentru executarea acestora, structura de comandă și de forțe pentru asigurarea apărării” [7, p. 3]. Constituie componenta de bază a asigurării securității militare a Republicii Moldova. Aplicarea prognozei științifice permite nu numai o clarificare a situației prezente, ci și prevederea viitorului, formularea unor prognoze argumentate științific, evidențierea unor tendințe noi în evoluția organizației militare, a elementelor ei componente etc. Posibilitățile prognozei științifice se întemeiază pe aplicarea creativă a cunoștințelor filosofice, pe evidența multilaterală a factorilor care au contribuit la geneza și funcționarea organismului militar al statului [8].

Așa cum organismul militar constituie o formațiune socială, legată de război și de activități specifice – de apărarea militară a societății și a statului, - în procesul studierii acestuia sunt utilizate metode speciale și specifice. În domeniul cunoașterii științifice a organismului militar al statului, în dependență de domeniul aplicării, distingem metoda istorico-militară, sociologico-militară, tactică operativă, tehnico-militară ș.a.

Metodele istorico-militare presupun analiza sistemică a factorilor care influențează dezvoltarea istorică a activității militare, studierea și interpretarea veridică a documentelor cu caracter istorico-militar, precum și a surselor literare și a altor materiale. Particularitatea metodelor militar-sociologice constă în faptul că în procesul utilizării lor sunt analizate și supuse generalizării fapte sociale cu caracter militar, corelate cu analiza structuralist-funcțională [9, p.5-19]. Metodele militar-pedagogice sunt legate de dezvoltarea sistemului învățământului militar și de educație militară, alcătuind sistemul de metode complexe ale pregătirii militare și moral-psiologice a forțelor armate în cadrul instituțiilor de învățământ militar [10]. Metodele militar-strategice constituie o sumă de instrumente de cercetare a situației militare la scară strategică, a factorilor care au determinat-o, precum și a locului și rolului organismului militar în situația militar-strategică studiată. Metodele tactice și operative constituie grupul de metode aplicate pentru

studierea situației de luptă, a particularităților de luptă militară la scară tactică și operativă. Metodele respective constituie o ordine specifică de analiză și sinteză a datelor factologice, de generalizare și de decizii adoptate de către conducătorul militar în vederea concentrării forțelor în direcția loviturii principale, a cuceririi și menținerii inițiativei unităților militare. Obiectul studiului tehnico-militar îl constituie mijloacele de luptă armată – armamentul și tehnica militară, procesele de aplicații militare de către organismul militar și părțile lui componente, elaborările și aplicarea acestora în cadrul unităților militare [11, p. 35].

Organismul militar al Republicii Moldova funcționează, la etapa actuală, sub influența factorilor care au contribuit la geneza organismelor militare în noile state independente. Particularitățile dezvoltării organismului militar al Republicii Moldova la etapa contemporană constau în următoarele: nedefinitivarea procesului de conștientizare a pericolelor interne și a celor externe la adresa Republicii Moldova din punctul de vedere al schimbărilor geopolitice, geostrategice, naționale și regionale; lipsa unui fundament juridic suficient de funcționare a organismului militar al statului; realizarea reformei militare și reorganizarea sistemului / domeniului militar în condițiile unei situații politice și social-economice tensionate. Aceste particularități specifice influențează în mod serios geneza, funcționarea și evoluția organismului militar al Republicii Moldova. Sarcina foarte importantă a cercetării filosofice constă în studiarea aprofundată a aspectelor social-politice ale acestui fenomen, a naturii, caracterului și mecanismului influenței acestui trecut imediat asupra organismului militar al statului.

Principiul abordării complexe a metodelor de cercetare filosofică permite identificarea părților slabe și a celor puternice în organismul militar al statului, identificarea numărului optimal al grupurilor de forțe militare în perioade de pace și în cele de război; studiarea potențialului de mobilizare a statului respectiv; identificarea posibilității sistemelor secundare și ajutoare de susținere a organismului militar pe timp de război; efectuarea analizei comparative a avantajelor și dezavantajelor organismelor militare din țările vecine, a părților puternice și a celor slabe ale doctrinei militare, a strategiei militare, a iscusinței lor militare și tacticii generale a adversarului prezumtiv. Totodată, cu ajutorul metodei abordării complexe poate fi luată în considerare influența factorilor externi asupra genezei și funcționării organismului militar iar pe această bază - determinarea eficienței a volumului de resurse necesare consolidării potențialului militar al statului, efectuarea unor măsuri complexe de garantare a securității militare a statului. Generalizând cele expuse și reieșind din considerentul că studiarea organismului militar al statului constituie un sistem de cunoștințe dobândite la confluența mai multor discipline (filosofia, istoria, dreptul, sociologia etc.), problemele metodologice dețin un loc și o importanță prioritară în cadrul prezentului studiu [9, p. 19].

Considerăm că, principiul primordial al cercetării organismului militar al statului îl constituie cel al istorismului, al abordării sistemice și obiective etc.

În așa mod, în cadrul studierii organismului militar al statului interacționează o serie de metode și procedee cu un grad diferit de generalizare – metode filosofice, general-științifice și speciale (științifico-militare).

Analiza filosofică a organismului militar al statului în calitatea acestuia de fenomen social, argumentarea și precizarea procedeelelor metodologice de bază la studierea problemelor în cauză constituie premisele teoretice ale studierii aprofundate a esenței și structurii sale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Ciobanu V.N. Organizarea instituției militare a Republicii Moldova (1990-2011). Chișinău, 2011. 320 p.
2. Mutch A. Organization Theory and Military Metaphor: Time for a Reappraisal? În: Organization. 01 (3) 2006; p.251-271
3. Creating Military Power: the sources of military effectiveness. Ed. R.A. Brooks, E.A. Stanley. Stanford University Press, California, 2007. 260 p. [on-line] http://www.socsci.uci.edu/~davant/pub/3_avant_political_institutions_and_military_effectiveness.pdf (vizitat 19.02.2014).
4. Feldberg R. L. Political Systems and the Role of the Military. [on-line] În: The Sociological Quarterly. Vol. 11, Nr. 2 (Spring, 1970), p. 206-218 <http://www.jstor.org/stable/4105402> (vizitat 15.03.2014).
5. Кривенко А.М. Военная организация государства (социально-философский анализ). Москва: ВУ, 2001. 340 с.
6. Sandu A. Filosofie socială. Iași: Lumen, 2010, 132 p.
7. Strategia militară națională a Republicii Moldova. Proiect. 2013. [on-line] http://www.army.md/inf/Strategia%20militara%20a%20RM%2020%2012%202013_2160.pdf (vizitat 25.02.2014).
8. Dacian I. Opinii privind rolul prognozei și planificării în managementul resurselor apărării. [on-line] http://www.armyacademy.ro/reviste/1_2001/gg2.html (vizitat 16.05.2014).
9. Bădălan E., Siteanu E. Locul și rolul științelor militare în universul științelor. [on-line] În: Revista de Științe Militare, 2010, nr. 3. p.5-20 http://www.aos.ro/site_mod/site_mod_eng/anale/revista/reviste/3-2010/3-2010.pdf (vizitat 14.04.2014).
10. Metodologia cercetării științifice. În: Știința militară. Elemente de epistemologie și praxiologie. București: Editura A.Î.S.M. 1999.
11. Frunzeti T. Universalitatea științei militare. [on-line] În: Revista de Științe Militare, 2010, nr. 3. p. 20-40 http://www.aos.ro/site_mod/site_mod_eng/anale/revista/reviste/3-2010/3-2010.pdf (vizitat 16.05.2014).

ЭТНОИДЕНТИФИКАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ
В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА:
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

ETNOIDENTIFICATION PROCESSES
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA:
THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Ирина КАУНЕНКО, доктор психологии,
Институт Культурного Исследования АНМ,

Лучия ГАШПЕР, доктор психологии,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ

Summary

The ethnic identification issues are analysed in the transformed society in the article. Peculiarities of this process are accented after the example of worker`s migrants and youth. It was studied the influence of labour migration on ethnic identity structure of Moldovans and Gagauz. The study of the process dynamics of youth ethnic identification is presented.

Key words: *social identity, ethnical identity, ethnical stereotypes, affiliation.*

В настоящее время, процесс самоопределения и социализации протекает в гораздо большей чем ранее социальной вариативности - неопределённых социальных ситуаций, многообразия принципов организации социальных общностей, видов деятельности, социальных ролей и групповых норм. Как отмечает Г.М. Андреева, сущность социальной нестабильности составляет рассогласованность социальных перемен, смена направления и темпа изменений, несовпадения меры радикальности их в различных сферах жизни общества [1, с. 91].

Поэтому исследование социальной (этнической) идентичности в транзитивном обществе имеет как теоретическое значение, так и практическое. Изучение процесса социальной идентификации, как осознание человеком своей принадлежности к группе и эмоциональная значимость для него этой группы, дают возможность для понимания содержания «образа Я», как компонента социального мира, у различных социальных групп (возрастных, этнических и др.), понимания вектора этнокультурного развития общества и прогнозирования социальных практик. Исследование больших социальных групп даёт возможность понять специфику субъектных качеств групп разного размера. Как отмечает российский социальный психолог А.Л. Журавлёв «социальные группы как различные этносы, некоторые политические партии, российские предприниматели, пенсионеры, разные общественные движения в 90-е годы XX в. - начале XXI в. убедительно показали свою способность к совместным

активным действиям, которые оказывали влияние на общественные явления, т.е. проявляли себя в качестве коллективных субъектов...» [2, с. 261].

В практическом плане, сегодня, при разработке программ поликультурной компетентности, практического консультирования этнически смешанных семей, при работе с семьями трудовых мигрантов необходимо понимание как содержательного аспекта социальной (этнической, культурной, гражданской) идентичности, так особенностей влияния иного культурного пространства на межличностные, межгрупповые отношения.

Так же можно согласиться с отечественным социологом В.А. Блажко, что в транзитивном обществе социальные изменения быстротечны, и самоидентификация личности часто испытывает «давление условий». «Размытость» политических ориентаций в социальных реформах страны заставляет новое поколение искать ценностные ориентации в образцах вестернизированной глобальной культуры и на её основе экспериментировать, формировать свой стиль жизни» [3, с. 32]. В такой социальной ситуации, этнокультурный ресурс может помочь в конструировании «своего» образа мира.

Для нас базовыми методологическими основаниями в эмпирических исследованиях были работы С.Л. Рубинштейна, К.А. Абульхановой (принцип субъекта) [4; 5]; А.Л. Журавлёва (коллективный субъект) [2]; Т.Г. Стефаненко (концепция этнической идентичности) [6]; Г.У. Солдатова (феномен межэтнической напряжённости) [7]; Дж. Де-Вос (роль этнической идентичности в истории и современности) [8]; С.В. Соколовский (этнические меньшинства) [9].

В процессе нашего эмпирического исследования со всей очевидностью вновь обозначилась проблема понятийного аппарата, а именно терминологическая неопределённость таких базовых понятий как этнос, этническая идентичность, этнические меньшинства; есть значительные трудности в объяснении механизмов формирования и трансформации этнической идентичности. Так, например, достаточно размытым остаётся понятие «этническое меньшинство». Как отмечает российский историк С.В. Соколовский никакого согласия относительно содержания и объёма понятия «меньшинство» в рамках социальных и гуманитарных наук в целом не достигнуто. Он так же отмечает, что в каждой дисциплине и направлениях научных исследований (политических науках, социальной антропологии и др.) «всё же есть более или менее признанный набор базовых характеристик, или компонентов значения, относимых к «ядру понятия», причём в каждой из названных дисциплин этот набор свой» [9, с. 43].

С.В. Соколовский отмечает, что понятие «национальные меньшинства» в ныне действующих документах международного права толкуется как «любая совокупность граждан страны, меньшая по численности по сравнению с остальным населением, не занимающая господствующего положения, чле-

ны которой обладают особым этническими, религиозными или языковыми характеристиками и проявляют солидарность в целях сохранения своих культуры, традиций, религии, или языка». Таким образом, «национальное» здесь означает гражданство [9, с. 83-84].

Исследователь отмечает, что одно и то же понятие, помещённое в различные социокультурные и политические контексты, обречено на обретение новых смыслов, так как устанавливает новую, по сравнению с исходной, систему связей и отношений. Можно согласиться с автором, что в политическом, правовом дискурсе «этническому меньшинству» противостоит не столько «большинство», сколько «титульный народ», или «государствообразующий народ», или добавим «титульный этнос», «государствообразующий этнос». Автор отмечает, что игнорирование наличия в понятийном поле этих концептов, оказывающих серьёзное влияние на содержание понятия «меньшинство» создаёт иллюзию взаимопонимания между представителями разных стран – юристами, политиками, учёными, не осведомлённых о дополнительных коннотативных и ассоциативных компонентах российской понятийной системы в этой области [9, с. 88].

У социальных психологов по-прежнему нет понятийного единства относительно такого базового понятия как этническая идентичность.

Можно согласиться с российским социальным психологом, Т.Г. Стефаненко, что невозможно понять, например, феномен этнической идентичности не выходя за рамки своей дисциплины. Лишь в последнее время социальные психологи при исследовании этнической идентичности стали обращать внимание на социальный контекст и содержание отношений *конкретных этнических групп*. Имеется ввиду политические, правовые, культурные условия, в которых протекает повседневное взаимодействие этнических общностей и их представителей [10, с. 6]. Так же важно её предложение, относительно того, что этническую идентичность следует рассматривать как категорию, находящаяся на стыке *индивида и ситуации* в самом широком смысле слова, и именно поэтому она определяет «*этническую идентичность как переживания отношений Я и этнической среды – своего тождества с одной этнической общностью и отделения от других*» [10, с. 15]. Этническая идентичность будет определяться – группой, личностью, ситуацией, социальной системой.

В этом отношении представляет интерес изучение трудовых мигрантов, которые находятся на стыке *индивида и инокультурного пространства*, переживая ежедневно разнообразные культурные социальные практики. Важной составляющей при изучении феномена этнической идентичности является учёт такого социального фактора как – трудовая миграция. Политолог В. Мошняга и его сотрудники изучили данный феномен достаточно глубоко и всесторонне. Причём, что особенно, ценно- ими были проведены

эмпирические исследования, проведённые как в европейской части, так и в восточной [11]. Пока отечественными психологами слабо изучено влияние трудовой миграции на этноидентификационные процессы.

С целью изучения влияния инокультурной среды на структуру этнической идентичности, нами было проведено исследование трудовых мигрантов. Особенности трансформации этнической идентичности будут определяться этнической группой принадлежности.

В процессе исследования был проведён сравнительный анализ структуры этнической идентичности трудовых мигрантов и резидентов, данных этнических групп. *Объектом* нашего исследования являлись трудовые мигранты молдаване, гагаузы. Большинство трудовых мигрантов гагаузов были включены в маятниковую миграцию, которая предполагает приезд домой с периодичностью раз в три - два месяца. *Страны трудовой миграции* – Россия, Турция, Италия. *Состав выборки мигрантов*: молдаване – 33 человек; гагаузы - 34 человек. Резиденты: молдаване - 35 человек, гагаузы – 35 человек. Всего выборку составило **137** человек. Исследование проходило в Молдове (Кишинёв, Комрат, Бельцы, Глодяны) и России (Москва) в 2008-2009 г.

Остановимся кратко на результатах эмпирического исследования. Изучение влияния трудовой миграции на структуру этнической идентичности, на примере молдаван и гагаузов, выявило сложность и неоднозначность данного процесса.

Так, для трудовых мигрантов молдаван характерна стратегия на сближение с инокультурным окружением, что отражается в этнических стереотипах (групповой уровень близости с русскими), иерархии этнических предпочтений, в культурной дистанции. Вместе с тем, мы можем видеть и большую фрустрированность молдаван, что отражается в эмоциональной сфере. У трудовых мигрантов гагаузов, обладающих более мощным потенциалом к адаптации, а именно – владением русского языка, выявлена тенденция более тесной связи со своей группой, что проявляется через этнические стереотипы, более близкую культурную дистанцию со своей группой, в сравнении с резидентами. Так же, трансформация структуры этнической идентичности и стратегии адаптации групп проявились на уровне групповых ценностных ориентаций в пределах психологической универсалии «индивидуализм-коллективизм».

Для обеих групп молдаван (мигранты, резиденты) характерна ориентация на группу. Но она более выражена у резидентов, особенно по параметру внутригрупповой поддержки («взаимовыручка-разобщённость»), у мигрантов она практически выражена одинаково (т.е. как ориентация на группу, так и на себя). У обеих групп преобладают ориентация на будущее, открытость переменам. Но у мигрантов, данная ориентация более выражена в сравнении с резидентами. Мигранты молдаване более ориентированы на

риск, у резидентов более выражена ориентация на осторожность. По шкале *взаимодействия* обе группы направлены на толерантность, сердечность, миролюбие. Однако у мигрантов более выражена агрессивность, хотя в целом превалирует миролюбие. По шкале *ориентации на власть*, у обеих групп выражено недоверие к власти. И хотя у обеих групп превалирует ориентация на законопослушность, *своеволие* более выражено у мигрантов.

У гагаузов, у обеих групп превалирует *ориентация на группу*. Но у трудовых мигрантов гагаузов более значима ценность самостоятельность, а у резидентов гагаузов – подчинение и самостоятельность выражены одинаково. Обе группы гагаузов ориентированы *на изменения*, но у мигрантов преобладает значимость рискованности и открытости. В сфере ориентации *на взаимодействие* значимых различий нет, они высоко оценивают миролюбие, сердечность. В сфере *ориентации на власть* они, так же как и группа молдаван не доверяют власти, и для мигрантов гагаузов более характерно своеволие [12, с. 129-134].

Как можно видеть, на примере этнической идентичности трудовых мигрантов, разных этнических групп, *социальный культурный контекст по-разному влияет на конкретные этнические группы*. Поэтому, как отмечала социальный психолог Т.Г. Стефаненко, очень важно для понимания феномена этнической идентичности исследовать *конкретные этнические группы в разных культурных пространствах* [6]. А так же, для понимания процесса аккультурации, который проходят наши трудовые мигранты, важна идея философа, психолога С.Л. Рубинштейна о «Субъекте и Мире», «так как мир – это особое, уже преобразованное человеком как субъектом качество объекта, соотносительное с ним, а не противостоящее ему. Субъект – это способность быть причиной преобразования действительности» [5, с. 4-5].

Для понимания вектора этноидентификационных процессов, образов окружающего мира, сконструированных сегодня человеком, необходимо исследование динамического аспекта данных процессов.

При исследовании динамического аспекта этнической идентичности мы базировались на понимании, что «...осознание человеком своей принадлежности к группе и эмоциональная значимость для него этой группы обуславливают построение «образа Я» как компонента социального мира, а сам мир воспринимается именно через эту принадлежность. Социальная идентичность выступает, таким образом, элементом конструирования окружающего мира: субъект и в данном случае не противостоит объекту, но они оба взаимодействуют в построении образа мира» [13, с. 25].

Интерес у отечественных психологов вызывают исследование румынского этнопсихолога М. Гырлана. Данное исследование посвящено изучению межэтнических отношений и ценностной сферы этнических групп Румынии [14].

Остановимся на некоторых результатах эмпирического исследования динамики этноидентификационных процессов молодёжи [15, с. 117-125].

Выборка составила 400 респондентов. Возраст, статус – студенты, 18-25 лет. Группы – молдаване, русские, украинцы, гагаузы, болгары. Города – Кишинёв, Комрат, Тараклия. Период исследования – 2006 и 2013гг.

В своём исследовании мы исходили из того, что этнические стереотипы составляют содержательную опору этнической идентичности. При изучении этнических стереотипов мы сопоставили: 1) образ «Я» и автостереотип, для определения идентификации с группой на *личностном* уровне (лично – ингрупповой уровень); 2) образ «Я» и гетеростереотип молдаван, русских, для определения уровня *этнической дифференциации или идентификации с аутгруппой (молдаван, русских)* (лично-аугрупповой уровень); 3) автостереотип этнических групп с гетеростереотипом молдаван, русских для определения близости этнических групп; (ингрупповой – аутгрупповой уровень). Данные по этническим стереотипам отражены в *Таблицах 1,2.*

Таблица 1. Средние величины коэффициентов амбивалентности (А), выраженности (S), направленности (D – диагностический коэффициент) – студенты (2006)

Вид оценки	Гагаузы			Молдаване			Русские			Украинцы			Болгары		
	A	S	D	A	S	D	A	S	D	A	S	D	A	S	D
Самооценка	0,60	0,25	0,21	0,63	0,25	0,20	0,64	0,24	0,20	0,63	0,25	0,21	0,57	0,29	0,25
Идеал	0,52	0,40	0,32	0,54	0,40	0,30	0,48	0,44	0,36	0,48	0,45	0,36	0,48	0,42	0,35
Автостереотип	0,67	0,15	0,12	0,70	0,11	0,09	0,62	0,26	0,22	0,67	0,20	0,17	0,63	0,22	0,18
Гетеростереотип (молдаван)	0,70	-0,01	-0,01				0,73	-0,01	-0,01	0,72	0,05	0,05	0,71	0,04	0,03
Гетеростереотип (русских)	0,67	0,21	0,17	0,71	0,09	0,08				0,66	0,20	0,17	0,63	0,22	0,17

Таблица 2. Средние величины коэффициентов амбивалентности (А), выраженности (S), направленности (D – диагностический коэффициент) – студенты (2013)

Вид оценки	Гагаузы			Молдаване			Русские			Украинцы			Болгары		
	A	S	D	A	S	D	A	S	D	A	S	D	A	S	D
Самооценка	0,58	0,27	0,23	0,59	0,29	0,25	0,60	0,24	0,21	0,61	0,22	0,19	0,58	0,28	0,24
Идеал	0,49	0,45	0,37	0,50	0,42	0,33	0,49	0,43	0,34	0,49	0,43	0,34	0,47	0,46	0,37
Автостереотип	0,66	0,22	0,18	0,67	0,06	0,05	0,67	0,20	0,17	0,65	0,17	0,15	0,62	0,23	0,19
Гетеростереотип (молдаван)	0,71	0,07	0,06				0,75	-0,02	-0,02	0,73	-0,03	-0,02	0,69	0,07	0,07
Гетеростереотип (русских)	0,69	0,17	0,15	0,71	0,08	0,07				0,67	0,19	0,16	0,65	0,19	0,16

Итак, какие же изменения произошли за семь лет в этноидентификационных процессах у молодёжи? Анализ эмпирических данных по этническим стереотипам молодёжи исследуемых этнических групп позволяет сделать следующие выводы:

✓ У групп молодёжи *украинцев, болгар*, выборки 2013 г. произошло усиление этнической компоненты на личностном уровне, т.е. её актуализация. Что может свидетельствовать о латентно протекающих процессах дисфункционального развития идентичности данных этнических групп. У группы *русских* произошли изменения на личностном уровне (выборка 2013). Выявлены статистически значимые различия при сравнении образа Я и автостереотипа, что свидетельствует о тенденции адаптации к этносоциальным изменениям, происходящим в обществе. Тогда как у молодёжи русских выборки 2006 г. этничность была значима на личностном уровне. (*Уровень личностно-ингрупповой*).

✓ Выявлена биэтничность с группой русских у всех исследуемых этнических групп. Причём, если у молодёжи гагаузов выборки 2006 г. была дифференциация автостереотипа с образом группы русских ($p < 0,01$), то в выборке 2013 г. статистических различий нет). Мы можем здесь фиксировать удивительную устойчивость биэтничности с группой меньшинства (русских), не смотря на все социально-политические неоднозначные события в обществе (*Уровень ингрупповой - аутгрупповой*).

✓ У молодёжи гагаузов (2006 г.) гетеростереотип молдаван со слабо отрицательного стал позитивным (2013 г.), что свидетельствует о гармонизации этнической идентичности, которая включает не только образ своей группы, но и другой. Для «нормы» характерно выраженное предпочтение своей группы, при условии позитивного отношения к другим группам. У группы *русских, украинцев* выявлен слабо отрицательный гетеростереотип молдаван, что свидетельствует о тенденции дисгармоничного развития данных этнических групп. У молодёжи украинцев выборки 2006 г. гетеростереотип молдаван был позитивным.

✓ У молодёжи украинцев произошли изменения на *личностно - аутгрупповом уровне* – не выявлено статистических различий между образом «Я» и гетеростереотипом русских. Мы можем сказать, что у украинцев молодёжи выявлена тенденция к усилению идентификации с группой русских. Анализ *содержания* этнических стереотипов (авто и гетеростереотипов), исследуемых этнических групп, позволил выявить качества, которые являются общими как для «своей» группы, так и для «другой». Такими качествами являются общительность, активность, гордость. Представляется, что через коммуникативную деятельность, её интенсификацию, различные её формы возможна оптимизация межэтнических отношений; расширения пространства меж-

культурного диалога. Больше тождественных качеств в автостереотипах и гетеростереотипах выявлено у болгар, украинцев, гагаузов с группой русских. Респонденты данных групп (причём обеих выборок - 2006, 2013) включили в гетеростереотип русских такие качества как дипломатичный, остроумный.

Выраженность качеств гетеростереотипа молдаван у этнических меньшинств на уровне «средне», причём как позитивных, так и негативных. С нашей точки зрения, это связано с сужением пространства коммуникации, взаимодействия между титульным этносом и этническими меньшинствами, такое параллельное сосуществование. Образ молдаван в восприятии этнических меньшинств остаётся «диффузным», у обеих выборок (2006, 2013).

Анализ аффилиативных тенденций молодёжи этнических групп обеих выборок (2006, 2013) выявил уменьшение группы «колеблющихся» (15%) усиление антиаффилиативных тенденций гагаузов (35%) (Рис. 1, 2).

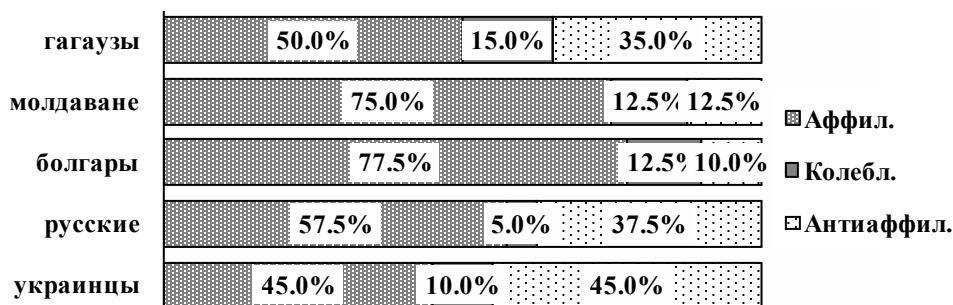

Рис. 1. Этнические аффилиативные тенденции (студенты 2013 г.)

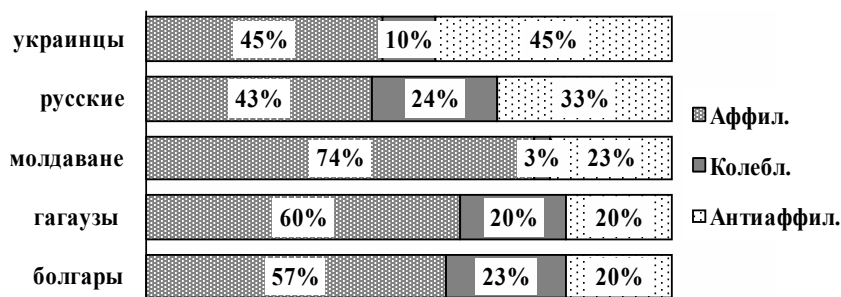

Рис. 2. Этнические аффилиативные тенденции (студенты 2006 г.)

Можно предположить, что на снижение мотивации включенности в группу может оказывать влияние трудовая миграция. По данным исследовании трудовой миграции российского социолога И. Субботиной длительно исследующая феномен трудовой миграции у гагаузов было установлено, что

в каждой третьей гагаузской семье один или более её членов работает за границей. И. Субботина приходит к выводу, что по результатам исследования свидетельствуют об усилении ориентаций с временной трудовой миграции на безвозвратную [16, с. 151]. Усиление аффилиативных тенденций у молодёжи групп – болгар (77,5%), русских (57,5%); у украинцев всё осталось неизменным – одинаково выражены как аффилиативные мотивы, так и антиаффилиативные (по 45%). У молдаван преобладают аффилиативные мотивы в обеих выборках (2006 г. - 74%; 2013 г. - 75%), произошло снижение группы «колеблющихся» (2006 г. - 23%; 2013 г. - 12,55%) и увеличение группы с антиаффилиативными мотивами (2006 г. - 3%; 2013 г. - 12,5%).

Анализ эмпирических данных этноидентификационных процессов на выборке молодёжи выявил как разновекторность данных процессов, так и их особенности латентного протекания – изменений отношений к собственной группе и другим.

Итак, этноидентификационные процессы, происходящие у нас в Молдове, характеризуются разновекторностью, «парадоксальной» вариативностью (на примере трудовых мигрантов), динамичностью *латентных* структурных изменений идентичности этнических групп.

Всё это требует постоянного этнокультурного мониторинга, теоретико-методологического анализа специалистами различных областей – психологии, политологии, этнологии, социологии.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Белинская Е.П., Дубовская Е.М. Константа личности в эпоху перемен. В: Константа в неопределённом и меняющемся мире: маленькая психологическая серенада к юбилею Г.М. Андреевой. 13.06.2009. Под ред. Ю.П. Зинченко и Т.Д. Марцинковской. Москва: Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, 2009, с. 88-96.
2. Журавлев А.Л. Теоретические подходы к исследованию разных форм коллективного субъекта. В: Психология человека в современном мире. Личность и группа в условиях социальных изменений (Материалы Всероссийской юбилейной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения С.Л. Рубинштейна, 15–16 октября 2009 г.). Ответственный редактор А.Л. Журавлев. Москва: Изд-во «Институт психологии РАН», Т.5, 2009, с. 254-264.
3. Блажко В.А. Роль социальных ценностей в самоидентификации молодёжи. В: Теоретические проблемы этнической и кросс-культурной психологии: Материалы Второй Международной научной конференции 26-27 мая 2010г. Отв. ред. В.В. Гриценко. Смоленск: Изд-во «Универсум», Том 1, 2010, с.28-32.
4. Рубинштейн С.Л. Человек и мир. Москва: Изд-во «Наука», 1997. 190 с.

5. Абульханова К.А. Принцип субъекта в отечественной психологии. В: Психология. Журнал Высшей школы экономики, 2005, Т.2, №4, с. 3-21.
6. Стефаненко Т.Г. Социальная психология этнической идентичности. Диссертация доктора психологических наук. Москва, 1999.
7. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. Москва: Изд-во «Смысл», 1998. 389 с.
8. Де-Вос Дж. Этнический плюрализм: конфликт и адаптация. В: Личность, культура, этнос: современная психологическая антропология. Под общей ред. А.А. Белика. Москва: Изд-во «Смысл», 2001, с. 229-277.
9. Соколовский С.В. Перспективы развития концепции этнонациональной политики в Российской Федерации. Москва: Изд-во «Привет», 2004. 258 с.
10. Стефаненко Т.Г. Этническая идентичность: от этнологии к социальной психологии. В: Вестник МГУ. Сер.14. Психология, 2009, №2, с. 3-17.
11. Moşneaga V., Rusnac Gh., Ţurcan V. Migraţiunea forţei de muncă în Republica Moldova: cauze, tendinţe, efecte. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă ştiinţifică trimestrială. Chişinău: USM, №1 (XXV), 2004, с. 63-78.
12. Кауненко И.И. Психологические особенности этнической идентичности трудовых мигрантов Молдовы. В: Теоретические проблемы этнической и кросс-культурной психологии: Материалы Второй Международной научной конференции 26-27 мая 2010г. Отв. ред. В.В. Гриценко. Смоленск: Изд-во «Универсум», 2010, Том 2, с. 129-134.
13. Андреева Г.М. К вопросу о прогрессе в социальной психологии. В: Социальная психология сегодня: поиски и размышления. Отв. ред. О.В. Краснова. Москва: НОУ ВПО МПСИ, 2009. 160 с.
14. Gârlan Mictat A. Metodologia cercetării etnopsihologice. Iaşi: Editura Lumen, 2011. 439 p.
15. Кауненко И.И. Этническое самоопределение молодёжи Молдовы в трансформирующемся обществе. В: Вістник Одеського Національного Університету, Том 18. Випуск 24, Психологія, 2013, с. 117-125.
16. Субботина И.А. Гагаузы: расселение, миграция, адаптация. Отв.ред. М.Н.Губогло. Москва: Изд-во: «Интер-Принт», 2007. 280 с.

ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО КАК ИНСТРУМЕНТ
ИНТЕРАКТИВНО-КОММУНИКАТИВНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ
ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ

ELECTRONIC GOVERNMENT AS A TOOL FOR INTERACTIVE-
COMMUNICATIVE INTERACTION BODIES OF PUBLIC

Евгений РОМАНЕНКО,
кандидат наук государственного управления,
Национальная Академии Государственного Управления
при Президенте Украины

Summary

Electronic government as an instrument of interactive and communicative interaction between public authorities and the community. Within this article is implemented a conceptual analysis of e-government as an instrument of interactive and communicative interaction between public authorities and the community, as well as mechanisms for its optimization and upgrading.

Key word: *e-government, e-governance, state's power, interactive communication, public authorities, community, mechanism of interaction, Internet, e-mail, stat's politics.*

Современный этап развития общества связан с широким распространением информационно-коммуникативных технологий, обеспечивающих налаживание соответствующих форм взаимодействия между органами государственной власти с общественностью. В 2000 году лидерами стран Большой восьмерки была подписана Окинавская хартия, согласно которой каждая страна взяла на себя обязательства разработать собственную стратегию развития информационного общества. Это должно было способствовать утверждению технологии электронного правительства, создавая принципиально новую систему отношений между гражданами и государством, расширяя условия доступа к деятельности институтов органов государственной власти путем внедрения системы электронного документооборота.

Сама скорость подачи информации электронным путем для общественности открывает новые возможности, прежде всего для ее влияния на процессы формирования и реализации государственной политики. Всемирная компьютерная сеть сегодня является новым инструментом интерактивно-коммуникативного взаимодействия власти с общественностью, тем самым способствуя внедрению новой парадигмы развития государственного управления – электронного правительства.

Стоит отметить, что в качестве доминанты новой парадигмы государственного управления паритетно выступают ее гуманитарные и инфраструктурные (технологические) средства коммуникации. При этом в центре вни-

мания остаются вопросы коммуникативной политики государства, которая регламентирует инструменты электронного взаимодействия органов государственной власти с общественностью, создавая тем самым новые условия для развития демократического общества и делая его абсолютно подотчетным перед правящей элитой. Следовательно, внедрение электронного правительства как новой формы интерактивно-коммуникативного взаимодействия органов государственной власти с общественностью ставит вопрос о модернизации системы государственного управления путем трансформации государственно-управленческой коммуникации, основанной на закономерном развитии системы «органы государственной власти – Интернет – общественность». При этом следует учитывать тот факт, что в условиях реализации электронного правительства как новой формы интерактивно-коммуникативного взаимодействия органов государственной власти с общественностью формируется новая модель информационно-коммуникативных отношений между ними, которая расширяет формы и способы участия последних в процессах создания и реализации государственной политики, повышает их общественную и политическую активность и ответственность, создает условия для свободного распространения информации с целью формирования целостной структуры общественно-управленческого сознания.

В данном контексте возникает вопрос о интерактивно-коммуникативном потенциале электронного правительства, который определяется возможностями реализации информационных технологий в системе государственного управления, их влиянием на информационно-коммуникативные отношения между органами государственной власти и общественностью и способностью обеспечить диалогические принципы взаимодействия между ними. Интерактивно-коммуникативный потенциал электронного правительства И. Кузьмина рассматривает путем прямого и опосредованного влияния органов государственной власти на общественность с целью реализации своих функциональных полномочий по соответствующим направлениям:

- расширение форм и средств участия общественности в государственном управлении;
- прямое взаимодействие власти и общественности, основанное на диалоге, в целях развития институтов гражданского общества;
- предоставление государственных услуг населению в электронном виде как средство борьбы с бюрократией и коррупцией;
- оптимизация внутреннего взаимодействия органов государственной власти, повышение эффективности системы государственного управления;
- реализация диалоговой модели информационной политики [1, с. 57].

Эти основные направления, по мнению исследователя, «обеспечивают оптимальные условия для электронного правительства, тем самым изменяя не только средства коммуникации, но и принципы транслируемой им инфор-

мации, что приводит к взаимодействию органов государственной власти и общественности по вектору демократизации на основе диалога реального, а не показного, виртуального, манипулятивного» [1, с. 59]. В данном контексте интерактивно-коммуникативный потенциал электронного правительства реализуется через механизмы трансформации государственно-управленческой коммуникации в условиях информационного общества, среди которых: доверие, отчуждение, открытость, диалогичность, креативность [1, с. 60].

Электронное правительство в его современном варианте как интерактивно-коммуникативный инструмент взаимодействия органов государственной власти с общественностью включает три основных компонента: 1) повышение эффективности деятельности правительства; 2) предоставление услуг гражданам; 3) совершенствование демократического процесса на основе использования новых информационно-коммуникационных технологий [2, с. 162].

Основными субъектами обеспечения интерактивно-коммуникативного потенциала электронного управления выступают государство, бизнес и граждане, которые и образуют соответствующие уровни коммуникативного взаимодействия, среди которых: «государство – государство», «государство – бизнес», «государство – граждане». Приоритетным уровнем остается форма взаимодействия «государство – граждане», поскольку она способствует усилению взаимодействия между органами государственной власти и общественностью, активизирует участие общественности в процессах формирования и реализации государственной политики, способствует процессам демократизации современного общества. Исходя именно из таких параметров, сегодня должна реализовываться современная система электронного правительства. Её формирование, по мнению Дж. Джемпси, должен включать такие основные стадии-направления, как «публичность», «участие», «онлайн-транзакции», обеспечивающие активизацию участия общественности в государственном управлении [3].

Исходя из этого, электронное правительство является важным инструментом демократизации системы государственного управления. Под ней следует понимать «процесс, направленный на создание условий для широкого участия граждан в решении государственных проблем, прямого взаимодействия органов государственной власти и общественности на основе политического диалога, свободного распространения информации (реализация открытой информационной политики), а также реализации контрольных функций за деятельностью субъектов властного взаимодействия» [4]. В соответствии с этим, встает вопрос о возможностях электронного правительства, которые открываются для взаимодействия органов государственной власти с общественностью. Это позволяет гражданам высказывать свое

мнение на соответствующих форумах, гостеприимных книгах, на электронных дискуссионных площадках. Пользуясь сервисом обратной связи, власть получает возможность учитывать мнение общественности в осуществлении своей деятельности. Стоит также отметить, что именно функциональные возможности сайтов органов государственной власти определяют уровень удовлетворения запросов населения по решению их наиболее актуальных проблем, а это, в свою очередь, способствует формированию активного гражданского общества.

Электронное правительство меняет пространство информационной политики по схеме «власть – технологии электронного правительства – общественность». Важную роль в результативности данной триады играют сайты органов государственной власти, которые выполняют соответствующие функции, среди которых: социальная, информационная, образовательная, политическая, критики и контроля, представительства интересов, мобилизационная [4]. Следовательно, такой подход позволяет говорить о дискурсной модели интерактивно-коммуникативного взаимодействия органов государственной власти с общественностью, поскольку благодаря технологиям электронного правительства открывается возможность для прямого информирования общественности, взаимодействия со СМИ, налаживания обратной связи.

С целью оптимизации механизмов электронного управления как интерактивно-коммуникативной формы взаимодействия органов государственной власти с общественностью в направлении активизации такого взаимодействия, налаживания более прочной обратной связи и включения граждан в процессы государственного управления Ю.С. Пивоваров акцентирует внимание на разделах и сервисах, которые:

- отражают и удовлетворяют информационные потребности граждан в коммуникации с властью, и обуславливают «живые» коммуникативные процессы («обращения граждан», «вопросы-ответы», баннерная зона, новостная лента и т.п.);
- обеспечивают обратную связь с населением в электронной форме (система голосования, баннерная зона);
- способствуют утверждению диалоговой коммуникации органов государственной власти с общественностью в электронной форме (Интернет активные дневники соответствующих должностных лиц, форум «Мое мнение») [5].

Именно эти разделы портала способствуют интерактивному сближению органов государственной власти с общественностью и бизнес-структурами. В то же время возникает вопрос: С какой целью СМИ и общественность

пользуются сайтами органов государственной власти? Для первых наиболее актуальным является вопрос поиска соответствующих информационных поводов, уточнения статистических показателей, получения справочных данных, общение с представителями органов государственной власти (через размещенные на сайтах адреса, телефоны, *e-mail*), получение мультимедиа-материалов. Данная модель информирования граждан может быть эффективной только при условии преодоления цифрового неравенства и создание условий для развития «электронного гражданина». В противном случае электронное правительство также может содержать определенные вызовы для демократизации системы государственного управления, среди которых:

- сокращение объема прямых контактов органов государственной власти с населением и СМИ, в результате чего первые становятся абсолютно закрытыми;
- создаются предпосылки для злоупотребления управленцами властными полномочиями;
- открываются новые возможности для фальсификации волеизъявления общественности;
- усложняется процедура взаимодействия граждан с органами государственной власти по причинам «электронной волокиты»;
- информационная политика государства приобретает манипулятивные черты;
- ограничиваются контроль населения и СМИ за деятельностью органов государственной власти;
- формируется виртуальная, а не истинная реальность в деятельности органов государственной власти и общественности [6].

Такие вызовы электронного управления в системе интерактивно-коммуникативного взаимодействия органов государственной власти и общественности в основном приводят к определенной социальной анонии, которая блокирует процессы демократизации и развития гражданского общества. Чтобы блокировать соответствующие вызовы, должна быть результативной коммуникативная политика государства, направленная на утверждение принципов открытости и прозрачности интерактивных технологии взаимодействия органов государственной власти и общественности.

Следовательно, встает вопрос об оптимизационной роли электронного правительства как средства повышения качества государственного управления в современных условиях общественного развития. По мнению Ф. Фукуямы, «современное государство как система политических институтов, обеспечивающих жизнедеятельность общества, основанная на принципах представительной демократии, является открытой системой, способной к эволюции ...

Она обладает встроенным механизмом обратной связи, который позволяет органам управления «перестраиваться», адекватно реагируя на изменения в обществе и в окружающей среде, и на соответствующую трансформацию функций государства» [7].

Подтверждением этого служит эффективная практика регулярного анализа системы государственного управления, которая осуществляется благодаря технологии электронного правительства. Впервые такая практика была введена в Великобритании в 1988 году. Она имела целью оптимизацию структуры и механизмов функционирования системы государственного управления. В 1989 году уже в Конгрессе США был создан постоянный Комитет по реформированию государственного управления (*US House Committee on Government Reform*). Он разрабатывал технологии электронного управления как средство интерактивно-коммуникативного взаимодействия органов государственной власти с общественностью, которые должны обеспечить повышение качества системы государственного управления. В 2013 году эксперты Всемирного банка проанализировали опыт реализации электронного правительства, направленного на обеспечение реформ системы государственного управления за последние 15 лет в 14 странах, и конкретизировали следующие основные его преимущества, среди которых:

- 1) сокращение расходов государства, обеспечение благоприятного климата для развития экономики и повышения ее конкурентоспособности на мировом рынке;
- 2) улучшение качества государственных решений и обеспечения их эффективной реализации;
- 3) совершенствование государственной службы, привлечение в службу необходимого количества специалистов высокой квалификации при ограничении расходов на их содержание;
- 4) расширение диапазона и повышение качества услуг, предоставляемых государством гражданам, обществу и частному сектору [6].

Исходя из этого, современные технологии электронного правительства являются важным средством оптимизации процессов реформирования системы государственного управления в направлении того, чтобы «она работала лучше, стоила дешевле и давала результаты, которые удовлетворяют общество». Электронное правительство как онлайн-режим взаимодействия органов государственной власти с общественностью должно помочь первым принимать решение исходя исключительно из потребностей и интересов общественности. Стоит отметить, что, в целом, в мире самой большой проблемой при реализации соответствующих технологии электронного правительства в системе государственного управления является отсутствие

стимулов государственно-управленческого аппарата внедрять соответствующие инновации. Именно поэтому «большинство национальных программ так и не достигают стадий завершения, население получает услуги неудовлетворительного качества, не имеет возможности осуществлять какое-либо влияние на принятие решений» [6].

В основном, сегодня говорится о том, что электронное правительство как интерактивно-коммуникативная технология взаимодействия органов государственной власти с общественностью способно «развернуть» государство в сторону общества, поскольку здесь оно рассматривается как обслуживающая организация по отношению к обществу, наделенная соответствующими полномочиями по его обслуживанию. Именно такая модель государства, которая реализует технологии электронного правительства, способна обеспечить доступ граждан к его институтам, а потому его деятельность должна быть прозрачной, чтобы минимизировать бюрократию и коррупцию и обеспечить максимальную подотчетность перед обществом. Благодаря электронному правительству, государство открывает перед гражданами новые формы коммуникативного взаимодействия, которые позволяют им не только самостоятельно выработать собственные правила отношений с государством, но и осуществлять контроль за их соблюдением. По мнению А. Павроз, «ни отдельный человек, ни организация, – никто не может в одиночку решить комплексные и разнообразные проблемы, провести принятое решение в жизнь и никто не обладает достаточным потенциалом к действиям, чтобы доминировать в процессе выработки и реализации политического курса» [8, с. 154].

Новый подход к государственному управлению, основанный на идее электронного правительства, предусматривает максимальное вовлечение «граждан в процессы выработки и реализации государственной политики, построение более эффективной системы социально-политического взаимодействия государства и гражданского общества, сотрудничества государственного и частного секторов, со-регуляцию, со-производство и со-руководство представителей государственных и частных организаций на национальном, региональном и местном уровнях» [9, с. 59].

Потенциал электронного правительства в системе интерактивно-коммуникативного взаимодействия органов государственной власти и общественности открывает новые технологические возможности и формирует для них новую коммуникативную среду, способную улучшить результативность функционирования системы государственного управления с наименьшими на нее затратами. Для большинства стран развитой демократии наиболее

результативной сегодня является комплексная модель *e-government*, которая «объединяет ряд структурно-функциональных моделей, в рамках которых ключевой является модель функций правительства и его деловых процессов, модель результативности правительственных органов. Их разработка и реализация позволяют выявить наиболее слабые места административной системы, ее избыточные и дублирующие функции и элементы, и таким образом оптимизировать систему управления, при этом сделать это независимо от ведомственных и частных интересов чиновников, их субъективного отношения к соответствующим государственно-управленческим решениям» [10]. При таких условиях, сегодня государство становится наиболее детерминировано связанным с обществом, которое приобретает свободный и открытый доступ к любым услугам в любое время и при любых условиях. Благодаря этому электронное правительство превращается в «фундаментальный институт демократизации системы государственного управления, который отвечает новым запросам общества и доминирующим в нем социальным ценностям» [10].

Важным преимуществом внедрения электронного правительства как интерактивно-коммуникативной технологии взаимодействия власти с общественностью должна стать возможность участия населения в обсуждении законопроектов и правительственных решений. Благодаря этому, общественность получит максимальную возможность отстаивать собственные интересы. В частности, при обсуждении важного законопроекта или постановления правительства каждый человек сможет высказать собственное мнение. Планируется введение «специальной аналитической системы, которая обрабатывает полученную информацию, обобщая ее, например, в виде графика. Если он покажет рост количества недовольных определенным новшеством, вопрос будет снят с обсуждения» [11].

Таким образом, осуществленный нами анализ электронного правительства как средства интерактивно-коммуникативного взаимодействия органов государственной власти с общественностью позволил идентифицировать его как самоорганизационный инструментарий для принятия эффективных государственно-управленческих решений, обеспечения прозрачности механизмов контроля за их реализацией, тем самым ставя вопрос о перестройке традиционных форм и моделей участия общественности в процессах формирования и реализации государственной политики, выработки новых систем коммуникативного обеспечения управленческо-административных функций органов государственной власти в соответствии с запросами общества.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Кузьмина И.Н. Электронное правительство как инструмент управления информационной сферой. В: Вестник государственного университета управления, 2011, № 5, с. 54–67.
2. Соколова М.А. Электронное правительство и электронное правление: к вопросу об иерархии понятий. В: Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: Труды VIII Всероссийской объединенной конференции, Санкт-Петербург, 8–11 ноября 2005 г. Санкт-Петербург, 2005, с. 162–163.
3. Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance / (eds.) D. Howarth, J. Torfing. New York: PALGRAVE MACMILLAN, 2005. – 703 p.
4. Мэннинг Н., Парисон Н. Реформа государственного управления: Международный опыт. Москва: Весь мир, 2003. – 438 с.
5. Пивоваров Ю.С. Современная власть и публичная политика. Заметки историка о причинах неудачи демократического транзита. В: Политические исследования, 2011, № 1, с. 14–27.
6. Эффективность государственного управления: Десятилетие измерения качества власти / Доклад Всемирного банка. [on-line] http://ieq.worldbankgroup.org/Data/reports/transition_economies_russian.pdf (цит. 13.03.2014).
7. Фукуяма Ф. Доверие. Социальные добродетели и путь к процветанию. [on-line] <http://yanko.lib.ru/books/cultur/fukuyama-doverie-a.htm> (цит. 17.03.2014).
8. Павроз А.В. Технология E-government в контексте современных административных реформ. В: Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: Труды VIII Всероссийской объединенной конференции, Санкт-Петербург, 8–11 ноября 2005 г. Санкт-Петербург, 2005, с. 154–155.
9. Сморгунов Л.В. Электронное правительство, менеджмент знания и административные реформы. В: Политическая экспертиза. Альманах. Вып. 2, 2005, № 2, с. 57–64.
10. Информационные технологии и государственное реформирование в странах Европы: прогноз на 2013 год. Вып. № 55. – 389 с.
11. Дрожжинов В.И., Штрик А.А. Электронные правительства и повышение конкурентоспособности стран – членов ЕС. В: Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: Труды VIII Всероссийской объединенной конференции, Санкт-Петербург, 8–11 ноября 2005 г.). Санкт-Петербург, 2005, с. 140 – 157.

RAȚIONALIZAREA MODELULUI DEZVOLTĂRII ECONOMICE TREBUIE SĂ ASIGURE CREȘTEREA NIVELULUI DE TRAI RATIONALISATION OF THE ECONOMIC MODEL DEVELOPMENT SHOULD ENSURE INCREASING WAY OF LIFE

**Andrei TIMUȘ, doctor habilitat în economie,
membru corespondent al AȘM**

Summary

In present article examines the level rational diverse models actual the be organized and development economic which properly assist in process growth effective production and increase level life the population. Some morkings actual be organized production not corresponding interested absolute majority population and society.

Key words: *economic efficiency, nene technology, liberalism, society, agricultural products (farm produce).*

Perspectiva creșterii eficienței economice în mare măsură este determinată de capacitatea alegerii modelului de organizare și raționalizare a producției. Starea critică actuală a economiei Moldovei este rezultatul distrugerii modelului economic bazat pe întreprinderi puternice în industrie și complexul agroindustrial care folosea tehnologiile avansate, mecanizarea largă a muncii și înlocuite cu firme mici în sectorul industrial și împrăștierea țăranilor cu 1,5 ha pământ în medie pentru o familie. De exemplu, în anul 1991, în sectorul industrial al țării funcționau 558 de întreprinderi, în care activau circa 411 mii lucrători sau în medie la o întreprindere - 736. În anul 2012, în acest sector funcționau 4985 firme cu un personal total de aproape 90 mii de lucrători, în medie câte 18 lucrători la o firmă. În rezultat s-a produs deindustrializarea țării.

În complexul agroalimentar, cât și în întreprinderile din sectorul industrial, situația creată nu permite folosirea tehnologiilor progresive, duce la scăderea producției, la micșorarea productivității muncii și, a produsului intern brut, a veniturilor generale. Deci, modelul actual al sectorului economic al Moldovei este incapabil să creeze condiții pentru sporirea eficienței economice și creșterii productivității muncii, dar și inacceptabil pentru societate.

Generalizând situația în cele două decenii de transformare, Moldova a devenit deindustrializată. 13% din populație dețin peste 85% din depuneri în băncile comerciale. Astfel, starea actuală a economiei moldovenești este dependentă, în mare măsură, de import, este neinovativă, netehnologică, incapabilă de dezvoltare complexă, fără o perspectivă.

Practica socială a realității actuale demonstrează că doctrina liberalismului, bazată pe autoreglarea pieței, orientată spre mărirea profitului cu orice preț, este incapabilă să asigure o dezvoltare eficientă a economiei și în baza acesteia să contribuie la ridicarea nivelului de trai și reducerea sărăciei, deoarece obținerea profitului de către cei bogați, înstăriți înseamnă și creșterea veniturilor majorității lucrătorilor angajați, cât și a țăranilor cu venituri mizere.

Societatea trebuie să studieze faptele de îmbogățire și costul social al acesteia, deoarece activitatea egoistă a unor indivizi devotați profitului deseori folosesc metode destructive în plan social.

Astăzi este deosebit de importantă realizarea determinării modelului economic inovațional, care în baza îmbinării intereselor majorității populației și societății ar asigura crearea posibilităților folosirii cât mai raționale a resurselor disponibile naturale, materiale, financiare precum și a potențialului uman în privința creșterii eficienței economice și a produsului intern brut.

Analiza cercetărilor sociologice reprezentative atestă că majoritatea absolută a respondenților consideră că cel mai rațional model economic, având în vedere și practica majorității țărilor, mai ales a celor dezvoltate, sunt societățile pe acțiuni și cooperativele de producție în care lucrătorii devin coproprietari și cointeresați în creșterea eficienței constante a producției, participă atât la organizarea mai rațională a muncii, cât și în distribuirea echitabilă a veniturilor. Anume societățile pe acțiuni, cooperativele de producție sunt capabile să folosească noile tehnologii avansate, mecanizarea avansată a proceselor de producere, crearea a mai multor locuri de muncă și reîntoarcerea acasă a celor peste 800 mii de lucrători calificați, care din cauza privatizării ilicite și a șomajului au fost nevoiți să părăsească familiile și să-și caute locuri de muncă în străinătate pentru existență.

Trebuie să conștientizăm, astăzi complexul agroindustrial este ramura principală a economiei republicii și cere renașterea cât mai urgentă, deoarece o mare parte a pământurilor roditoare este folosită ineficient. Modelele de organizare a producției în mare măsură nu corespund intereselor majorității cetățenilor și societății actuale. Modelele economice de prelucrare a pământului nostru bogat actualmente sunt 4: 1) Arenda cotelor de pământ a țăranilor de către arendatori, majoritatea cărora folosesc pământul după posibilitățile lor, reducând suprafețele de legume, livezi, vii, tutun, culturi etero-oleaginoase. Țăranii care au dat în arendă cotele sale de pământ în majoritatea lor nu participă, nu sunt atrași la alegerea culturilor mai avantajoase pentru creșterea lor, nu se folosesc îngrășămintele minerale și organice, tehnologiile avansate, adică, din punct de vedere economic, acest model nu este eficient, pentru că arendatorii refuză să crească plante mai avantajoase pentru societate (plantații de vii, pomicultură, legumicultură, tutunărie), culturi care cer multe locuri de muncă, dar asigură și mărirea produsului intern brut și sporirea veniturilor generale.

Analiza realizării principalelor produse agricole calculate la un locuitor arată că în anii 1989-2012, în urma transformărilor sociale, experimentului dur asupra Moldovei în legătură cu privatizarea și trecerea la economia de piață, au avut loc schimbări negative, distrugătoare pentru cele mai importante ramuri ale economiei republicii (ca și a industriei Moldovei). (Tabelul 1)

Tabelul 1. Dinamica producției agricole pe locuitor în kg

Nr. d/o	Denumirea producției, kg	Anul 1989	Anul 2012	Diferența în kg	
1	Cereale	764	334	-425	- 2,25 ori
2	Sfecla-de-zahăr	831	165	-666	- 5 ori
3	Floarea-soarelui	65	83	+18	-
4	Cartofi	107	51	-56	- 2 ori
5	Legume	277	65	-212	- 4,2 ori
6	Fructe, pomușoare	269	107	-162	- 2,5 ori
7	Struguri	239	130	-109	- 1,8 ori
8	Tutun	65	6	-59	- 10 ori
9	Carne	82	33	-49	- 2,4 ori
10	Lapte	336	147	-189	- 2,3 ori

Datele oficiale ale BNS atestă că majoritatea producției agricole în cei 23 de ani s-a redus (în interesele cui?!) de circa două ori, iar al sfeclei de zahăr - de 5 ori, a legumelor - de 4 ori, a tutunului - de 10 ori, a cărnii și a laptelui - mai mult de 2 ori. 2) Modelul următor în agricultură sunt societățile cu răspundere limitată, dar și acest model puțini îi încurajează pe lucrători ca co-proprietari, care ar participa la alegerea creșterii culturilor agricole, organizarea muncii, repartizarea veniturilor, folosirea tehnologiilor avansate, mai ales a folosirii îngrășămintelor, lărgirea suprafețelor pământurilor irigate ș.a. 3) Modelul economic al folosirii gospodăriilor țărănești este tradițional, dar la etapa actuală neeficient, deoarece acest model este considerat util doar dacă nu există modele mai capabile să mărească producția alimentară nu numai pentru satisfacerea cerințelor familiei, dar și a pieței și societății. 4) Modelul economic al societăților pe acțiuni, cooperativele agricole care îi unesc pe coproprietari și folosesc tehnologii avansate, irigarea pământurilor, dar și prelucrarea industrială de sine stătătoare a materiei prime agricole în producție finită (conserve, sucuri, vinuri ș.a.) și realizarea prin cooperarea de consum.

Este foarte important ca statul să asigure cointeresarea băncilor comerciale să asigure și interesele populației republicii în privința creării întreprinderilor industriei prelucrătoare de materie primă agricolă în fiecare raion, mării

producției alimentare finite și creșterea veniturilor și produsului intern brut a complexului industrial, care în anii '90 ocupa locuri de frunte în fosta Uniune la producerea grăunțoaselor, strugurilor, fructelor, cărnii, laptelui și producției etero-oleaginoaselor.

În republică, circa 18% a producției alimentare se produce în modelul social-economic. De exemplu, cooperativele și societățile pe acțiuni din satele Tvardița, r-nul Ceadâr-Lunga, Copceac, r-nul Ștefan Vodă, Valea Perjei, r-nul Taraclia, Vărăncău, r-nul Soroca asigură anual creșterea constantă a producției, o mare parte din care este prelucrată în producție alimentară finită. Fiecare coproprietar are loc de muncă, puțin cine din ei emigrează în căutarea posibilităților de a câștiga în alte țări. Fiecare coproprietar participă în organizarea muncii, în creșterea eficienței economice și sporirea veniturilor, distribuirea lor.

Este necesar de menționat rolul primăriilor satelor, deoarece anume atragea activității administrației locale, organizațiilor societății civile, în care interesele fiecărui individ, organizații civile coincid cu interesele acestor asociații, cooperative care asigură succesul creșterii producției alimentare, eficienței economice a gospodăriilor de la sate. Cu regret, cercetările sociologice arată că multe organe administrative satești și raionale nu participă la organizarea producției și nici la dezvoltarea sferei sociale la sate. Experiența activității cooperativelor agricole de producție din Canada, în care lucrează peste 12 milioane de coproprietari – gospodari, demonstrează că numai prin muncă, împreună apar inițiativele cooperativelor de a crea o economie eficientă a agriculturii în creșterea productivității ei. De exemplu, proprietatea totală a proprietății cooperativelor din Canada constituie 98 miliarde de dolari. Este rațional ca conducerea țării să studieze eficiența modelelor de organizare a prelucrării pământului în țară, starea reală a rentabilității producției agricole, a importului exagerat de produse alimentare, cât și cele necesare pentru consumatorii republicii, care astăzi cumpără ceea ce nu demult se exportau în alte țări. Conducerea țării, dar și a satelor și a raioanelor, trebuie să conștientizeze, că o astfel de stare a lucrurilor este inadmisibilă, fără perspectivă.

Așadar, se cere întărirea complexului agroindustrial, crearea asociațiilor de coproprietari, în care să fie interesați în creșterea constantă a eficienței producției și veniturilor, să asigure extinderea plantațiilor de legume, livezi, vii, tutun, precum și asigurarea muncii sezoniere în sectorul agrar. Toate acestea vor necesita locuri noi de muncă, reîntoarcerea multor persoane din străinătate, ca ei să lucreze pentru relansarea economiei în asigurarea creșterii producției ecologice alimentare, care Moldova este în stare să producă în proporții mari, și realizarea mai multor produse de sine stătător în unele țări, de exemplu în nordul Rusiei. Este important ca băncile comerciale ale Moldovei să fie cointeresate în creditarea cu anumite înlesniri pentru crearea în fiecare raion a fabricilor de prelucrare

a materiei prime agricole și măririi suprafețelor de pământuri irigate. Astăzi, peste 60% din populație se află la un nivel de trai mai jos de minimumul de existență, de aceea cele mai necesare probleme – de investiții și de organizare a noilor modele economice și sociale de producție, trebuie de urgentat, deoarece ridicarea nivelului și calității vieții nu mai poate tolera creșterea sărăciei. Ruptura dintre declarații și realitate cere responsabilitate și competență față de nevoile poporului, de realitatea în care ne aflăm, aceasta cere și opinia publică, care vrea să fie auzită, altfel, cum afirma ex-președintele SUA Avraam Lincoln, ” nu va fi succes”.

Este rațional de folosit experiența japoneză a cercurilor de eficacitate și calitate a producției, care contribuie în mare măsură la creșterea productivității muncii, mărirea produsului intern brut, dar și a calității producției, precum și a salariilor colectivului care a căpătat mai bune rezultate în muncă. Aici aproape fiecare lucrător participă în raționalizarea proceselor de muncă, pentru care este stabilit o anumită remunerare în dependență de rolul raționalizării în creșterea venitului la întreprinderea concretă, ceea ce influențează la îmbinarea intereselor întreprinderii, societății cu interesele lucrătorului. Munca în colective îi însuflețește pe oameni.

În acest context, este deosebit de important conștientizarea de către conducerea de toate nivelele (de la sate, raioane, municipale, de guvernare) în ceea ce privește folosirea cât mai pricepută, competentă a factorului uman. Este important de folosit rațional nu numai tehnologiile noi, progresive, dar și formele noi economice și sociale ale organizării muncii, noile relații dintre oameni, atitudine față de muncă, care influențează la dezvoltarea culturii muncii, dar și la dezvoltarea societății. Răspunderea pentru viitor cere de la tineret nu numai cunoștințe solide profesionale, dar și noi forme de organizare a muncii, pentru ca aceasta să devină cât mai eficientă și mai utilă. Astăzi, anume oferta locurilor de muncă în cea mai mare măsură determină stabilizarea prețurilor, dar, cu regret, principalul rămâne a fi comerțul, profitul, deficitul cauzat de creșterea prețurilor, ceea ce nu poate să satisfacă interesele populației.

BIBLIOGRAFIE

1. Moldova în cifre. Biroul național de statistică al Republicii Moldova, 2013.
2. Американское общественное мнение и политика. М.: «Наука», 1978, p. 38-39.
3. Timuș Andrei. Raționalizarea vieții. Argumentul social /Рационализация жизни. Социальный аргумент. Chișinău: Centrul Editorial al UASM, 2011. 196 p.

**NIVELUL DE TRAI AL POPULAȚIEI:
PERCEPȚII ȘI STATISTICI**

**THE LIVING STANDART OF THE POPULATION:
PERCEPTIONS AND STATISTICS**

**Valeriu MÎNDRU, doctor în sociologie,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

Summary

In this article are analyzed the results of a qualitative research. The study highlights internal and external factors that influence positively or negatively the living standart of different groups of population. The research is focused on the relevation of human, financial, social, physical resources leading to the livelihood difersification. From this point of view, the author tries to identify the causes of living standarts changes, analyzing the context in which for some people transformations create opportunities, advantages, but for others only disadvantages and risks. Thus, there are sought explanations why some manage to escape poverty, while others remain as poor as before.

Key words: *living standart, income, poverty, factors, resources, focoos-group.*

Procesele social-economice ce se desfășoară în Republica Moldova de mai bine de două decenii au pus începutul trecerii de la economia centralizată la economia de piață, iar odată cu aceasta s-au creat și noi straturi sociale, o nouă structură a societății. Stratificarea populației a influențat în mod direct și nivelul de trai al cetățenilor, accesul lor la educație, servicii medicale, valori spirituale etc., care în timp devin tot mai pronunțate.

Deși în literatura de specialitate nu există, deocamdată, o unitate de opinii în ceea ce privește definirea noțiunii de structură socială, deoarece există divergențe serioase atât teoretice, cât și metodologice de identificare a indicatorilor care stau la baza determinării diferitor straturi sociale, oricum, cel mai frecvent la stabilirea unui sau altui strat social sunt utilizați astfel de indicatori cum ar fi veniturile, averea sau bogăția, puterea, studiile sau nivelul de instruire și prestigiul. Integrați, acești indicatori (veniturile, puterea, studiile și prestigiul) determină statusul socio-economic al persoanei, care este totodată și un indiciu al poziției sale în structura socială. Totodată, experiența cercetărilor empirice ale proceselor de stratificare socială relevă multiple deficiențe legate de măsurările și fixarea straturilor sociale, deoarece componenta subiectivă (evaluarea nivelului de trai, a situației materiale etc.) nu oferă o imagine reală a diferențierii economice a populației, iar componenta obiectivă (de cele mai multe ori nivelul veniturilor) nu este suficient de exactă și convingătoare, fiindcă unii respondenți evită să răspundă la întrebările legate de veniturile proprii, alții le subestimează, iar o altă parte indică sume la întâmplare.

Pentru a face unele măsurări mai exacte, mai aproape de cele care să corespundă realității, sociologii, de regulă, recurg la utilizarea mai multor metode

de stabilire a straturilor sociale. Avem în vedere metoda de „autoidentificare”, atunci când sociologul îi permite respondentului de a se raporta la o anumită categorie, grupă de populație; metoda „estimării”, când respondentului i se propune de a estima, de a aprecia și compara situația socială a unuia față de altul, și metoda când sociologul operează cu anumite criterii de diferențiere socială și stabilește din care strat social face parte individul sau respondentul.

Dacă analizăm datele sondajelor de opinie în care respondenții își exprimă propria percepție asupra veniturilor familiei, care constituie una din principalele componente ale stratificării, în raport cu cheltuielile, constatăm că în ultimii cinci ani o treime dintre familiile din Republica Moldova nu au bani nici pentru strictul necesar, iar peste 40 la sută dintre familii au venituri care le asigură doar strictul necesar. Mai bine trăiesc circa 25 la sută dintre familiile care dispun de venituri mai mult sau mai puțin suficiente pentru un trai decent (18%) ori chiar pentru o viață bine asigurată – aproximativ 6 – 8% din populație (vezi *Tabelul 1*).

Tabelul 1. Cum apreciați veniturile actuale ale familiei Dvs.?

Nr. ord.	Veniturile	Mart. 2009	Mai 2010	Mai 2011	Mai 2012	Apr. 2013	2013/ 2009
1	Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	34%	34%	34%	28%	34%	0%
2	Ne ajung numai pentru strictul necesar	38%	43%	40%	46%	41%	+ 3%
3	Ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne permitem cumpărarea unor bunuri mai scumpe	18%	16%	19%	18%	17%	- 1%
4	Reușim să cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii	8%	5%	4%	7%	5%	- 3%
5	Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne limităm la ceva	1%	1%	1%	1%	1%	0%

Sursa: IPP. Barometrul de Opinie Publică, noiembrie 2013.

În scopul conturării unui anumit profil al diferitor categorii sociale de populație după nivelul de trai, în lunile noiembrie-decembrie 2013 am efectuat în câteva localități din regiunea Centru a Moldovei un studiu sociologic la care au participat lucrători pe cont propriu și lucrători salariați în agricultură, persoane angajate în sectorul neagrar, tineri și șomeri înregistrați. Pentru colectarea informației și realizarea scopului propus, am utilizat metoda focus-grup. Toate treisprezece focus-grupuri au fost organizate în funcție de diferite caracteristici sociodemografice: nivel de instruire, sex și vârstă. Discuțiile în focus-grupuri au fost întreținute în baza unui ghid de întrebări care s-au axat pe factorii interni

și externi ce influențează pozitiv sau negativ dinamica schimbărilor și diversificării traiului, capacitățile și incapacitățile de depășire a sărăciei, contextul economic și social în care trăiesc diferite categorii de populație, cât și alte aspecte legate de nivelul de trai și calitatea vieții oamenilor.

Astfel, referindu-se la sursele de venit, participanții în focus-grupuri au menționat că acestea variază în funcție de ocupație, precum și în funcție de perioada anului. Totodată, sursele de venit, îndeosebi în sectorul agrar, sunt dependente de condițiile climaterice, posibilitățile de realizare a produselor agricole. De asemenea, sursele de venit corelează cu amplasarea geografică a localității, gradul de dezvoltare, atât a infrastructurii publice locale, cât și a sectorului economic. Astfel, pentru persoanele care activează în sectorul agrar, principalele venituri provin din vânzarea strugurilor și a altor produse agricole și animaliere, venituri din creșterea răsadului, precum și din salariu, pensie. Analizând veniturile în raport cu cheltuielile, participanții au menționat că în majoritatea cazurilor cheltuielile au crescut mult mai mult decât veniturile.

În sectorul non-agrar, principalele venituri sunt obținute din afacerile proprii și salariu. Alte surse de venit ce contribuie la asigurarea bunăstării familiei țin de vânzarea fructelor sau vânzarea produselor animaliere. Analizând sursele de venit din ultimii cinci ani, participanții au menționat că, practic, au rămas aceleași, doar că veniturile nu sunt mai mari în raport cu cheltuielile. Această situație este determinată de faptul că prețurile la produsele agricole sunt joase, la mărfurile de larg consum și servicii s-au majorat.

Pentru tineri principala sursă de venit o constituie salariul părinților sau salariul propriu, îndeosebi pentru tinerii din mediul urban. Pentru tinerii din mediul rural - remitențele de peste hotare, veniturile din vânzarea produselor agricole sau animaliere. Alte surse de venit au fost menționate pensia părinților, salariul soțului, venituri din munca cu ziua, venituri din vânzarea fructelor, venituri personale din munca peste hotare sau venituri mici din afacerea proprie.

Estimând veniturile obținute în prezent, în comparație cu cele de acum cinci ani, tinerii susțin că nu acoperă nici pe de parte cheltuielile necesare și de aceea sunt orientați preponderent de a pleca la muncă peste hotare pentru a-și asigura traiul. O mare parte din venituri tinerii le obțin în afara comunității. Astfel, chiar dacă veniturile au și avut o tendință de creștere, aceasta nu a influențat pozitiv nivelul de trai și calitatea vieții tinerilor din cauza creșterii permanente a prețurilor, inflației etc.

Pentru șomerii principalele surse de venit sunt indemnizațiile pentru șomaj, veniturile din munca cu ziua, remitențele de peste hotare, salariul sau pensia părinților. Alte venituri ale șomerilor mai provin din vânzarea unor produse agricole sau animaliere. În ultimii cinci ani sursele de venit ale șomerilor s-au schimbat, deoarece o parte dintre ei anterior aveau un loc de muncă și primeau salariu, alții dimpotrivă, pe atunci nu aveau de lucru și nici nu erau înregistrați ca șomeri, acum însă primesc ajutor de șomaj.

Situația este mult mai precară în cazul familiilor în care ambii sunt șomeri. De obicei, o parte dintre aceste persoane anterior nu au activat în gospodăria agricolă și de aceea nici nu au fost împroprietăriți cu cote de pământ. În cel mai bun caz ei posedă niște loturi pe lângă casă. Pentru asigurarea necesităților de bază unii șomeri trăiesc din împrumut, în special iarna. În alte cazuri se întrețin din banii trimiși de cineva dintre membrii familiei care lucrează peste hotare.

Astfel, studiul denota că în funcție de venituri, gospodăriile se divizează în două categorii: gospodării care reușesc să iasă din sărăcie și gospodării care continuă să rămână în sărăcie.

Pentru primul tip de gospodării, care au reușit să iasă din sărăcie, este caracteristică diversificarea activităților (inițierea unei afaceri proprii, ca, de exemplu, deschiderea unui magazin pentru comercializarea produselor agricole, îngrășămintelor minerale, materialelor de construcție, cultivarea în seră a răsadului etc.), ce contribuie la suplinirea veniturilor gospodăriei și asigurarea creșterii nivelului de trai. În unele cazuri, persoanele care dispun de tehnică agricolă mai prestează populației din comunitate și diverse servicii tehnice care, de asemenea, le permit acumularea unor venituri în bugetul gospodăriei.

Acest tip de gospodării se mai caracterizează și prin faptul că se orientează spre extinderea afacerilor proprii, alocarea investițiilor și asigurarea durabilității afacerilor, stabilirea relațiilor și identificarea noilor piețe de desfacere, utilizarea noilor tehnologii, orientarea spre serviciile solicitate mai mult de populație, efectuarea unor calcule privind avantajele genului de activitate. Această categorie se distinge, de obicei, printr-un nivel mai înalt de instruire, cunoștințe și abilități în domeniu, vârstă aptă de muncă, nivel sporit de informare, spirit de întreprinzător mai dezvoltat, orientarea pentru obținerea unor credite pentru inițierea și dezvoltarea afacerilor. De asemenea, caracteristic pentru acest tip de gospodării este și dorința de a avea o locuință, de a crea și asigura bunăstarea familiei. De obicei, acestea sunt persoane care își construiesc niște planuri pentru o perioadă mai îndelungată și în cele mai multe cazuri speră că afacerea pe care o dezvoltă ar putea fi preluată de copiii lor.

Spre deosebire de primul tip de gospodării, există și gospodării care nu reușesc să acumuleze venituri suficiente pentru asigurarea unor standarde de viață și rămân în sărăcie, pentru o perioadă nedeterminată. Caracteristic pentru această categorie de gospodării este faptul că persoanele, de obicei, sunt angajate în calitate de salariați, se limitează la o singură activitate și nu au alte posibilități de angajare în comunitate, nu dispun de resursele necesare pentru desfășurarea unor genuri noi de activitate. Pentru persoanele din sectorul neagrar este caracteristic faptul că sursele principale de venit sunt veniturile din afacerea proprie, salariile, veniturile din realizarea producției agricole și animaliere.

În cazul gospodăriilor care nu reușesc să iasă din sărăcie mai sunt caracteristice: limitarea la un singur gen de activitate, angajarea la un singur loc de

muncă, venituri mici din vânzarea produselor agricole și animaliere, salarii mici, surse insuficiente, teama de a apela la credite bancare pentru dezvoltarea activității pe care o desfășoară. De regulă, aceste persoane posedă un nivel mai redus de instruire, sunt de vârstă mai înaintată, nu dispun de suficiente abilități și informațiile necesare pentru extinderea activității sale.

Astfel, analiza arată că pentru gospodăriile care reușesc să iasă din sărăcie sunt caracteristice următoarele puncte forte: nivel mai înalt de studii, orientarea spre diversificarea activităților și dezvoltarea gospodăriei/afacerii, conștientizează necesitatea de a-și spori nivelul de informare în domeniu, obținerea unor noi abilități, stabilirea și extinderea relațiilor pentru desfășurarea activităților, identificarea de noi piețe de desfacere, găsirea unui loc permanent de lucru (în cazul șomerilor), creșterea bunăstării familiei. Pentru gospodăriile care nu reușesc să iasă din sărăcie sunt caracteristice: orientarea spre o singură activitate, nivelul redus de studii, de informare în domeniu, posibilități minime de angajare în câmpul muncii.

Analizând factorii care au afectat nivelul de trai al diferitor gospodării din sectorul agrar, constatăm că aceștia țin de factori de mediu, ca inundațiile, seceta, grindina. În cazul în care sectorul agrar nu este afectat de factorii de mediu, producătorii agricoli se confruntă cu alte probleme legate de realizarea producției și identificarea piețelor de desfacere, apariția riscurilor de rambursare a creditelor. Toate acestea, de obicei, au ca rezultat sporirea numărului de plecări la lucru în afara comunității, creșterea migrației. Factorii nominalizați au un impact direct asupra situației economice a gospodăriilor, care limitează posibilitățile lor de angajare în câmpul muncii, asigurarea accesului la serviciile publice, studii, asigurarea bunăstării familiei.

Spre deosebire de sectorul agrar, reprezentanții sectorului neagrar se mai confruntă și cu capacitatea redusă de cumpărare a populației, creșterea procentelor la creditele bancare, calitatea produselor livrate, sporirea riscurilor în cazurile nerealizării acestora, cerințele mari la salarii și calificarea redusă a angajaților, verificarea frecventă a activității de către diferite instanțe de control, amenzi exagerate, modificările operate în legislație care nu întotdeauna contribuie la îmbunătățirea activității, situației în domeniu.

Cât privește tinerii, aceștia se confruntă mai mult cu lipsa posibilităților de angajare în câmpul muncii, de multe ori din cauza lipsei stagiului de muncă, găsirea unui loc permanent de lucru și bine remunerat. Pentru tinerii cu studii speciale și superioare este dificilă angajarea la serviciu conform specialității obținute, lipsa condițiilor locative și posibilităților de asigurare a bunăstării familiei, care în cele din urmă îi motivează să plece la muncă peste hotare.

Șomerii sunt afectați cel mai mult de lipsa unui loc de muncă, oportunități reduse de angajare în comunitate, condiții neavantajoase de angajare propuse de către Oficiul Forței de Muncă, perioade foarte scurte de angajare în câmpul muncii, care, de asemenea, îi motivează să plece la muncă în afara țării.

Astfel, potrivit datelor studiului, persoanele care deja au inițiat o afacere contează mai mult pe speranța că lucrurile se vor schimba spre bine, având în vedere condițiile sociale, economice, cadrul legal ce reglementează activitatea antreprenorilor. Odată ce au deja inițiată o afacere, ei contează că această activitate va fi continuată de copii, familie, astfel având o siguranță că familia va fi asigurată în viitor cu locuri de muncă și respectiv va obține veniturile necesare pentru trai și în așa fel copiii vor fi mai aproape de părinți, excluzând necesitatea de a pleca la muncă peste hotare.

În urma discuțiilor în focus-grupuri s-a constatat că majoritatea gospodăriilor dispun de mijloacele necesare pentru trai, însă mai au nevoie și de alte resurse ce ar îmbunătăți condițiile de viață, ar asigura posibilități de dezvoltare a activităților și ar contribui la obținerea unei siguranțe în ziua de mâine.

Studiul mai arată că, deși unii sunt predispuși să investească în afacerile proprii, totuși condițiile de creditate, de acordare a împrumuturilor sunt neavantajoase din cauza dobânzii exagerat de mare și a termenilor restrânși de rambursare. Anumite riscuri le suportă și producătorii agricoli. Lipsa unor contracte cu fabricile prelucrătoare, lipsa pieței de desfacere îi impune pe producătorii agricoli să realizeze produsele la un preț derizoriu, neavantajos, care practic nu acoperă nici o jumătate din investițiile făcute.

De mai mulți factori este afectată și activitatea pe care o desfășoară persoanele din sectorul neagrar, în special de creșterea vertiginoasă a prețurilor la mărfuri și servicii, impozitele mari, controalele frecvente ale diferitor reprezentanți ai organelor de stat, imperfecțiunea legislației cu privire la activitatea de antreprenariat, capacitatea redusă de cumpărare a populației.

Un obstacol important în dezvoltarea sectorului neagrar îl constituie și taxele neoficiale pe care sunt nevoiți să le plătească antreprenorii. Din aceste considerente, pentru depășirea situației în cauză, este necesar de a aplica un șir de măsuri care să contribuie la crearea unor facilități pentru sectorul agrar și neagrar, la utilizarea eficientă a resurselor financiare, umane, sociale și fizice. Implementarea unor politici, programe de susținere a activității în aceste domenii ar crea posibilități de angajare a populației în câmpul muncii, ar diminua procesul de migrație, îndeosebi a tineretului, ar crea oportunități de dezvoltare economică și îmbunătățire a nivelului de trai și calității vieții populației, atât din mediul urban, cât și din cel rural. Or, nu există un pericol mai mare pentru societate decât o populație săracă, apolitică, care vede lumea în categoriile „noi-voi” [1]. Din aceste considerente, susține N. Tihonova, este necesar de a studia inegalitatea, de a identifica cauzele și a găsi căi de depășire, deoarece stratificarea milioanele de oameni după nivelul de trai nicidecum nu poartă un caracter întâmplător. În asemenea caz, situația trebuie studiată și analizată prin prisma resurselor disponibile ale individului, care în unele cazuri au capacitatea de a influența asupra poziției individului în distribuirea bunurilor materiale și sociale.

Menționăm că noțiunea „nivel de trai” este sinonimă cu „standard de viață” și exprimă gradul de satisfacere a necesităților umane, specific unei colectivități, grup social, localități sau persoane. În sens extins, „nivel de trai” este definit ca grad de satisfacere a tuturor necesităților umane, atât prin bunuri și servicii (economice sau noneconomice), cât și prin calitatea variatelor componente ale vieții. În acest sens, *nivel de trai* coincide cu conceptul mai recent de *calitate a vieții*. Unii specialiști consideră nivelul de trai drept o măsură a calității vieții, nivel al acesteia [2].

Dacă comparăm principalii indicatori socio-economici ce caracterizează veniturile și nivelul de trai al populației, observăm o anumită discrepanță între veniturile disponibile și minimumul de existență (vezi *Tabelul 2*).

Tabelul 2. Principalii indicatori social-economici ce caracterizează veniturile și nivelul de trai al populației

Indicatori	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Veniturile disponibile ale populației (media lunară pentru un membru al gospodăriei casnice), lei	1188,6	1166,1	1273,7	1444,7	1508,8	1681,4
Minimumul de existență (media lunară pe o persoană), lei	1368,1	1187,8	1373,4	1503,0	1507,5	1612,3
Raportul dintre venitul disponibil și minimumul de existență, %	86,9	98,2	92,7	96,1	99,9	95,9
Pragul sărăciei absolute (lei)	945,9	945,9	1015,9	1093,1	1143,4	1198,3
Ponderea populației sub pragul sărăciei absolute (rata sărăciei absolute), %	26,4	26,3	21,9	17,5	16,6	15,9

Sursa: BNS, MEC.

Totodată, este paradoxal faptul că, deși numărul familiilor care nu au venituri nici pentru strictul necesar, aproape că este constant în ultimii cinci ani, iar ponderea populației aflate sub pragul sărăciei absolute este într-o descreștere ușoară. Majorarea veniturilor remise de emigranții de peste hotare a constituit unul din factorii principali care a influențat reducerea ratelor de sărăcie. Transferurile bănești de peste hotare au contribuit în anul 2012 la diminuarea ratei sărăciei absolute de circa 1.8 ori. Analiza datelor demonstrează că, dacă cetățenii nu ar fi beneficiat de venituri de peste hotare, rata sărăciei absolute la nivel național ar fi fost de circa 30% în 2012. Transferurile bănești de peste hotare au influențat reducerea ratelor de sărăcie atât în mediul urban, cât și în cel rural. Astfel, la sate s-ar fi înregistrat un nivel al sărăciei de 38.5% în 2012, comparativ cu rata existentă de 22.8%, iar la orașe nivelul sărăciei ar fi fost de 18.5%, comparativ cu nivelul actual de 8.2%. De remarcat, populația rurală în comparație cu cea urbană este mult mai dependentă de transferurile bănești de peste hotare, ponderea acestora în venituri fiind de 22,9% față de 12,3% în cazul gospodăriilor din mediul urban. Astfel, avem

nevoie de o creștere economică calitativă, însoțită de creșterea investițiilor, dezvoltarea industriilor exportatoare, crearea locurilor de muncă și creșterea productivității muncii. Existența unor decalaje esențiale între economiile țărilor din regiune și economia Republicii Moldova constituie factorul principal care determină exodul forței de muncă. Analiza datelor arată că Republica Moldova, la fel ca și în anul precedent, rămâne țara cu cel mai mic PIB pe cap de locuitor printre statele europene, și devansează doar Kîrgîzstanul și Tadjikistanul în rîndul țărilor CSI. Conform datelor Băncii Mondiale, în 2012 PIB per capita la PPP în Moldova a constituit 3368 dolari SUA, fiind de 10 ori mai mic comparativ cu media pe țările Uniunii Europene, de 6 ori mai mic decît în Ungaria și de 5 ori mai mic decît în România și Bulgaria. Comparativ cu țările CSI, Republica Moldova se clasează pe locul 8, fiind înaintea doar a Kîrgîzstanului și Tadjikistanului [3]. Astfel, în Moldova PIB pe cap de locuitor este de 1.7 ori mai mic decît în Georgia, de 2 ori mai mic decît în Ucraina, de peste 4 ori mai mic față de Kazahstan și Belarus și de 6 ori față de Rusia.

În contextul celor expuse mai sus, vom face referință la Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova, în care se menționează că obiectivul fundamental îl constituie crearea condițiilor adecvate pentru creșterea calității vieții populației. Deci, este necesară o transformare și modernizare profundă a țării, care să corespundă calificării efective pentru aderarea la Uniunea Europeană [4]. Totodată, este important ca și oamenii să perceapă aceste schimbări prin creșterea nivelului de trai și îmbunătățirea calității vieții.

Astfel, după cum observăm, structura și stratificarea socială constituie o temă fundamentală a cunoașterii sociologice, cu implicații majore în practica socială. De aceea este foarte important de a cunoaște care sunt straturile sociale, economice, politice, culturale ale unei societăți și de a elabora politici publice adecvate. O importanță deosebită în acest sens le revine politicilor sociale, care să fie orientate spre asigurarea unor condiții decente de trai sau standarde de viață diferitor categorii sociale de populație.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Тихонова Н. Малообеспеченные в современной России: специфика уровня и образа жизни. În: Социсс, 2009, nr. 5, p. 39.
2. Zamfir C., Vlăsceanu L. Dicționar de Sociologie. București: Editura Babel, 2011, p. 605.
3. Raport Național privind Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova: emigrarea – un fenomen cu fațetă pozitivă și negativă. Chișinău, 2013, p. 29.
4. Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020”, p. 35.
5. Ministerul Economiei al Republicii Moldova. Raportul de activitate al Ministerului Economiei 2013. Chișinău, 2014, p. 11.
6. Biroul Național de Statistică. Anuarul statistic al Republicii Moldova. Chișinău, 2012, p. 106
7. Moldova în cifre. Breviar statistic. Chișinău, 2014, p. 20.
8. IPP. Barometrul de Opinie Publică. Republica Moldova, Chișinău, noiembrie 2013.

**PERFEȚIONAREA SISTEMULUI EDUCAȚIONAL:
FACTOR IMPORTANT AL EVOLUȚIEI STRATIFICĂRII SOCIALE**
**THE PERFECTION OF EDUCATIONAL SYSTEM AS AN IMPORTANT
FACTOR OF THE EVOLUTION OF SOCIAL STRATIFICATION**

*Angela MOCANU, doctor în sociologie,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM*

Summary

The distance education is becoming widespread in many countries of the world. It has a number of advantages and disadvantages. The most important aspect of this type of training is that students are separated in time and space from the educational institutions. This article is devoted to studying the forms of distance education, the situation in the Republic of Moldova concerning this type of education.

Key words: *education, information technology, expenses.*

De dezvoltările din domeniul tehnologiilor informaționale au produs o schimbare esențială atât în planul necesităților de dobândire a cunoștințelor, cât și de modul în care sunt oferite programele de studiu în cadrul instituțiilor de învățământ. În mai multe țări ale lumii capătă o amploare dezvoltarea învățământului la distanță. Învățământul la distanță are un șir de avantaje și dezavantaje. Cea mai importantă latură a acestui tip de instruire este separarea în timp și spațiu a studenților în raport cu instituția de învățământ.

În acest articol ne-am propus să studiem formele de învățământ la distanță și situația la acest capitol în Republica Moldova. Am utilizat metoda analizei datelor statistice, metoda analizei documentelor, metoda comparației.

În lucrarea *Al treilea val* E. Toffler afirmă că istoria omenirii se dezvoltă dramatic. Un val este schimbat de altul. Actualmente, omenirea se află în al Treilea Val. Parola ei este informația. Succes vor obține persoanele care la timpul potrivit vor reuși să se reprofileze, care vor poseda capacitatea de a învăța și nu cei care vor poseda un stoc mare de cunoștințe. Și în acest sens anume învățământul la distanță este forma cea mai reușită, ea permite oamenilor să ia cunoștință cu cele mai noi idei din toate domeniile.

Astăzi, când vorbim despre învățământul la distanță, ne ducem cu gândul la studiile prin internet sau e-learning, or educația la distanță are o istorie mai lungă și a evoluat în timp. Înainte de apariția și folosirea în masă a noilor tehnologii ale informației și comunicării, erau folosite materialele tipărite și serviciile poștale pentru ceea ce se numea educație prin corespondență. Încă din 1910, un studiu dedicat unei instituții de instruire la distanță ne dă măsura a ceea ce se petrecea în Statele Unite și Canada: „Nu mai puțin de 1600 de persoane sunt antrenate în activități de instruire de către Școala Internațională prin Corespondență, a cărei misiune principală este de a pătrunde în masa eterogenă a umanității pentru a descoperi,

direcționa și convinge indivizii de beneficiile educației”. Această formă a educației la distanță rămâne încă o modalitate de instruire viabilă acolo unde nu sunt încă dezvoltate infrastructurile necesare unei abordări moderne și mai eficiente.

Un alt tip de instruire la distanță este educația prin radio, care a avut o popularitate mai scăzută. După obținerea primei licențe de educație prin radio de către Universitatea din Salt Lake City, în 1921, au apărut și în România, la sugestia lui Dimitrie Gusti, care era președinte al Societății Române de Radiodifuziune. Au fost organizate, începând cu 1930, două conferințe prin radio pentru clasele inferioare și superioare.

Similar este cazul educației prin televiziune, care preia multiple sarcini de stocare și transfer a informației. Prin mijloacele sale ample și variate contribuie la informarea culturală, dar poate fi utilizată și pentru educație, menținându-se ca alternativă pedagogică în centrul de interes al educatorilor din 1945, când Universitatea de Stat din Iowa obține prima licență până spre mijlocul deceniului opt.

În Republica Moldova, numărul programelor cu caracter instructiv-educativ este destul de redus, deși datele măsurărilor ratingului programelor tv denotă un interes sporit al spectatorilor pentru acest tip de programe. Scăderea numărului spectatorilor ai programelor instructiv-educative în anii de referință este din cauza micșorării ponderii acestor tipuri de programe în raport cu cel al altor tipuri de programe. Adică numărul emisiunilor cu caracter instructiv se micșorează. La acest capitol, mai putem menționa și lipsa aproape în totalitate a acestor tipuri de programe cu caracter autohton. Putem presupune că producătorii de programe TV nu sunt interesați de cerințele, necesitățile spectatorilor acestui gen de emisiuni. Emisiunile cu caracter instructiv-educativ nu aduc dividende financiare pe termen scurt, însă investițiile din domeniul învățământului sunt cele de care poate beneficia întreaga societate pe termen lung. Regretabil este și faptul că în felul acesta nu se ia în considerație rolul important al televiziunii în procesul instructiv-educativ.

Tabela 1. Ratingul programelor cognitive

Anul	Tipurile de programe	Ratingul mediu per minut (nr. de persoane)	Ratingul mediu per minut (în %)	Rata de acoperire (nr. de persoane)	Rata de acoperire (în %)
2011	Programe cognitive	35627	1,13%	75752	2,40%
2011	Toate canalele	21888	0,69%	471812	14,96%
2012	Programe cognitive	23081	0,75%	59922	1,95%
2012	Toate canalele	20386	0,66%	473523	15,39%
2013	Programe cognitive	19181	0,61%	53621	1,69%
2013	Toate canalele	21093	0,67%	469589	14,83%

Sursa: AGB Nielsen Media Research

Un alt tip de predare-învățare la distanță, care câștigă teren pe zi ce trece, este educația prin Internet. Cursurile suport sunt stocate pe un computer într-o formă specifică și un navigator uzual pentru Internet sau, în unele cazuri, un program special care permite cursanților să acceseze informațiile în ritmul propriu de asimilare. Materialele de învățare sunt prezentate într-o formă multimedia - prin îmbinare de text, sunet, imagine și chiar filme - și în modul hyperlink - un model structural în care accesul la alte informații se realizează prin legături multiple de la o singură pagină; la rândul lor, alte pagini permit revenirea, aprofundarea prin accesarea altor pagini cu subiect similar sau saltul la alte tipuri de informații.

În Republica Moldova legislația, prevede instruirea la distanță. Unul din actele normative în acest sens este Hotărârea privind Strategia Națională de edificare a societății informaționale – Moldova electronică Nr.255 din 09.03.2005, planul de acțiuni al căruia a expirat în anul 2010. După care Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor a inițiat procesul de elaborare a proiectului Strategiei de dezvoltare a societății informaționale în Republica Moldova – „e-Moldova 2020”.

Parte componentă a Strategiei Naționale de edificare a societății informaționale Moldova electronică constituie Planul de acțiuni pentru realizarea Strategiei Naționale de edificare a societății informaționale „Moldova electronică”. Acesta este structurat pe 7 compartimente, dintre care un compartiment este dedicat educației electronice. Conform raportului Ministerului Tehnologiei Informațiilor și Comunicațiilor din 2012, utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicație în educație (educația asistată de calculator, instruirea la distanță) este o dimensiune importantă a societății informaționale, orientată, în primul rând, spre eficientizarea procesului educativ. Compartimentul conține un obiectiv general, 6 obiective specifice și 28 acțiuni.

Tabelul 2. Gradul de executare al acțiunilor din Compartimentul IV. „Educația electronică”

Nr. de acțiuni pe compartiment	Realizate	Realizate parțial	Nerealizate	Pot fi preluate pentru strategia eMoldova 2020 și alte documente de politici
28	9 (32%)	-	19 (68%)	15 (53%)

Sursa: Ministerul Tehnologiei Informațiilor și Comunicațiilor, anul 2012.

Ca parte componentă a dezvoltării învățământului la distanță în anul 2005 a fost creat Centrul de Învățământ la Distanță pe baza Centrului de Management Educațional format în cadrul proiectului TEMPUS “National Training Center for Educational Management”. Din responsabilitățile Centrului face parte lucrul cu studenții și profesorii care participă în învățământul la distanță. Procesul didactic

prin microC@MPUS presupune interacțiune activă dintre studenți și profesor prin forumuri, chat și sistemul integrat de poștă electronică. Învățarea are loc conform unor materiale metodice special elaborate sub formă de cursuri scurte, orientate la studierea unor teme concrete, obținerea deprinderilor concrete. Materialele didactice includ lucrări individuale, întrebări de control, teste ș.a. Rezultatele evaluării sunt înregistrate într-o bază de date și sunt accesibile pentru profesor și student. La finele semestrului studenții susțin examene în formă tradițională.

Deși studiile la distanță câștigă teren în întreaga lume, trebuie să menționăm că la unele facultăți nu este acceptabilă organizarea unei astfel de învățământ, pentru că activitățile practice nu pot fi realizate fără prezența studenților. Facultățile cu profil tehnic, cele de artă sau medicină nu pot oferi această alternativă educațională. Aceste facultăți implică ore de laborator, care necesită prezența fizică a studenților. În plus, materialul didactic este specific, include fosile, uneori unicat, și necesită aparatură geofizică scumpă, fără de care nu se pot însuși cunoștințe de bază.

Sunt un șir de indicatori care ne vorbesc despre starea de lucruri din domeniul învățământului dintr-o țară sau alta: procentul de cheltuieli pentru învățământ din PIB, cheltuielile pentru învățământ pe cap de locuitor, procentul tinerilor cu studii medii complete, numărul de studenți la zece mii de locuitori ș.a. Și indiferent de forma de studii, avansarea calitativă a sistemului de învățământ este determinată, în mare măsură, de alocațiile financiare disponibile.

Tabelul 3. Cheltuielile din Bugetul Național pentru învățământ

	2008	2009	2010	2011	2012
În % din total cheltuieli	19,8	20,7	22,4	21,4	20,9
În % din PIB	8,2	9,4	9,2	8,3	8,4

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova
<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=116&>

După cum observăm din *Tabelul 3*, în perioada 2008-2012 cota alocațiilor destinate sectorului educațional a constituit în medie 8,5% din PIB, scăzând cu aproape un procent în ultimii doi ani.

Un alt indicator al calității învățământului - numărul de absolvenți ai liceelor și studenților instituțiilor superioare de învățământ. Conform datelor statistice, numărul studenților este unul foarte mare vizavi de cel al absolvenților instituțiilor medii de învățământ, iar numărul absolvenților instituțiilor de învățământ superior la 10000 locuitori până în anul 2010 numărul absolvenților instituțiilor superioare de învățământ a fost în creștere, iar în următorii doi ani numărul absolvenților a început să scadă, chiar dacă numărul instituțiilor superioare de învățământ a crescut de la 31 în anul de studii 2007-2008 la 34 în anul de studii 2011-2012. (vezi *Tabelul 4*)

Tabelul 4. Absolvenții instituțiilor medii de învățământ, studenți ai instituțiilor de învățământ superior în aa. 2007-2010

Anul	Absolvenți școli/licee	Absolvenți ai instituțiilor superioare de învățământ	Absolvenți instituții superioare de învățământ la 10000 locuitori
2007	40.506	19.972	56
2008	36.644	29.614	83
2009	35.527	26.611	75
2010	34.878	28.408	80
2011	33.272	27.788	78
2012	29.902	26.730	75

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova
<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=116&>

Conform noii strategii de dezvoltare a învățământului pentru anii 2014-2020, sistemul de învățământ necesită schimbări multidimensionale. Este necesar de a eficientiza cheltuielile banilor publici investiți în educație, valorificarea oportunităților oferite de tehnologiile informaționale, extinderea și diversificarea sistemului de instruire a adulților pe parcursul întregii vieți, adaptarea învățământului național la spațiul educațional european.

Drept concluzie a celor expuse anterior putem afirma cu certitudine că sistemul de învățământ necesită schimbări. Pentru o dezvoltare perpetuă a sistemului de învățământ este nevoie de a implementa noi metode și forme de învățământ. Specialiștii din domeniu consideră că forma de învățământ cu frecvență redusă și serală urmează a fi înlocuită cu instruirea de la distanță, aplicând internet tehnologiile. Ar fi oportun de revizuit curriculumul școlar nu doar pentru a reduce numărul de ore sau discipline, ci și pentru a le construi astfel încât să fie interesante elevilor și studenților. Este necesar să fie aplicate metode noi de predare și însușire a materialului didactic la nivel național. Odată cu accesibilitatea surselor alternative de informare – internetul, unele manuale devin învechite, informația pe care o oferă ele în materie de utilitate cedează mult. De aceea ar fi oportun revizuirea și adaptarea lor la cerințele actuale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. <http://www.elearning-forum.ro/>
2. Тоффлер Э. Третья волна. Москва: АКТ, 2004.
3. <http://idsi.asm.md/>
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.46-50/336 din 25.03.2005.
5. <http://www.zdg.md/social>

PREOCUPĂRI EPISTEMICE PRIVIND CADRUL SOCIETĂȚII BAZATE PE CUNOAȘTERE

THE EPISTEMIC SIGNIFICANCE ON THE KNOWLEDGE SOCIETY

Ana PASCARU, *doctor habilitat în filosofie*
Institutul de Istorie al AȘM

Summary

Inquiry in this paper is epistemic significance on the knowledge society. In this context, the main stream represents relation between two types of knowledge: codifiable & intangible; relation between language & reality through knowledge society in the context of the contemporary society. In addition, is statements that the knowledge society and contemporary society means different notions but not the same.

Key words: *philosophy, globalization, knowledge, hermeneutics, society, modernism, postmodernism.*

nceputul mileniului III reprezintă o continuare a căutărilor de soluții la bulversările din societate, dar și neabsolvite de moștenirea sfârșitului de secol trecut. Căutările îndreptate spre creionarea premiselor de depășire a insuficiențelor/întârzierilor nu este atât la supapele de direcționare a energiilor, cât la cunoașterea factorilor care le influențează. Diferențele la nivel de societate rezidă în identificarea oportunităților optime privind sensibilizarea, deschiderea și pregătirea structurii societale. Nivelul diferențelor, conștientizat diferit de la o societate la alta, influențat și de procesul globalizării, proces, cadrul căruia, cu toate că cuprinde în arealul său aproape toate colectivitățile umane, se manifestă fie că comunică cu componentele factorului intern, fie că acestea sunt totalmente controlate de impactul lui. Cromatica diversă/divergentă a acumulărilor din comunitate devine mai mult sau mai puțin influențată de componenta extra societală. Componentă care, datorită transformării schimbărilor profunde, conduce fie la sporirea capacității supapelor societale și delimitării surselor, fie la deturnări responsabile pentru triada cauze - efecte – consecințe în mediul comunitar.

Hermeneutica deturnărilor triadei evidențiază că acestea cel mai frecvent se produc în medii comunitare în curs de devenire. Epistemic vorbind, are loc transformarea părții într-un întreg, adică edificarea tuturor componentelor societale și conturarea modelului de organizare a societății. Este un model de organizare specific societății fie din spațiul postsovietic, iugoslav sau cehoslovac. Și pentru că trecerea socioeconomică, socioculturală și, nu în ultimul rând cea

socio-politică rămâne a fi una dificilă, dincolo de declarațiile politice, nu arareori deturnările poartă un caracter artificial de fond, dar formal ambalate și susținute din exterior destul de facil reușesc să îndepărteze mediul comunitar de la problemele reale. Efectele deturnărilor depășesc și frontierele societăților stabile în pofida încercărilor celor din urmă să se protejeze. Deci conștientizarea mediului comunitar asupra acțiunilor pe care le întreprinde privind parcursul devenirii unui tot întreg este foaia de turnesol al stabilității și perpetuării acestuia pe cupola civilizațională. În timp ce asupra societăților prospere planează dificultatea înțelegerii multiculturalismului ca o realitate manifestă și de recunoașterea căreia depinde siguranța în asigurarea viitorului civilizațional.

Epistemic, multiplicitatea controverselor societății contemporane de departe nu sunt în afara influenței deschiderilor societății bazate pe cunoaștere. Sunt deschideri, orizonturile cărora facilitează redimensionarea experienței, trecerii de la o experiență închisă la una deschisă gata de a primi tot ce poate fi cunoscut. Cu remarca că și lumea(societatea) este pregătită nu numai să valorifice ceea ce poate fi cunoscut, dar și să susțină, creând condiții prielnice, și care în mare se încadrează în ceea ce aduce cu sine filosofia în general și cea socială în particular prin propria reînnoire. Reînnoire, recunoașterea căreia, după M.Florian[1], înseamnă acceptarea rolului de coordonator al filosofiei în raport cu celelalte științe în construirea tablourilor asupra lumii. Cu atât mai mult cu cât prin conceptul recesivității acesta întrevede o disimetrie profundă a structurii lumii, adică lumea(*societatea globală - n.a*) are o structură recesivă, cunoașterea căreia nu poate fi decât prin elaborări complexe inter și multidisciplinare. În această ordine de idei, reînnoirea relațiilor dintre domeniile științei și filosofiei prin recunoașterea rolului acesteia din urmă devine *sinequanonul* contribuțiilor aduse la asigurarea securității disimetriei profunde în structura lumii. Or, neglijarea unui aspect în condițiile disimetriei profunde poate conduce la rupturi și formarea de *viduri* pe cele mai diverse paliere ale realității sociale care în era informațională sporesc incognoscibilul decât cognoscibilul.

Este perioada în care extensia transformărilor(*expresia schimbărilor profunde*) peste toate acțiunile societale a fost catalizată și de rezultatele obținute în știință, deschizând noi orizonturi în mediul comunitar, inclusiv la componentele dezvoltării. Fiind valorificate în timp, rezultatele au sporit impactul domeniilor științei asupra componentelor dezvoltării cu precădere a celei sociale. Are loc nu doar perpetuarea componentei sociale a dezvoltării, ci și multiplicarea problemelor privind fructificarea acesteia la toate nivelurile societății, aducând în prim-plan problema valențialității. Or, deschiderile de noi orizonturi fiind mai rapide decât pregătirea mediului comunitar de a le valorifica la justa valoare conduc deja la înstrăinări valorice general-umane, în care se înscriu și tentativele de modificare a condiției umane[2]. De asemenea, efectele transformărilor asupra domeniilor științei ajung veritabile oportunități ce se deschid în timp, materializându-se fie prin constituirea de noi direcții de cercetare, fie chiar prin modificarea celor conturate la intersecția

mai multor discipline. Devine impetuos necesar nu numai apariția de noi direcții sau discipline, dar și capacitatea cercetărilor de a conștientiza responsabilitatea pentru rezultatele obținute[3] și funcția publică a științei în societatea contemporană. Cu atât mai mult cu cât, frecvența sintagmei că mediul comunitar se îndreaptă spre unul bazat pe cunoaștere, în timp ce conceptul societatea bazată pe cunoaștere este legat doar de accesul nelimitat la informația științifică și mediatică[4].

Peremptoriu, deschiderile la informația științifică și mediatică adusă drept realizări incontestabile ale contemporaneității lasă pe dinafară consecințele facilitărilor prin accesul nelimitat la produsele respective pe toate palierele vieții sociale. Pe de o parte, insuficient se atestă caracterul produselor obținute care depășesc cadrul comunității științifice sau a instituțiilor pregătite pentru a le prelua conform unor reguli și reglementări stabilite, pe de alta, că deschiderile înseamnă și acces nu numai al persoanelor fizice cu formare profesională diferită, dar și al structurilor informale cu ținte de departe ne ortodoxe. Opinia publică, începând cu anii '60 ai sec. XX, frecvent este bulversată de enunțuri în serie privind valorificarea produselor obținute din cercetare. Aceste produse sunt utilizate de persoane fizice, structuri informale sau ilegale și virtuale pentru a-și satisface propriile complexe și nu areori punând în pericol sănătatea, viața semenilor etc.

Evident că, efectele transformărilor, chiar dacă sunt susținute de domeniile științei, nici ele nu sunt absolvite sau ocolite de influențele acestora. De ce? Deoarece însăși complexitatea transformărilor atrage în orbita sa totalitatea acțiunilor societale, inclusiv știința. Astfel, oportunitățile pe care domeniile științei le-au adus altor domenii ajung veritabile și pentru propria lor perpetuare. Printre acestea se numără și descentralizarea axiologică, a căror oportunități, la rândul lor, nu numai că diversifică problematica cercetării, constituirea de noi direcții de cercetare, modificarea direcțiilor conturate la intersecția mai multor discipline, dar și desconcentrează/multiplică centrele valorice. Semnificația desconcentrării în condițiile descentralizării axiologice se modifică și spre deosebire de semnificantul său cotidian gen desconcentrarea puterii centrale sau a serviciilor publice, înglobează și apariția de noi centre valorice în care angajații nu aparțin aceluiași spațiu geografic. Este vorba de posibilitatea apariției și formării de centre valorice și în medii sociale cu cuantificări evolutive modeste, dar și virtual. Pe acest temei, parafrazându-l pe M. Foucault în legătură cu cele mai nefaste tradiții din experiența umană[5], stăruim prin reperele descentralizării axiologice să semnalăm, pe cât e posibil, necesitatea identificării componentelor evadării din sistemul actualității. Dar și transparența în taxarea programelor de ansamblu ce se elaborează în edificarea unei altfel de societăți, a unui alt mod de a gândi, a unei altfel de culturi, a unei viziuni superioare asupra lumii. Desigur, monitorizarea valorificării experienței, inclusiv a celei nefaste, și modul în care se poate diminua ascensiunea tendinței de abolire a pilonilor valorici, a renunțării la patrimoniul *mediului ambiant al terrei* din care și condiția umană rămâne parte. Fapt pentru care incursiunea epistemică

asupra societății bazată pe cunoaștere se îndreaptă și spre aspectul noțional mai puțin reflectat. Este o incursiune prin care se încearcă clarificarea noțional-ideatică a conceptului de societate bazată pe cunoaștere în filosofia socială. Deoarece societatea bazată pe cunoaștere diversifică formele de cunoaștere, evidențiind nu numai pe cele care rămâneau pe dinafară, dar și interconexiunea/interacțiunea/interdependența dintre ele. Astfel, pe lângă cunoștințele explicite și tacite cu care de obicei se operează în cunoașterea științifică necesită să se completeze cu cele din limbajul cotidian, care răspund la întrebări precum: *stii că?*, *stii unde*, *stii de ce*, *stii dacă*, *stii cum*, *stii când?* [6]. În timp ce semnificația societății bazate pe cunoaștere continuă să fie sensibilizată/ înțeleasă mai degrabă fragmentar decât complexă. Monitorizarea succintă a elaborărilor efectuate, începând cu a doua jumătate a secolului XX reliefează inocularea unei *new thinking age* (era unei noi gândiri) sau ceea ce ulterior - societatea bazată pe cunoaștere și doar insular relația cu realitatea socială. Astfel, în abordările reprezentanților postmodernismului constructivist G-F. Loytard, L.Hutcheon [7] etc., introducerea sintagmei *new thinking age* și întoarcerea la premodernism ignoră schimbările realității[8]. În această ordine de idei, societatea bazată pe cunoaștere/ societatea cunoașterii este o perioadă a *new thinking age* sau un nou stagiul al erei informaționale la P. Drucker[9], societatea informațională - societatea cunoașterii prin intermediul conceptului filosofic al legii tendințelor și prefigurării la M. Drăgănescu[4], un nou potențial din combinarea informațiilor înglobate în sistemele TIC cu potențialul creativ al oamenilor pentru dezvoltarea cunoașterii la R. Mansell[10] și, nu în ultimul rând, că societatea cunoașterii este o prescurtare a societății bazată pe cunoaștere.

Firește, tentația pentru diferența dintre societatea bazată pe cunoaștere și societatea contemporană s-a perpetuat și grație studiilor întreprinse mai bine de două decenii asupra schimbărilor profunde cu care aceasta continuă să se confrunte. S-a probat că, schimbările profunde abordate fragmentar și încadrate doar în arealul societăților postcomuniste contrar realității au lăsat în umbră cauzele care le alimentează și le aduc atât în mediul social în devenire, cât și peste cel prosper. Se evidențiază, grație schimbărilor profunde reflectate în transformări, evoluția relațiilor sociale din cadrul societăților. Relațiile reciproce, care, de regulă, erau direcționate din interiorul spre exteriorul cadrului comunitar, au ajuns să se confrunte odată cu modificarea noțiunii de vecinătate cu cea contrarului, adică din exterior spre interior. Reflectate în transformări, schimbările intra și extra cadru înglobează de la sfidarea frontierelor societăților prospere/stabile, penetrarea realităților manifeste, catalizarea interconexiunilor intra și extra societale până la facilitarea sau marginalizarea perpetuării societății pe cupola civilizațională. În această ordine de idei, se atestă contribuția societății bazate pe cunoaștere la modificarea semnificației vecinătății - de la societatea din preajmă, subregiune sau continent până la un alt continent, și relațiile aflate în interconexiune, interdependență și interacțiunea dintre societăți catalizează multiple procese care balansează

la limita dintre previzibil și imprevizibil, polarizări etc. Costurile a unui atare nivel de realitate prin deschideri (oportunitățile societății bazate pe cunoaștere) sporește gradul de afectare până și a celor neimplicați, regăsindu-se și în ceea ce era mai ieri o problemă doar a vecinilor din punctul de vedere al timpului social, chiar dacă se încearcă a înfrunța pătrunderea fenomenului contracarându-l prin stavile gen legi protecționiste sau de interdicție.

Pe acest teme, elucidările s-au concertat și pe relația limbaj-realitate din structura conceptului societății bazate pe cunoaștere. Nuanțarea relației limbaj-realitate vine din nevoia de a depăși situarea conceptului respectiv de sintagma acces nelimitat la informația mediatică și științifică sau de domenii, gen economia societății cunoașterii. Este o tentativă de a reflecta asupra a ceea ce se perpetuează dincolo de atribuiri invocate. Or, sintagma cu care se operează nu acoperă în totalitate, ci mai degrabă marginalizează palitra structurală a conceptului. Or, formula structurală a acestui concept de rând cu simbolistica invocată (accesul la informația mediatică și științifică) include descentralizarea axiologică, ce semnifică în relația limbaj-realitate redimensionarea centrelor valorice, inclusiv apariția de centre noi nu numai în medii comunitare tradiționale, ci și în cele de curând apărute ca urmare a imploziei megasocietăților de odinioară[11]. Totodată, se facilitează delimitarea de descentralizarea /desconcentrarea societală, care fie susține și beneficiază, fie marginalizează prezența centrelor valorice.

Nu este de neglijat înțelegerea conceptului societății bazate pe cunoaștere și prin prisma esenței tehnicii în relația limbaj-realitate. De ce? Deoarece înțelegerea esenței tehnicii înseamnă și o redimensionare a noastră a (societății, individului și organizațiilor) cu ea în condițiile în care aceasta devine o prezență manifestă în toate acțiunile, la care se recurge în această relație, inclusiv conformarea la noile realități, adică recunoașterea esenței tehnicii calitatea de a fi nu doar mijloc, ci și cea de scop în acțiunile care se realizează. Recunoaștere care împinge cunoașterea, grație esenței tehnicii, a ceea ce se produce dincolo de frontierele efective și deschiderea posibilității ca relația să fie una liberă. În caz contrar, ceea ce în aparență e o axiomă, adică tehnica este doar mijloc prin care obținem rezultate dintre cele mai neverosimile și totul se datorează omului sau sociumului, conduce la transformarea și a omului în mijloc. Și nu întâmplător M. Heidegger[12] la întrebarea cu privire la tehnică accentuează necesitatea sensibilizării asupra caracterului tehnicii, care este nu numai un mijloc în vederea unor scopuri, un fel de înstăpânire spirituală, ci mai degrabă că relația este liberă dacă deschide existența noastră către esența tehnicii. Importanța evidențierii acestui aspect vine și din faptul că în cercetare soluția unei probleme înseamnă apariția altor noi și doar prin reflexia conceptuală distinge între prioritar și secundar sau complementaritatea acestora, cu remarcă că reflexia conceptuală este fundamentală pentru orice cercetător care cere timp pentru formare și nu apare de la sine.

În asemenea condiții, permanentizarea dezbaterilor multidisciplinare dintre reprezentanții diferitor domenii ale științei se transformă în urgență. Astfel, cadrul respectiv poate deveni areal propice pentru discutarea, identificarea și elaborarea criteriilor valorice ale cercetării și facilitează căutarea de oportunități viabile în acceptarea (în limitele raționalului) paradigmei cercetării de către comunitatea științifică. Semnificația acceptării acestei paradigme reprezintă calitatea și responsabilitatea comunității științifice, reflectând nivelul de competență a acesteia, dar și capacitatea de comunicare a ei cu celelalte centre valorice. Actualmente, în mediul comunitar, datorită deschiderilor societății bazate pe cunoaștere, centrele valorice nu numai că se multiplică, dar că descentralizarea centrelor axiologice clasice și apariția de noi școli pot conduce de la restrângeri și coagulări interioare până la secularizări prin care științele umaniste din societățile posttotalitare le-a fost dat să treacă și de departe încă nu l-au depășit. Sensibilizările asupra acestor realități multiple impune alte valențe comunicării între centrele respective, protejându-le într-un fel de la pericolul degradării metodologice și etice.

Un alt aspect deloc de neglijat identificat în conceptul de societate bazată pe cunoaștere prin relația limbaj-realitate este diseminarea modelului de interrelaționare dintre cultural și civilizațional, cu precădere cel al corelărilor[11]. Așadar, modelul respectiv, de rând cu descentralizarea axiologică, reprezintă și o încercare de a argumenta necesitatea investigațiilor comprehensive, care conduc la evidențierea și a altor componente ale conceptului, dar și conștientizarea că cadrul este deschis inter-relaționărilor cu alte concepte. În sensul în care deschiderile către alte concepte devin oportunități de manifestare a societății bazate pe cunoaștere în conturarea realității sociale și nicidecum înlocuirea cu cea virtuală. Chiar dacă admitem că aspectele societății bazate pe cunoaștere sunt mult mai multe decât cele identificate, datorită interconexiunii imanente acestea se regăsesc pe toate palierele realității sociale și în mare vor fi recunoscute în dependență de capacitățile cercetătorului, dar și a complexității elaborărilor întreprinse. Valoros în cazul dat este contribuția deschiderilor societății bazate pe cunoaștere la conturarea societății contemporane și nicidecum la înlocuirea sintagmei. Și cu cât mai mult se va stărui asupra interconexiunii dintre respectivele aspecte, cu atât mai mult se va restrânge și multiplica incognoscibilul. În această ordine de idei, subscriem că starea de lucruri din societate nu este absolvită de prezența aspectelor date, or acestea deja influențează culturalul și civilizaționalul.

În contextul dat analiza se îndreaptă spre dezvoltarea socială prin interconexiunea dintre cultural și civilizațional facilitate de societatea bazată pe cunoaștere. Este vorba de sensibilizarea asupra definitivării dezvoltării sociale în calitate de componentă distinctă a dezvoltării în general, componentă, distincția căreia în cadrul dezvoltării ca urmare a transformărilor, dar și a deschiderilor deja invocate e pe cale să devină una esențială. De asemenea, și aportul dezvoltării sociale în perpetuarea interconexiunii dintre civilizațional-cultural. De ce? De-

oarece culturalul și civilizaționalul, grație confluențelor, facilitează și deschiderea de orizonturi, fructificarea cărora va conduce la încetățenirea de noi conotații privind dezvoltarea socială, dar și viceversa. Chiar dacă dezvoltarea socială este doar o componentă a dezvoltării în general, în particular aceasta reprezintă conjugarea utilității deschiderilor societății bazate pe cunoaștere cu valorificarea capitalului cultural pe de o parte. Pe de alta dezvoltarea socială este și o refracție a contribuției tuturor actorilor din societate, fapt pentru care sensibilizările asupra componentelor dezvoltării necesită atât pregătirea oamenilor de știință, cât și a factorilor de decizie la fructificarea rezultatelor obținute. Or, rezultatele obținute facilitează/impun în dezvoltarea societății trecerea acesteia la un alt nivel civilizațional și cultural susținut de societatea bazată pe cunoaștere. Altfel spus, redimensionarea dezvoltării în general și a celei societale în particular conduce la deschideri de proporții, valorificarea cărora semnifică oportunități de viitor și, nu în ultimul rând, cele ale societății bazate pe cunoaștere.

Așadar, de rând cu interpretările enunțate între gradul de sensibilizare asupra consecințelor cu care se confruntă mediul comunitar și cele ce vor fi suplinite de deschiderile societății bazate pe cunoaștere. Pe de o parte e deschiderea de noi orizonturi care facilitează găsirea de căi pentru satisfacerea de nevoi/necesități în plină ascensiune[7], iar pe de alta, insuficiența gradului de pregătire a comunităților umane întru fructificarea rezultatelor obținute. Este vorba de modul în care se valorifică aceste rezultate, adică crearea de bunuri materiale și spirituale ce în timp fie suplinesc cadrul valoric, fie o parte dintre acestea devin valori. Dar mai este și partea lăsată în umbră - tendința de a utiliza în exces rezultatele obținute, fără a se calcula și prejudiciile de viitor în care se pot transforma bunurile produse. Asupra acestei stări de fapt, începând cu anii '60 ai secolului trecut. XX, mai mulți cercetători au tras nenumărate semnale de alarmă privind valorificarea rezultatelor științifice: de la armament sofisticat, care prin simpla testare deja periclitează mediul ambiant, până la lipsa testărilor de durată legate de noile rezultate în genetică și medicină asupra condiției umane. Astfel, după H. Arendt[2], tratarea violenței sau furiei și vindecarea omului de acestea nu ar însemna decât o dezumanizare sau tendința comunității de a regla și controla comportamentul membrilor săi și a menține cu orice preț echilibrul; s-a ajuns la o exacerbare în administrarea medicamentelor, fără să se cunoască în detaliu impactul lor asupra condiției umane. Printre cercetătorii deja invocați s-a numărat și R. Merton, care subliniază responsabilizarea oamenilor de știință privind efectele rezultatelor obținute, elaborând codul etic [3] în timp ce în lucrările lui F. Fukuyama se deconspiră manipulările tehnico-medicale pasibile de schimbarea completă a datelor istoriei [2]. Atenționările asupra pericolelor care atrag după sine oportunitățile ce se deschid în domeniul cunoașteri devin tot mai frecvente, deoarece comunitățile (societățile) aflate în posesia unor succese științifico-tehnice n-au întârziat să le pună în aplicare. Printre acestea se numără tentativele de reglare și control asupra comportamentului membrilor societății

pentru a menține cu orice preț echilibrul social, ajungându-se la exacerbări de proporții; sau efectuarea de experiențe - de la cele nucleare în aer liber, îngrășămintele minerale și modificarea genetică a produselor agricole până la administrarea de medicamente pentru tratament fără să se cunoască în detaliu impactul lor asupra condiției umane. Cu atât mai mult cu cât o parte din mediul social, datorită mass-mediei, s-a format un atașament de suprafață și nu de rădăcini față de colaj și nu de profunzimi față de imaginile suprapuse și nu de suprafețele prelucrate, față de o percepție a timpului și spațiului slăbită și nu una de artefact cultural solid obținut [15, pp.68,70]. Transferul spre cotidianul comunitar, odată cu intrarea în era producerii culturii, devine parte integrantă de producere a bunurilor de consum la modul general, a transformat producția culturală în câmp de luptă pentru un conflict social. Schimbarea produsă se răsfrânge și asupra altor domenii, inclusiv în relație cu forțele care emană din cultura consumatorului în masă: mobilizarea modei, a artei pop, a televiziunii și a altor forme de imagini media, varietatea stilurilor de viață urbane care ajung parte integrantă a vieții cotidiene.

Desigur, spațiul societal, drept componentă a realității sociale, se va cantona cu evoluții ulterioare, care în mare depind și de sensibilizările la toate nivelurile ierarhiei sociale. Cu atât mai mult cu cât are loc și reorganizarea structurii societății. Sensibilizările reprezintă acțiuni conjugate pe plan intern și extern în vederea valorificării oportunităților acestor deschideri prin schimbarea mentalității consumériste, a atitudinii față de mediul ambiant din care omul este parte, încetățenirea postulatului conform căruia orice acțiune este în raport cu o valoare și trecerea de la consumul în exces la fructificarea rezultatelor prospectate cât mai moral. Astfel, acțiunile pe orice palier societal, independent de nivelul de la care sunt declanșate, impun o prezență competitivă/profesională, dar și responsabilă moral. Altfel spus, cu cât mai mult se va ține cont de realitățile care diseminează produse cu caracter mai mult necunoscut decât cunoscut, cu atât mai mult se va persevera în pregătirea membrilor, instituțiilor sociale de a face față provocărilor inerente/imergente.

În loc de corolar consemnăm, preocupările epistemice privind societatea bazată pe cunoaștere rămân în continuare cu multe necunoscute la capitolul semn-simbol-semnificație. Referitor la incursiunile în care se încearcă înlocuirea sintagmei societății contemporane sau moderne cu cea a societății bazate pe cunoaștere reprezintă crase devieri de la realitatea socială și de departe nu sunt deschise pentru identificarea altor particularități, sau tentative de originalitate, fără a ține cont că acestea nu fac altceva decât să prejudicieze securitatea societății contemporane, dar și a societății bazate pe cunoaștere. Pentru că, nu arareori, în mediul comunitar, unde delimitările/rupturile stricte se pot declara, dar nu și realiza, deoarece drumul realizărilor rămâne unul dificil și în condițiile societății bazate pe cunoaștere. Chiar dacă deschiderile acestea de mai bine de o jumătate de secol constituie fundamentul dezvoltării societății contemporane. De asemenea, din cadrul respectiv au lipsit, fiind într-o altă formulă - societatea cu regim comunist, în care modernismul s-a

încercat să fie stopat sau redirecționat, la fel și în cazul postmodernismului și înlocuit cu realismul socialist, iar civilizaționalul - cu informatizare segmentată doctrinar, societatea în devenire încearcă să depășească tributul moștenirii. Altfel spus, cunoașterea stării de fapt și în societatea gen cea moldovenească degreva identificarea delimitărilor, dar nu și a efectelor. În timp ce deschiderile transpuse peste cadrul comunitar, completate cu nuanțarea impactului asupra conflictului social și al concilierii în societatea în curs de formare, nu fac decât să faciliteze deconspirarea caracterului neînțelegerilor manifeste și marginalizarea implicațiilor politicianiste.

Altminteri, cadrul societății bazate pe cunoaștere fiind un spațiu provocător, sporește interesul, dar și responsabilitatea celor care se încumeta să-l cunoască și să-l facă cunoscut în contextul actual, când în raportul cunoștințelor explicite și tacite cele dintâi tind să-l domine.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Florian M. Recesivitatea structurii lumii. București:Editura Pro,Vol.1,2003.559 p. Vol.II, 2004. 491p.
2. Conovan M. *Hannah Arendt. A reinterpretation of her political thought*. Cambridge: Cambridge Press University, 1992.312p; Fukuyama F. *Second thoughts. The last man in a bottle*. The National Interest, Summer, 1999, p. 1-20
3. Merton R K. *Social theory and social structure*. New York: Free Press, 1949. 423p Foucault M. *Cuvinte și lucruri*. București: Rao, 2008. 544 p.
4. Drăgănescu M. *Societatea informațională și a cunoașterii. Vectorul societății cunoașterii. În: Societatea informațională- societatea cunoașterii. Concepte, soluții și strategii pentru societatea cunoașterii*. (Coord. F. Gh. Filip). București: Editura Academia Română,2002, p.43-11.
5. Foucault M. *Arheologia cunoașterii*. București: Rao, 2011. 283 p
6. Iancu Șt. *Societatea cunoașterii necesită gândire*. www.cogito.ucdc.ro/
7. Loytard J-F. *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*. București:Editura Babel. 1993p; Hutcheon L. *Politica postmodernă*. București: Editura Univers, 1998. 218 p
8. Pascaru A. *Societatea între conflict și conciliere : cazul Republicii Moldova*. Chișinău : Tipogr. Sirius, 2012, p.34-35, 43-68, 117-131
9. Drucker P. The Age of social transformation. In: The Atlantic Monthly, November, vol.274, 1994,no 5,pp.53-80.
10. Mansell R., Steinmuller W.E. and Montalvo U.D.d. Opportunities for knowledge- based development: capabilities, infrastructure, investments and policy. In: Science and public policy. 1998, 26(2), p.91-100.
11. Pascaru A. Corelația civilizațional-cultural în societatea bazată pe cunoaștere. În : Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2013, nr.2,p.7-16
12. Heidegger M. Întrebarea privitoare la tehnică. În: Heidegger, M. *Originea operei de arta*. București: Humanitas, 1995, p. 129-173.
13. Dinu M. *Ce este societatea cunoașterii?* www.dinumarin.ro/pdf/articole/24/288
14. Sălăvăstru C. *Critica raționalității discursive: o interpretare problematologică a discursului filosofic*. Iași: Editura Polirom, 2001. 216 p.
15. Harvey D. *Condiția postmodernității. O cercetare asupra originilor schimbării culturale*. Timișoara:Editura AMARCORDER,2002.392 p.

**PROCESUL CIVILIZAȚIEI ȘI ECONOMIA SOCIALĂ.
NECESITATEA UNEI SCHIMBĂRI CULTURALE**

**THE SOCIAL PROCESS AND ECONOMIC CIVILIZATION.
NEED FOR A CULTURAL CHANGE**

**Bogdan POPOVENIUC, *doctor în filosofie,*
*Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava***

Summary

The subject of this article is the status and the image of social economy within the contemporary mentality. In this context, it is identified, as one of the main causes of the modern civilization failure, the existence of a fundamental structural error of the current economic organization. In the political and economic system of the modern state, the social economy has only the role of a peacemaker, softening (pacifier) or „cleaner” the social problems caused by free market economy, such as inequality, poverty, marginalization, exclusion, etc. I will show not only that the necessary advancement of liberal market economy as fundamental organization of developed civilization is the result of limited cultural ideology, of technical rationalism. As long as this cultural representation is unchanged, the future development of the human race is insecure. Harmonious and healthy development of the global economy requires, in turn, a rethinking of the bases of the political and economic system in line with the development and evolution of human consciousness.

Key words: *economy, social economy, liberal market, public services, social democracy, cultural change.*

Economia socială a științei economice

Primul contact explicit și ocazia de a înțelege acest domeniu, atât de umanist, precum cel al economiei sociale, l-am avut în iarna lui 2011, când Universitatea noastră a fost solicitată să colaboreze la organizarea celei de a 25-a Conferințe anuale a *Social Firms Europe CEFEC*, „singura rețea de firme sociale din Europa”.^[1] Departamentului pe care îl coordonam i-a revenit sarcina de a organiza sesiunea de comunicări academice dedicată subiectului „Economia socială. Trend sau realitate?”. În timpul documentării am ajuns să trăiesc un sentiment intens de inadecvare, o disonanță între activitatea și concepția celor implicați și situația generală a societății în care trăiesc. Ceea ce mi-a devenit însă repede clar în minte a fost artificialitatea discursului public asupra economiei generale, atât a celui științific, din școală, cât și din concepția comună. Am avut sentimentul că atât cei implicați și dedicați acestei munci, cât și opinia publică generală se desfășoară în cadrul unei ideologii false, aceeași senzație pe care o trăia oricine care mai avea puterea de a încerca să gândească critic înainte de 1989, de teatralitate și contrast dintre ideologia promovată în spațiul public și realitatea trăită. Această „îndoctrinare culturală”, a (posibilității) erorii științifi-

face sistematice a discursului academic din spațiul economic și social, a fost cel care m-a făcut să consider că tema depășește cadrul de specialitate, format din persoanele implicate în domeniu, beneficiari și specialiști, și ține, mai degrabă, de o problemă culturală, iar în condițiile hegemoniei mondiale a prezentei orânduirii economice, o problemă culturală globală. Tema acestei conferințe, precum și fundamentul discuțiilor, m-a făcut să realizez necesitatea diseminării acestei problematice,[2] vitală pentru echilibrul evolutiv al civilizației umane în viitor, la nivelul intercultural.

Dat fiind această posibilitate a unei erori sistematice fundamentale a discursului științific consacrat problemei, abordarea acestui subiect necesită o reconsiderare și interogare a fundamentelor științelor sociale în general, și a celei economice în particular. Din ce anume provenea sentimentul de inadecvare? Economia, ca și orice altă disciplină socială, presupune două componente fundamentale: aspectul epistemologic sau gnoseologic – de cunoaștere a mecanismelor de funcționare a sistemului economic, și cel aplicat sau prospectiv – cel de îmbunătățire și eficientizare a proceselor economice. Între aceste două elemente există însă o diferență metodologică esențială. Infrastructura epistemologică a primei perspective, cea reproductivă și explicative, este construită pe principiul obiectivității din științele naturii, adică orientată către obiectivitatea înțeleasă ca reproducere fidelă și validă a obiectului de studiu și este, prin definiție, în dificultate în fața proceselor și fenomenelor inedite pe care le implică realitatea (socială) studiată dinamică și evolutivă. Cea de a doua componentă, cea prospectivă și constructivă, are menirea de a îmbunătăți și imagina noi forme de organizare și funcționare a sistemelor economice, și este orientată de către o obiectivitate dinamică, auto-poietică, ca toate comprehensiunile din spațiul cultural socio-uman. Pe de altă parte, în societatea modernă, discursul științific este cel care influențează în cea mai mare măsură aspectele economice și politice și este, la rândul său, investit cu cea mai înaltă legitimitate funcțională și operațională. În consecință, imaginea asupra acestui subiect va fi serios afectată de existența unei potențiale erori de reprezentare, atât asupra subiectului disciplinei – natura umană, cât și a obiectului acesteia, sub aspectul legitimării sistemelor economice fundamentale. Consider că inclusiv în cadrul sistemelor economice avansate, economia socială se află într-o astfel de situație ingrată. Adevăratul său loc și legitimitatea sa ca element vital al structurii sociale a oricărei civilizații avansate, nefiind recunoscute ca atare, nici în cadrul percepției comune și nici în cel științific. Datorită erorii ideologice pozitivistă a epistemologiei științifice aspectul socio-politic al organizării economice este pierdut din vedere. Finalitatea oricărui sistem economic îl reprezintă, nu producerea de bogăție pentru ea însăși, ci în vederea dezvoltării sustenabile a societății.

În funcție de nivelul de complexitate al societății și necesităților structurii epistemice a ființei umane, sistemele economice s-au dezvoltat și transformat de-a

lungul istoriei civilizației umane. Evoluția sistemelor economice a civilizației umane a fost discontinuă, perioade de creștere și dezvoltare a unui anumit tip de configurație economică fiind urmate de adevărate revoluții structurale: Revoluția Agricolă din Neolitic, Revoluția Industrială, cea Post-Industrială, Informațională, din secolul trecut, și cea în pragul căreia se află sistemul economic global chiar în acest moment.[3; 4] Caracterul inedit al acestor transformări face ca științele care se presupun că ar trebui să o explice să își atingă limitele. Știința, produs al capacității cognitive umane, s-a dezvoltat simbiotic cu evoluția ideologiei și abilităților colective de înțelegere ale oamenilor. Așa cum a arătat deja Thomas Kuhn, la baza practicii cercetării și consensului din cadrul oricărei științe mature, nu stă teoria științifică, ci ceva mult mai complex: experiențele practice împărtășite, i.e. paradigmele. „Paradigmele sunt acele realizări științifice universal recunoscute care, pentru o perioadă, oferă probleme și soluții model unei comunități de practicieni.”[5, p. 58] Ele cuprind elemente teoretice, instrumentale și metodologice care ghidează cercetarea, practica și înțelegerea într-un domeniu. Cunoașterea științifică nu este atemporală și universală cum se crede, ci este legată cu experiența și practica colectivităților umane. Comunitățile umane evoluează, experiența lor se schimbă și, astfel, înțelegerea diferă. Devine evident acum de ce este mult mai dificil, în cazul științelor sociale, ca cercetarea și înțelegerea să țină pasul cu evoluția socială. Aspectul ideologic din științele sociale se manifestă mult mai puternic și duce la variația înțelegerii subiectului. Mai mult decât atât, dacă în cadrul științelor naturii putem vorbi de o evoluție relativ liniară, în care noile paradigme, deși distincte și ireductibile, depășesc, dar și înglobează vechea cunoaștere, în științele sociale, precum economia, investigația științifică își creează, în parte, obiectul. Științele sociale nu doar analizează, decriptează și arhivează (precum cele istorice) sau aplică (precum cele ingineresti) informația dobândită. În aceste științe componenta pozitivă (care descrie „ce este”) constituie doar premisa necesară pentru aplicarea celei normative (construind „ce trebuie să fie”). Scopul final al științelor sociale îl constituie îmbunătățirea vieții și societății umane: cunoașterea lui „ce s-a făcut” în vederea îmbunătățirii sale și a construirii lui cum „ar trebui să fie”.

Aspectele ideologice și cele meta-metodologice ale practicii științifice, opresc conștientizarea acestei stări de lucruri și silesc știința economică prezentă să se limiteze la elementul său pozitiv și împiedică utilizarea mai pronunțată a aspectului său normativ. Întregul său potențial de aplicare prospectivă se limitează și este desfășurat în coordonatele cadrului actual îngust de înțelegere. Din acest motiv, posibilitățile deschise prin schimbarea structurală a sistemului economic global care stă să vină sunt omise în loc de a fi valorificate în avans.

Această stare de lucruri este cu atât mai evidentă în cazul economiei sociale.

Statusul economiei sociale

Paradigma economică contemporană, produs al sistemelor economice statale avansate moderne, utilizează următoarea reprezentare operațională a economiei sociale: „Ansamblul de întreprinderi private, organizate formal, cu autonomie decizională și libertate de aderare, create pentru a răspunde nevoilor membrilor lor prin intermediul pieței, prin producerea mărfurilor și prestarea de servicii, asigurări și finanțări, în cadrul cărora procesul decizional și orice distribuire a profiturilor sau excedentelor printre membri nu sunt direct legate de capitalul sau cotizația cu care a contribuit fiecare membru, fiecare dintre aceștia având un singur vot. Economia Socială include, de asemenea, organizații private, organizate formal, cu autonomie decizională și libertate de aderare, care oferă servicii nemarketabile pentru gospodării și ale căror excedente, dacă există, nu pot fi însușite de agenții economici care le creează, controlează sau le finanțează.” [6, p. 20] Mai exemplificat, „economia socială poate fi definită ca acea parte a economiei care nu este nici privată, nici publică, ci este formată din organizații constituite din membri voluntari și consilii de administrație sau comitetele de management, care desfășoară activități în beneficiul local. Este formată din organizații și afaceri comunitare, care lucrează pentru binele comunităților locale și a grupurilor marginalizate, și care sunt conduse și gestionate de oameni din zonele respective.” [6] Acest al treilea sector este format din trei sub-sectoare: *sectorul comunitar* (patrulare de vecinătate, societăți amicale, mici asociații sau societăți în beneficiul comunității, inițiative financiare pentru dezvoltare comunitară, societăți civice sau grupuri mici de sprijin), *sectorul voluntar* (asociații de proprietari, întreprinderi voluntare, organizațiile de caritate mari, mari asociații comunitare, organizațiile pentru campanii naționale) și *sectorul întreprinderilor sociale* (cooperative, societăți de consum pentru vânzare cu amănuntul, cooperative sau societăți de credit imobiliar sau ipotecar, societăți de ajutor mutual/reciproc, afaceri comunitare și sociale, firme sociale, trusturi de dezvoltare și uniuni de credit). Într-un cuvânt, toate tipurile de organizații și activități orientate în primul rând către satisfacerea nevoilor colectivității, și nu înspre profitul sau remunerațiile membrilor sau ale investitorilor de capital.

Cu alte cuvinte, din perspectiva economiei politice, locul pe care îl are economia socială în cadrul sistemului economic general o prezintă ca pe un subsistem cu funcție de (re-)echilibrare. Economia (de piață) liberală nu are o componentă, ori este cel puțin deficitară la capitolul probleme sociale, incapabilă să gestioneze în mod autonom acest aspect. În acest punct intră în scenă economia socială. Etichetată și ca sectorul „non-profit” sau „al treilea sector”, aceasta acționează intermediar între sectorul public și cel privat și cuprinde o gamă largă de organizații non-profit, cum ar fi cooperativele, societățile mutuale, fundațiile și așa mai departe. Se consideră că „Economia Socială reprezintă 10% din totalul întreprinderilor europene, ceea ce înseamnă 2 milioane de întreprinderi

care angajează mai mult de 20 de milioane de lucrători sau, cu alte cuvinte, 10% din totalul locurilor de muncă.” [7] Aproape o treime din populația lumii este conectată, în calitate de angajați, membri sau beneficiari, cu întreprinderile și organizațiile care compun sectorul economiei sociale. Unii autori sugerează, citând un raport al Națiunilor Unite privind acest subiect, că „mijloacele de trai a mai bine de jumătate din populația planetei depind de economia socială.” [8, p. 11-12] În rezumat, economia socială este reprezentată de întreprinderi, activități și organizații de persoane și grupuri care au grijă de ceilalți semeni sau de cei care din motive medicale, juridice sau politice sunt în mod constant marginalizați sau extrași circuitului economic. Ea se fundamentează pe dorința persoanelor de a avea grijă de alții și de mediu și, de asemenea, pe sprijin din partea Statului. Activitățile de economie socială ameliorează tensiunile sociale și repară, în parte, inegalitățile generate de funcționarea oarbă, din punct de vedere moral, dar și ecologic, a sistemului economiei de piață.

În România, o economie mai puțin dezvoltată, sectorul economiei sociale este încă emergent. Din păcate, legislația actuală, ca și mentalitatea culturală și politică, stopează dezvoltarea și proliferarea activităților posibile care ar putea avea loc în sectorul afacerilor și al întreprinderilor sociale. În țările mai dezvoltate din punct de vedere economic, politic și cultural, există deja mai multe tipuri de afaceri sociale, extrem de diferite în ceea ce privește beneficiile sociale pe care le generează.

Creativitatea umană în a găsi *modalități semnificative de a munci, de a-și ajuta semenii și a proteja mediul de viață* este nelimitată. Ca ilustrare, iată o listă de șase cazuri de întreprinderi care au fost prezentate investitorilor în cadrul celui de al doilea eveniment, *Clearly Social Pitching Evening*, anul trecut: *Epona Limited* – o firmă pentru promovarea comerțului echitabil care a lucrat cu fermierii din India, oferindu-le un preț echitabil și o primă de 15% pentru comerț etic; *Foundation 4 Life* – o întreprindere socială inspiratoare care îi pune pe foștii infractori în centrul preocupărilor sale de a reduce criminalitatea în rândul tinerilor; *Greenshoot* – un grup de producători de film profesioniști care au deja realizări importante în ceea ce privește reducerea emisiilor gazelor de seră în sectorul lor de activitate; *CAN* – o companie care facilitează atragerea de fonduri de capital și sprijin prin managementul strategic pentru întreprinderile sociale interesate să se dezvolte prin intermediul programului său, *Breakthrough*; *Green Thing* – un fascinant serviciu public care a desfășurat o serie de strategii inovatoare pentru a ajuta și inspira oamenii să ducă o viață mai ecologică; *Just Giving* – site-ul care a făcut donații caritabile mai ușoare, acesta adunând, de la începuturile sale, peste 770 de milioane de lire pentru acțiuni de caritate.[9]

Avantajele acestui tip de activitate economică sunt atât de evidente încât, oricare persoană care a intrat în contact sau a auzit de astfel de activități, ar trebui în

mod natural să își pună întrebarea: oare în lumea noastră civilizată, evoluată, pretins morală, de ce nu este întreaga organizare economică și juridică orientată social? În loc de aceasta și în ciuda acestei mari diversități extrem de promițătoare de modalități de angajare în activități economice mai puțin alienante și egocentrice, la ora actuală, sub-sectorul economiei sociale este puțin dezvoltat, iar cultural subreprezentat. De cealaltă parte, efectele negative ale economiei de piață liberale sunt evidente: crize recurente – ceea ce dezvăluie o defecțiune structurală, inegalitate, sărăcie, marginalizare, excludere și așa mai departe. Structura sistemului economic mondial este categoric discutabilă, atât timp cât veniturile unei mari corporații depășesc venitul anual al unei țări de mari dimensiuni și cu o economie prosperă. De exemplu, Walmart, treia societate din lume ca venituri, care are nu mai puțin de 2.150.000 de angajați, a raportat la 31 ianuarie 2012, venituri de 446.950 milioane de dolari, aproape cât a fost al 27-lea Produs Intern Brut (nominal) la nivel mondial, cel al Argentinei (447.644 milioane de dolari), țară cu peste 42 milioane de locuitori.

În aceste condiții, este normal să ne întrebăm dacă într-adevăr nu există niciun sistem economic alternativ viabil, capabil să integreze și problema socială și pe care economia socială actuală îl abordează doar tangențial.

Economia socială și economia socială de piață

Cea mai „luminată”, „umană” și ne-utopică concepție asupra structurii economice a societății este considerată a fi economia de piață socială. Ilustrată istoric de reconstrucția Germaniei după al Doilea Război Mondial, și teoretic, prin doctrina Ordoliberalismului, aceasta consideră că o economie de piață liberă combinată cu un mediu juridic potrivit, asigurat de către Stat, va asigura o competiție sănătoasă (mai degrabă decât numai un „schimb”) și, astfel va asigura condițiile pentru ca piața liberă să opereze aproape de potențialul său teoretic maxim.

După Dicționarele Oxford, economia socială de piață (numită și piață socială) este „un sistem economic bazat pe o piață liberă care funcționează în conjuncție cu asigurarea de ajutoare de stat pentru cei inapți de muncă, cum ar fi persoanele în vârstă sau șomeri.” [13] Dicționarul Cambridge o definește ca fiind „un sistem economic care combină o piață liberă (=de piață bazată pe cerere și ofertă), cu un anumit control guvernamental și ajutor financiar pentru cei care sunt bolnavi, șomeri etc.”

Un alt sistem teoretic mai avansat și mai complet, care include și sustenabilitatea ecologică, este cel al *eco-economiei sociale de piață*, dezvoltat de Josef Riegler, care vizează „realizarea unui echilibru între trei scopuri foarte diferite: o economie competitivă bazată pe inovație și performanța tehnologiilor de vârf; 2. lupta pentru echitatea socială atât pentru cei mari, cât și pentru cei mici, ca precondiție pentru pace și coabitare stabilă; protecția ecologică/habitatului pen-

tru întreaga omenire și nu doar pentru azi, ci pentru generațiile viitoare.”[15; 16] Dar, așa cum vom vedea, această combinație heteroclită rămâne utopică, atâta timp cât mentalitatea necesară pentru a supraviețui în cadrul pieței libere este incompatibilă cu mentalitatea necesară pentru dezvoltarea durabilă și umanistă cerută de economia eco-socială. Principiile pieței economice, precum concurența, eficiența și maximizarea profitului, care ghidează comportamentul individului și stabilesc standardul pentru succes, sunt incompatibile cu atitudini pro-sociale necesare pentru funcționarea unui astfel de sistem eco-social. (Este suficient să menționăm aici bine cunoscutul fenomen de difuzie a responsabilității, indivizii se simt mult mai puțin responsabili în situații sau probleme colective, decât se simt atunci când sunt singurii implicați.)

Economia socială de piață reprezintă un sistem economic în care structura pieței libere a activităților economice este completată cu sisteme de securitate socială complexe și atotcuprinzătoare cum ar fi ajutoare de șomaj, sisteme de pensii, de asistență medicală, educație sau locuințe gratuite sau subvenționate. Ea se bazează pe principiile ordoliberalismului,[17] doctrină care subliniază necesitatea reglementărilor statale pentru a se asigura că piața liberă nu va eșua și va produce rezultate maxime.

De ce însă, dacă această rețetă a funcționat în trecut și este funcțională, nu este aplicată de către toți ceilalți? Răspunsul este foarte simplu: pentru că ea nu lucrează cu necesitate.

În primul rând, așa-numitele principii generale ale ordoliberalismului, sunt doar o construcție ipotetică, un castel de nisip teoretic clădit plecând de la o serie de circumstanțe istorice particulare. Miracolul economic postbelic german (*Wirtschaftswunder*) a inflammat imaginația multor cercetători. Aceștia au uitat însă acest adevăr simplu: în evoluția socială fiecare schimbare are efecte ireversibile asupra stării de lucruri următoare, iar o soluție care a funcționat într-un anumit context social particular poate foarte bine să nu funcționeze în următorul sau într-un altul. Personal, mă îndoiesc că, dacă economia socială de piață a funcționat într-un context istoric special, cu un imens sprijin extern (din Statele Unite), într-o Europă complet distrusă după un război teribil, într-o vreme când spiritul de solidaritate, dorința de pace și comunicare erau o tendință comună, aceasta ar mai funcționa, în noul cadru social-politic rezultat, fără redefiniri profunde. Oamenii care au reconstruit economia Germaniei și a Europei, după teribilul Război Mondial au fost cei care au trecut prin atrocitățile sale și i-au supraviețuit, cei care au suferit și renăscut, cei care au asistat morțile lipsite de sens ale rudelor și apropiaților lor. Cei care au făcut posibilă avansarea și succesul economiei sociale de piață au fost generațiile de după-război, cu o mentalitate și motivații specifice, valori, așteptări și temeri diferite de cele din ziua de azi.

Contextul socio-politic particular a creat scopuri și obiective distincte, moduri neobișnuite de constituire a imaginii de sine și stimei de sine. Lucrurile pe care le prețuiau sau le respingeau erau resimțite mult mai personal, mai concret, erau orientați mai colectiv, mai solidari, cu un spirit de într-ajutorare mai pronunțat, îndatoritori, deoarece știau ce înseamnă să suferi, să fii îngrijorat, să ai o nevoie teribilă de ajutorul altcuiva și acesta să nu vină. Experiența războiului a șlefuit caractere și a preschimbat popoare întregi în cele care au reconstruit Europa. Concepția lor asupra vieții era, cu siguranță, mai puțin individual-narcisistă, cognitiv-virtuală și posesiv-imaginativă, ca cea de azi.

În al doilea rând, planul Marshall nu a funcționat atât de mult datorită logicii sale economice interne, ci tocmai din cauza experienței interne afective și a logicii morale a oamenilor, constituită în cadrul mai general al culturii germane. Persoanele care au suferit experiențe diferite, în perioade diferite ale vieții lor dobândesc înțelegeri diferite asupra vieții și asimilează experiențial diferite valorile, preceptele și imperativele morale care rezonază nu numai la nivel cognitiv și semantic, dar și la nivel afectiv mai profund. Acest lucru a fost demonstrat în cazul copiilor Marii Recesiuni Americane din '30.[18] Așa cum au demonstrat-o datele longitudinale de la *Institutul de Dezvoltare Umană* al Universității California din Berkeley, și *Studiul de Creștere Oakland (1930-1931)*, realizat de Jones Harold și Herbert Stolz, a existat o diferență semnificativă între reziliența și capacitatea coping a celor care au trecut prin Marea Depresiune copii fiind (cohorta '28) și cei care au trecut prin ea ca adolescenți (cohorta de '20). Depresiunea economică a adus îndatorări, pierderi semnificative de venit, precum și locuri de muncă instabile, fapt care a dus la creșterea presiunii economice asupra familiilor. Limitările îndurate au schimbat structura familiilor cu copii: tații și-au pierdut statutul și autoritatea, mamele au fost nevoite să-și asume poziția dominantă în gospodărie, a subminat căldura familiei și îngrijirea părintească, a provocat suferință emoțională și a forțat generația adolescenților să își asume responsabilități de oameni maturi. Unele familii au reușit să evite aceste greutăți severe, altele au fost însă extrem de afectate. Studiul a relevat că cei care au beneficiat de o perioadă de prosperitate în copilărie și s-au confruntat cu lipsurile economice ca adolescenți au fost într-o poziție mai bună. Ei au fost destul de tineri încât să evite responsabilitățile stresante de adulți, dar destul de mari pentru a-și conștientiza, ca viitori adulți, situația (ei deja trecuseră prin etapele incipiente de dezvoltare care sunt critice). Simțind că familiile lor au nevoie de ei, aceștia au reușit să obțină mai devreme un loc de muncă sau să își asume responsabilități casnice. Mai târziu, la mijlocul vieții, ei s-au dovedit a avea mai mult optimism și încredere în sine, au avut note mai bune, niveluri de studii mai ridicate și de durată mai lungă și au devenit adulți mai ambițioși decât omologii lor, cohorta tinerilor care avuseseră opt ani și au suferit aceste lipsuri masive în prima lor copilărie.

Acest caz, bine documentat, demonstrează încă o dată că societatea crește și se dezvoltă concomitent cu indivizii care o compun. Deci, același program economic va avea rezultate și efecte mai mult sau mai puțin diferite atunci când va fi aplicat unor societăți diferite sau în momente diferite din cauza caracteristicilor particulare ale indivizilor. Cum au arătat și meta-studii ulterioare: „viețile sunt trăite interdependent, iar influențe sociale și istorice sunt exprimate prin această rețea de relații comune.”[19, p. 4]

În al treilea rând, un ordoliberalism care să funcționeze este categoric imposibil la scară globală, atâta timp cât nu este rezolvată problema formării și legitimării unei structuri de format statal la nivel global, adică a unui Stat Global. Plasticitatea structurii juridico-politice cameleonice a corporațiilor multinaționale moderne le face imposibil de controlat, cu excepția cazului în care o astfel de structură de guvernare globală ar fi recunoscută și legitimată politic și ar avea capacitatea și puterea de a impune un sistem unificat de reglementări în întreaga lume. Până atunci, din păcate, succesul oricărei reforme structurale la nivel mondial, fie ea ecologice, sociale sau umanitare, rămâne, în parte, la mila corporativă și responsabilitatea socială de stat. Iar atâta timp cât principiul de dezvoltare a instituțiilor economice și politice, de la magazinul de la colțul străzii și al ONG-ului de cartier și până la cel al corporațiilor multinaționale și al statelor suverane rămâne arhaica competiție pentru dominare și supraviețuire, o astfel de ordine globală este utopică.

Nesustenabilitatea unei democrații sociale de piață improvizate

O întrebare simplă ni se impune cu din ce în ce mai mare insistență. Dacă economia de piață și-a dovedit superioritatea în asigurarea securității materiale (gestionarea cea mai eficientă a resurselor limitate pentru satisfacerea dorințelor umane nelimitate), iar liberalismul democratic în asigurarea libertății și recunoașterii universale pentru cea mai mare parte a lumii,[20] de ce situația existentă este resimțită atât de stresantă și nesatisfăcătoare de și în cea mai mare parte a lumii? Poate fiindcă principiile de bază ale ordinii economice și politice au rămas la nivelul darwinismul social tribal, cele ale unei competiții dure pentru resurse și putere asupra celorlalți, doar temperată și mascată juridic și manieristic. Există însă o contradicție sistemică: măsurile sociale nu vor funcționa niciodată la întreaga lor capacitate, atâta timp cât mentalitatea culturală, cea care subîntinde structura economică a lumii sociale, nu se va schimba. Economia individualistă nu poate ghida cu precizie și nici nu poate sprijini o politică socială economică sustenabilă. În cazul în care furnizorii (contribuabilii) și beneficiarii (persoanele asistate social) vor păstra același punct de vedere egotic asupra vieții economice, ei se vor raporta competitiv unul la celălalt. Primii vor fi preocupați să nu fie păcăliți de către cei din urmă, iar ceilalți pentru a bene-

ficia cât mai mult din această relație. Iată un exemplu elocvent pentru un astfel de raționament individualist-segregaționist, subsidiar asupra principiilor statului social, dintr-un articol de ziar, ocazionat de confruntările dintre lucrătorii echipelor de salvare și bandele locale din New Orleans în zilele care au urmat uraganului Katrina [21; 22; 23]: „Dar acesta nu este un dezastru natural. Este un dezastru provocat de om (...) Dezastru cauzat de om nu este răspunsul inadecvat sau incompetent al agențiilor de ajutorare federale și nu a fost cauzat direct de uraganul Katrina. (...) Acest aspect este cel pe care fiecare ziar și canal de televiziune l-a preluat eronat. (...) Dezastrul provocat de om la care suntem martori acum în New Orleans, nu s-a întâmplat în cele patru zile din săptămâna trecută. Acesta s-a petrecut de-a lungul ultimelor patru decenii. Uraganul Katrina doar l-a expus vederii publice. (...) *Dezastrul provocat de om este Statul bunăstării.* (...) Oameni care locuiesc în propriile lor mormane de gunoi și care se plâng nemulțumiți că alte persoane nu fac suficient pentru a avea grijă de ei și care apoi trag în cei care vin să îi salveze – aceasta nu este doar o descriere a haosului de la Superdom. Este un rezumat perfect al istoriei de 40 de ani a statului bunăstării și a proiectelor sale de locuințe sociale. (...) Statul bunăstării – și mentalitatea brutală, necivilizată pe care o susține și o încurajează – este dezastru cauzat de om care explică urătenia morală care a inundat New Orleans-ul.”[24]

Dincolo de aroma sa periculos de apropiată de impuls rasist și xenofob, o astfel de interpretare dezvăluie atât tensiunea internă care curge pe sub ordinea socială existentă, dar și efectele potențiale contrare ale măsurilor sociale, în cazul în care acestea sunt concepute pornind de la o imagine falsă a persoanei umane. La nivelul actual de dezvoltare tehnologică și socială a civilizației umane, bogăția și sărăcia, libertatea și constrângerile sociale sunt din ce în ce mai mult produsul deciziei colective și mai puțin cel al condițiilor naturale și istorice. „Sărăcia nu este creată de oamenii săraci, ci de circumstanțele acestora”[25, p. 13], iar societatea modernă este, mai mult decât oricând, la originea circumstanțelor în care ea însăși evoluează.

Crizele recurente care nu se mai sfârșesc a ultimelor secole nasc, încă o dată, întrebarea asupra eficienței și stabilității ordinii economice moderne și a ordinii politice care le corespunde. „Criza datoriilor suverane din Uniunea Europeană nu dovedește nimic altceva decât că mentalitatea colectivă este greșită: Statul, Guvernul este singura instituție responsabilă de bunăstarea și sănătatea publică. Din lumea afacerilor, Statul a ajuns să fie privit chiar ca un rău necesar, cel care este chemat să curețe consecințele activității economice iresponsabile.

Se pare că alegem să ignorăm un adevăr simplu: noi nu ne mai putem permite toate aceste lucruri pe care le dorim de la guvern. Statul, așa cum îl știam și ne-am bucurat de el, este pur și simplu imposibil. Nu există nicio altă alternativă decât de a alege. (...) În al doilea rând, trebuie să recunoaștem că, dacă statul se contractă sau se

destramă, așa cum pare inevitabil acum, există însă o gamă mai largă de alternative. Dacă altă dată singurul răspuns părea să fie în sectorul privat, acum există deja un bazin de întreprinderi sociale sau aparținând comunităților care se extinde rapid, apt să îndeplinească un procent tot mai ridicat din nevoile de servicii publice.”[26]

Economia socială este acum promovată de marile corporații ca măsuri reparatorii și pentru scopuri de marketing. Responsabilitatea socială corporatistă (RSC) va rămâne întotdeauna sub suspiciunea intereselor comerciale. Acestea sunt orientate spre profit și nu pot fi *niciodată* afaceri sociale. Măsurile sociale sunt măsuri auxiliare, strategice, concepute pentru menținerea unui mediu social și natural sănătos necesar pentru principalul lor scop de maximizare a profitului economic. „Programele de RSC sunt folosite mai ales pentru a construi imaginea unei companii, pentru a promova ideea că societatea este un «bun vecin» sau un «bun cetățean». Nu este nimic în neregulă cu RSC, doar că nu are nicio legătură reală cu afacerile sociale.”[25, p. 9]

La nivelul individului, situația motivației de a se angaja în activități sociale este la fel de complexă. Ceea ce contează este intenția originară și motivația pentru comportamentul personal sau de muncă. Ca o chestiune de fapt: eu pot alege să lucrez într-o întreprindere social-economică din motive egotice, e.g. pentru că vreau recunoaștere socială și știu că acest tip de comportament este extrem de bine evaluat. Dar fișa postului poate fi aceeași, fie că lucrez ca și contabil într-o fabrică de armament sau într-un birou al Crucii Roșii. Alegerea ultimului loc de muncă însă, deși îmi liniștește posibilă mea preocupare morală în legătură cu alienarea contemporană și lipsa de sprijin interpersonal, poate să nu aibă nimic de-a face cu o decizie personală pro-socială veritabilă de a mă implica în activități orientate social, după o deliberare anterioară grijulie și motivat de impulsuri afective profunde. La fel cum, eu pot foarte bine să fiu una dintre cele mai poluante și controversate companii (sau proprietarul bogat al acesteia), care a falimentat toate celelalte afaceri concurente mai mici din zonă și am cauzat șomaj și numeroase probleme sociale și de mediu. În același timp, am angajat, din rațiuni economice, cea mai mare parte a populației din zonă și susțin organizațiile sociale locale pe care le agreez, fac donații generoase comunității locale și contribuții pentru ajutorarea persoanelor nevoiașe în zilele de sărbătoare. Astfel de acte pro-sociale nu sunt, cu siguranță, greșite în sine. Dar este, categoric, mai mult decât controversat și pare, dacă nu o măsură socio-politică strategică, mai mult ca o modalitate de ispășire a păcatelor sau de ușurare a remușcărilor decât o acțiune reală în beneficiul celorlalți. Din păcate, în politica contemporană și mediul de afaceri, utilizarea amăgitoare a măsurilor aparent de economie socială ca discurs justificativ pentru promovarea intereselor economice și politice, se dovedește a fi regula, și nu excepția.

Așa cum o dovedește și studiul longitudinal menționat anterior asupra generațiilor Marii Recesiuni economice americane, crizele economice au efecte diverse asupra cohortelor diferite și schimbă în moduri variate psihologia și personalitatea generațiilor viitoare. „Ar fi nerealist să presupunem că toate provocările economice, financiare și sociale care rezultă din criza curentă vor avea un impact minor asupra oamenilor, a așteptărilor, acțiunilor și temerilor lor. Deteriorarea calității capitalului social poate fi deosebit de importantă. Tolerarea inegalităților, care nu a fost niciodată ridicată în Europa, poate fi în continuare redusă. Cetățenii pot deveni mai sensibili la diviziunea socială și economică, solidaritatea poate fi, de asemenea, slăbită. Încrederea în instituțiile publice și internaționale va depinde de percepția eficienței acestora (...).”[27, p. 127]

Necesitatea unei transformări radicale a paradigmei culturale, a reprezentării naturii umane și a societății este vitală. În mediul academic nivelul de conștientizare și de înțelegere a unor asemenea cerințe vitale se presupune să se fi cristalizat mai devreme decât la nivelul opiniei publice, politice sau în interiorul mediului de afaceri, din cauza modului său de abordare detașat și obiectiv și a constituirii științifice a cunoașterii. Din păcate, așa cum am arătat la început, perspectiva științifică asupra economiei contemporane suferă de cecitate intelectuală, așa cum bine a observat și Joseph Stiglitz, „un triumf al ideologiei asupra științei”. [28] Ea se prosternează în fața modelului economic al consumatorului rațional și al eficienței miraculoase a unei utopice piețe complet libere, deși niciun semn al vreunei „mâini invizibile” nu a putut fi găsit până acum, pentru că nici nu există așa ceva. Singura mână care a acționat până acum fiind cea a fatalității istorice.

Caracterul original al sistemului social și cultural, mecanismele sale auto-poietice, sunt ascunse de perspectiva științifică împrumutată fără discernământ de la științele naturii. Ca urmare, dezbateră academică asupra statutului și locului economiei sociale este sterilă și limitată, pentru că nu reușește să vadă întreaga imagine. Caracterul vital și, în același timp, inevitabil pentru viitorul rasei umane al unei economii sociale, ca principiu fundamental al politicii economice, nu este văzută din cauza acestui nivel îngust de înțelegere și de conștientizare. Atât perspectiva comună, cât și cea științifică asupra economiei, împart aceeași diviziune rigidă a activităților economice, ca un domeniu autonom al vieții și comportamentului uman, diferit de celelalte domenii principale ale conduitei umane. Acesta este legat numai de ceea ce persoana face pentru a trăi. În mentalitatea modernă, conduita profesională, de la nouă la cinci, cinci zile pe săptămână, separată de viața „personală” sau „privată”, este norma. Aceasta formează un soi de „rău necesar”, cu care toată lumea trebuie să se confrunte. Dar aceasta este o „normalitate anormală”, expresie a unei mentalități alienate, induse de organizarea modernă a întreprinderilor economice. Activitatea eco-

nomică este parte din viața noastră, iar prosperitatea și sănătatea noastră depind de integrarea sa naturală în ansamblul conduitei personale. „Noi ne pierdem pe noi înșine ori de câte ori încercăm să concepem bogăția în mod abstract. Bogăția este o modificare a stării Omului: numai prin raportarea sa la om, ne putem forma o idee clară despre ea.”[29, p. 127] Ne pierdem pe noi înșine, de asemenea, ori de câte ori concepem bogăția ca avere personală, de obicei gândită la modul cel mai vulgar și senzorial cu putință, și nu luăm în considerare realitatea naturală și culturală a inter-relaționării persoanelor fizice, psihice și spirituale. „Pentru a o spune pur și simplu, ceea ce a lipsit a fost o înțelegere a naturii coordonării și cooperării umane.”[30, p. 11] Esența vieții o constituie interacțiunea neîncetată dintre aspectele interne și cele externe ale ființei. Armonia acestor interacțiuni este baza echilibrului sănătos al ființei omului.

De la primele comunități agricole, activitatea economică nu a fost niciodată doar o problemă de utilizare a resurselor limitate pentru satisfacerea dorințelor nelimitate. Paradigma științifică abstractă asupra economiei îi maschează această natură complexă. Acest fapt a fost relevat și de către Alfred Marshall. „Forțele etice sunt printre cele pe care economistul trebuie să le ia în considerare. Au fost într-adevăr încercări de a construi o știință abstractă cu privire la acțiunile unui «om economic», care nu se află sub nicio influență de ordin etic și care își urmărește câștigul pecuniar, cu grijă și energic, dar mecanic și egoist. Dar acestea nu au fost încununate de succes, nici măcar realizate până la capăt. Pentru că ele nu au tratat cu adevărat niciodată omul economic ca fiind perfect egoist: nu există nicio bază mai sigură pentru ca cineva să suporte truda grea și sacrificiile decât dorința altruistă de a face provizii pentru familia sa; iar motivele sale normale presupun întotdeauna în mod tacit incluziunea afecțiunii față de familie. Dar, dacă ele le includ pe acestea, de ce nu ar trebui ca ele să includă toate celelalte motive altruiste ale acțiunii care nu sunt nici pe departe uniforme, pentru orice clasă, la orice moment și loc, încât să poată fi reduse la o regulă generală?”[31, p. xii]

Pentru că nu reușește să surprindă eterogenitatea motivațiilor conduitei economice, paradigma științifică actuală a economiei, nu face altceva decât să mascheze uriașul său potențial de transformare. Problema economică a satisfacerii nevoilor de bază nu reprezintă problema eternă a rasei umane. Oamenii de mâine (și chiar cei de azi, în eventualitatea unei redistribuiri mai echilibrate a bogăției), nu vor fi obligați, datorită dezvoltării tehnologice, să lucreze pentru satisfacerea nevoilor de bază. Odată ce baza materială a unei societăți civilizate este asigurată prin intermediul mecanismelor tehnologice în economiile avansate, oamenii vor prefera să își dedice energia unor scopuri neeconomice sociale și culturale. „Presupunând că nu vor fi războaie importante și nici o creștere substanțială a populației, *problema economică* poate fi rezolvată, sau se va afla cel puțin în poziția întrezăririi unei soluții, în termen de o sută de ani. Aceasta

înseamnă că problema economică nu este – dacă ne uităm în viitor – *problema permanentă a rasei umane*. (...) Problema economică, lupta pentru existență, a fost dintotdeauna până acum problema principală, cea mai presantă a rasei umane – și nu doar a rasei umane, ci a întregului regat biologic de la începuturile vieții în cele mai primitive forme ale sale. Astfel, natura ne-a evoluat în mod intenționat – cu toate impulsurile și instincte noastre cele mai profunde – cu scopul de a rezolva problema economică. Dacă problema economică se rezolvă, omenirea va fi lipsită de scopul său tradițional.”[32] Lumea socială este creația indivizilor, în aceeași măsură în care aceasta își crește proprii săi oameni. Prin urmare, un sistem economic, orientat social, fundat pe mecanisme etice este posibil într-o lume tehnologic avansată. Sistemul social economic ar trebui să fie cadrul economic natural al oricărei civilizații avansate și nu doar paliativul pentru salvarea de la dezechilibrul economic și politic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. <http://socialfirmseurope.org/>
2. POPOVENIUC, B. The Quest for Social Economy. In: BOGDAN POPOVENIUC, SORIN TUDOR MAXIM și MARIUS CUCU (eds.), *Annals of „Ștefan cel Mare” University of Suceava. Philosophy, Social and Human Disciplines Series*, Vol. 1, *Social Economy. Trend or Reality*, volumul 2. Suceava: Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, 2012.
3. TOFFLER, A. *The Third Wave*. Bantam Books, 1989.
4. MAYNARD, H.B Jr.; MEHRTENS, S.E. *The Fourth Wave: Business in the 21st Century*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 1996.
5. KUHN, T. S. *Structura revoluțiilor științifice*. Trad. Radu J. Bogdan; pref. Mircea Flonta. București: Humanitas, 2008.
6. CIRIEC (Centrul Internațional de Cercetare și Informare asupra Economiei Publice, Sociale și Co-operative), *The Social Economy on the European Union*. 2007, http://www.ciriec.ulg.ac.be/fr/telechargements/RESEARCH_REPORTS/EESC2007_%20EnglishReport.pdf.
7. *Social Economy Europe*, <http://www.socialeconomy.eu.org/spip.php?rubrique215>.
8. ANDRECK, G., BELOT, R., DETILLEUX, J.-C., LANDRIOT, J., SOULAGE, F. Introduction. In: THIERRY JEANTET și JEAN-PHILIPPE POULNOTTHE (coord.). *Social economy. A global alternative*. Paris: Charles Léopold Mayer, 2007.
9. CROPPER, T. Social investment pitching and the many faces of social enterprise. Postat pe 26.01.11, accesat la <http://www.clearlyso.com/blog/1410/>.
10. 2012 Walmart Annual Report (p. 19) http://www.walmartstores.com/sites/annual-report/2012/WalMart_AR.pdf. Accesat în 10 septembrie, 2012.
11. International Monetary Fund. *World Economic Outlook Database, April 2012*. <http://www.imf.org>. Accesat în 10 septembrie, 2012.
12. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2119rank.html>.

13. <http://oxforddictionaries.com/definition/english/social%2Bmarket%2Beconomy>.
14. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/business-english/social-market>.
15. RIEGLER, J. Global Marshall Plan for a Worldwide Eco-Social Market Economy. http://files.globalmarshallplan.org/josef_riegler.pdf.
16. RADERMACHER, F.J. *Global Marshall Plan - A Planetary Contract: For a Worldwide Eco-Social Market Economy*. Global Marshall Plan Foundation, 2004.
17. HANK, R. *Neoliberalism or Ordoliberalism or: from Freiburg to Cologne and to Berlin*, Berkeley, Calif.: University of California, Center for German and European Studies, 1999.
18. ELDER, G.H. *Children of the great depression*. Chicago: Chicago University Press, 1974.
19. ELDER, G.H. Jr. The Life Course as Developmental Theory. *Child Development*. Februarie 1998, 69(1), 4.
20. FUKUYAMA, F. *The End of History and the Last Man*. Simon and Schuster, 1992.
21. FUSSELL, E. Leaving New Orleans: Social stratification, networks and hurricane evacuation. *Understanding Katrina*. 2006. Accesat la 20 August, 2012, <http://understandingkatrina.ssrc.org/Fussell/>.
22. LAWRENCE, C.; LAVANDERA, E. Relief workers confront „urban warfare”. *Violence disrupts evacuation, rescue efforts in New Orleans*. Vineri, 2 Septembrie, 2005,
23. ZUNES, S. A Hurricane of Consequences. 2005 http://www.alternet.org/story/25041/a_hurricane_of_consequences. Accesat la 20 August, 2012.
24. TRACINSKI, R. An Unnatural Disaster: A Hurricane Exposes the Man-Made Disaster of the Welfare State. In: „The Intellectual Activist”, Sep 02, 2005.
25. YUNUS, M. *Building Social Business: The New Kind of Capitalism That Serves Humanity's Most Pressing Needs*. PublicAffairs, 2010.
26. SCHWARTZ, R. Public services, the evils of profit and the social economy, <http://www.clearlyso.com/blog/3218/Public%20services,%20the%20evils%20of%20profit%20and%20the%20social%20economy>. Postat pe 12.09.11, accesat pe 12.09.2012.
27. IOANNIDIS, A. The Social Market Economy: A Cure for All Ills?. *The Konstantinos Karamanlis Institute for Democracy Yearbook 2011: The Global Economic Crisis and the Case of Greece*. Springer, 2011.
28. STIGLITZ, J. There is no invisible hand. People don't behave rationally. So why do orthodox economists still cling to their discredited rational expectations theory?. *The Guardian*. Vineri, 20 Decembrie, 2002.
29. SISMONDI, J.C.L.S. de. *Political Economy and the Philosophy of Government*. London: John Chapman, 1847. http://files.libertyfund.org/files/1963/Sismondi_1287_EBk_v6.0.pdf.
30. NORTH, D.C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, 1990.
31. MARSHALL, A. *Principles of Economics*. Cosimo, Inc. *An introductory volume, Preface To The First Edition*, 2010.
32. KEYNES, J.M. Economic possibilities of our grandchildren. In: *Essays of persuasion*. New York: Harcourt, Brace and Co.

MECANISMELE DE FUNCȚIONARE A MASS-MEDIEI: TEORII ȘI EFECTE

THE MECHANISMS OF OPERATING MEDIA: THEORY AND EFFECTS

**Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM,**

**Mariana TACU, doctor în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

Summary

The communication can't be realized without a subject endowed with consciousness, being at the same time a process through which a person, the communicator, transmits the stimuli, usually verbal, in order to change the behavior of other people, the public. Mass media guarantees emotions and similar intellectual predispositions, behaviors and ways of responding to the expectations, solicitations and requests, becoming a process through which functions the society. The predominant media, within a specific social framework determines the specific structure of the cultural universe. The functioning mechanism of the mass media, both theoretically and practically, becomes increasingly complex, contributing to the transformation of the reality in an industry of words and images. The mainstream events and the media coverage by the filtration of real life determines the level of the contemporary informational democracy and the capacity of the media consumer to analyze, in an autonomous way, the reality. The fundamental projections regarding its development represent the premises referring to the variety of the informing methods, the new media force, the cognitive effects, the reactions, the attitudes and the behaviors of people.

Key words: mass-media, mechanism, media communicative act, information, cybernetic model, agenda-setting, sociological model, mass-media function.

Funcționalitatea eficientă a mass-mediei presupune existența unui mecanism complex, care înglobează din punct de vedere teoretico-metodologic elemente ale dimensiunilor psiho-socio-politice. Coraportul dintre aceste elemente este determinat de factori ce țin de spațiu, timp și percepție. Rentabilitatea este evidentă în urma implicării echilibrate a fiecărui element, parte a dimensiunilor ce creează acest angrenaj și conduce la direcționarea ansamblului de preocupări. Ierarhizarea conceptelor fundamentale marchează o traiectorie biaxială (*verticală*, în cazul ipotezelor strict referitoare la domeniul comunicării de masă, și *orizontală*, ce vizează dimensiunile de natură psiho-socio-politică), caracterizată de relații imanente.

În viziunea lui S. Moscovici, „a comunica înseamnă a transmite și a influența” [1, p. 14]. Nevoia de a comunica, de a transmite sau recepta informații, sentimente este o trăsătură fundamentală a omului, devenind și o necesitate vitală. Cercetătorii americani F. Dance și C. Larson susțin că în fiecare subdomeniu al biologiei, sociologiei sau științelor informației, cibernetică, termenul este utilizat într-o accepțiune particulară, specializată.

Din punct de vedere sociologic și psihologic, comunicarea nu poate fi concepută în absența unui subiect dotat cu conștiință, această ipoteză este susținută de către C. Hovland, J. Kelley și H. Kelley și evidențiată în următoarea definiție: „Comunicarea este un proces prin care un individ, *comunicatorul*, transmite stimuli, *de obicei verbali*, cu scopul de a schimba comportamentul altor indivizi, *auditorul*” [2]. Din perspectivă politică, comunicarea este prezentată drept o activitate strategică, care necesită variate competențe și diverse tipuri de resurse. R. Negrine a definit comunicarea politică „un sistem complex de transmitere a informației politice centrat pe practici jurnalistice, pe o anumită socializare politică a societății și pe democratizare a instituțiilor statului” [3, p. 22].

Procesul de realizare a actului comunicațional mediatic este considerat ca fiind unul special, datorită implicării mijloacelor tehnice în difuzarea rapidă și eficace a mesajelor de la un emițător către un public diferențiat sau relativ diferențiat. D. McQuail afirmă: „comunicarea de masă este o formă a producției de masă” [4, p. 196]. Principalele elemente ale comunicării sunt: emițătorul (cel care emite mesajul), receptorul (cel care recepționează mesajul, îl decodifică, îl interpretează), mesajul (cantitate de informații structurate conform anumitor reguli), canalul (mijlocul prin intermediul căruia mesajul ajunge de la emițător la receptor), codul (sistem de semne convenționale, comune codificatorului și decodificatorului).

Procesul de transmitere a informației, în general, și rolul fiecărui element al comunicării, în particular, au constituit principalul obiect de studiu pentru fondatorii și reprezentanții modelelor comunicării. Modele ce permit interpretarea unui ansamblu de fenomene ce stau la baza dezvoltării mecanismului de funcționare al comunicării de masă, astfel traversând structuri care evidențiază relațiile existente între acestea.

Orice model poate fi construit pe două căi: *izomorfică* – fiecare component al obiectului real are un corespondent identificabil, strict similar cu un component al modelului; *homomorfică* – modelul este o reprezentare simplificată a obiectului real. După scop, modelele pot fi *normative* (acestea stabilesc o scară de valori și sunt aplicate în cazul măsurării situației empirice) și *descriptiv-explicative* (acestea se construiesc prin generalizarea situației empirice). Funcțiile ce pot fi îndeplinite de un model sunt: *euristice*, *organizaționale* și *predictive*.

D. McQuail și S. Windahl susțin că „modelele nu valorează decât prin gradul de probabilitate și rămân valabile atâta timp cât nu sunt dezmințite de experiență, reprezentând o modalitate de a descrie realitatea” [5, p. 65]. În acest sens, A. Mucchielli arată: „...un model acționează ca un mecanism perceptiv și cognitiv, transformă o realitate în reprezentare, ceea ce permite de a vedea anumite lucruri și a lăsa în mod intenționat altele în umbră” [6, p. 212].

Există modele care prezintă structura fenomenului, modele care evidențiază relațiile existente între diferite componente ale acestuia, modele ce demonstrează o anumită forță în procesul de punere în relație a componentelor, modele ce creează variate energii ale unui sistem în funcție și care poate conduce la producerea de numeroase efecte.

În a doua jumătate a secolului XX au fost elaborate o serie de modele teoretice ce au exprimat relații principale și secundare dintre elementele procesului de comunicare, inspirate din diferite științe, precum: informatică, matematică, cibernetică, lingvistică, sociologice și psihologie. Primul model al comunicării l-a constituit modelul teoriei informației, autorii acestuia fiind C. Shannon, inginer - matematician, și W. Weaver, teoretician al comunicării. La definirea modelului informațional a contribuit și matematicianul N. Wiener, care afirma: „lumea poate fi considerată ca un miriad de mesaje pentru toate scopurile utile” [7, p. 13]. Conform acestui model, informația este prezentată ca o valoare matematică și este înțeleasă ca măsură a ceea ce poate fi transmis, noțiunile specifice fiind „alegere”, „incertitudine”, „probabilitate”, „entropie”, „redundanță”. C. Shannon și W. Weaver impun noțiunea de „informație cuantificată”. W. Weaver susține că teoria lui C. Shannon privind termenul *informație* nu este legată atât de ceea ce se spune, ci mai curând de ceea ce, și cum, s-ar putea spune. Informația fiind o măsură a libertății de alegere, de care se dispune când se selectează un mesaj [8, p. 44]. Ideia privind „măsura libertății de alegere” se regăsește într-o altă formă, plasată într-un context diferit și în caracteristicile funcției de stabilire a ordinii de zi, *agenda-setting*, prezentată ca măsură a libertății în selectarea informațiilor, evenimentelor, precum și ierarhizarea acestora și nu ca un mod de gândire impus.

Modelul informației a devenit baza pe care teoreticienii urmau să construiască știința comunicării, totodată fiind considerat un model care nu poate fi aplicat în toate situațiile de comunicare, datorită schemei simpliste și a caracterului său unilateral. În pofida acestui fapt, M. Wolf afirma: „această schemă analitică, prezentată în diferite versiuni cu mici variații terminologice, constituie totuși o prezență constantă în studiile care au urmat cu referire la comunicare, probabil, datorită aplicabilității în cazul fenomenelor eterogene” [9, p.114].

În 1948, H. Lasswell, cercetător american în domeniul științelor politice, prezintă în lucrarea „The structure and function of communication in society” ,

o formulă devenită una dintre cele mai cunoscute în domeniul comunicării, în care susține că un act de comunicare poate fi corect descris dacă răspunde la următoarele întrebări: Cine? Ce spune? Cum? Cui? Cu ce efect? [10, p. 14]. Acest model concepe comunicarea ca pe un proces de influență și persuasiune. A fost frecvent criticat pentru că nu ia în considerare feedback-ul, factorul contextual și alte forme de comunicare, concepte și noțiuni ce fac parte din procesul de dezvoltare a comunicării.

Un alt model al comunicării, în care va fi dezvoltat cel informatic/matematic, este modelul cibernetic, considerat ca fiind unul „analogic”. În lucrarea sa „Cybernetics”, N. Wiener prezintă primul mare model teoretic de unificare a științelor umane, în jurul unei paradigme a comunicării. Potrivit acestui model, comunicarea umană este asemeni unui dispozitiv. Orice sistem (mașină, organism, organizație) este ca o „cutie neagră” dotată cu o „in-put” (intrare) și o „out-put” (ieșire), ce posedă o funcție de transformare ce permite anticiparea out-put-ului pornind de la in-put [11, p. 175]. Modelul cibernetic în abordarea comunicării a introdus noi concepte, precum: „feedback”, „autoreglare”, „redundanță”, „homeostazie”. Feed-back-ul are efect de modificare și ghidare a activităților, poate lua forme diferite în funcție de tipul de eveniment. W. Schramm accentuează faptul că feedback-ul este cel care face ca procesul de comunicare să fie circular și nu linear. Acest model ilustrează, după cum arată J. M. Besnier filosof și politolog, faza în care problemele comunicării au fost „anexate” de către științele de inspirație matematică și fizică. Modelele matematice integratoare exprimă în opinia lui B. Miège, logica proceselor de comunicare, beneficiind de contribuția importantă a științelor comunicării cognitive, semiotice și lingvistice [12, p. 93].

Modelele lingvistice sunt considerate al treilea grup de modele ale comunicării, ocupând un loc aparte în dezvoltarea proceselor comunicaționale. Acestea acordă o atenție deosebită funcției simbolice, comunicarea nu este prezentată doar ca un proces de transmitere a informației, ci și de sens. Mesajul poate fi analizat și interpretat ca element al circuitului comunicațional, sau ca element al unui proces de reprezentare, ca intermediar între realitate și imaginea respectivei realități, reprezentat fiind de o dublă forță, informațională și simbolică.

Modelul elaborat de R. Jakobson în direcția comunicării lingvistice este considerat ca fiind unul clasic. În lucrarea „Éssais de linguistique générale”, autorul afirmă că „în orice act de comunicare verbală sunt prezenți următorii factori: emițătorul, receptorul, mesajul, canalul, codul și referentul” [13, p. 27]. Realitatea lingvistică în cadrul acestui model este prezentată prin intermediul a șase funcții: 1. funcția expresivă; 2. funcția referențială; 3. funcția poetică; 4. funcția fatică; 5. funcția metalingvistică; 6. funcția conativă. Trei dintre aceste funcții

(cea expresivă, conativă și referențială) au fost preluate și calificate, delimitate fiind anterior de către psihologul K. Bühler încă din 1933 [14, 144].

În 1980, C. K. Orecchioni propune o nouă schemă a comunicării lingvistice, care merită a fi evidențiată datorită noilor elemente ce denotă faptul că între statutul emițătorului și cel al receptorului nu se poate pune semnul echivalenței, precum și faptul că între modelul producției și cel de interpretare există o distincție foarte clară [15, p. 234-237]. O noutate a acestui model reprezintă și introducerea conceptelor de competență lingvistică și paralingvistică, care au o valoare euristică evidentă, în cadrul dezvoltării anumitor segmente ale comunicării.

O dimensiune simbolică redă comunicării modelul cercetătorului în domeniul F. Saussure, care oferă un sens precis noțiunii de *semn*, unitate complexă compusă din două părți: 1. semnificatul și 2. semnificantul. Funcțiile semnelor constau în: a) *a informa* (a ne face universul accesibil); b) *a permite comunicarea* (a crea relații între oameni și mai ales de a ne influența unii pe alții); c) *de a interacționa și a acționa eficace* (prin informațiile și mesajele stocate și comunicate) [16]. Din acest punct de vedere, interacțiunile umane pot fi prezentate drept fapte sociale cu un caracter de natură comunicațională.

Comunicarea este parte integrantă a constituirii, organizării și funcționării unei societăți. Aceasta este premisa de la care pornesc **modelele sociologice** ale comunicării. „Societatea sau ceea ce numim faptele sociale nu există în afara comunicării” [17, p. 28]. Antropologul american E. Sapir a formulat cu claritate această concluzie într-un articol publicat în prima ediție a „Encyclopedia of the social sciences”. W. Schramm în studiul „Process Communication”, preia înțelesul original al termenului comunicare, evidențiind faptul că atunci când comunicăm încercăm să stabilim „o comuniune” cu cineva, adică să împărtășim o informație, o idee sau o atitudine. În această ordine de idei, cercetătorul introduce în demersul său un nou element, „câmpul de experiență” al sursei și al receptorului, care definește prin cunoștințe, simboluri, atitudini – *esența comunicării*, ce constă în crearea unui acord între emițător și receptor, astfel imaginea din mintea emițătorului trebuie să fie reprodusă într-o formă asemănătoare în mintea receptorului.

În procesul dezvoltării modelelor sociologice ale comunicării, E. Hulett prezintă următoarea teză: „un mesaj nu are o semnificație intrinsecă, ci reprezintă doar un model de semnale codificate” [18], caracteristici ale psihologiei sociale și ale interacționismului, care prezintă procesul de comunicare ca fiind unul de interacțiune între comunicator și receptor. În această direcție, însă, implicând principii care integrează majoritatea activităților comunicaționale într-o schemă cuprinzătoare, G. Gerbner încearcă să combine resursele mecanice ale comunicării și principiile umane, astfel induce și o structură dinamică mai pu-

ternică a schimburilor informaționale. În parametrii acestui model, circuitul sociocomunicațional este reprezentat de o serie de elemente originale, precum: „percepția”, „producția”, „semnificația mesajelor”, „intersubiectivitatea”. Modelul clasic este unul linear și are la bază următoarea formulă: „Cineva percepe un anumit eveniment și reacționează într-o anumită situație prin anumite mijloace pentru a face disponibile, într-o formă sau alta, conținuturile care privesc contextul și au anumite consecințe” [19, p. 137].

În opinia lui D. McQuail, modelul propus de G. Gerbner se caracterizează prin următoarele trăsături: 1. variabilitate în perceperea unui eveniment; 2. importanța situației și a contextului în care acționează stimulii comunicării; 3. natura deschisă a comunicării umane și secvențialitatea închisă a sistemelor de comunicare mecanice sau automate; 4. conținutul încărcat de semnificații, ce reprezintă o „*structură relațională*”, interpretabilă în lumina întregii serii de evenimente din cadrul unui proces particular de comunicare [20, p. 154].

O abordare structurală a comunicării este evidențiată în modelul sociologic propus de J. Riley și M. Riley, preocupați de localizarea acțiunii comunicării în cadrul mai larg al structurii sociale, comunicarea de masă este subordonată proceselor din cadrul sistemului social. Comunicatorul nu este un individ care acționează la întâmplare, ci parte a unei structuri mai largi, care își racordează mesajele la așteptările și acțiunile altor persoane sau grupuri din cadrul aceluiași sistem [21, p. 68]. Comunicarea reflectă întregul joc al rațiunii și al activităților ei, în interiorul societății reprezintă un proces bine articulat și complex.

Raportul de complementaritate stabilit între fenomenele sociale, politice, psihologice și cele de comunicare presupune existența unor conexiuni multidirecționale pentru a descifra concret și coerent realitatea. Racordând natura informațională a fenomenelor psihice ireductibile, la structurile neurobiologice care realizează sau implementează prelucrările de informație, sau la jocul conținuturilor ce acționează asupra comportamentului, recunoaștem viabilitatea psihologiei cognitive, susținută de caracterul cumulativ – integraționist și evidențiată din variate perspective în contextul modelelor psihologice ale comunicării.

Reprezentanți ai behaviorismului precum J. Watson, A. Weiss, C. Morris și B. Skinner susțin că ansamblul manifestărilor obiective ale oamenilor prin care se exteriorizează viața psihică nu înseamnă pur și simplu totalitatea acțiunilor și activităților unui individ, ci totalitatea reacțiilor la anumiți stimuli, categorii de stimuli, care declanșează anumite tipuri de răspunsuri (S-R), în sensul unei acțiuni observabile. Bazându-se pe o abordare neobehavioristă, H. J. Kelly afirmă: „Reacția unui individ la un demers de schimbare atitudinală este condiționată de captarea atenției sale asupra mesajului, înțelegerea mesajului și acceptarea acestuia” [22, p. 91]. M. DeFleur și S. Ball-Rokeach prezintă în contrast cu behaviorismul paradigma psihanalitică, care oferă un loc central activităților min-tale individuale.

Sistemul psihologic uman este privit ca ansamblu de elemente conflictuale (cogniție, motivație, constrângere, direcționare). În acest sens, M. Miclea evidențiază faptul că psihologia cognitivă impune două direcții de cercetare: 1. studiul detaliat al sistemului cognitiv uman și a subsistemelor sale; 2. abordarea tuturor fenomenelor psihice și comportamentale din perspectiva mecanismelor informaționale subiacente. De aici rezultă: a) „*teoriile cognitive ale emoțiilor*”, care încearcă să stabilească modul în care procesele cognitive determină emoțiile sau anumite reacții; b) „*teoriile cognitive ale motivației*”, centrate pe detectarea prelucrărilor de informație în motivație; c) „*psihologia socială cognitivă*”, care explică comportamentul social prin prisma factorilor cognitivi și a reprezentărilor [23, p. 13]. Numit în literatura de specialitate modelul A-B-C (afectiv-behavioral-cognitiv), vizează: pe de o parte, selectarea de itemi – informații care urmează a fi procesate, pe de altă parte, procese ascendente și descendente – care se referă la capacitatea indivizilor și a grupurilor de a produce sensuri și de a construi moduri de viață care fac apel la simțuri, emoții, gânduri, despre sine însuși și despre alții. Sensul și semnificantul atribuit în mod personal unor evenimente, fenomene, ghidează modul nostru de a percepe realitatea [24, p. 34].

G. H. Mead, unul dintre părinții fondatori ai Școlii de la Chicago, dar și reprezentant al interacționismului simbolic, atrage atenția asupra aspectelor implicite ale comportamentului, pune accentul pe procesele simbolice și rolul limbajului în definirea realității social-politice. Individul este plasat în situații sociale construite de activitate, de lumea obiectelor și de modele interacționale, condiții în care se formează un anumit tip și nivel de cultură. Din perspectiva opticii psihanalitice, acest tip de cultură asupra personalității se regăsește la nivel a ceea ce A. Kardiner și R. Linton numesc personalitate de bază. Personalitatea de bază modelează individul în conformitate cu normele, valorile și ideologiile, ea îl adaptează societății [25, p. 64].

Meritul de fond al Școlii de la Chicago în direcția cercetării comunicării de masă este marcat de rolul esențial în procesele social-politice de integrare. În sistematizarea propusă de C. Rogers cu privire la contribuțiile acestei școli în procesul de dezvoltare a comunicării de masă au fost menționate studiile în direcția efectelor, care au constituit una din principalele trăsături ale cercetărilor ce au urmat. În una din lucrările sale, C. Rogers evidențiază sub forma unor întrebări de o mare relevanță: *cum influențează conținutul media opinia publică?* (astăzi agenda-setting); *cum sunt mass-media influențate de opinia publică? pot mass-media să prilejuiască schimbarea social-politică? care este legătura dintre rețelele interpersonale și mass-media?* [26, p. 289]. Un alt reprezentant al acestei școli, R. E. Park, anticipează teorii răsunătoare de mai târziu, cum ar fi: „*fluxul comunicării în doi pași*” – teorie care nu contestă informarea directă de la sursă,

dar care accentuează rolul liderilor de opinie în influențarea receptării anumitor mesaje; „gatekeeping” – referitoare la sistemul de selecție a informației în cadrul fluxului comunicațional, ce se bazează pe filtre de selecție, devenite „porți” (gates), care sunt „păzite” de persoane cu rol de decizie (numiți gatekeeperi), privitor la transmiterea unităților de informație; „agenda-setting” – teorie care susține că publicul tinde să adopte ordinea de priorități a problemelor existente, stabilită de mass-media. În opinia lui R. E. Park, comunicarea de masă asigură participarea la înțelegerea comună, garantând emoții similare, dispoziții intelectuale similare, comportamente și modalități de a răspunde la așteptări, solicitări și cerințe, devenind astfel un proces prin care societatea funcționează [27]. Implicarea în acțiuni social-politice, precum și răspândirea rezultatelor, nu poate avea loc în afara comunicării, reprezentând, astfel, o precondiție a existenței într-o societate.

Preocupați de evoluția comunicării de masă s-au arătat și reprezentanții Școlii de la Frankfurt: M. Horkheimer, W. Reich, T. W. Adorno și J. Habermas, ale căror cercetări s-au concentrat asupra prezentării unei noi forme de cultură, vehiculată și generată de media „*complice a dominației politice*”. Școala de la Frankfurt se opune reducerii faptului de cultură la simple măsurători și evaluări teoretice [28, p. 89]. Drept instrument de cercetare în domeniu au utilizat „teoria critică”. Logica noii culturi se bazează pe obținerea profitului, ceea ce o pune într-o relație de dependență față de cultura elitelor [29, p. 251]. *Cultura dominantă a elitelor* este cea care a reușit să-și impună normele, valorile și ideile în practicile culturale ale societății. *Cultura populară*, complet diferită de cultura dominantă, are o tendință eliberatoare, caracteristică preluată și de cultura maselor care este inspirată de deținătorii puterii economice și politice și este difuzată prin intermediul media [30, p. 324]. Modelul „acțiunii comunicaționale”, a fost formulat de J. Habermas, preluând teoriile sociologiei acțiunii, inițiate de T. Parsons. Conform acestui model, acțiunea și interacțiunea comunicațională sunt analizate ca fiind asociate unor schimburi simbolice de contexte și limbafe, furnizând norme în aplicarea anumitor forme de persuasiune și manipulare asupra conștiințelor ce opun rezistență.

Trecerea de la informare la convingere în optica reprezentanților Școlii de la Palo Alto nu se rezumă la un simplu mod de a „exprima”, ci și de a „explica realitatea”, cuprinzând particularități de o natură axiomatică a intersubiectivității, ce susține că orice interacțiune poate fi definită prin analogie. Axiomele formulate de P. Watzlawick, J. Beavin, D. Jackson (Comunicarea: 1. este inevitabilă; 2. se desfășoară la două niveluri: informațional și relațional; 3. este un proces continuu, ce nu poate fi tratat în termeni de cauză-efect; 4. îmbracă fie o formă digitală, fie una analogică; 5. reprezintă un proces simetric sau complementar; 6. este ireversibilă; 7. presupune procese de ajustare și acomodare) [31, p. 81], de-

termină poziția acestei școli ce se caracterizează prin considerarea comunicării ca fenomen social integrat prin logica ce duce la construirea unei legături între aspectele relaționale și cele organizaționale, între mecanismele care reglează raporturile interindividuale și cele care reglează raporturile sociale, politice prin intermediul a numeroase funcții pe care le îndeplinește comunicarea de masă.

O perspectivă distinctă asupra comunicării promovează Școala de la Toronto, cea a „determinismului tehnologic”. Fondatorul acesteia, economistul canadian H. Innis, preocupat de evoluția comunicării își concentrează studiile asupra ideii de corelație între tipurile de comunicare și tendințele centripete și centrifuge în planul organizării statale. H. Innis face o distincție clară între mijloacele de comunicare corelate cu „time-biased media” (*dimensiunea temporală*, caracteristică societăților tradiționale) și mijloacele de comunicare corelate cu „space-biased media” (*dimensiunea spațială*, orientată spre prezent și viitor). Ideea determinismului tehnologic este preluată și dezvoltată de M. McLuhan, care stabilește trei perioade principale în istoria umanității, în funcție de tipul de comunicare dominant: 1. a oralității; 2. a culturii scrise; 3. a tehnologiilor comunicării. M. McLuhan acordă o atenție deosebită mijlocului de comunicare, de aici și celebra expresie „*the medium is the message*” (mijlocul este mediul) [32, p.17], bazată pe formula conform căreia mijloacele predominante în cadrul unei societăți determină o structurare specifică a universului cultural, a modurilor de gândire și a formelor de viață. Ipoteza cu privire la extinderea tehnologiilor media, similară extinderii sistemului nervos uman, astăzi este confirmată de revoluția tehnologiilor media, prefigurată de M. McLuhan, revoluție care nu doar a avut loc, dar care a produs și continuă să producă efecte puternice în toate domeniile și care constant lărgeste cadrul funcțional al mediilor de infomare, atribuindule noi caracteristici și particularități.

Mass-media îndeplinește funcții importante pentru societate, fiind abordate continuu și cu un interes nedisimulat în domeniul politic, social, economic și cultural. În „Raportul” elaborat de Comisia internațională UNESCO pentru studiul problemelor comunicării au fost definite cinci funcții principale ale mass-mediei, exercitate la nivel individual, social, internațional. 1. *Funcția de informare* vizează colectarea și prelucrarea informațiilor; 2. *Funcția de persuasiune, interpretare* contribuie la exercitarea controlului social, organizarea activităților colective, sporirea capacității de convingere în vederea atingerii unor scopuri, obiective; 3. *Funcția de educație și de transmitere a moștenirii sociale și culturale* este exercitată în spiritul finalităților proprii informării și educației; 4. *Funcția de socializare* destinată să faciliteze participarea indivizilor, grupurilor la viața publică; 5. *Funcția de loisir* poate fi exercitată în funcție de diversitatea contextelor culturale și a gradului de dezvoltare [33, p. 170].

În literatura de specialitate, alături de funcțiile comunicării de masă sunt prezentate și disfuncțiile acesteia. Context în care M. DeFleur prezintă o schiță operațională a funcțiilor și disfuncțiilor sistemului comunicării de masă. Categoria funcțiilor cuprinde: 1. *demascarea corupției*; 2. *apărarea libertăților*; 3. *punerea în contact a oamenilor cu bunurile culturale*; 4. *divertismentul oferit publicului*; 5. *reflectarea evenimentelor*; 6. *stimularea sistemului economic prin intermediul publicității*. De cealaltă parte se află disfuncțiile acestui sistem, prin intermediul cărora este prezentată partea obscură a realității și care conduc la: 1. *coborârea gusturilor publicului*; 2. *creșterea delincvenței*; 3. *degradarea morală*; 4. *adormirea conștiinței politice*; 5. *reprimarea capacităților creatoare* [34, p. 311].

În procesul de creare a unui tablou amplu a evoluției studiilor în domeniul comunicării este evident faptul că numărul cercetărilor existente cu privire la funcțiile comunicării de masă depășesc simțitor studiile ce vizează disfuncțiile comunicării, din punct de vedere calitativ, însă, disfuncțiile sunt cele care ocupă un loc aparte în crearea unui mecanism complex de funcționare a mass-mediei, considerat astăzi centrul gravitațional în raport cu celelalte segmente ale societății și sursă de putere conform afirmației lui D. McQuail: „...în afacerile vieții publice la nivel mondial” [35, p. 93]. În opinia lui B. Teodorescu, „mass-media propune modele de comportament și formează la scară socială noi moduri de a percepe realitățile politice, economice, socio-culturale” [36, p. 26]. Puterea de influențare a maselor de către mass-media este amplificată de posibilitatea utilizării combinate a mai multor mijloace de comunicare, de modalitățile de transmitere a informației și de modul în care acestea îndeplinesc diverse funcții.

Studiile referitoare la funcțiile mass-mediei au condus la crearea și identificarea mai multor categorii. Primele paradigme în această direcție de cercetare au fost propuse de teoreticienii funcționalismului comunicațional H. Lasswell, P. Lazarsfeld, R. Merton. În studiul său H. Lasswell, considerat acum ca fiind unul clasic, a definit trei funcții: 1. *supravegherea mediului înconjurător*; 2. *corelarea diferitor părți ale societății*; 3. *transmiterea tradițiilor de la o generație la alta*. P. Lazarsfeld și R. Merton relevă complexitatea funcționalității mass-mediei, prezentând alte trei funcții: 1. *funcția care conferă poziție socială*; 2. *funcția de impunere a normelor sociale*; 3. *funcția anormală de narcotizare* [37, p. 59]. R. Merton depășește într-o anumită măsură prezentarea descriptivă a funcțiilor comunicării de masă, dezvăluind o nouă caracteristică fundamentală, cea a consecințelor sociale, care nu trebuie dedusă direct din intențiile manifest exprimate. Generată din distincțiile formulate de R. Merton, între funcții, disfuncții, „*funcțiile manifeste*” și „*funcțiile latente*” – C. Wright propune o schemă amplă a acestui model, prin intermediul căreia evidențiază o serie de întrebări și răspunsuri cu privire la consecințe favorabile și nefavorabile menținerii sistemului.

Pluralitatea aspectelor de natură teoretică și metodologică, implicate în studiul funcțiilor comunicării de masă, a condus la efectuarea unor ample cercetări sistematice desfășurate de către sociologul american L. Thayer, care identifică șapte funcții: 1. *de socializare*; 2. *de identitate*; 3. *de mitologizare*; 4. *de compensare*; 5. *de informare*; 6. *de divertisment*; 7. *de educație* [38, p. 72]. Dimensiunea pragmatică a acestei tipologizări se referă la nevoia indivizilor și grupurilor de a controla mediul înconjurător, precum și la evaluarea importanței evenimentelor în baza informațiilor deținute, grație mijloacelor de informare în masă.

O altă clasificare cu privire la funcțiile mass-mediei este cea realizată de M. Wiley, referitoare la: 1. *furnizarea informațiilor*; 2. *analiza informațiilor*; 3. *formarea unui cadru general de referință pentru cunoaștere*; 4. *transmiterea informațiilor cu caracter distractiv*; 5. *difuzarea informațiilor referitoare la cunoașterea enciclopedică* [39]. Odată îndeplinite aceste funcții, mass-media contribuie la orientarea în activitățile zilnice a indivizilor, permite întărirea identității personale, oferă formule similare de gândire, definește o sumă de categorii de interpretare a lumii și facilitează implementarea noului în societate.

D. McQuial stabilește două mari familii de funcții, care vizează: 1. *individul în sine* (funcția de informare, de eliberare de tensiune și anxietate, de securitate și protecție, de companie, de stabilire a identității personale, de integrare în societate și de divertisment); 2. *societatea în ansamblul ei* (funcția de informare, de corelare, socializare, de asigurare a continuității, de divertisment, de mobilizare și de flexibilitate) [40, p. 168]. Taxonomia utilizărilor comunicării de masă prezintă un cadru general al interacțiunii, *media - public*, sugerând mai multe tipuri principale de relații, printre care: a) raportate la divertisment; b) relații personale; c) identitate personală; d) menținere a unei perspective generale asupra ambientului.

Implicat în cadrul unui proiect „Médias et sociétés”, ce se ocupa de dezvoltarea studiilor funcțiilor mass-mediei, F. Balle se afirmă ca adept al următoarei diferențieri a funcțiilor pe care le îndeplinește presa: 1. *de inserție socială*; 2. *de recreere*; 3. *de purificare sufletească*. Funcția de purificare se regăsește și în clasificarea realizată de M. Mathein, alături de care autorul plasează: 1. *funcția de evaziune*; 2. *coeziune socială*; 3. *distribuirea cunoștințelor*; 4. *depozitare a actualității*; 5. *ghid al actualității*; 6. *recreere* [41].

Abordări variate cu referire la funcțiile mass-media propun și cercetătorii ruși. E. P. Prohorov prezintă funcția: 1. *de comunicare*; 2. *organizațională*; 3. *social/orientativă*; 4. *cultural/educativă*; 5. *de divertisment* [42, p. 44-47]. Clasificarea funcțiilor stabilită de N. N. Bogomolova se concentrează în jurul factorilor sociopsihologici generali, referitori la: 1. *crearea de contacte*; 2. *identificarea în cadrul unui grup*; 3. *autocunoaștere*; 4. *interese comune*, și factorilor psihologici particulari, ce vizează: 1. *atribute cognitive*; 2. *afective* și 3. *utilitare* [43, p. 17-24].

S. G. Korkonosenko definește, însă, entități referitoare la funcțiile media cu privire la integrarea cunoștințelor, orientarea individuală, de grup și satisfacerea necesităților social-psihologice [44, p. 179].

Studii sistematice cu privire la funcțiile comunicării de masă realizează și cercetătorul român M. Coman, care distinge următoarele funcții ale presei: 1. *funcția de informare*; 2. *de interpretare*; 3. *de legătură*; 4. *de culturalizare*; 5. *de divertisment* [45, p. 77-78]. În acest context, putem conchide menționând că în domeniul mass-media termenul de funcție înglobează noțiuni precum: scop, cerință sau așteptare, atribute de altfel comune și prezente în cadrul funcțional specific și domeniului politic.

În procesul de examinare a relațiilor dintre domeniul politic și cel al comunicării, putem observa funcții de bază ale comunicării de masă ale căror caracteristici și principii de acțiune aparțin și funcțiilor culturii politice: 1. *funcția de cunoaștere a realității politice*; 2. *comunicativă*; 3. *evolutiv-axiologică*; 4. *formativ-normativă*; 5. *creativă* [46, p. 17-18]. Utilitatea și eficiența acestora se datorează aceluiași proces continuu de transmitere a informației. Proces reprezentat și de sintagmele prin care poate fi tradusă *funcția de informare*: a) drept urmare a activității presei, publicul este informat – *funcție*; b) presa are misiunea de a informa publicul – *rol*; c) prin informațiile pe care le distribuie, presa influențează gândirea și comportamentul publicului – *efect* [47, p. 70]. Efectele mass-mediei reprezentând ansamblul de procese și consecințe produse de receptarea mesajelor, atribuite strict actului de comunicare.

Efectele mass-mediei pot fi resimțite în diferite zone ale societății. După D. McQuail, mass-media pot acționa asupra indivizilor, grupurilor, instituțiilor, întregii societăți, totodată pot afecta personalitatea umană în dimensiunea *cognitivă*, *afectivă* și *comportamentală* [48, p. 256]. În acest sens, putem notifica o altă asemănare între mass-media și cultura politică, direcționată către dimensiunile de conceptualizare ale culturii politice, prezentate de H. Eckstein, G. Almond și S. Verba, în mod deosebit evidențiind dimensiunea de natură subiectivă, care constă din *orientarea cognitivă* – cunoștințe legate de sistemul politic; *orientarea afectivă* – sentimente legate de sistemul politic; *orientarea evaluativă* – realierea la valori și judecăți politice legate de funcționarea sistemului politic.

A. Tocqueville a fost printre primii care a subliniat efectul presei asupra opiniei publice. Lucrările lui G. Tarde, F. Tonnies, J. Dewey, W. Lippman au avut drept obiectiv confluența dintre presă, public și politic [49, p.152]. Afirmția cercetătorului G. Maletzke precum că efectul mass-mediei cuprinde toate modificările la nivel individual, social și politic provocate de mijloacele de comunicare de masă și varietatea mesajelor acestora, presupune o caracteristică nemijlocită a efectelor, referitoare la persoana asupra căreia se exercită efectul, natura mesajului, durata transmiterii și intenționalitatea emițătorului [50, p. 65-66].

Coautorii lucrării „Știința Comunicării”, J. J. Van Cuilenburg, O. Scholten, G.W. Noomen, susțin că în activitatea de cercetare în această direcție atenția se concentrează selectiv spre anumite dimensiuni. Prima dimensiune referindu-se la cine suportă efectul, făcând distincție dintre efectele la nivel individual – *microefectele*, efectele la nivel de grup – *mezoefectele*, efectele la nivelul întregii societăți – *macroefectele*. Alte cercetări vizează exclusiv *natura efectelor*, dacă mesajul a ajuns la receptor, cum a fost mesajul receptat de o anumită categorie de public și dacă efectul a fost de ordin cognitiv sau de ordin comportamental. În ceea ce privește *durata efectului*, studiile în comunicare pun accent pe intervalul de timp dintre emisia mesajului și momentul în care se poate înregistra un oarecare efect, context în care au fost stabilite trei tipuri de efecte: 1. *efecte pe termen scurt* – până la 6 zile, 2. *efecte pe termen mediu* – de la 7 la 30 de zile, 3. *efecte pe termen lung* – 30 de zile și mai mult [51, p. 214-215].

Influența exercitată de mass-media asupra opiniei publice poartă un caracter general (condiții în care corespunde oricărei forme de acțiune eficientă asupra altcuiva, indiferent de modul de acțiune) și unul particular (reprezintă un mod de comunicare având ca resort principal, convingerea). Efectele mass-media mai pot fi intenționale sau non-intenționale.

Autoarea lucrării „Potențialul informațional al presei din Republica Moldova” G. Stepanov, susține că în baza conceptelor de analiză a relației mass-media – opinie publică, s-a stabilit că procesul de influență a presei asupra conștiinței sociale decurge în felul următor: „presa, interacționând cu auditoriul, influențează conștiința acestuia și conduce la formarea unui anumit sistem de interese. Procesul de influențare asupra auditoriului poate fi divizat în două părți: informativ (presupune apariția în presă a mesajelor cu un conținut major de informație utilă) și analitic (formarea atitudinii publicului față de o problemă pusă în discuție în mod repetat)” [52, p 28-31].

Impactul media implică interpretarea analitică cu privire la diversificarea efectelor, cărora li se atribuie particularități și caracteristici atât de natură teoretică, cât și practică. Clasificarea prezentată de către D. Pop cuprinde o varietate mare de efecte ale mass-mediei, printre cele mai importante în contextul acestei lucrări: 1. *efectul de amplificare* – acordă importanță sporită unor elemente specifice; 2. *efectul de bumerang* – generează reacții contrare celor prevăzute și așteptate; 3. *efectul de confirmare* – întărește convingerile existente; 4. *efectul de accelerare* – are ca rezultat accelerarea desfășurării evenimentelor politice; 5. *efectul de reciprocitate* – între două sisteme se stabilesc relații de schimb reciproc; 6. *efectul de deversare* – informațiile ajung și la alți receptori decât la publicul țintă [53, p. 4-5].

În *Dicționarul de Media* e prezentată o altă categorie de efecte ale mass-mediei, printre care: 1. *efectul de autoritate, de sursă* – influența sporită a unui

mediu de informare asupra audienței; 2. *efectul de încredere* – influența unui organism de informare, în aceeași proporție în care oamenii acordă încredere; 3. *efectul de real* – rezultat obținut când un mediu de informare crează o realitate pe care în mod normal nu poate decât să o înregistreze și să o comunice; 4. *efect de realitate* – mecanism prin mijlocirea căruia o predicție devine realitate prin faptul că inconștient o credem realizabilă; 5. *efectul de somnolență* – influență în mod subversiv, prin repetarea acelorași mesaje, în diferite perioade ale zilei; 6. *efectul retroactiv* – feedback; 7. *efectul bandwagon* – conformism [54, p. 130].

În direcția cercetării efectelor mass-media, opțiunile au variat în mod ciclic, cele mai importante studii însă s-au concentrat asupra teoriilor comunicării de masă, astfel fiind create diverse formule cu privire la: *teoriile efectelor puternice* – din perspectiva cărora relația dintre mesajele mass-media și public este una de tipul stimul răspuns, printre primele lucrări importante în acest sens au fost: „The Lonely Crowd” de G. Reisman și „Propagandes”, de J. Ellul; *teoriile efectelor limitate* – model bine definit de J. Klapper în cartea „The effects of Mass Communication”; *teoriile efectelor slabe* – în acest context cercetările se concentrează asupra condițiilor psiho-sociale ale utilizatorilor media. Majoritatea studiilor ce stau la baza acestor teorii au fost realizate în perioade în care atitudinea și comportamentul indivizilor, a grupurilor, au marcat evoluția anumitor sisteme în societate și au condus la stabilirea anumitor raporturi bilaterale, de exemplu: comunicare de masă – sistem politic, în parametrii teoriei agenda-setting, considerată în literatura de specialitate și una dintre cele mai importante în procesul de studiere a activității mass-media și a calității produsului informațional cu caracter politic, expus în prima pagină. În articolul „Puterea, mass-media și constituirea spațiului public” V. Moraru susține: „Mass-media contribuie la organizarea socială a dezbaterilor și amplifică dialogul social democratic, convertindu-se într-o condiție esențială a evoluției: democratizarea societății trece prin democratizarea și pluralizarea comunicării, mass-media constituind o sursă fundamentală a opiniei publice” [55, p. 9].

În concluzie, menționăm faptul că mecanismul de funcționare a mass-mediilor, atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, devine din ce în ce mai complex, contribuind astfel la transformarea realității într-o industrie a cuvintelor, imaginilor, ce influențează constant opinia publică. Modalitățile de transmitere a informației impun variate forme de interpretare a conținuturilor. Spectacularizarea și mediatizarea prin filtrare a vieții reale determină nivelul democrației informaționale contemporane și capacitatea consumatorului media de a analiza autonom realitatea. Astăzi, proiecțiile fundamentale privind dezvoltarea acestui mecanism reprezintă premise referitoare la: a) varietatea formelor de informare; b) forța new media; c) efectele de natură cognitivă; d) reacțiile; e) atitudinile; și f) comportamentele indivizilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Moscovici S. The phenomenon of social representations. În: Social Representations. Cambridge: Cambridge University Press, 1984, p. 3-69.
2. Rădulescu C. Comunicare și Protocol. București, 2009. <http://www.scribd.com/doc/47728193/Comunicare-Radulescu-2009> (vizitat 04.02.2009).
3. Teodorescu B. Marketing Politic și Electoral. București: SNSPA, 2001. 232 p.
4. Volli U. Il nuovo libro della comunicazione. Che cosa significa comunicare: idee, tecnologie, strumenti, modelli. Milano: Il Saggiatore S.P.A., 2010. 314 p.
5. McQuail D. Mass communication theory. London: Sage Publications, 2005. 616 p.
6. André P., Delisle C., Revêret J. P. L'évaluation des impacts sur l'environnement. Québec: Presses Internationals Polytechnique, 2010. 398 p.
7. Dragan I. Paradigme ale comunicării de masa. București: Sansa SRL, 1996. 304 p.
8. Shannon C., Weaver W. The Mathematical Theory of Communication. Illinois: The University of Illinois Press, 1972. 125 p.
9. Wolf M. Teorie delle comunicazioni di massa. Milano: Strumenti Bompiani, 2009. 288 p.
10. Bentivenga S. Teorie delle comunicazioni di massa. Roma: Ed. Laterza, 2010. 187 p.
11. Wiener N. Introduzione alla cibernetica. Torino: Bollati Boringhieri, 1997. 240 p.
12. Mieghe B. Gândirea comunicatională. București: Cartea Românească, 1998. 128 p.
13. Jakobson R. Éssais de linguistique générale. Paris: Éditions de Minuit, 2003. 260 p.
14. Giacomarro M. Al di qua dei media. Introduzione agli studi di comunicazione e interazione sociale. Roma: Meltemi Editore, 2000. 216 p.
15. Kerbrat-Orecchioni C. Les interactions verbales. Paris: Armand Colin, 1994. 347 p.
16. Graur E. Tehnici de comunicare. Cluj-Napoca, 2001. <http://www.scribd.com/doc/239903/Tehnicidecomunicare> (vizita 09.05.2009).
17. *Ibidem*: Dragan I. Paradigme ale comunicării de masa.
18. Dragan I. Sociologia Comunicării în masă. București, 2009. www.scribd.com/doc/55809694/46528143-Ioan-Dragan-Sociologia-Comunicarii-in-Masa (vizitat 27. 05. 2009).
19. Mancini P. Manuale di comunicazione pubblica. Bari: Laterza, 2006. 254 p.
20. Holmes D. Communication Theory. Media, tehnology and society. London: Sage Publications, 2005. 255 p.
21. Berger A. Essentials of mass communication. London: Sage Publications, 1995. 211 p.
22. Tedeschi E., I pubblici delle comunicazioni di massa. Lezioni di sociologia della comunicazione. Roma: Ticonzerolibri, 2010. 232 p.
23. Miclea M. Psihologia cognitivă. Modele teoretico-experimentale. Iași: Polirom, 2003. 344 p.
24. Bellotto M., Russo V. Psicologia sociale: Dall'individuo alla collettività. Milano: Gruppo Imprinta, Coltirano, 2004. 318 p.
25. Spindler G. D. The making of psychological anthropology. California: University of California Press, 1978. 669 p.
26. Mortensen C. D. Communication theory. London: New Brunswich Transaction Publishers, 2009. 453 p.
27. Dobrescu P., Bângăoanu A. Școala de la Chicago. București, 2003. <http://www.scribd.com/doc/3282790/Scoala-de-la-Chicago> (vizitat 17.06.2008).
28. Horkheimer M., Adorno T. Istituto per la ricerca sociale di Francoforte. Lezioni di sociologia. Torino: Einaudi Editore, 2001. 237 p.

29. Galeazzi U. La teoria critica della scuola di Francoforte: diagnosi della società contemporanea e dialogo critico con il pensiero moderno. Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane, 2000. 387 p.
30. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Reason and the Reationalization of Society. Boston: Beacon Press, 1985. 465 p.
31. Dainton M., Zelle E. D. Applying communication theory for professional life. A practical introduction. London: Sage Publications, 2004. 247 p.
32. Grossi P. Avventure con suono e segno. Firenze: Associazione Pietro Grossi, 2011. 92 p.
33. *Ibidem*: Dragan I. Paradigme ale comunicării de masa.
34. Mastronardi V. Le strategie della comunicazione umana. La persuasione, le influenze sociali, i mass media. Milano: Franco Angeli, 1998. 392 p.
35. McQuail D. Mass communication theory. London: Sage Publications, 2005. 616 p.
36. *Ibidem*: Teodorescu B. Marketing Politic și Electoral.
37. Rosengren K. E. Introduzione allo studio della comunicazione. Bologna: Il Mulino, 2000. 240 p.
38. Perry D. K. Theory and research in mass communication. Contexts and Consequences. Mahwah New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2002. 336 p.
39. Moscovici M. Presa în societatea de tranziție: structură, funcții, tendințe. Chișinău, 2005. http://www.moscovici.org/portfolio/Presa_in_Tranzitie_caz_RM.pdf (vizitat 28.08.2009).
40. Marini R. Le comunicazioni di massa. Teorie, contenuti, effetti. Roma: Carocci Editore, 2006. 272 p.
41. Coman M. Introducere în sistemul mass media. Funcții ale mass media. București, 2006. <http://www.scribd.com/doc/48486545/ISMM> (vizitat 02.12.2009).
42. Прохоров Е.П. Введение в теорию журналистики. Москва: Аспект Пресс, 2005. 246 с.
43. Богомолова Н. Н. Социальная психология печати, радио и телевидения. Москва: МГУ, 1991. 127 с.
44. Корконосенко С. Г. Основы журналистики. Москва: Аспект Пресс, 2009. 320 с.
45. Coman M. Introducere în sistemul mass media. Iași: Polirom, 2007. 360 p.
46. Vetter A. Local Politics: A Resource for Democracy in Western Europe. London: Lexington Books, 2007. 227 p.
47. *Ibidem*: Coman M. Introducere în sistemul mass media.
48. *Ibidem*: McQuail D. Mass communication theory.
49. Zelizer B. Despre Jurnalism la modul serios. Iași: Polirom, 2007. 278 p.
50. Di'Lauro D. La comunicazione strategica. Il modello sistemico relazionale. Milano: Xenia Edizioni e Servizi S.r.l., 2010. 126 p.
51. Cuilenburg J. V., Scholten O., Noomen G. W. Știința Comunicării. București: Humanitas, 2000. 317 p.
52. Stepanov G. Potențialul informațional al presei din Republica Moldova. Chișinău: CE USM, 2002. 88 p.
53. Pop D. Mass media și politica. Teorii, Structuri, Principii. Iași: Institutul European, 2000. 84 p.
54. Balle F. Dicționar de Media, Larouse. București: Editura Univers Enciclopedic, 2005. 367 p.
55. Moraru V. Puterea, mass-media și constituirea spațiului public. În: Societatea și comunicarea în tranziție. Chișinău: Institutul Mass Media ULIM, 2008, p. 6-18

TRANSFORMĂRILE STRUCTURAL - SISTEMICE DIN AREALUL ISLAMIC: STUDIU ISTORIOGRAFIC

THE STRUCTURAL-SYSTEMIC CHANGES IN ISLAMIC AREA: HISTORIOGRAPHICAL RESEARCH

Ruslana GROSU, *cercetător științific,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice*

Summary

The paper includes the historiographical study of the tectonic transformations of the international system and regional subsystems, indispensable in elucidating of the complexity of the issues, subjected to the scientific investigations. The article contains a broad overview, with reference to the concepts and ideas approached by the representatives of the scientific environment and analysts from the West, Middle East, Romania, around which are articulated the theoretical concerns and conclusions, submitted by us for evaluation and validation. The approached historiography is substantiated on the scientific elaborations with a solid theoretical substrate, published mainly during postbipolar period. The research elucidates the structural-systemic and geopolitical complexity of the Muslim area, aiming the theoretical highlighting of the resizing, occurred after the bipolar conflagration and drafted on certain regional and subregional segments.

Key word: *Middle East, international system, islamic/muslim area, regional subsystem, international actors, geopolitics*

Bidificarea sistemului internațional postrăzboi rece s-a intersectat cu fundamentele teoretice valabile unei structuri sistemice rămase în istorie, acoperirea doctrinară fiind indispensabilă în contextul redimensionărilor produse pe diverse niveluri. Încheierea conflagrației bipolare a luat prin surprindere reprezentanții environmentului politic, dar mult mai mult exponenții mediului academic, care conștientizau prezența unui spațiu vid teoretico-metodologic în materia Relațiilor Internaționale și a Studiilor Regionale, fapt determinant pentru inițierea proiectelor de cercetare și fundamentare a fenomenelor ce se desfășurau la nivel global, regional și subregional.

Studiile teoretice elaborate de unii cercetători din Occident și Orient au avut ca punct de pornire doctrina realistă, dar care, potrivit mai multor estimări, devenise un rudiment al perioadei bipolare. Realismul „nu mai oferea explica-re adecvată a schimbărilor ce se desfășoară pe arena mondială” [1, p. 95], însă unii reprezentanți ai elitei academice au avut inteligența să greveze în Relațiile

Internaționale și Studiile Regionale un substrat teoretic de factură interdisciplinară, îmbinând și adaptând teoriile considerate depășite la noile realități pentru a identifica noi soluții.

Perplexitatea mediului academic poate fi explicată, în opinia noastră, prin lansarea unor asumptii de către savanți și politicieni, cu ajutorul cărora erau „anulate” teorii, elaborate pe seama postulatelor și modelelor anterior acceptate, rezumându-se la înlocuirea acestora cu democrația de tip occidental, considerată un remediu pentru problemele globale și regionale. Considerăm pertinentă ideea exprimată de V. Juc, conform căreia concepția paradigmă a unei științe poate servi în calitate de punct de pornire în elaborarea altor discursuri științifice [2, p. 14], iar Studiile Regionale, menționând factura lor particular științifică, se înscriu organic în astfel de proiecte.

La prima vedere, asumptiile în acest conținut ar trebui fundamentate pe tratatele științifice ale lui M. Kaplan, D. Easton și M. Haas, însă vom urma ideile și teoriile geopolitice lansate de Zb. Brzezinski și H. Kissinger, care au contribuit la edificarea axelor de cercetare în domeniul Studiilor Regionale cu monografiile *Marea tablă de șah* [3] și *Diplomația* [4], precum și printr-o serie de articole perfectate de H. Kissinger pe anumite blocuri de probleme din Orientul Mijlociu [5]. În ordinea reliefată de idei, subliniem, fără a contesta ponderea lor, că acestea reprezintă totuși doar viziuni din perspectiva americană cu proiecție asupra viitorului imediat și „dezvoltarea” pe termen lung a statelor din arealul islamic.

Evoluțiile politice din spațiul musulman, care cuprind un parcurs lung și sunt aduse până la ultimul sfert al secolului trecut, au fost ilustrate, cu lux de amănunte, de L.C. Brown în lucrările consacrate Orientului Mijlociu și lumii arabe, cum ar fi *International politics in the Middle East: old rules, dangerous game*, explicând particularitățile arealului islamic. Specificăm valabilitatea afirmației corecte și, în același timp, presentimentul autorului, că „Orientul Mijlociu reprezintă cel mai penetrat subsistem al relațiilor internaționale” [6, p. 4]. Notăm că importanța structurii sistemului internațional, ca un factor explicativ, a fost fundamentată de K. Waltz, conturând concluzii în lucrarea *Teoria politicii internaționale* din perspectiva subsistemelor regionale din spațiul musulman, cu proiecție pe conflicte și resurse energetice [7, p. 210-214].

Referindu-se la sistemele relațiilor internaționale în ansamblu, St. Hoffmann, în lucrarea *Ianus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii politicii internaționale*, distinge problemele din calea edificării unui subsistem al Orientului Mijlociu, proces profund influențat de caracterul tendențios al politicii SUA în acest spațiu, acreditând ideea factorilor de reziliență [8, p. 114] și menținerea ambiguității sistemului [8, p. 117]. Suntem de părere că reflecțiile lui St. Hoffmann asupra crizelor din Orientul Mijlociu s-au materializat în mare măsură, motivul conflațiilor, în accepția cercetătorului american, fiind angajamentele de cabală ale statelor din

regiune cu marile puteri. Aceleași prognoze le-a făcut și privitor la declanșarea unei crize economice [8, p. 120-121] în sistemele subregionale de pe subcontinentul arabo-musulman.

Dialectica unității și diversității cu proiecție pe subsistemele arabe este prezentată de M. Flory, B. Korany și R. Mantran în culegerea *Les regime politiques arabes*. Studiul include o serie de aspecte și particularități prin prisma unității și diversității în cadrul subsistemelor arabe [9, p. 145-150]. Un cadru esențial de referință la cercetările în domeniul Studiilor Regionale, cu proiecție pe țările din Golf reprezintă lucrarea *International Politics of the Persian Gulf*, sub coordonarea lui M. Kamrava [10], care acoperă domeniul securității regionale și sfera cooperării intrasistemice a țărilor din Golf, cu referință la R. Hinnebusch, K. Waltz și J.D. Singer. În același context de idei se înscriu cercetările lui W.R. Thompson, care a trasat unele frontiere analitice, considerate „cele mai justificate și mai utile” [11].

Incontestabil, rămâne foarte dificilă evaluarea obiectivă a conjuncturii politice din Orientul Mijlociu și Africa de Nord, elucidată prin asumțiile lui A. Linklater în *Theories of International Relations* [12]. Apreciem confirmarea autorului cu privire la impredictibilitatea evoluțiilor în regiunile postcoloniale din arealul musulman și gradul repercusiunilor asupra sistemului tratat în ansamblu. În cercetările privind geneza și evoluția sistemelor internaționale și a subsistemelor au excelat, de asemenea, teoreticienii B. Buzan și R. Little [13], reconfigurând studiul relațiilor internaționale prin analiza sistemelor internaționale din perspectiva istorică în conținutul lucrării cu titlul *Sisteme internaționale în istoria lumii*.

Cercetarea nivelului de analiză a elementelor sistemului internațional, inclusiv ale subsistemelor, potrivit opiniei lui A. Shlaim, în reflecțiile teoretice intitulate *The Middle East: the origins of Arab-Israeli wars* [14], cu referință la ideile lui J.D. Singer (identificarea a două niveluri distincte – sistem internațional și subsisteme naționale) și K. Waltz (contribuția teoriei politice clasice), este posibilă prin prisma conflictelor produse în acest spațiu după cel de-al Doilea Război Mondial. Concluzia dată este incontestabilă, însă insuficient de cuprinzătoare, deoarece axa de cercetare vizează doar identificarea cauzelor, în urma unei analize sistemice, dar nu și comparative, fiind omisă prefigurarea eventualelor disfuncționalități ale subsistemului.

O nouă paradigmă, exprimată prin sintagma „realism simbiotic”, a fost propusă într-o variantă definitivată de N. Al-Rodhan, exponent al mediului academic occidental, și prezentată pe larg din perspectiva „securității interdependente globalizate”. N. Al-Rodhan, în pofida unității extrem de diversificată a lumii islamice ca peisaj, tratează la nivel multidimensional rolul acestei lumi *versus* Occident și ponderea lui, reliefând relațiile transculturale contemporane [15]. Cercetarea nivelului de cooperare intrasistemică și interarabă se regăsește, prezentată în aspect comparativ și din perspectiva istorică, la autorul L. Fawcett

în *International Relations of the Middle East* [16], iar în lucrarea lui S.M. Walt cu titlul *Originile alianțelor* este reflectată ponderea politicii militare prin prisma teoriei balanței amenințărilor și a ideologiilor [17]. Examinarea mediului de securitate regională este reliefată prin ipotezele lui N. Al-Tamimi, care au fost argumentate în *China-Saudi Arabia relations, 1990-2012: marriage of convenience or strategic alliance?* [18].

Transformările politice, de factură endemică, continuă să predomine cu caracterul său mai mult revoluționar decât evoluționar, iar problematica a fost reușit compartimentată pe blocuri de autorii culegerii de studii *The Government and politics of the Middle East and North Africa*, [19, p. 7]. Complexitatea interacțiunilor politice în cadrul subsistemului regional complică înțelegerea și interpretarea lor, motiv din care, suntem de părere, este binevenită analiza pornind de la profilul de țară și nu cel de regiune, deși „sistemele subregionale au propria dinamică condiționată de istorie și mediul sistemic”.

Fenomenul globalizării și-a găsit reflectare, prin prisma teoriilor clasice, în conținutul unor cercetări fundamentale în studii economice, politologice și de securitate, iar potrivit opiniei lui V. Juc, ideea precum că acesta reprezintă un factor marcant în relațiile interetnice din perioada postbipolară a devenit axiomatică [1, p. 33]. Deși acceptată de unele curente și criticată de altele, globalizarea nu a eludat sistemele regionale, rămânând un subiect pe larg dezbătut. Problematika Orientului Mijlociu, expusă în cadrul procesului de globalizare și al transformărilor geopolitice, este investigată în lucrarea *Globalization and geopolitics in the Middle East: old games, new rules*, semnată de A. Ehteshami, studiu elaborat pentru acoperirea spectrului teoretic privind tectonica geopolitică a subsistemelor Orientului Mijlociu și din Maghreb [20, p. 53], cu proiecție expresă pe particularitățile unei regiuni în afara procesului de regionalizare [20, p. 40].

Considerăm justificată afirmația precum că globalizarea influențează relațiile interetnice din perioada postbipolară, asumție devenită cvasi axiomatică, acestui proces fiindu-i consacrate foarte multe elaborări, cu atât mai mult că viziunile și aprecierile se dovedesc a fi extrem de variate, începând cu apologetica deplină și încheind cu respingerea în totalitate, iar spațiul musulman nu face excepție. Aspectele geoeconomice ale subsistemelor regionale din arealul arabo-musulman și-au găsit reflectare în lucrările lui M. Cammet și I. Diwan [21], precum și a lui M. Noland [22], iar din spectrul de argumente apologetice invocate prin prisma fenomenului globalizării pot fi evocate aserțiunile lui D. Held, A. McGrew, D. Goldblatt și J. Perraton [23], a căror studiu a fost pe larg apreciat în mediul academic datorită elaborării unui demers teoretic fundamental, menținerea cursului doctrinar, în funcție de școala teoretică, adăugând valoare prin polemica științifică inserată și confruntarea ipotezelor pe trei direcții: scepticism, hiperglobalism și transformativism.

Lucrarea perfectată de R. Hinnebusch *La politica internazionale in Medio Oriente* a fost fundamentată pe patru direcții definitorii, mai exact, dihotomia centru-periferie (interacțiunea dintre sistemul internațional și subsistem), conceptele de identitate și de suveranitate în sistemul regional, războiul și ordinea regională, Orientul Mijlociu și globalizarea, cărora le-a imprimat un substrat teoretic solid. Ideea autorului precum că „anarhia și insecuritatea instaurate în această regiune sunt evidente” [24, p. 5] a fost formulată având la bază atât conflictele interarabe, cât și cel arabo-israelian. Precizăm succint că abstracția noastră de analiză a conflictelor din regiune este intenționată pentru a urma coordonata propusă de cercetare și a nu cădea în extrema problemei identitare.

Notăm că întreaga paletă a blocurilor de aspecte caracteristice unei regiuni, cu trăsături atât de particulare cum este Orientul Mijlociu, a fost cuprinsă de R. Owen în lucrarea *Stato, potere e politica*. Problemele regiunii au fost decelate pe subcompartimente sau subblocuri, cu un cadru temporal secționat în trei perioade, pornind de la procesul de edificare a statelor din subregiuni, naționalismul arab, iluzia unității arabe și raporturile intraarabe, renașterea islamică, politicile de restructurare economică, până la democrația în „stil arab” și toate procesele de redimensionare a relațiilor lumii arabo-musulmane cu „ceilalți”, argumentele fiind fundamentate pe abordarea „excepționalistă” [25, p. 16].

Deși metodele geopolitice, potrivit unor cercetători, cum ar fi V. Juc, și-au pierdut din relevanța științifică într-o anumită măsură [1, p. 21], există unele lucrări care au contribuit la dezvoltarea unor digresiuni teoretice, încercându-se a fi argumentate prin conceptele decelate în tratatele de geopolitică ale cunoscutului specialist Y. Lacoste *Geopolitique. La longue histoire d'aujourd'hui* [26] și *Geopolitique de la Mediterranee* [27]. Autorul a excelat cu excursul său teoretic care se axează pe blocurile tradiționale de probleme, complinind cu analize pe sisteme regionale și subregionale, interrelaționarea cu geopolitica petrolului. Analiza spațiului mediteranean transcende hotarele geografice, după cum și Orientul Mijlociu. Vibrațiile de ordin politico-militar din arealul islamic, dincolo de considerațiile istorice, din perspectiva geopolitică au creat o zonă „seismică” alimentată continuu cu tensiuni între regimuri, probleme frontaliere și identitare. Considerăm că reverberațiile instrumentalizate de marile puteri ambiționează actorii de plan secund sau de interferență cu subiecții majori ai politicii mondiale. „Schema teoretică” a lui Y. Lacoste a fost prelevată și de alți specialiști în geopolitică, în special regională, printre care se numără G. Mutin cu lucrarea *Geopolitique du monde arabe* [28] și F. Thual cu *Abrege geopolitique du Golfe* [29], elaborate pe direcție lineară, demonstrând că, în realitate, lumea arabă reprezintă o lume complexă. Înțelegerea evoluției evenimentelor și fenomenelor declanșate în arealul musulman este asigurată de lucrarea *Dicționar de geopolitică: state, con-*

cepte, autori, semnată de A. Chauprade și F. Thual, care propun metode și oferă exemple de analiză. Relevând constantele geopolitice ale statelor și popoarelor din Orientul Mijlociu, Maghreb și Asia Centrală, ei și-au consacrat studiile elaborării soluțiilor pentru provocările epistemologice ale unei ramuri a științelor politice, pe care vor să o prezinte ca independentă [30, p.7].

F. Encel, discipolul lui A. Chauprade, în studiul *Orizonturi geopolitice*, s-a remarcat prin a elabora expertize geopolitice asupra Orientului Mijlociu în vederea justificării „paradigmelor consubstanțiale geopoliticii” [31, p. 15-16]. Argumentele au fost fundamente prin a lua în calcul unele realități inerente relațiilor internaționale, cum ar fi predominarea intereselor economico-strategice asupra celor umane; utilizarea forței armate; instrumentalizarea expansionismului [31, p. 16]. În lucrarea *Imperiul în oglindă. Strategii de mare putere în Statele Unite și Rusia*, D. Chaudet, F. Parmentier și B. Pelopidas analizează tradiția politică în care se înscriu grupurile neoconservator din Statele Unite și neoeurasist din Rusia, coloși ai politicii internaționale, impactul pe care îl au asupra sistemelor regionale și considerațiile doctrinare în raport cu religia islamică, evidențiind caracterul discursului neoconservator [32, p. 203] și pozițiile exponenților neoeurasismului [32, p. 217]. Specificăm în ordinea reliefată de idei că lupta pentru supremație este o trăsătură caracteristică pentru toți actorii, inclusiv din Orientul Mijlociu, rivalitățile fiind alimentate și de climatul sporit al conflictualității în regiune. Pornind de la aserțiunea lui H. Morgenthau [33] că politica internațională reprezintă, în esență, o luptă pentru putere, valoarea demersului științific, în opinia noastră, rezidă în explorarea tuturor sferelor în vederea înțelegerii fenomenelor internaționale, dar și a celor la nivel de regiune.

Volumele *International Relations of the Middle East*, sub coordonarea lui L. Fawcett, și *Government and politics of the contemporary Middle East: continuity and change*, perfectat de T.Y. Ismael și J.S. Ismael, relevă particularitățile proceselor politicii intrasistemice în contextul pattern-urilor istorice, dar care se produc și în perioada postbipolară, prezentând noi vectori în evoluția relațiilor din cadrul subsistemelor regionale, a fenomenului regionalismului și factorilor de impact asupra proceselor globale. Precizăm, totodată, că fațetele procesului de regionalizare sunt minuțios investigate și de L. Fawcett în vederea explicării funcționării și stopării acestuia, a efectelor sale pozitive și negative [16, p. 194]. Totuși, T.Y. Ismael și J.S. Ismael au insistat, pe bună dreptate, asupra pertinentei actualizării percepțiilor științifice despre Orientul Mijlociu – „un domeniu critic al studiilor academice, al cărui semnificație cuprinde dimensiunile istorică, religioasă și geostrategică” [34, p. 2]. Pentru interpretarea evenimentelor la etapa contemporană și identificarea noilor provocări, cercetătorii au elucidat zece blocuri de probleme: axele politicii subregionale (reformele politice), alianțele,

problema identitară, securitatea regională, cooperarea și regionalismul, geopolitica petrolului și economia politică a subsistemului, managementul conflictelor intrasistemice, fenomenul „ciocnirii globalizărilor” *

Notăm în același context de idei că adepții unui demers științific, fundamentat pe doctrina realistă, N. Al-Rodhan, G.P. Herd și L. Watanabe, s-au ancorat pe cinci blocuri de probleme – paradigme de guvernare, competiția geopolitică, cooperarea politică, stabilitatea și securitatea în regiune. În studiul *Critical turning points in the Middle East: 1915 – 2015* imaginea Orientului Mijlociu a fost prezentată prin prisma a șase puncte critice de cotitură în cascadă și cu proiecție negativă de ansamblu [35].

Un studiu de factură istorico-analitică a ieșit de sub tipar în 2010, cu titlul *The coming revolution. Struggle for freedom in the Middle East*, semnat de W. Phares, ulterior tradus în limba rusă, care a dobândit rezonanță abia după declanșarea valului de revolte din Orientul Mijlociu și Africa de Nord, valoarea lucrării constând în anticiparea evenimentelor declanșate ulterior și trasarea unor coordonate geografice ale spațiului geopolitic [36, p. 6].

Cele mai recente studii privind procesele din subsistemul arabo-musulman sunt elaborate în contextul fenomenului *primăverii arabe*, acestea reprezentând un bogat material factologic, însă, nu fără temei, fluidizat, pe anumite paliere, cu o doză de subiectivism. Aceste scrieri au inclus blocuri identice de probleme (premisele revoltelor, valul revoluției, intruziunea americană, securitatea regională, geopolitica petrolului), însă se deosebesc prin abordare. Cele mai relevante titluri ar fi: lucrarea *The Arab uprising. The unfinished revolutions of the New Middle East*, semnată de M. Lynch, contribuie la cristalizarea conceptuală, conferind fenomenului „primăverii arabe” dimensiune identitară [37, p. 9]; studiul *The Arab uprisings. That everyone needs to know* a fost elaborat de J.L. Gelvin [38] și conține suficiente argumente privind realitățile din subregiuni, reliefând atât interesele vitale pentru actorii islamici din subsistemele regionale, cât și cele ascunse ale „mediatorilor” din exterior în Orientul Mijlociu; P. Danahar în *The New Middle East. The world after the Arab Spring* se înscrie printre cercetătorii care ilustrează un demers relativ recent, „istoria verbală”, prin expunerea ideilor procurate din interviuri cu experți, diplomați, politologi, protestatari, și susține că „toate țările, inclusiv Siria, au intrat în perioada postprimăvară arabă” [39, p. 17].

Considerăm că varietatea elaborărilor teoretico-aplicative consacrate relectării proceselor politico-sociale produse în Turcia și a ponderii sale în regiune indică asupra unui interes constant al comunității științifice pentru acest spațiu. Menționăm

* Sintagma „ciocnirea globalizărilor” a fost utilizată de T.Y. Ismael și J.S. Ismael în conținutul unuia din capitolele lucrării *The clash of globalizations* pentru elucidarea și explicarea fenomenului globalizării în diverse contexte.

astfel de autori cum ar fi O. Roy, care se află în căutarea răspunsului la întrebarea în ce măsură Turcia are nevoie de Europa [40, p. 12], L.G. Martin și D. Keridis, care vin cu argumente privind fundamentarea perspectivelor politicii externe prin prisma relațiilor intersistemice [41, p. 63-81, 83-99, 127-155] și a intereselor sale raportate la gradul de convergență și divergență în cadrul subsistemului [41, p. 47-60, p. 168]. În lucrarea *Turkish politics in a changing world. Global dynamics and domestic transformations* E.F. Keyman și Z. Öniş și-au fundamentat ideile și insistă pe argumentul că Turcia necesită transformări pe toate palierele pentru a nu rămâne în „tranziția modernității” [42, p. 4]. F.S. Larrabee și I.O. Lesser în lucrarea *Turkish foreign policy in an age of uncertainty* au realizat o analiză a provocărilor și oportunităților economico-politice și strategice ale Turciei în cadrul sistemului internațional și regional [43]. A.R. Usul a elaborat o investigație cu proiecție multidimensională pe vectorul european al politicii externe a Turciei, intitulat *Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality* [44].

Trecând la evocarea altui actor important din lumea islamică, remarcăm un diapazon extins de studii științifice dedicate unui spectru larg de aspecte ce țin de Republica Iran. Astfel, lucrările lui S. M. Khatami *Tradiție și rațiune în capcana despotismului* [45] și *Teama de val* [46] conțin mai multe probleme filosofice, obiectul cercetării fiind gândirea social-politică din arealul persan în decurs de douăsprezece secole, autorul considerând irațional de a vorbi despre prezent și viitor fără a reda particularitățile proceselor din trecut. Complinesc numărul lucrărilor științifice prin elaborările altor specialiști în iranistică, printre care: M. Feki pune în lumină atitudinile politice și tendințele de remodelare ale Orientului Mijlociu prin prisma postbipolarității regionale [47; 48]; M. R. Djalili prezintă analiza blocurilor centrale de probleme, cum ar fi cea identitară, a contrastelor regionale, a direcțiilor de politică internă și externă [49]; reflecții teoretice ancorate pe aspecte concrete ale programului nuclear al Iranului le găsim în studiile lui A. Alam [50], B. Kaussler [51] și N.R. Keddie [52]. În același context, dar din perspectiva americană, se înscrie lucrarea elaborată de Zb. Brzezinski și R.M. Gates, însă aceasta, în accepția noastră, comportă o semnificație empirică redusă din cauza apologeticii pe care o conține, și anume: implicațiile pe dimensiunea politică și a securității regionale. Deși au existat opinii că, „în ciuda fluxului politic considerabil și nemulțumirea populară, Iranul nu este pe punctul de a declanșa o altă revoluție” [53, p. VII], în condițiile unor evenimente legate de sancțiunile impuse, ajungând să conchidă că „Statele Unite ar trebui să adopte măsuri eficiente pentru a extinde legăturile politice, culturale și economice dintre populația iraniană și restul lumii” [53, p. 7]. Relatările în contradictoriu ale exponenților mediului academic care figurează în calitate de experți în Consiliul pentru Relații Internaționale confirmă, în opinia noastră, practica „pendulării” privind pozițiile marilor puteri în funcție de varietatea intereselor în Orientul Mijlociu.

Aspecte ce vizează istoria și particularitățile proceselor de democratizare a lumii islamice au fost elucidate de E. Kedourie, la supozițiile cărui subscriem. El se referă la confuzia noțiunii de democrație, care, potrivit autorului, putea fi definită de către filosofii clasici musulmani doar în termenii marilor gânditori greci [54, p. 1-2], în sensul că ideea modernă a democrației este inseparabilă de termenul de stat. În același context, autorul subliniază alte modele occidentale transpuse în sistemele subregionale ale Orientului Mijlociu, cum ar fi ideea constituționalistă, împrumutată din Europa în sec. al XIX-lea [54, p. 13], care a dobândit în timp două fațete: pozitivă și negativă. Precizăm, de asemenea, că ideea privind democratizarea lumii musulmane a fost dezvoltată în ansamblul regional de E. Özdalga și S. Persson pe coordonata socială [55] și P.-J. Luizard cu proiecție pe conceptualizarea laicității, pornind de la definirea și valorile sale până la „orice tentație militantă care ne-ar face să vedem laicizare pretutindeni și, în special, la cei care o refuză sus și tare” [56, p. 7]. În același context, cercetările recente pe profil de țară au fost realizate, prin prisma revoltelor din țările arabe, de H. Ghoraba, care analizează resursele politice din Egipt. Autorul decelează laturile ascunse ale forțelor motrice și interacțiunea lor până la declanșarea revoltelor și după aceasta, concluzionând că există două scenarii de evoluție, mai precis, că „Egiptul se află în fața unei alternative care va duce fie la continuarea violențelor, fie la o societate democratică și un model de urmat în Orientul Mijlociu” [57, p. 38]. Această analiză complexă, în accepția noastră, oferă perspectivă în derularea evenimentelor recente din Egipt și Orientul Mijlociu în ansamblu. Coordonata socială, cu proiecție pe rolul tinerei generații, a fost supusă analizei de către S.H. Al-Farsi, care a oferit o perspectivă unică, până la moment, asupra modului în care un stat arab poate dezvolta forme autohtone de mobilitate socială și politică, indiferent de presiunea din afară sau nemulțumirile din interiorul statului. Cercetătorul propune o exegeză în formatul religie și modernitate *versus* ambiție și provocări, susținând că în perioada postpetrolieră maturitatea de a rezista crizei economice [58, p. 141] și voința tinerei generații pentru modernizare și reforme politico-sociale [58, p. 225], complimentat de stabilitate politică, va asigura valorificarea obiectivelor trasate [58, p. 58, 203, 212, 228], deși, presupunem, că vor fi și sentimente reluctante față de acest proces multidimensional și destul de complicat.

Raporturile intraarabe și cu statele din proximitate au fost analizate în conținutul lucrărilor altor autori, de exemplu: R. Aliboni și D. Pioppi și-au focusat atenția, din perspectivă saudită, asupra unor blocuri de probleme din sfera securității regionale cu proiecție pe amenințările din exterior, agresiunile din interiorul subcontinentului și securitatea energetică [59]; S. Mabon se ancorează pe coordonata de securitate în relațiile dintre actorii centrali, Arabia Saudită și Iran, prin prisma „soft power” [60]. Compartimentarea interconexiunilor dintre Siria și alți actori arabi privind delimitarea frontierelor s-a regăsit la E. Jorum

în lucrarea *Beyond Syria's borders: a history of territorial disputes in the Middle East* [61], A. Kaufman în *Contested frontiers in the Syria-Lebanon-Israel region: cartography, sovereignty, and conflict* [62] și N. von Maltzahn în *The Syria-Iran axis: cultural diplomacy and International Relations in the Middle East* [63].

Istoria edificării și transformărilor în cadrul sistemelor geopolitice din arealul musulman a fost ilustrată și redată în volumele unor exponenți ai științei istorice, cum ar fi Y.Thoraval și G.Ulubeyan [64], dar și ale unor apologeți, precum B. Lewis, care, exagerat de dur, a criticat musulmanii [65], iar J.P. Roux, la rândul său, „a depășit” discursul istoric, prezentat în lucrare, înlocuindu-l cu supoziția că musulmanii ar putea „să-și piardă credința și să renunțe la tradiții”, după cum procedează creștinii [66, p. 283]. Luând act de ideile de caracter istoric ale cercetătorilor menționați, le-am structurat pe blocuri de probleme, precum: aspectul identitar, construcțiile etatice, conflicte regionale, interconexiunile cu actorii care aparțin altor civilizații.

Suntem de părere că imprimă intensitate și relevanță dezbaterilor științifice pe marginea elucidării particularităților geopolitice ale spațiului islamic, raportate la blocurile de probleme cu proiecție pe politică, economie, geostrategie, lucrările semnate de C.S. Gray și G. Sloan [67], E.W. Anderson și W.B. Fisher [68]. În plus, blocurile de probleme în sfera securității [69] și a resurselor energetice [70] sunt analizate de S. Chautard, care accentuează importanța resurselor energetice pentru statele moderne, constatând că dezvoltarea țărilor din Orientul Mijlociu, pe lângă ostilitatea provocată de regimurile islamice, este întârziată de aspirațiile de a deține arma nucleară, fără de care potențialul energetic ar fi pe deplin valorificat [69, p. 53]. Considerăm justificate concluziile autoarei, fundamentate pe statistică și complinite cu analiza comparativă, indispensabile în elaborarea pe termen mediu a soluțiilor și măsurilor rezonabile în sfera energetică. Printre autorii care și-au canalizat preocupările la o singură țară din Orientul Mijlociu pot fi numiți: O. Da Lage, cu cercetările privind geopolitica Arabiei Saudite [71]; Ch. Ayad, cu fundamente teoretice referitoare la Egipt [72]; A. Renon, cu viziuni analitice asupra geopoliticii Iordaniei [73]; M. Feki și F. Arnaud, cu unele soluții pentru problemele geopolitice ale Libanului [74]; A. Chauprade cu argumente pentru mizele geopolitice ale Turciei [75].

Construcții teoretice care au vizat identificarea unei regiuni pe o axă religioasă sunt emise în diverse spații istoriografice. Referindu-ne la blocul de probleme confesionale, evidențiem factorul religios, care, incontestabil, joacă un rol determinant în cadrul subsistemelor regionale din arealul islamic, deoarece, după cum menționează A. Bausani, „islamul rămâne religia cea mai activă și mai vitală la momentul actual” [76, p. 11]. Această idee este complinită prin alte aserțiuni, cum ar fi că reprezintă „un amalgam de norme și rituri, fiind reușit îmbinate cu politica și sistemul raționalist pentru a-și confirma caracterul intercontextual”

[77]. Proiecția religiei ca factor de risc pentru securitatea internațională și-a găsit reflectare în lucrarea lui C. Buchet *Religie și putere în relațiile internaționale contemporane*, analizând unele sisteme de securitate prin intermediul „componentelor antinomice” și a ideii panislamismului [78, p. 52, 54]. Deși configurația sistemelor de securitate din regiune a suferit unele schimbări esențiale în ultimii ani, redimensionarea axelor continuă în funcție de complementaritatea intereselor actorilor sau în alianțe cu forțe din afara sistemului regional. Citând afirmația lui Zb. Brzezinski din anii '70 că religia este „principalul factor de schimbare socială, modificând moravurile, structura și aspectul general al societății”, autorul exprimă convingerea că „religia va genera puține grupuri și factori de risc în măsură să destrame rețeaua securitară a societății și țesutul sociouman” [3, p. 94].

În literatura română de specialitate, o serie de autori s-au făcut remarcați prin cercetările teoretice abordate în manieră interdisciplinară, dar și prin studiile de caz, care au cuprins întreaga arie geografică a Orientului Mijlociu. Aspectul strategico-militar al politicilor statelor din această regiune este reflectat în mai multe compartimente ale volumelor enciclopedice sub coordonarea exponenților mediului militar și universitar T. Frunzeti și V. Zodian. Culegerile enciclopedice *Lumea 2011* [79] și *Lumea 2013* [80] surprind prin dinamismul și impredictibilitatea cu referință la evoluțiile din mediul internațional de securitate, complinesc numărul elaborărilor în materia Studiilor Regionale și Studiilor de Securitate, autorii evidențiind sensul acestor evoluții, drept forțe și tendințe specifice. În același context sunt analizate fenomenele și evenimentele importante complementate de studii de caz ancorate pe zonele de conflict, inclusiv cele din Orientul Mijlociu și Maghreb, și pe caracteristicile geostrategice fundamentale ale perioadei postbipolare. Or, elaborările realizate nu sunt tratate prin prisma tradițiilor doctrinare, situație care le-a privat, într-o anumită măsură, de relevanță științifică, studiile pe care le perfectează pun în lumină, mai degrabă, evenimentele cele mai recente.

Problematica „lumii a treia” redevine tema clasică în cercetările recente, fapt confirmat de studiile științifice, printre care se numără elaborarea lui V.Q. Nicolescu din culegerea *Relațiile internaționale contemporane. Teme centrate pe politica mondială*, coordonată de D. Biro. În accepția lui V.Q. Nicolescu, viabilitatea acestei sintagme la etapa contemporană convinge prin discursul științific [81, p. 247-263], tratat în contextul redirectionării axei globale de conflict, adăugăm noi. Substanța acestui studiu exprimă, cu predilecție, problematici care transcend statul național și elucidează problemele caracteristice Orientului Mijlociu – un spațiu cu cel mai înalt grad de conflictualitate. În acest context precizăm că rămâne pe poziții afirmația că subiectele dezbătute au fost propuse pentru remodelarea imaginii de „zonă gri” a geopoliticii orientale, însă, în această lucrare practic nu se regăsesc referințe privind conceptualizarea noțiunii de subsistem geopolitic, mecanismele de funcționalitate și interrelaționarea dintre actori, V.Q. Nicolescu

fiind apologet al sintagmei „lumea a treia”. În opinia noastră, această sintagmă nu reflectă realitățile postrăzboi rece care au suferit schimbări comparativ cu perioada bipolară.

În același set de elaborări se înscrie culegerea perfectată de A. Miroiu și R.-S. Ungureanu *Manual de Relații Internaționale* [82], care include, printre blocurile de probleme abordate, orientarea către nivelul subsistemic și cristalizarea unui model de ordine mondială postbipolară. Multitudinea problemelor de la începutul anilor '90 cu parcurs până în primii ani ai sec. XXI a fost abordată în manieră să acopere perspectivele istorice, teoriile influente, problematica practică și conceptuală a securității internaționale și regionale.

Cercetarea blocurilor de probleme cu privire la identitatea lumii arabe, cu proiecție pe coordonata istorică, lingvistică și politică, a fost elaborată de L. Sitaru. Fundamentată pe un aparat critic de referință, lucrarea *Gândirea politică arabă. Concepte cheie între tradiție și inovație* ne prezintă civilizația islamică analizată din punct de vedere cultural, economic și politic. Elemente de analiză cu caracter transdisciplinar se regăsesc în cercetarea problemei identității lumii arabe, civilizația islamică fiind tratată de pe trei poziții care converg în principala axă a lucrării, constituită din abordarea conexiunilor lumii islamice cu civilizația occidentală, complexe relaționale de apropiere și respingere, cu precădere, în perioada recentă, ca urmare a procesului de modernizare [83, p. 7]. Autoarea a contribuit la dezvoltarea construcției „sistem de guvernare” în spațiul islamic, axată pe ideea de naționalism (etnic și teritorial), de democrație, ca valență discursivă în politică și element de modernitate a lumii arabe. Referindu-se la democrație, acest concept este analizat, pornind de la impactul său asupra societății islamice contemporane și spațiul larg acordat în lucrări de specialitate, cu autori occidentali și din lumea islamică. Prezentată frecvent ca realizare a societății occidentale din epoca modernă, democrația, subliniază L. Sitaru, nu lasă indiferente cercurile intelectuale din arealul islamic. Libertatea și laicitatea au constituit un alt obiect de studiu în lucrarea menționată, fiind considerate două componente esențiale ale sistemului de guvernare de tip democratic. Plecând de la tradițional spre modern, autoarea tratează limbajul politic ca „formă de manifestare a unei grile culturale sau identitare” [83, p. 243].

Problematica subsistemelor regionale, pe mai multe coordonate, își găsește acoperire în studiile științifice ale cercetătoarei M. Săgeată, prezentate în lucrarea *Lumea islamică – o rețea dinamică de sisteme*. În accepția autoarei, filonul islamic din subregiunile situate la interferența civilizațiilor este nuanțat de influențe regionale, coagulate de factorul religios și dezbinat, în aspect sistemic, într-o eterogenitate etnică și perceptuală, raporturile dintre lumea islamică și statele din Occident variind de la o respingere totală a valorilor occidentale și până la acceptarea lor, acestea fiind considerate ca generator al progresului economic,

fie pe fondul unui regim laic, fie moderat. Discrepanțele cu privire la potențialul economic diferențiat culminează în funcție de repartitia deloc uniformă a resurselor naturale și energetice, cu precădere a celor de apă și petrol [84].

În volumul *Relațiile internaționale/transnaționale* al lui V. Pușcaș este supusă cercetării redimensionarea sistemului internațional postrăzboi rece și explicat fenomenul interdependenței. Acest proces este considerat de către autorul român ca fiind o expresie a specificității politicilor interdependenței [85, p. 141-142]. O radiografie a conflictelor deschise și latente din mediul de securitate internațională și regională a fost realizată de către E. Lungu în lucrarea *Zece ani de turbulențe în securitatea lumii 2001-2011*, care subliniază că din cauza problemelor nerezolvate Orientul Mijlociu va continua „să viruseze mediul de securitate și în deceniile următoare” [86, p. 20].

Raționamentul deductiv din lucrările lui V. Simileanu cu privire la potențialul și forța de cooperare și, respectiv de opoziție, în contextul proceselor actuale globale constă în aplicarea inferențelor, cu recurs la o logică trivalentă, pornind de la nivel de stat, reuniuni de state și până la inserția în spațiul global, regăsite în politica [87], economia [88] și cultura statelor islamice [89]. Este de precizat că cercetările sale au fost concepute dintr-o perspectivă multiscalară, cu proiecție pe cristalizarea unor „centre de putere” în arealul arabo-musulman [90].

Abordarea fațetelor care au contribuit expres la reliefaarea aspectelor determinante în identificarea spațiului musulman se regăsește în studiul monografic *Identitatea arabă. Istorie, limbă, cultură* elaborat de N. Angheliescu. Ideea magistrală este următoarea: pornind de la discursul de autolegitimare și autodeterminare înregimentat prin activitatea organismelor regionale, angajate în conjugarea eforturilor, se promovează reîntregirea unității limbii și culturii arabe [91]. Subscriem la această aserțiune pe motivul că organizațiile internaționale guvernamentale, cum ar fi Liga Statelor Arabe, se află în avangarda mișcării pentru unitatea arabă, pe când statele sunt ghidate de interesele naționale.

Pe aceeași coordonată de cercetare, cu proiecție nemijlocită pe profil de țară, menționăm lucrarea *Europa-Maghreb în arhitectura globală* semnată de M. Moldoveanu, care se axează pe câteva blocuri de probleme abordate din perspectivă istorico-analitică. Studiul cuprinde cercetările de la procesul de colonizare și cel de-al Doilea Război Mondial până la independența națională și evoluțiile pe toate palierele de dezvoltare și cooperare, încheind cu perspectiva de asociere a Maghrebului la UE și rolul acestuia în cadrul parteneriatului euromediterranean. Apreciem viziunea autorului privind caracterul economiilor statelor maghrebiene, care sunt în curs de dezvoltare, cercetătorul identificând factorii determinanți, de natură a agrava situația și așa precară, printre care am putea menționa nivelul redus de industrializare și comerțul exterior, cvasi dependent de cererea mondială de produse energetice și materii prime [92, p. 63].

Cercetările științifice în materia Studiilor Regionale, cu proiecție pe Studiile Orientale, au început în țările din Occident la sfârșitul sec. al XIX-lea, dinamica elaborărilor fiind caracterizată prin consistență. Studiile care conțin analiza sub-sistemelor și centrelor de putere din arealul musulman înregistrează o creștere în perioadele bipolară și postrăzboi rece cu vizarea aspectelor geopolitice extinse, fiind atestat un interes științific sporit, care se explică prin dinamica fenomenelor și proceselor sociopolitice produse în arealul islamic la sfârșitul sec. XX – începutul sec. XXI. De asemenea, sursele bibliografice perfectate în limba engleză, dar și în rusă, se disting prin consistență, mai ales că cercetătorii științifici din statele care se includ în arealul musulman au publicat multe lucrări în aceste limbi, în funcție de apartenența subregională. Remarcăm în același timp că unele studii sunt elaborate prin prelevarea informațiilor din mass-media, deși importante, dar cu rigori științifice reduse, pe când alte cercetări se caracterizează prin apologetică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Teză de doctor habilitat în politologie. Chișinău, 2012. 263 p.
2. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Sirius SRL, 2011. 248 p.
3. Brzezinski Zbigniew. Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice. București: Univers Enciclopedic, 2000. 238 p.
4. Kissinger Henry. Diplomația. București: BIC ALL, 2003. 780 p.
5. <http://www.henrykissinger.com/>. (vizitat: 24.12.2013).
6. Brown Leon Carl. International politics in the Middle East: old rules, dangerous game. London&New York: I.B. Tauris & Co Ltd, 1984. 356 p.
7. Waltz Kenneth N. Teoria politicii internaționale. Iași: Polirom, 2006. 325 p.
8. Hoffmann Stanley. Ianus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii politicii internaționale. Chișinău: Știința, 1999. 418 p.
9. Flory Maurice. Korany Bahgat. Mantran Robert. Les regimes politiques arabes. Paris: Presses Universitaires de France, 1990. 578 p.
10. Kamrava Mehran (coord.). International politics of the persian Gulf. New York: Syracuse University Press, 2011. 374 p.
11. Thompson William R. The Regional Subsystem. A Conceptual Explication and Propositional Inventory. http://www.academia.edu/598174/The_regional_subsystem_A_conceptual_explication_and_a_propositional_inventory. (vizitat: 13.12.2013).
12. Burchill Scott. Linklater Andrew. Devetak Richard. Donnelly Jack. Theories of International Relations. 5th Edition. London: Palgrave Macmillan, 2013. 388 p.
13. Buzan Barry. Little Richard. Sistemele internaționale în istoria lumii. Iași: Polirom, 2009. 472 p.
14. Shlaim Avi. Explaining International Relations since 1945. Oxford: Oxford University Press, 1996. <http://users.ox.ac.uk/~ssfc0005/The%20Middle%20East%20The%20Origins%20of%20Arab-Israeli%20Wars.html>. (vizitat 12.12.2013).

15. Al-Rodhan Nayef R.F. Symbiotic Realism: a theory of International Relations in an instant and an interdependent world. Münster: Lit Verlag, 2007. 160 p.
16. Fawcett Louise. International Relations of the Middle East. Oxford: Oxford University Press, 2013. 432 p.
17. Walt Stephen M. Originile alianțelor. Iași: Institutul European, 2008. 408 p.
18. Al-Tamimi Naser M. China-Saudi Arabia Relations, 1990-2012: marriage of convenience or strategic alliance? (Durham Modern Middle East and Islamic World Series). London: Routledge, 2013. 296 p.
19. Gasiorowski Mark. Long David E. Reich Bernard. The government and politics of the Middle East and North Africa. 7th edition. Boulder: Westview Press, 2013. 544 p.
20. Ehteshami Anoushiravan. Globalization and geopolitics in the Middle East: Old games, new rules. London: Routledge, 2007. 272 p.
21. Cammet Melani. Diwan Ishac. The political economy of the Arab uprisings. Boulder: Westview Press Spotlight, 2013. 46 p.
22. Noland Marcus. The Arab economies in a changing world. Washington DC: Peterson Institute for International Economics, 2011. 362 p.
23. Held David. McGrew Anthony. Goldblatt David. Perraton Jonathan. Transformări globale. Politică, economie și cultură. Iași: Polirom, 2004. 575 p.
24. Hinnebusch Raymond. La politica internazionale in Medio Oriente. Milano: Il Ponte Editrice, 2010. 291 p.
25. Owen Roger. Stato, potere e politica nella formazione del Medio Oriente moderno. Milano: Il Ponte Editrice. 2005. 398 p.
26. Lacoste Yves. Geopolitique. La longue histoire d'aujourd'hui. Paris: Larousse, 2009. 335 p.
27. Lacoste Yves. Geopolitique de la Mediterranee. Paris: Armand Colin, 2009. 480 p.
28. Mutin Georges. Geopolitique du monde arabe. Paris: Ellipses, 2009. 245 p.
29. Thual Francois. Abrege geopolitique du Golfe. Paris: Ellipses Edition Marketing S.A., 2009. 142 p.
30. Chauprade Aymeric. Thual Francois. Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori. București: Corint, 2003. 532 p.
31. Encel Frederic. Orizonturi geopolitice. Chișinău: Cartier, 2001. 216 p.
32. Chaudet Didier. Parmentier Florent. Pelopidas Benoit. Imperiul în oglindă. Strategii de mare putere în Statele Unite și Rusia. Chișinău: Cartier, 2008. 336 p.
33. Morgenthau Hans J. Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace. Iași: Polirom, 2013. 736 p.
34. Ismael Tareq Y. Ismael Jacqueline S. Government and politics of the contemporary Middle East Continuity and Change. New York: Routledge, 2011. 461 p.
35. Al-Rodhan Nayef R.F. Herd Graeme P. Watanabe Lisa. Critical turning points in the Middle East: 1915 – 2015. London: Palgrave MacMillan, 2013. 280 p.
36. Фарес Валид. Революция грядет: борьба за свободу на Ближнем Востоке. Москва: ИД «Коммерсантъ», 2012. 479 p.
37. Lynch Marc. The Arab uprising: the unfinished revolutions of the New Middle East. New York: Public Affairs, 2013. 304 p.
38. Gelvin James L. The Arab uprisings: what everyone needs to know. Oxford: Oxford University Press, 2012. 200 p.
39. Danahar Paul. The New Middle East: the world after the Arab Spring. London: Bloomsbury Press, 2013. 480 p.
40. Roy Olivier. Turkey Today. A European Country? London: Anthem Press, 2004. p. 12.
41. Martin Lenore G. Keridis Dimitris. The future of Turkish foreign policy. Cambridge: MA MIT Press, 2004. 354 p.

42. Keyman E. Fuat. Öniş Ziya. Turkish Politics in a changing world. Global dynamics and domestic transformations. Istanbul: Bilgi University Press, 2007. 342 p.
43. Larrabee F. Stephen. Lesser Ian O. Turkish foreign policy in an age of uncertainty. Santa Monica: RAND, 2003. 218 p.
44. Usul Ali Resul. Democracy in Turkey: The impact of EU political conditionality. New York: Taylor&Francis, 2011. 235 p.
45. Khatami Seyyed Mohammad. Tradiție și rațiune în capcana despotismului. Iași: Pan Europa, 2003. 301 p.
46. Khatami Seyyed Mohammad. Teama de val. Iași: Pan Europa, 2002. 109 p.
47. Feki Masri. L'axe irano-sirien. Geopolitique et enjeux. Levallois-Perret: Studyrama, 2007. 120 p.
48. Feki Masri. L'Iran et le Moyen-Orient. Constans et enjeux. Levallois-Perret: Studyrama, 2010. 120 p.
49. Djailili Mohammad Reza. Geopolitique de l'Iran. Bruxelles: Editions Complexe, 2005. 143 p.
50. Alam Anwar. Iran and post-9/11 world order: reflections on Iranian nuclear programme. New Delhi: New Century Publications, 2009. 224 p.
51. Kaussler Bernd. Iran's nuclear diplomacy: power politics and conflict resolution. London: Routledge, 2013. 184 p.
52. Keddie Nikki R. Modern Iran: roots and results of revolution. London: Yale University Press, 2006. 448 p.
53. Brzezinski Zbigniew. Gates Robert M. Iran: Time for a New Approach. New York: Council on Foreign Relations, 2004. 84 p.
54. Kedourie Elie. Democracy and Arab political culture. London: Frank Cass & Co. LTD, 1994. 105 p.
55. Özdalga Elisabeth. Persson Sune. Civil society, democracy and the muslim world. Istanbul: Swedish Research Institute in Istanbul, 2002. 143 p.
56. Luizard Pier-Jean. Democratizarea țărilor islamice. București: Artemis, 2008. 227 p.
57. Ghoraba Hany. Egypt's Arab Spring: the long and winding road to democracy. Delizon, 2013. 266 p.
58. Al-Farsi Sulaiman H. Democracy and youth in the Middle East: Islam, tribalism and the rentier state in Oman (Library of Modern Middle East Studies). London&New York: I.B. Tauris, 2013. 320 p.
59. Aliboni Roberto. Pioppi Daniela. Arabia Saudita cent'anni: cooperazione, sicurezza, identità. Roma: Franco Angeli, 2000. 251 p.
60. Mabon Simon. Saudi Arabia and Iran: soft power rivalry in the Middle East (Library of Modern Middle East Studies). London&New York: I.B. Tauris, 2013. 288 p.
61. Jorum Emma. Beyond Syria's borders: a history of territorial disputes in the Middle East. London&New York: I.B. Tauris, 2014, 288 p.
62. Kaufman Asher. Contested frontiers in the Syria-Lebanon-Israel region: cartography, sovereignty, and conflict. Washington&Baltimore: Woodrow Wilson Center Press/Johns Hopkins University Press, 2014. 304 p.
63. Von Maltzahn Nadi. The Syria-Iran axis: cultural diplomacy and International Relations in the Middle East. London&New York: I.B. Tauris, 2013. 272 p.
64. Thoraval Yves. Ulubeyan Gari. Lumea musulmană, o religie, societăți multiple. București: RAO, 2003. 127 p.
65. Lewis Bernard. La crisi dell'Islam. Le radici dell'odio verso l'Occidente. Milano: Mondadori, 2004. 166 p.

66. Roux Jean-Paul. Istoria războiului dintre islam și creștinătate 622-2007. Un conflict teribil. București: Artemis, 2007. 335 p.
67. Gray Colin S. Sloan Geoffrey. Geopolitics, Geography and Strategy. London: Frank Cass, 1999. 289 p.
68. Anderson Ewan W. Fisher William B. The Middle East. Geography & Geopolitics. New York: Routledge, 2003. 342 p.
69. Chautard Sophie. Geopolitique et Petrole. Paris: Studyrama perspectives, 2007. 158 p.
70. Chautard Sophie. Geopolitique du XXe siecle. Paris: Studyrama perspectives, 2009. 316 p.
71. Da Lage Olivier. Geopolitique de l'Arabie Saoudite. Bruxelles: Editions Complexe, 2006. 143 p.
72. Ayad Christophe. Geopolitique de l'Egypte. Bruxelles: Editions Complexe, 2002. 143 p.
73. Renon Alain. Geopolitique de la Jordanie. Bruxelles: Editions Complexe, 2002. 143 p.
74. Feki Masri. Ficquelmont Arnaud. Géopolitique du Liban. Constat et enjeux. Levallois-Perret: Studyrama, 2008. 240 p.
75. Chauprade Aymeric. Geopolitique de la Turquie. Paris: Ellipses, 2006. 173 p.
76. Bausani Alessandro. Dall'Atlante al Pacifico oltre 1200 milioni di fedeli. L'Islam. Una religione, un'etica, una prassi politica. Milano: Garzanti, 2002. 223 p.
77. Шукуров Шариф. Шукуров Рустам. Выпрямление времени. <http://www.strana-oz.ru/2003/5/vypryamlenie-vremeni>. (vizitat: 12.09.2013).
78. Buchet Constantin. Religie și putere în relațiile internaționale contemporane. București: Editura didactică și pedagogică, R.A., 1998. 98 p.
79. Frunzeti Teodor. Zodian Vladimir. Lumea 2011. Enciclopedie politică și militară (studii strategice și de securitate). București: Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, 2011. 820 p.
80. Frunzeti Teodor. Zodian Vladimir. Lumea 2013. Enciclopedie politică și militară (studii strategice și de securitate). București: RAO, 2013. 702 p.
81. Biro Daniel. Relațiile internaționale contemporane. Teme centrate pe politica mondială. Iași: Polirom, 2013 p. 247-263.
82. Miroiu Andrei. Ungureanu Radu-Sebastian. Manual de relații internaționale. Iași: Polirom. 2006. 352 p.
83. Sitaru Laura. Gândirea politică arabă. Concepte cheie între tradiție și inovație. Iași: Polirom 2009. 317 p.
84. Săgeată Marcela. Lumea islamică – o rețea dinamică de sisteme. București: Top Form, 2006. 80 p.
85. Pușcaș Vasile. Relații internaționale/transnaționale. Ed. A II-a. Cluj-Napoca: Eikon, 2008. 300 p.
86. Lungu Eugen. Zece ani de turbulențe în securitatea lumii 2001-2011. București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2013. 254 p.
87. Simileanu Vasile. Statele islamice - actori geopolitici contemporani. București: Top Form, 2009. 162 p.
88. Simileanu Vasile. Globalizarea spațiului islamic. București: Top Form, 2011. 189 p.
89. Simileanu Vasile. Civilizația islamică – integrare culturală. București: Top Form, 2011. 263 p.
90. Simileanu Vasile. Centre de putere și actori islamici regionali. București: Top Form, 2009. 212 p.
91. Anghelescu Nadia. Identitatea arabă. Istorie, limbă, cultură. Iași: Polirom, 2009. 442 p.
92. Moldoveanu Marcel. Europa – Maghreb în arhitectura globală. București: Expert, 2000. 187 p.

ACTIVITATEA ACTORILOR RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL MEDIATIC

THE ACTIVITY OF INTERNATIONAL RELATIONS' ACTORS IN MASS MEDIA FIELD

Natalia BEREGOI, *doctorand,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

In the current geo-political transformations due to processes of globalization, during the witnessing of the increasing influence of the media, the activity of actors in international relations might find new ways to promote their own interests, to transfer and influence policy according to their economic and political status.

The impact of the activity of international relations' actors in the field of media has upward features, as a result, the negotiated rules threaten to override domestic law once state subjects of international relations, particularly those with low influence capacity, should rewrite policies, give up to public investment in non-commercial media, abandon local language requirements, take in the proposed model and sometimes allow full privatization of the media.

The purpose of this study is to analyze and classify the activity of international relations' actors due to the weight on the international arena.

Key words: *international relations' actors, national media policy, international organizations, state actors, audiovisual industry, market liberalization, sociocultural dimension.*

Recentele modificări la scară internațională, datorită proceselor accelerate ale globalizării, au adus schimbări semnificative în cadrul relațiilor între subiecții statali, nestatali și organizațiile internaționale. Acest lucru se datorează și rolului ascendent al tehnologiei informaționale în cadrul relațiilor internaționale, căci mass-media contribuie la formarea unui nou nivel al relațiilor dintre țările lumii, creând o infrastructură globală, devenind parte a sferelor vieții interstatale. Spectrul activității actorilor relațiilor internaționale în domeniul mediatic este amplu, cuprinzând astfel de aspecte precum determinarea politicilor mediatice naționale datorită creșterii liberalizării mass-mediei la nivel mondial și a comerțului cu produse culturale, cooperarea multilaterală în domeniul standardelor tehnice și respectiv a drepturilor de proprietate intelectuală, dezvoltarea politicilor culturale, mediatice și comunicaționale și, nu în ultimul rând, evaluarea respectării normelor comune și a drepturilor reglementate de către aceiași participanți în relațiile internaționale.

Totodată, suntem martorii creșterii puterii instituționale a acordurilor comerciale internaționale, în sfere cum ar fi mass-media, produse și servicii culturale, armonizarea standardelor tehnologice și drepturilor de proprietate intelectuală. Unii din actorii relațiilor internaționale reprezintă o provocare directă

asupra domeniului mediatic național, deoarece restricționează capacitatea subiecților statali de a-și proteja piețele, și, în rezultat, devin inerente aranjamentele guvernării multinivelare privind infrastructura, conținutul și serviciile în domeniul mediatic în procesul de comunicare și promovare a propriilor interese atât pe plan național, cât și internațional.

Cu o jurisdicție recunoscută în calitate de actori ai relațiilor internaționale, organizațiile internaționale sunt acele organizații ce au pondere și influență nu doar la nivel global, dar și asupra guvernelor naționale. În domeniul mediatic cei mai influenți actori sunt Organizația Mondială a Comerțului (OMC), Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor, UNESCO, Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (OMPI) și Corporația Internet pentru Alocare de Nume și Numere (CANNI). O importanță au și actorii ad-hoc, precum Summitul Mondial privind Societatea Informațională și Convenția UNESCO pentru protecția și promovarea diversității expresiilor culturale. OMC deține capacitatea de a influența și contribui major la determinarea politicilor mediatică naționale datorită creșterii liberalizării mass-mediei la nivel mondial și a comerțului cu produse culturale. UIT și OMPI sunt, de asemenea, organizații care urmăresc cooperarea multilaterală în domeniul standardelor tehnice și respectiv a drepturilor de proprietate intelectuală, în timp ce CANNI, în calitate de instituție implicată în guvernarea internetului la nivel mondial, clasifică conținutul mediatic on-line.

Organizația Mondială a Comerțului (cu 153 de state membre, reprezintă peste 97 la sută din totalul comerțului mondial) [14] este considerată un actor influent în domeniul mediatic, odată ce are capacitatea de a influența liberalizarea companiilor de telecomunicații și poate impune în mod legal normele sale prin acordarea de sancțiuni comerciale statelor membre care împiedică libera circulație a bunurilor sau serviciilor.

În telecomunicații, domeniul de aplicare al OMC a fost extins la întreaga industrie, de la servicii de telefonie standard până la serviciile pe distanțe lungi, odată ce în 1998 a fost adoptat Acordul de bază în telecomunicații ca al patrulea protocol GATS. Acesta a fost punctul culminant al celor două decenii de dezbatere asupra termenilor noilor reguli de comerț privind liberalizarea serviciilor de telecomunicații. În perioada anilor 1980 și începutul anilor 1990, companiile mediatică și rețelele de telecomunicații s-au alăturat ITU și apoi OMC, pentru permisiunea de a cumpăra licențe de operare telefonică în piețele emergente, alături de investițiile în rețelele de telefonie mobilă în bandă largă și prin satelit.

Cu toate acestea, OMC este cunoscută pentru procesul de luare a deciziilor cu ușile închise, dezechilibrului masiv de influență între țările emisferei de nord și de sud și antipatia față de serviciile publice [6]. Plus la toate, constituirea OMC, alături de înființarea altor instituții cum ar fi Banca Mondială și Fondul

Monetar Internațional, a consolidat argumentul că factorii de decizie din întreaga lume au acceptat principiul reformei neolibérale, bazat pe funcționarea pieței și deschiderea economiilor naționale față de forțele pieței globale.

OMC a extins în mod semnificativ domeniul de aplicare a GATT prin includerea comerțului cu „servicii”, prin care națiunile dezvoltate au obținut un avantaj evident în vânzarea de produse hardware și software necesare pentru intrarea în societatea informațională, inclusiv telecomunicații, servicii audiovizuale și baze de date [3, p.34]. Fiind considerată rezultatul unei schimbări în centrul dezbaterilor politice internaționale, inițiate de SUA și de aliații săi după sfârșitul Războiului Rece, scopul creării a constat în reducerea ponderii organelor „tehnice” în favoarea națiunilor dezvoltate [18, p.408].

Odată ce industria de telecomunicații este acum complet liberalizată, o atenție aparte este acordată abordării liberale a sectorului audiovizual. În timp ce industria de telecomunicații implică în principal infrastructura, probleme industriale și economice, sectorul audiovizual implică idealuri sociale și culturale, care sunt reglementate în mod tradițional în statele-națiune.

Ideea liberei circulații a programelor de televiziune, muzică și filme, urmărită de către avocații ce reprezentau interesele Statelor Unite ale Americii în timpul Runderi Uruguay a avut parte de o rezistență semnificativă din partea Franței și Canadei, care s-au opus liberalizării complete și au insistat la dreptul de a menține subvențiile pentru a proteja industriile audiovizuale. Guvernul Statelor Unite a accentuat necesitatea liberalizării în continuare a serviciilor audiovizuale, dar majoritatea țărilor au fost mai rezervate și și-au dorit un sector exceptat de la regulile de comerț liber. Doar două state au optat pentru liberalizarea completă a piețelor audiovizuale (Statele Unite ale Americii și Noua Zeelandă), în timp ce marea majoritate a statelor au cerut implementarea cotelor pentru conținutul local, crearea serviciului public al audiovizualului și programelor de sprijin și finanțare a sectorului audiovizual.

Uniunea Europeană (UE) în ansamblu și-a exprimat de asemenea îngrijorarea, în special pentru că este interesată în protejarea industriei audiovizuale europene mai degrabă decât obiectivele culturale [18, p.411]. În ciuda adoptării unei abordări liberale a industriei audiovizuale, UE a luat o serie de inițiative în sprijinul acesteia, în special în domenii cum ar fi industria de film, producția și distribuția produselor radio și televiziune. Cu toate acestea, Uniunea a fost împărțită între obiectivele economice și culturale și acest lucru a dus la apariția discrepanțelor în procesul de luare a deciziilor.

Reieșind din faptul că solicitarea SUA nu a avut recurs, autoritățile americane au semnat acorduri bilaterale cu anumite țări. D.Freedman [9, p.204] notează că la mijlocul anului 2006 Statele Unite ale Americii au încheiat acorduri bilate-

rale de liber schimb cu aproximativ 30 de țări, inclusiv Australia, Chile, Maroc și Singapore. Aceste acorduri de liber schimb includ liberalizarea sectoarelor audiovizuale și, prin urmare, limitează capacitatea co-semnatarilor de a modela sau controla structurile mass-media existente și sistemele audiovizuale. Motivul din spatele acestor acorduri este de a pune capăt „scutirii culturale” - ideea exemplificată de Franța de a proteja industria audiovizuală internă, dar și a UE și să impună norme ale pieței libere în sectoarele-cheie ale industriei culturale [9, p.205].

Pentru a omite dimensiunea culturală, SUA a încercat prin diverse mijloace de a impune propriile viziuni asupra liberalizării sectorului audiovizual. Un exemplu este Acordul de liber schimb semnat între SUA și Australia, care încorporează în mod explicit comerțul gratuit cu conținutul digital. Acordul a introdus o serie de considerații ce au inclus dejucarea procesului decizional cultural multilateral și introducerea SUA în drepturile de proprietate intelectuală, care reduc capacitatea Australiei de a păstra industria culturală în fața puterii dominante a companiilor mass-media din SUA. Mai precis, Acordul împiedică Australia de a-și stabili cote de import în televiziunea terestră, iar rezultatul, în conformitate cu opinia lui M.Breen, este „un determinism digital”, căci acordurile „au impact negativ asupra industriilor naționale culturale în contextul rețelei globale, reducerea locurilor de muncă și oportunităților de creație pentru artiști și producători” [2, p. 657].

Din punct de vedere istoric, și deciziile luate de către UIT au fost dominate de interesele celor mai puternice țări și companii de telecomunicații. Cu toate că delegațiile naționale la UIT au promovat standarde și acorduri care ar favoriza propriile lor firme locale de comunicații, în ultimele decenii a devenit tot mai deschisă participarea directă de către deținătorii de interese din sectorul privat. Acest lucru a avut loc în același timp cu o schimbare generală în paradigma telecomunicațiilor bazate pe sistemul furnizorilor publici sau privați naționali. În procesul privatizării și liberalizării, care a început în anii guvernării Reagan-Thatcher și continuă și astăzi, obligațiile față de interesul public și universal au fost în mare parte evitate sau, în multe cazuri, eliminate.

Cu un domeniu de activitate mai particular, Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor gestionează programele care sunt destinate extinderii accesului la telecomunicații și deține date actualizate privind accesul telecomunicațional, de exemplu, numărul de linii telefonice, televizoare și computere pe cap de locuitor, sau procentul populației care utilizează internetul. Cu 193 de state membre [23], funcții și responsabilități la nivel global, în viziunea lui S.Ó Siochrú [15] UIT are autoritate limitată în țările mai puțin industrializate în domeniul telecomunicațiilor. Asta se datorează trecerii monopolului în dome-

niu de la nivel național la cel mondial, prin care fapt devine primordială paradigma comercială a OMC. Cu toate acestea, opinăm că UIT rămâne o agenție importantă și activă în multe domenii. Principalul său instrument de influență a domeniului mediatic național, pe lângă cel de stabilire a tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC), reprezintă aprobarea programului de tranziție la difuzarea digitală terestră la nivel mondial (termenul limită - iunie 2015). În aceste condiții, statele trebuie să se conformeze, căci după termenul prescris nu vor putea difuza sau primi semnalul audio și video în format analogic. Marea majoritate a statelor aflate în tranziție se confruntă cu problema finanțării, căci UIT nu subvenționează procesul tehnologic de transfer.

În ultimul deceniu, țările care au continuat să sprijine furnizorii naționali s-au confruntat cu presiuni generate de UIT pentru a adopta cele mai „bune practici” de privatizare și liberalizare [16]. La sfârșitul anilor 1990, peste 70 de țări au devenit semnatare, iar recomandările „voluntare” ale ITU au fost reluate de către noul mecanism comercial și susținut de amenințarea sancțiunilor comerciale [12].

O acțiune importantă a fost sponsorizarea de către UIT a Summitului Mondial privind Societatea Informațională (SMSI), inițial în 1998, apoi în 2003 în Geneva și 2005 în Tunisia. Obiectivul oficial al ITU în organizarea evenimentului a fost „de a defini o viziune comună a societății informaționale”, însă S.Costanza-Chock dezvăluie un alt motiv din spatele acțiunii UIT: „o criză de legitimitate și o căutare de scop” [5]. În aceeași ordine de idei, M.Raboy susține că „reunirea de state, organizații multinaționale, ONG-uri și alte asociații ale societății civile pentru a se ocupa cu probleme cum ar fi dezvoltarea, egalitatea, sărăcia și drepturile omului reflectă răspunsul UIT față de critica săi precum că organizația neglijează latura socială a acestor probleme” [19].

Un alt actor al relațiilor internaționale ce își desfășoară activitatea și în domeniul mediatic este Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură UNESCO. În perioada anilor '70, organizația culturală a ONU a accentuat importanța diversității și a criticat ideea SUA privind „fluxul liber de informații”. Țările în dezvoltare au cerut o restructurare a fluxurilor informaționale care să promoveze interesele tuturor oamenilor, mai degrabă decât doar cele ale minorității bogate din emisfera nordică. Domeniul mediatic cade sub jurisdicția UNESCO datorită dimensiunii socioculturale, însă există mai multe moduri prin care UNESCO poate contribui la determinarea domeniului mediatic național. UNESCO sprijină dezvoltarea politicilor culturale, mediatice și comunicaționale din țările în curs de dezvoltare. Organizația sponsorizează programe de instruire concepute pentru a ajuta țările sărace să creeze centre tehnologice comunitare și să adopte „cele mai bune practici” în domeniul mediatic. Adițional

programelor, UNESCO servește ca un forum în care sunt propuse, dezbătute, aprobate sau respinse declarații internaționale, convenții, tratate care au impact asupra politicilor mediatică naționale.

Preocupată de pierderea potențială a controlului asupra fluxurilor de informații și scăderea venitului mediu din exporturi, Statele Unite ale Americii (sub conducerea lui Reagan) s-a retras din UNESCO și a fost urmată la scurt timp de Marea Britanie (sub administrarea Thatcher) [6]. UNESCO a fost lăsată infirmă, atât timp cât țările au luat taxele financiare cu ei, deși ele, în cele din urmă, au reintrat în 2003, în momentul în care dezbaterile asupra fluxului de informații globale a recâștigat forma unei convenții privind diversitatea culturală.

Dintre toți actorii internaționali cu activitate în domeniul mediatic, UNESCO este unica instituție aliniată dorinței activiștilor mass-media pentru a vedea o presă cu adevărat liberă și diversă dominată nici de stat, nici de conglomeratele mediatică gigante. De fapt, UNESCO are o istorie lungă în calitate de forum de dezbateri la nivel mondial în ceea ce privește libertatea presei. La sfârșitul anilor '70, UNESCO a devenit un câmp de luptă pentru țările recent decolonizate, blocul sovietic și Statele Unite, așa-numitele dezbateri NOMIC.

Una dintre cele mai recente evoluții în domeniul mediatic este creșterea impulsului față de crearea Convenției privind diversitatea culturală (CDC), oficial intitulată Convenția UNESCO pentru protecția și promovarea diversității expresiilor culturale. CDC, promovată intens de către Canada și Franța și acum susținută de un număr tot mai mare de state, este menită să fie un instrument juridic internațional care va permite fiecărei țări să excludă sectorul cultural, inclusiv mediatic, de la liberalizarea și privatizarea susținute de OMC, sau așa-numitele oferte de liber schimb. CDC are potențialul de a fi o barieră împotriva încercărilor de a încorpora ceea ce se numește „servicii audiovizuale”, adică producția, reproducerea și distribuția programelor de televiziune, film, radio, Internet, sau imagini cu sunet sau conținut în jurisdicția OMC.

CDC a fost ratificată de mai multe țări (în afară de SUA), care au dorit să ia măsuri pentru a proteja și promova diversitatea culturală, inclusiv mass-media. Deși Statele Unite și unii dintre aliații săi (de exemplu, Israel) au votat împotriva, susținând că este un instrument deghizat al protecționismului care încalcă libertatea de exprimare și informare, delegația europeană (inclusiv Marea Britanie) a susținut Convenția. Cum era de așteptat, CDC a fost susținută de serviciile publice europene ale audiovizualului, care au perceput Convenția ca un alt instrument pentru combaterea tendinței de liberalizare a sectorului audiovizual. De fapt, convenția a recunoscut rolul instituțiilor publice ale audiovizualului în promovarea diversității culturale.

CDC a servit ca un pretext de organizare a unei rețele globale de advocacy, care include miniștri ai Culturii din peste 80 de țări, membri ai Rețelei

Internaționale pentru politici culturale. Ei au opinat în favoarea unui tratat internațional care ar permite guvernelor să decidă în ce măsură doresc ca sectoarele lor culturale să fie izolate de piață și să salveze politicile culturale și mediatice, inclusiv cotele conținutului local, păstrarea sistemului de servicii audio-vizuale publice și limitarea proprietății externe [1]. Este adevărat că Convenția privind diversitatea culturală poate fi văzută, în mare parte, ca o luptă între interesele participanților la negocieri.

După cum menționează C.B.Grabber [10], rolul ambițios atribuit CDC a fost de a umple o lacună a obiectivelor culturale în dreptul internațional public și de a servi ca argument în conflictele viitoare între comerț și cultură. Într-adevăr, CDC a fost proiectată pentru a fi un instrument legal care ar putea acționa ca o „contrapondere OMC prin concentrarea asupra chestiunilor culturale ce au fost marginalizate în cadrul negocierilor comerciale” [13, p. 130].

M.Puppis a sintetizat motivele pentru care Convenția a fost extrem de relevantă pentru mass-media, în special audiovizuală. În opinia autorului, CDC a recunoscut importanța culturii, afirmând că „aspectele culturale ale dezvoltării sunt la fel de importante ca și cele economice (art. 2 alin. 5). CDC a legitimat reglementarea mass-mediei electronice. Aceasta a acordat statelor semnatare dreptul să adopte măsuri și politici pentru a „proteja și promova diversitatea expresiilor culturale” (art. 2 alin. (2) și 5 (1)). Cu toate acestea, M.Puppis constată că CDC nu impune norme obligatorii și executorii pentru părțile contractante, dar reafirmă doar dreptul statelor de a proteja și promova diversitatea culturală [18, p. 416-417].

Domeniul mediatic național a fost supus transformărilor și datorită activității Summitului Mondial privind Societatea Informațională, o activitate a ONU, destinat să fie o adunare la nivel mondial dintre guverne, sectorul privat și societatea civilă [21]. În decembrie 2003, peste 10 000 de delegați s-au întâlnit la Geneva pentru a discuta „decalajul digital” și viitorul societății informaționale, precum și să se angajeze în dezbateri privind o serie de probleme - de la confidențialitatea online până la războiul informațional.

Deși summitul poate fi considerat mai mult o reuniune decât un organ decizional, Declarația oficială și Planul de acțiuni s-au dovedit, pentru cea mai mare parte, alcătuite dintr-un set de documente cu numitor comun care să reflecte dezacordul între țări referitor la accesul universal, dreptul de autor și dreptul brevetelor. Cu rezultate politice limitate în prima fază, summitul, ca și actor ad-hoc al relațiilor internaționale, a rămas important în multe privințe. Pentru unii, acesta a fost un forum pentru generare și schimb de idei și poziții între factorii de decizie. În plus, summitul a oferit un punct focal pentru dezvoltarea unei abordări globale față de domeniul mediatic și acordarea societății civile unui rol

și posibilități de a participa la reuniunile de nivel global. În opinia noastră, un exemplu poate servi Declarația societății civile, adoptată după doi ani de discuții și care a implicat zeci de ONG-uri naționale și internaționale. Intitulată „Modelarea societăților de informare pentru necesități”, Declarația societății civile nu se axa pe tehnologiile informației și comunicațiilor ca scopuri în sine, ci mai degrabă pe utilizarea TIC pentru a promova drepturile omului prin intermediul mass-mediei [4].

Ne întrebăm dacă SMSI a făcut vreo diferență reală în procesul de luare a deciziilor la nivel mondial și promovarea proceselor politice și socioculturale? În primul rând, M.Raboy constată că experiența SMSI a plasat informațiile și comunicarea ferm pe agenda globală și în același timp a deschis un spațiu în care să fie explorate noi modalități de a soluționa problemele globale [20]. Procesul SMSI (suma activităților oficiale și neoficiale) a identificat aspectele problematice în comunicare la nivel mondial, a indicat gama de opinii cu privire la modul de soluționare, ce ar trebui și ar putea fi posibil de utilizat în modul de soluționare și explorare cu prudență a modalităților de prognozare în viitor.

Contrară este opinia lui V.Pickard [17, p. 136], care este sceptic cu privire la importanța SMSI în promovarea problemelor politice și socioculturale. El susține că domeniul SMSI nu contestă ordinea economică fundamentală, pentru că în loc să se concentreze asupra inegalităților sociale și soluțiilor politice, SMSI „urmărește să ancoreze sistemul existent prin limitarea dezbaterilor spre unele probleme tehnice”. V.Pickard subliniază faptul că, deși concentrarea inițială a summitului a fost pe probleme sociale importante, cum ar fi decalajul digital la nivel mondial, treptat s-a metamorfozat într-o dispută tehnică despre guvernarea Internetului și, mai ales, dacă ar trebui să rămână în mâinile unei corporații private din SUA sau să fie transferate UIT și, astfel, să fie internaționalizat printr-un proces multilateral.

În ultimii ani, UNESCO a susținut principiile libertății de exprimare, fiind motivată de creșterea violenței împotriva jurnaliștilor în multe părți ale lumii, în martie 2010 a adoptat decizii cu privire la siguranța jurnaliștilor și la impunitate, apelând guvernele să raporteze Directorului General al UNESCO despre investigațiile asupra uciderii jurnaliștilor. Mai mult, la SMSI în mai 2010, UNESCO a organizat dezbateri la nivel înalt privind rețelele sociale, menționându-se calomniile on-line și informațiile generate de media socială, precum și protecția vieții private și a datelor.

Și aceasta tot datorită SMSI, în care societatea civilă în calitate de actor ne-guvernamental a contribuit la inițierea tendințelor de globalizare și convergență tehnologică, în scopul de a pune comunicarea și informarea în agenda politică globală. Astfel a apărut un spațiu în care să fie explorate noi modalități de a dis-

cuta despre problemele globale, care este de bun augur pentru democratizarea comunicării și utilizarea acesteia ca un vehicul pentru dezvoltarea umană [20]. Deși un forum internațional precedent, organizat de UNESCO, Noua ordine mondială în informare și comunicare (NOMIC) [22] - o încercare a țărilor lumii a treia și a blocului sovietic de a contracara fluxul unilateral și dominat de știri din vest, de asemenea, s-a axat pe politica de comunicare la nivel mondial și distribuția controlului asupra mass-mediei, SMSI a avut loc într-un mediu deja caracterizat de convergența tehnologiilor și digitalizarea metodelor de transmitere. La sfârșitul anilor '70, UNESCO a devenit un câmp de luptă pentru țările decolonizate, blocul sovietic și Statele Unite ale Americii, între timp au devenit cunoscute ca „dezbateri” NOMIC [6].

Nu putem nega că un rol important în evoluția globalizării și consolidarea activității actorilor relațiilor internaționale în domeniul mediatic l-a avut Internetul. Însă, globalizarea nu trebuie privită ca un proces pur de „omogenizare” a diferențelor, ci ca o nouă formă de interacțiune a civilizațiilor, ca o rețea de calculatoare în permanentă schimbare datorită lipsei unui coordonator. Guvernarea Internetului este o prioritate de politică publică, având în vedere modul în care Internetul a transformat viețile și mediile de lucru al cetățenilor din lume. Corporația Internet pentru Alocare de Nume și Numere este o organizație non-profit privată, formată în 1998, implicată în guvernarea Internetului la nivel mondial, fiind responsabilă de coordonarea atribuirii numelor de domenii, numere de adrese IP, numere de port și parametrii de protocol [17]. Cu alte cuvinte, CANNI reglementează sistemul de domenii-adrese, care trimite utilizatorii la serverul solicitat atunci când tastează o adresă din Internet.

Apariția mass-mediei sociale, care și-au adus propria contribuție la seria de „revoluții” și în cadrul conflictelor din lumea arabă, se datorează dezvoltării considerabile a rețelei globale de Internet. Dar cum se manifestă activitatea CANNI în domeniul mediatic? CANNI este în drept să ierarhizeze numele adreselor, astfel încât motorul de căutare al unei știri anumite oferă utilizatorului inițial sursele specificate în topul listei. Astfel, are loc manipularea opiniei publice și sunt influențate politicile mediatice și informaționale naționale.

Cu toate acestea, S. Ó'Siochrú [15] scrie că CANNI constituie o corporație non-profit din sectorul privat în temeiul legislației californiene și este responsabilă doar pentru guvernul Statelor Unite și nu față de comunitatea Internet la nivel global. Mai mult decât atât, între timp, inițiativele din alte țări de a-și înființa propriile lor domenii de nivel superior au succes. De exemplu, UE și-a stabilit domeniul „.eu” și a înregistrat peste 3 milioane de nume de domeniu [8].

Granițele teritoriale nu au putut niciodată împiedica circulația creațiilor și de aici a apărut necesitatea protejării unitare a proprietății intelectuale. Datorită

procesului de globalizare are loc o creștere a interdependenței societății umane, începută odată cu extinderea influenței civilizațiilor dezvoltate economic și are loc o „unificare a culturilor” [27, 25]. Această interdependență multiplă a condus în ultimele decenii la un fenomen dezbătut, apreciat sau criticat, care s-a manifestat prin creșterea dominației și influenței factorului extern asupra proprietății intelectuale. În cadrul procesului de eliminare a diferențelor naționale până la omogenizare, o contribuție o are Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (OMPI), al cărui rol în calitate de agenție specializată a ONU constă în dezvoltarea unui sistem echilibrat și accesibil al proprietății intelectuale internaționale, care recompensează creativitatea, stimulează inovarea și contribuie la creșterea economică, protejând în același timp interesul public. Aceasta a fost înființată în 1967 de către Convenția OMPI, cu un mandat din partea statelor sale membre (184 în 2010) pentru a promova protecția proprietății intelectuale în întreaga lume prin cooperarea între state și în colaborare cu alte organizații internaționale. Proprietatea intelectuală se referă la creații, invenții, opere literare și artistice, simboluri, nume, imagini, desene și modele utilizate în comerț.

Deși la Adunările Generale ale OMPI în septembrie 2010 a fost lansată o resursă intelectuală globală, numită OMPI Lex [24], ce reprezintă o căutare centralizată de informații cu privire la legislațiile naționale de proprietate intelectuală, sunt cunoscute plagieri în mare parte datorită procesului de globalizare, care a pus la dispoziția tuturor prin intermediul Internetului accesul la orice tip de informație. Un exemplu poate servi cel de al VI-lea Congres global privind combaterea contrafacerii și pirateriei din februarie 2011. Convocați de către un parteneriat public-privat, printre care reprezentanți ai Interpolului, Organizației Mondiale a Vănilor și Camerei Internaționale de Comerț, participanții la Congres au discutat astfel de probleme ca noile metode de finanțare și respectare a drepturilor de proprietate intelectuală ca o componentă-cheie a dezvoltării durabile.

În cazul telecomunicațiilor, domeniul de reglementare națională a fost mult timp dependent de actorii relațiilor internaționale, îndeosebi de organizațiile internaționale. Un exemplu elocvent este necesitatea de comutare la difuzarea terestră din format analog în cel digital până în iunie 2015. Statele care nu vor reuși comutarea din orice motiv, fie politic, fie financiar, se pot pomeni într-un vid informațional bidirecțional. În același timp, asistăm la un grad mai mare de comercializare a tuturor formelor de comunicare publică și la declinul relativ al suveranității naționale asupra conținutului media. Aceasta înseamnă că reglementarea mediatică națională, inclusiv cotele pentru conținutul local și sprijinul sectorului audiovizual, se află în declin la fel ca și viitorul serviciului public al audiovizualului.

Impactul activității actorilor relațiilor internaționale cu jurisdicție internațională în domeniul mediatic are un efect mai mare asupra țărilor în curs de dezvoltare ce au industriei mass-media, cultură și comunicare internă slab dezvoltată. Comunitățile cu venituri mici se confruntă cu presiuni intense de a liberaliza sectoarele mediatic și de telecomunicații naționale și de a permite dezvoltarea lor prin intermediul capitalului străin [3]. Reieșind din acest considerent, menționăm că armonizarea politicilor mediatic naționale este realizată într-un context de presiuni din partea actorilor puternici. O asemenea armonizare trebuie să satisfacă cerințele promovate de organizațiile internaționale, și anume: abandonarea investițiilor publice în mass-media necomercială; renunțarea la cerințele lingvistice locale sau la susținerea dreptului de proprietate la nivel local; scăderea subvențiilor pentru accesul universal la serviciile de telecomunicații; aplicarea liberalizării și privatizării mass-mediei [6, p. 260].

În general vorbind, acest lucru corespunde cu „convergența politicilor naționale tradiționale” [7], ca urmare a globalizării, iar UNESCO și alte organizațiile internaționale care reprezintă perspectiva non-corporatistă asupra mass-mediei câștigă treptat teren. Acest lucru este evidențiat de Convenția privind diversitatea culturală, care reprezintă o alternativă protecționistă față de principiile comerțului liber și subliniază rolul UNESCO în domeniu. Cu toate acestea, Convenția nu are pondere absolută, ci reprezintă „un instrument de promovare” [9, p. 206].

În aceeași ordine de idei, experiența a arătat că la procesul de luare a deciziilor în domeniul mediatic participă și ONG-urile, care au o contribuție din ce în ce mai influentă în agenda-setting. Cu toate acestea, S.O’Siochru observă că, în ceea ce privește mass-media, societatea civilă a fost în mare măsură tăcută și a vizualizat mass-media în principal ca instrumente pentru promovarea agendelor lor, mai degrabă decât să devină agenți activi și influenți [15]. Ei au participat în forurile internaționale, cum ar fi SMSI, în care au fost preocupați de alte obiective [17].

În acest sens, rămâne incertă ipoteza precum că participarea ONG-urilor și altor organizații ale societății civile în forumuri multilaterale va putea reduce influența organizațiilor internaționale în „contextul mediatic global” [26]. În opinia noastră, într-adevăr, este greu de măsurat ce contribuție a adus societatea civilă, însă participarea societății civile în cadrul forurilor internaționale sporește transparența în acest proces și oferă o alternativă doctrinei neoliberale.

Într-o epocă dominată de idealuri neoliberale, aplicarea mecanismelor economice și ale pieței libere în toate sectoarele de activitate, inclusiv audiovizualul, suprascrie reglementărilor societale. Inițiativele care provin de la societatea civilă sunt pozitive și binevenite, dar, conform opiniei lui P.Humphreys, „ar trebui să ne îngrijoreze faptul că prea mult entuziasm este exprimat cu privire la aceste

rezultate, căci este nevoie de o viziune mai critică. O altă îngrijorare este faptul că aceste practici sunt, probabil, o acoperire, în spatele căruia este răspândită dereglementarea și liberalizarea pieței” [11].

Cu privire la problema dacă există o schimbare în suveranitatea de stat la nivel global ca urmare a creșterii comerțului și noilor tehnologii, consolidarea ponderii organizațiilor internaționale relevă faptul că capacitatea de reglementare a statelor este în mod clar afectată în epoca guvernării globale. După cum a menționat S.O’Siochru, „odată ce acordurile interguvernamentale sunt semnate și ratificate, ele prezintă o tendință de a lua o viață, iar treptat creează o sferă de influență” [15].

Odată ce impactul activității actorilor relațiilor internaționale în domeniul mediatic sporește, regulile negociate în cadrul acestora amenință să suprascrie legislația internă, rezultând într-un proces denumit uneori ca „armonizare”. În timp ce acest termen poate suna atractiv, armonizarea este adesea realizată prin presiuni intense din partea actorilor cu o pondere mai mare, a căror companii mediatice vor beneficia cel mai mult din revizuirea reglementării mediatice în alte țări. În practică, armonizarea politicilor mediatice între țările sărace și cele bogate de multe ori înseamnă că primele trebuie să-și rescrie politicile, să renunțe la investițiile publice în mass-media necomerciale, să abandoneze cerințele lingvistice locale, să preia stilul sau modelul propus și, uneori, să permită privatizarea integrală a instituțiilor mediatice.

Devine complicată determinarea și, cu atât mai mult, măsurarea influenței actorilor cu pondere la nivel internațional asupra politicilor mediatice naționale. Însă este evident că în sumă aceste influențe determină domeniul mediatice. Totodată, nu putem omite și rolul unor actori naționali, care modelează piața informațională mondială. Cercetătorul N. Zíkov [27, p. 65] menționează că SUA, China, Marea Britanie, Rusia, Germania și Franța au un cuvânt de spus în mediul mediatic mondial. Cercetătorul mai menționează că atestă o scădere a ponderii SUA, odată ce în 2003 postul TV „Vocea Americii” a stopat difuzarea emisiunilor în limbile bulgară, cehă, estoniană, ungară, letonă, lituaniană, poloneză, slovenă, slovacă și română, iar din 2007 - în ucraineană, kazahă și turkmenă.

Fiecare dintre actorii menționați are propria istorie. În ultimii ani, în special, atestăm o creștere semnificativă a numărului de organizații și rețele internaționale care se mobilizează pentru reformarea și construirea de alternative. Atestăm faptul că o capacitate mai mare de influență o au actorii relațiilor internaționale ce aplică mecanismele economice și ale pieței libere, însă aceștia continuă să aibă sub jurisdicția lor protejarea industriei audiovizuale, diversității culturale și a serviciilor publice de radiodifuziune.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bernier I. Audiovisual Services Subsidies Within the Framework of the GATS: The Current Situation and the Impact of Negotiations. Quebec: Ministère de la Culture et des Communications, 2002. [on-line]: <http://www.mcc.gouv.qc.ca/international/diversite-culturelle/eng/pdf/update0308.pdf>. (vizitat la 07.02.2013).
2. Breen M. Digital Determinism: Culture Industries in the USA-Australia Free Trade Agreement. In: *New Media & Society*, 2010, nr. 12(4), p. 657–676.
3. Chakravarthy P., Sarikakis K. *Media Policy and Globalization*. New Delhi: Rawat Publication, 2006. 225p.
4. Civil Society Declaration to the World Summit on the Information Society. SMSI Civil Society Plenary, Shaping Information Societies for Human Needs. Geneva, December 8, 2003. [on-line]: <http://www.itu.int/SMSI/docs/geneva/civil-society-declaration.pdf>. (vizitat la 02.03.2013).
5. Costanza-Chock S. SMSI, the neoliberal agenda and counterproposals from civil society. Working Paper, The Media Research Hub.2003. [on-line]: http://mediaresearchhub.ssrc.org/SMSI-the-neoliberal-agenda-and-counterproposalsfrom-civil-society/resource_view. (vizitat la 03.03.2013).
6. Costanza-Chock S. The Globalization of Media Policy. In: McChesney R., Newman R., Scott B. *The Future of Media: Resistance and Reform in the 21st Century*. New York: Seven Stories Press. 2005, p. 259-275.
7. Drezner D. W. Globalization and Policy Convergence. In: *The International Studies Review*, 2001, nr. 3(1), p. 53–78.
8. European Commission. Internet Governance: The Next Steps. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. (COM(2009) 277) Final, 18/6/2009.
9. Freedman D. *The politics of media policy*. Cambridge: Polity Press, 2008. 265 p.
10. Graber C.B. The New UNESCO Convention on Cultural Diversity: A Counterbalance to the WTO? In: *Journal of International Economic Law*, 2006, nr. 9(3), p. 553–574.
11. Humphreys P. Comment on Raboy's speech' University of Exeter, 2007. [on-line]: <http://www.exeter.ac.uk/research/networks/information/MarcRaboy-GlobalMediaRegulationintheInformationSociety.shtml>. (vizitat la 12.04.2012).
12. Internet Service Provider's Association. South Africa's commitments under the WTO's Basic Telecommunications Agreement. 2001. [on-line]: <http://www.ispa.org.za/downloads/GATS.doc>. (vizitat la 07.02.2013).
13. Iosifidis P. *Global Media and Communication Policy*. Hampshire: Palgrave Macmillan. 2011. 305 p.
14. Organizația mondială a comerțului. Membri. [on-line]: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm. (vizitat la 15.03.2013).
15. O'Siochru S. Social Consequences of Globalization of the Media and Communication Sector: Some strategic considerations. Working Paper No. 36, 2004. Geneva: International Labour Office. [on-line]: http://www.ilo.int/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-integration/documents/publication/wcms_079108.pdf. (vizitat la 12.04.2012).
16. O'Siochru S., Costanza-Chock S. *Global Governance of Information and Communication Technologies: Implications for Transnational Civil Society Networking*. New York: Social Science Research Council Program on Information Technology and Internatio-

- nal Cooperation, 2004. [on-line]: http://www.ssrc.org/programs/itic/governance_report/index.page. (vizitat la 12.02.2013).
17. Pickard V. Neoliberal Visions and Revisions in Global Communications Policy from NWICO to SMSI. In: *Journal of Communication Inquiry*, 2007, nr. 31(2), p. 118–139.
 18. Puppis M. National Media Regulation in the Era of Free Trade: The Role of Global Media Governance. In: *European Journal of Communication*, 2008, nr. 23(4), p. 405–424.
 19. Raboy M. *Global Media Regulation in the Information Society*. University of Exeter, 2007. [on-line]: <http://www.exeter.ac.uk/research/networks/information/MarcRaboy-GlobalMediaRegulationintheInformationSociety.shtml>. (vizitat la 02.03.2013).
 20. Raboy M. The World Summit on the Information Society and its Legacy for Global Governance. In: *International Communication Gazette*, 2004, nr. 66(3–4), p. 225–232.
 21. Summitul mondial privind societatea informațională, Geneva 10 – 12 decembrie, 2003. [on-line]: <http://www.itu.int/wsis/index.html>. (vizitat la 20.04.2013)
 22. UNESCO 21st General Conference Resolution on NWICO, Belgrade. Yugoslavia. 23 September –20 October 1980.
 23. Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor. Lista membrilor. [on-line]: http://www.itu.int/online/mm/scripts/mm.list?_search=ITUstates&_languageid=1. (vizitat la 07.02.2013).
 24. World Intellectual Property Organization. [on-line]: <http://www.wipo.int/wipolex/en/>. (vizitat la 10.03.2013).
 25. Засурский Я.Н. *Глобальная структура международной информации*. În: Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика, 2012, № 3, p. 101-115.
 26. Засурский Я.Н. Развитие СМИ на постсоциалистическом пространстве. Новые проблемы новой журналистики. În: Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика, 2001, № 4, p. 4-14.
 27. Зыков Н.А. Внешнеполитическое вещание в условиях развития глобальных информационных ресурсов. În: Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика, 2013, №1, p. 65-75.

ДИНАМИКА ЧИСЛЕННОСТИ И СТРУКТУРЫ НАСЕЛЕНИЯ
мун. КИШИНЭУ

DYNAMICS OF NUMBER AND POPULATION AGE STRUCTURE
IN mun. CHISHINAU

Анна КИВАЧУК, научный сотрудник
Центра демографических исследований
Национального института экономических исследований АНМ

Summary

In the article, the current demographic situation in mun. Chisinau is analyzed based on the population census and vital statistics data. The dynamics of population size and major trends in population sex and age structure changes influenced by unfavorable evolution of natural movement are shown.

Key words: *demographic situation, population census, age structure.*

«Город – это не только экономический центр, сосредоточение промышленности и место производства духовных ценностей. Это, прежде всего, люди, населяющие город и составляющие особую территориальную общность» [1]. Согласно такой точке зрения, город должен раскрываться преимущественно через исследование характеристик численности и структуры населения, его естественного и механического движения. Развитие Кишинэу как процесс роста города, увеличение численности его населения протекает под воздействием целого ряда обстоятельств. С одной стороны, изменения среди населения невозможно рассматривать в отрыве от поселенческой структуры республики, сложившейся на протяжении долгого исторического периода. С другой стороны, такого рода трансформации являются следствием довольно сложного влияния как конъюнктурных, так и структурных факторов развития народонаселения.

Кишинэу является столицей и самым крупным городом Молдовы, сосредоточившим в себе значительную часть экономического потенциала и населения страны, не утрачивающий статус привлекательного центра для жителей окружающих территорий. Поэтому изучение его населения не только не теряет актуальности, но и приобретает немалое значение среди специалистов разных областей. За последнее время вышел в свет целый ряд научных исследований, коснувшихся вопросов, связанных, в том числе, с демографическими изменениями на территории Кишинэу [2, 3, 4, 5]. Цель данной статьи – показать основные тенденции в динамике численности и возрастно-половой структуре населения, формирующие современную демографическую картину в рамках муниципии Кишинэу и определить ключевые демографические проблемы города, с решением которых придётся столкнуться в будущем.

Фактическое население города является суммой двух составляющих: постоянного населения и незарегистрированного – тех, кто фактически живёт и работает в Кишинэу или являются членами семей таких работников, и при этом не охвачены государственной статистикой. Оценка численности населения большого города, особенно с учётом сезонных, недельных, суточных ее колебаний, является серьёзной проблемой, и в мировой практике она не решена ни в методологическом, ни в практическом аспектах. Различные оценки численности населения крупных городов могут отличаться в разы. Первоочередным источником, позволяющим не только установить численность населения, но и при сопоставлении данных выявить устойчивые во времени тенденции в ее изменении, выступают переписи населения. По результатам переписи 1959 г. в Кишинэу проживало 258,9 тыс. человек, при этом изменение численности в межпереписных периодах носило положительную динамику – население за прошедшие годы увеличилось на 542 тыс. человек (Таблица 1).

Таблица 1. Динамика численности мун. Кишинэу по переписям 1959-2004 гг., по полу и типу местности

Годы переписей населения	Городское население		Сельское население	
	Мужчины	Женщины	Мужчины	Женщины
1959	97026	116052	21533	24299
1970	167791	191099	27152	29914
1979	249687	276336	30221	32896
1989	345898	371955	25686	27409
2004	299006	345198	33478	34536
2013*	340433	388229	35201	36738

* наличное население мун. Кишинэу на 1.01.2013 г.

Источник: База данных, Национальное бюро статистики РМ. www.statistica.md

Состав муниципия преимущественно представлен городским населением, при этом, наиболее заметные трансформации за последние 55 лет произошли в рамках именно городских поселений: численность горожан выросла в 3,5 раза, с 213,1 тыс. человек в 1959 г. до 728,7 тыс. в 2013 г., при этом число сельчан увеличилось лишь в 1,5 раза, с 45,8 тыс. человек до 72 тыс. соответственно. В силу того, что общая численность главным образом прирастала за счёт городского населения, доля сельчан, несмотря на рост абсолютных показателей, неизменно убывала: с 17,7% в 1959 г. до 9% начиная с 2000 г. Следует учесть, что существует ряд факторов, заметно осложняющих анализ изменений численности населения в контексте поселенческой струк-

туры. Это, прежде всего, отсутствие системы учёта внутренних миграционных процессов и изменения в области административно-территориального устройства муниципия.

Несмотря на то, что в целом в Молдове наблюдается сокращение численности населения, которое носит долговременный характер, динамика численности населения Кишинэу с 1980 г. по настоящий момент является в целом положительной (Рис. 1).

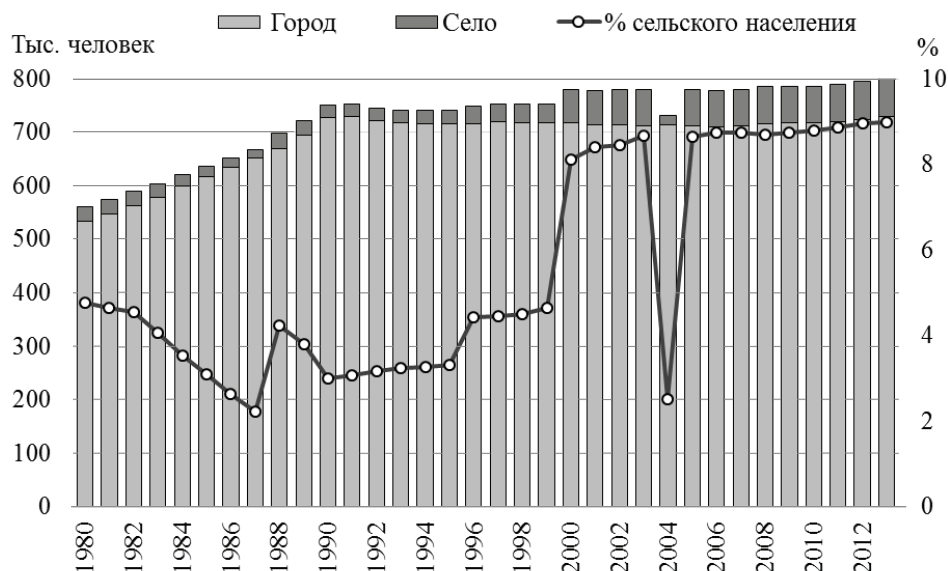

Рис. 1. Изменение численности городского и сельского населения мун. Кишинэу, тыс. чел. (левая ось) и % сельского населения (правая ось), 1980-2013 гг.

Источник: База данных, Национальное бюро статистики РМ. www.statistica.md

Анализируемый период условно можно разделить на несколько этапов, определивших изменения в численности населения: I – с 1980 по 1990 г., II – с 1991 по 1999 г. и III – с 2000 по 2013 г. Первый десятилетний этап характеризуется интенсивным приростом населения, в среднем по 15 тыс. человек ежегодно, а с 1988 по 1990 гг. общий прирост значительно усилился и составил 27,5 тыс. человек в год. Такой рост по большей части можно назвать искусственным, поскольку он не был основан на сдвигах в естественном или механическом движении населения, а вызван присоединением сельских коммун и переименованием ряда поселков (Крикова, Дурлешть) в города. Второй временной отрезок отображает спад в численности за период с 1992 по 1994 гг., когда население муниципия за три указанных года сократилось на

13,2 тыс. человек, как за счёт миграции населения, так и за счёт роста числа смертей в результате боевых действий. Начало завершающего третьего этапа обозначено резким скачком, увеличившим численность на 28 тыс. человек. Эти изменения связаны с последующим административно-территориальным переустройством Кишинэу, что отразилось на численности населения уже преимущественно сельских поселений [6, 7].

Заметный перепад в численности населения, наблюдаемый в 2003-2004 гг., связан с проведением в Молдове национальной переписи населения, что и объясняет резкий переход в данных, поскольку результат переписной кампании обозначил максимально приближенный к реальному показатель численности населения мун. Кишинэу. В нынешнем году в республике стартовала очередная переписная кампания, результаты которой, в свою очередь, скорректируют представление о том, сколько человек на сегодняшний день действительно проживает в столичном муниципии.

При рассмотрении наблюдаемых изменений численности следует учитывать тот факт, что они, в не меньшей степени, стали результатом активного механического перемещения населения внутри страны ближе к аттрактивному столичному центру. Это время коренных трансформаций в жизни страны, что сопровождалось кризисными процессами в обществе и отражалось на доходах и уровне социальной защищенности граждан. Анализ численности позволяет получить репрезентативную картину адаптации населения к возникающим социально-экономическим и демографическим рискам. Трудности стимулировали людей менять место жительства, отдавая предпочтение большому городу как месту, где более развита инфраструктура, больше возможностей решить проблемы трудоустройства, повышения доходов и уровня образования. Сегодня Кишинэу вместе с пригородами образует агломерацию из 7 городов и 28 сел/коммун с совокупным населением свыше 800,6 тыс. человек, что составляет 22,5% от всего постоянного населения, проживающего в республике.

Одним из факторов, влияющих на численность населения, выступают колебания уровня рождаемости и смертности: в последние два десятилетия в мун. Кишинэу наблюдается значительное изменение этих показателей. Согласно данным НБС, коэффициент рождаемости уменьшился практически вдвое с наибольшего значения 18,1‰ в 1989 г. до 9,9‰ в 2012 г., снижаясь до критической отметки в 8,4-8,3‰ в 2000-2003 гг. Коэффициент смертности, напротив, возростал на протяжении рассматриваемого периода, колеблясь в пределах от минимального 6,7‰ в 1989 г. до максимального – 8,7‰ в 1995 г., при этом к 2012 г. он составил 7,7‰.

Такая демографическая картина вписывается в общую тенденцию, сложившуюся в Молдове в целом. С конца 1980-х – середины 1990-х гг. потенциал

демографического роста был исчерпан и естественный прирост в столице начал стремительно снижаться (Рис. 2).

Рис.2. Естественный прирост/убыль численности населения в мун. Кишинэу, тыс. чел. (левая ось), % (правая ось), 1980-2012 гг.

Источник: База данных, Национальное бюро статистики РМ. www.statistica.md

В последующий период падение коэффициента естественного прироста численности населения несколько замедлилось, достигнув в 2003 г. предельно низкого значения 0,1‰. Таким образом, согласно официальным данным, естественный прирост в Кишинэу так и не сменился убылью, несмотря на то, что в целом по республике естественная убыль населения в (-1,1‰) была зафиксирована несколько ранее, в 2000 г., вновь возвратившись на нулевой уровень только в 2011 г. Удержанию показателя естественного движения от падения в отрицательные значения способствовала относительно более молодая структура городского населения. На графике также отразились изменения в численности населения после переписи 2004 года, выразившись в резком росте рассматриваемого коэффициента, поскольку они напрямую коррелируют между собой. Тем не менее, со второй половины 2000-х гг. в динамике естественного движения населения наметилась чёткая тенденция к устойчивому росту, что связано с вступлением в репродуктивный возраст многочисленных поколений, рожденных в середине 1980-х годов [8]. К 2012 г. его значение возросло до 2,1‰, для сравнения, в северной части республики естественная убыль составила (-2,6‰), в южной – (-0,4‰).

Другим важным и весьма информативным итогом переписи населения являются сведения о структуре населения. Дополняемые данными текущей статистики, они предоставляют возможность оценить изменения, происходящие среди населения в возрастно-половом разрезе. Типичными для европейских, и не только, стран, являются негативные изменения, влекущие за собой старение населения, что можно проследить в динамике целого ряда показателей. Анализ возрастной структуры населения показывает, что наряду с другими негативными процессами демографического характера, происходит увеличение на 4% доли пожилых людей и сокращение доли детей на 10,5% в период с 1989 до 2013 г. (Рис. 3). Очевидно, что на сегодняшний день в мун. Кишинэу, эти две группы населения в долевом соотношении занимают равное положение.

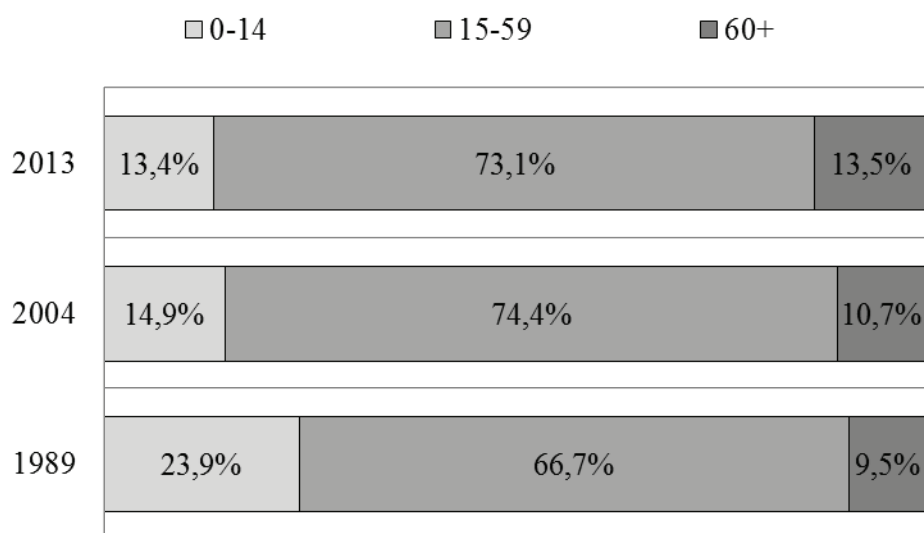

Рис.3. Структура населения по возрастным группам, %, 1989, 2004, 2013 гг.

Источник: База данных, Национальное бюро статистики РМ. www.statistica.md

Структура населения с позиций соотношения доли лиц трудоспособного и нетрудоспособного возраста – 73,1% к 26,9% – является вполне благоприятной, при этом доля трудоспособного населения стабильна, а по сравнению с данными 1989 г. – несколько увеличилась, что также связано со вступлением в трудоспособный возраст многочисленных поколений, рожденных в середине 1980-х гг.

Резкое сокращение рождаемости и старение населения привели к изменениям в демографической нагрузке населения мун. Кишинэу (Рис. 4).

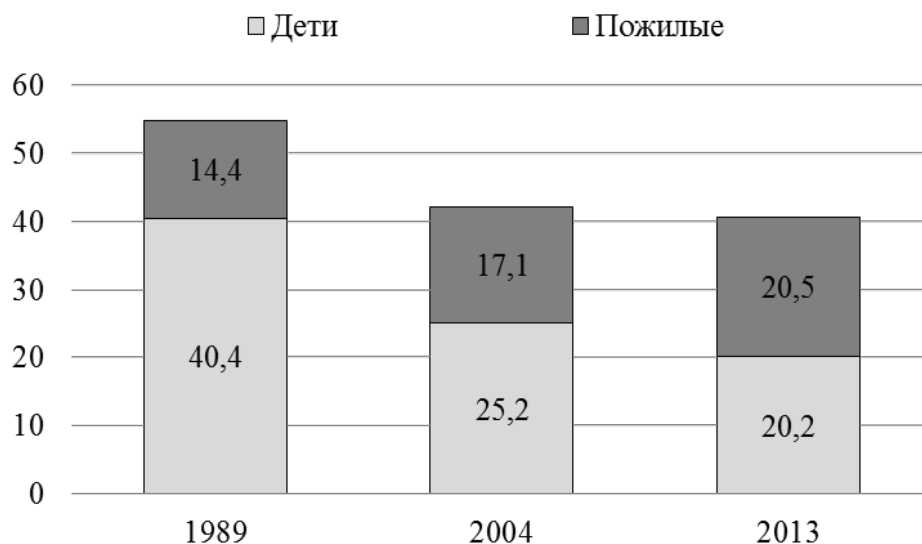

Рис. 4. Изменение демографической нагрузки, 1989, 2004, 2013 гг. (трудоспособный возраст для мужчин 16-61 лет, для женщин 16-56 лет)

Источник: База данных, Национальное бюро статистики РМ. www.statistica.md

Сегодня общая демографическая нагрузка в Кишинэу, состоящая из числа детей от 0-15 лет и людей пенсионного возраста, заметно ниже, чем в 1989 г.: показатель изменился с 54,8 до 40,7 на 100 человек в трудоспособном возрасте. Особенно стремительно снизилась нагрузка детьми, вдвое уменьшив свой показатель за рассматриваемый период, в то время как демографическая нагрузка пенсионерами увеличилась почти в 1,5 раза. Следует отметить, что для формирования такой демографической ситуации, которая благоприятно влияла бы на социально-экономическое развитие, число лиц трудоспособного возраста в возрастной структуре должно с годами увеличиваться, тем самым снижая демографическую нагрузку.

Другим немаловажным индикатором деформаций, происходящих в возрастной структуре населения, является динамика среднего возраста для различных групп. Этот показатель, согласно данным НБС, в муниципии составляет 36,9 лет, практически не отличаясь от общереспубликанского значения показателя. Однако в гендерном контексте заметны существенные отличия: средний возраст мужчин, проживающих в Кишинэу в 2013 г. составил 35,4 лет, женщин – на три года старше – 38,3 лет. Среди населения пожилого возраста, как правило, продолжительность жизни у женщин выше, чем у мужчин, поэтому женщины традиционно преобладают в возрастах от 60 лет и старше. В настоящее время, в структуре населения муниципия пожилых женщин почти в 2 раза больше, чем мужчин.

Структурный анализ городского и сельского населения в возрасте от 65 лет и старше обнаружил ярко выраженную гендерную специфику: уровень старения женщин заметно выше, причём самый старый контингент – городские женщины (Рис.5).

Рис.5. Структура населения мун. Кишинэу в возрасте 65 лет и старше, %, 2013 г.

Источник: База данных, Национальное бюро статистики РМ. www.statistica.md

Несмотря на положительную динамику в изменении численности населения мун. Кишинэу, в развитии общей демографической ситуации выявлен ряд кризисных тенденций, которые несут долгосрочный характер и выражаются в низком уровне рождаемости, стабильно высокой смертности и деформации возрастно-половой структуры населения, что неизбежно приводит к демографическому старению населения Кишинэу, при этом среди женщин этот процесс протекает стремительней из-за присутствия явления сверхсмертности среди мужчин в старших возрастах. Воспроизводство населения муниципия протекает в условиях постепенного восстановления показателей рождаемости, преимущественно за счёт потенциала многочисленных поколений, рожденных в 1980-е гг.

Этот фактор определяет и долю трудоспособного населения в общей структуре, поэтому органам государственного управления следует обратить внимание на разработку и усовершенствование программ по сбалансированию рынка труда и, прежде всего, по стимулированию процесса возвращения квалифицированной рабочей силы, покинувшей страну в предыдущие годы.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Лаппо Г.М. Административно-территориальное деление и города-центры. В: География, М., 2002, №15, с. 6.
2. Sochircă E. Studiul geodemografic și social al municipiului Chișinău. Teza de doctor în geografie. Chișinău, 2010. 198 p.
3. Sochircă V., Ambroci V. Dinamica numerică și distribuirea populației pe localitățile din municipiul Chișinău în perioada 1989-2008. В: Evoluția demografică și politica securității demografice. Conferința Științifică Internațională, Chișinău, 22-23 aprilie, 2010, с.61-66.
4. Șandeanu E. Considerații privind structura populației pe grupe de vârstă și sexe a municipiului Chișinău. В: Probleme demografice ale populației în contextul integrării europene / Simpozionul Internațional, 14-15 aprilie 2005, с.111-114.
5. Sochircă E. Evoluția natalității în municipiul Chișinău în perioada 1950 – 2007 // Procesele socio-demografice în societatea contemporană: de la meditații la acțiuni / Conferința Științifică Internațională, Chișinău, 15-16 octombrie 2009, p. 97-100.
6. Lege privind statutul municipiului Chișinău № 431-XIII din 19.04.95. В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 31-32/340 din 09.06.1995.
7. Lege privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova № 764-XV din 27.12.2001. В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16/53 din 29.01.2002.
8. Палади Г.А., Шахотько Л.П., Гарауз О.Е. Основные вызовы демографической безопасности: сходства и различия в Молдове и Беларуси. Кишинев, 2010, с.15-32.

LIMBA UNIVERSALĂ: ELEMENTUL FUNDAMENTAL ÎN DIALOGUL CIVILIZAȚIILOR

UNIVERSAL LANGUAGE: A FUNDAMENTAL ELEMENT IN THE DIALOGUE OF CIVILIZATIONS

Ionel PINTILII,
master în științele comunicării,
Universitatea Apollonia, Iași, România

Summary: *The following article pursues the subject of a universal language as means towards achieving a better inter-cultural communication in the new era context of globalization and cultural diversity. The author analyses the contemporary social issues of cultural identity and the phenomenon of globalization, including its dangers.*

Since the multicultural world that we live in presents itself with many challenges, the presence of a universal language is paramount along with its properties of building bridges across civilizations.

Key words: *language, culture, civilization, globalization, inter-cultural europenization, cultural identity.*

La sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI, *globalizarea și diversitatea culturală* sunt două concepte pe care se centrează experiența noastră intelectuală și socială. Opiniile, discursurile și judecățile asupra acestor două concepte, și mai cu seamă asupra relațiilor dintre ele, sunt diverse și contradictorii.

Este adevărat faptul că globalizarea reprezintă un fenomen de pe urma căruia diversitatea nu are decât de câștigat, dar, în același timp și tocmai în virtutea acestei calități, constituie un pericol care poate distruge diversitatea.

Termenului de „globalizare” i se atribuie numeroase semnificații. Prin acest termen se înțelege *dezvoltarea piețelor financiare globale, creșterea corporațiilor transnaționale și dominația lor crescândă asupra economiilor naționale; globalizarea explică, motivează și face înțeleasă noua ordine socială, culturală și relațiile lumii moderne.* Globalizarea este o situație nouă, caracterizată de o enormă capacitate de comunicare și schimburi informaționale, la o scară planetară, ceea ce face posibilă construcția unui „sistem mondial”. O a doua posibilă definiție consideră globalizarea ca fiind *exportul și impunerea, la scară mondială, a modelelor socioeconomice și culturale din Vest* (în care, în unele cazuri, sunt integrate cu certitudine elemente ale altor culturi).

Stimulată de modernizare, politica globală a fost reconfigurată de-a lungul liniilor culturale. Popoare și țări, având culturi similare, se alătură. Frontierele sunt refăcute, astfel încât să coincidă cu cele etnice, religioase și civilizaționale.

Cultura este importantă pentru globalizare în sensul că ea reprezintă aspectul intrinsec al întregului ansamblu de comunicare și schimburi informaționale.

onale. Problema înțelegerii culturii, ca parte constitutivă a globalizării, depinde de modul cum concepem cultura și consecințele ei. Putem înțelege capacitatea culturii de a avea consecințe asupra globalizării urmărind modul în care acțiunile „locale” de inspirație culturală pot avea consecințe asupra integrării în diversitate.

În același timp, globalizarea modifică modul în care conceptualizăm „cultura”, deoarece cultura a fost, foarte multă vreme, legată de ideea unei localități fixe. Astăzi, cultura se consideră ca fiind mai degrabă mobilă decât fixă, încercându-se o „dezmoștire” conceptuală globalizare-diversitate culturală, citându-l pe J. Tomlinson, care arată că „în centrul culturii moderne se află globalizarea; în centrul globalizării se află practicile culturale”[2].

Făcând față crizelor de identitate, ceea ce contează pentru oameni, este sângele și convingerile, credința și familia. Oamenii se adună cu cei care au origini, religie, limbă, valori și instituții similare și se distanțează de cei care le au diferite. Realineri generate de această identitate s-au înregistrat în zona scandinavă, pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice, în Balcani, precum și în Asia de Est, America Latină sau chiar Africa. Se știe că oamenii caută identitate și securitate, că se află în căutarea unor rădăcini și conexiuni care să îi apere de necunoscut. În aceste condiții, de ce ar trebui ca punctele comune culturale să faciliteze cooperarea și coeziunea între popoare, iar diversitatea să promoveze clivaje[3] și conflicte?

În primul rând, în lumea contemporană, identificarea culturală a crescut dramatic în importanță, prin comparație cu alte dimensiuni ale identității. Gradul crescut în care oamenii din întreaga lume se diferențiază de-a lungul liniilor culturale semnifică faptul că conflictele între grupuri culturale sunt din ce în ce mai importante. Civilizațiile reprezintă cele mai largi entități culturale, prin urmare, conflictele între grupări aparținând de civilizații diferite devin centrale în politica globală.

În al doilea rând, proeminența crescândă a identității culturale este în mare parte rezultatul modernizării social-economice la nivel individual, acolo unde dislocarea și alinierea creează nevoia pentru identități din ce în ce mai semnificative și la nivel societal, acolo unde capacitățile intensificate și puterea non-occidentală stimulează revitalizarea identității și culturii indigene.

În al treilea rând, identitatea, la orice nivel, poate fi definită numai în relație cu „altul”. Civilizaționalul „noi” și extracivilizaționalul „ei” reprezintă constante în istoria omenirii. Aceste diferențe de comportament intra și extracivilizațional descind din sentimente de superioritate față de popoare, care sunt percepute ca fiind foarte diferite, teama și lipsa de încredere față de asemenea popoare, dificultatea de comunicare cu acestea, ca rezultat al diferențelor de limbă și de ceea

ce se consideră a fi comportament civil, lipsa de familiaritate cu presupuzițiile, motivațiile, legăturile și practicile sociale ale altor popoare. În lumea de astăzi, perfecționările din domeniul transportului și al comunicațiilor au produs interacțiuni mai frecvente, mai intense, mai simetrice și mai cuprinzătoare între popoarele ce aparțin diferitelor civilizații. Drept urmare, identitățile lor civilizaționale devin din ce în ce mai proeminente. Aceste niveluri mai largi ale identității civilizaționale semnifică conștiința mai adâncă a diferențelor civilizaționale și a nevoii de a proteja ceea ce ne distinge pe „noi” de „ei” [4].

În al patrulea rând, sursele conflictului între state și grupări, aparținând de diferite civilizații, sunt, în mare măsură, cele care au generat întotdeauna conflicte între grupări: controlul popoarelor, teritoriului, bogăției și al resurselor, aceasta reprezentând capacitatea de a impune valorile, cultura și instituțiile proprii unei alte grupări, prin comparație cu capacitatea acelei grupări de a face același lucru grupării tale. Totuși, conflictul între grupările culturale ar putea să implice și probleme culturale. Diferențele de interese materiale pot fi negociate și adesea risipite prin compromis într-un mod în care nu o pot face problemele culturale.

În ultimul rând, pretutindeni se află prezența conflictului. Oamenii, pentru autodefinire și pentru motivație, au nevoie de dușmani. Ei nu au în mod natural încredere și îi văd ca amenințări pe cei care sunt diferiți și au capacitatea de a le face rău. În lumea contemporană, „ei” este din ce în ce mai probabil să-i reprezinte pe cei care aparțin unei civilizații diferite [5].

Multiculturalitatea este o realitate în care trăim. Ea presupune recunoașterea pluralismului și a varietății culturale, a identității culturale a oricăror popoare. Pluralitatea aceasta nu poate fi dăunătoare, numai că trebuie să existe legi, și în general legea „înțelegerii” depline și reciproce să primeze în relațiile interumane și interculturale.

În ultimele decenii ale secolului trecut au luat naștere noi identități înrădăcinate în cultură și noi modele de conflict în rândul grupărilor din diferite culturi care, la nivelul cel mai larg, sunt civilizații. Simultan, cultura comună încurajează, și cooperarea între statele și grupările care participă la acea cultură, ceea ce poate fi văzut în modelele pe cale de apariție sau deja apărute, de asociere regională între țări, în special în domeniul economic.

Într-un discurs al fostului ambasador al Statelor Unite în România, James Rosapepe precizează: „Nu cred sub nici o formă că economia poate ucide cultura. Dar aceasta e o părere personală. Bineînțeles, putem avea mai mult comerț, mai multe comunicații, dar cultura este inima identității oamenilor, este inima existenței lor. Deci putem avea schimbări în cultură, putem avea integrări între diferite culturi. Noi ne mândrim cu integrarea diferitelor culturi existente cu

cele ale oamenilor de pretutindeni. Dar eu cred că, într-o confruntare între cultură și economie, în mod sigur cultura va învinge. Și nu cred că, dacă globalizarea a avut atâtea probleme cu latinitatea, avem de-a face cu un caz. Bineînțeles, francezii nu sunt de acord cu acestea, nici italienii și poate nici românii. Nu cred că oamenilor le este luată cultura. Este bineînțeles nevoia de a proteja spațiul unei culturi, a respecta diferențele de cultură și a învăța din experiențele altor oameni. Ceea ce oamenii cred în inimile lor este mult mai important decât ceea ce cumpără pe dolari”[6].

Uniunea Europeană include spații din cel puțin trei civilizații, având valori și interese cât se poate de diferite, care pun obstacole majore în calea dezvoltării unei identități instituționale semnificative și o considerabilă aliniere a activităților importante. Organizația compusă dintr-o singură civilizație, Comunitatea Caraibiană, formată din 30 de foste colonii britanice vorbitoare de limba engleză, a creat o varietate extinsă de aranjamente de cooperare, cu o cooperare mai strânsă între unele sub-grupări. Eforturile de a crea organizații caraibiene mai largi trecând peste linia de falie anglo-hispanică din Caraibe au eșuat totuși constant. În mod similar, Asociația Sud-Asiatică pentru Cooperarea Regională, fondată în 1985 și incluzând 7 state hinduse, musulmane și budiste, a fost aproape total ineficientă, nefiind nici măcar capabilă să-și țină întrunirile. Relația culturii cu regionalismul[7] este în mod clar evidentă prin raportare la integrarea economică.

În trecut, modelele comerțului între națiuni au urmat și au mers în paralel cu modelele de alianță între națiuni. În lumea pe cale de apariție, *modelele comerțului* vor fi în mod decisiv influențate de *modelele culturale*. Oamenii de afaceri negociază cu cei pe care îi înțeleg și în care au încredere; statele își abandonează suveranitatea asociațiilor internaționale compuse din state având opinii și valori similare pe care le înțeleg și în care au încredere. Rădăcinile cooperării economice se află în ceea ce este comun din punct de vedere cultural[8].

Globalizarea societății umane e condiționată de măsura în care relațiile culturale au efect în relație cu aranjamentele economice și politice. Ne putem aștepta ca economia și politica să fie globalizate în măsura în care sunt culturalizate, adică în măsura în care schimburile ce se desfășoară în cadrul lor sunt realizate din punct de vedere simbolic. De asemenea, ne putem aștepta ca gradul de globalizare să fie mai mare în arena culturală decât în oricare din celelalte două[9].

Trebuie luat în considerare și faptul că globalizarea are un impact decisiv asupra a diverse identități culturale și civilizaționale și că le afectează pe toate, indiferent dacă este vorba de nivelul economic, social, politic etc. Există suficiente elemente care conduc la concluzia că globalizarea nu implică un grad

ridicat de comunicare sau de schimb între diverse culturi, ci mai degrabă există tendința ca o singură cultură să se impună asupra celorlalte, sfârșind prin a crea un *model eterogen* care le va ataca pe toate. Aceasta ar putea conduce la un proces de *omogenizare culturală*, în diferite grade de intensitate, în funcție de forța economică a fiecărei țări în parte. Pe de altă parte, nu este mai puțin adevărat că gradul de schimburi culturale și comunicarea pe care le implică globalizarea conduce la contacte din cele mai diverse între grupuri sau persoane aparținând unor culturi diferite. Se poate vorbi chiar de așa-numita *globalizare regională*, în măsura în care sistemul globalizării intră în contact și este o adaptare la o situație geoculturală particulară.

În altă ordine de idei, globalizarea *poate însemna un lucru bun, dar și un lucru rău*, în funcție de direcția pe care o ia. Dacă este un proces în care diferite culturi și societăți din toată lumea iau parte într-un mod echitabil, poate fi un mare câștig pentru toată lumea, dar dacă este un proces direcțional și decis exclusiv de către actualele puteri economice, globalizarea nu va fi altceva decât un proces de omogenizare a culturii și a exclusivismului social.

Altfel spus, precizarea de mai sus a determinat în ultimele decenii formarea unor ideologii susținute, pe deoparte, de cei care consideră globalizarea ca un fenomen pozitiv, iar pe de alta, cei care văd în globalism însemnate consecințe negative, inclusiv pierderea identității, și se manifestă cu orice ocazie, sub diferite forme, uneori și violent și care sunt cunoscuți ca antiglobaliști.

Adepții globalismului consideră că unificarea economică și politică sub stindardul *globalismului corporatist financiar* este însoțită de omogenizare spirituală și revenirea gândirii unice. După ce internaționalismul „corectitudinii politice” (multiculturalismul, feminismul, ecologismul radical) a administrat lovituri mortale individualismului occidental, valorilor și tradițiilor civilizației greco-latine, se pare că terenul este pregătit pentru marea „convergență culturală”.

Sintagma „noua conștiință globală” a început să fie „cultivată” din ce în ce mai des în mediile intelectuale «mondializate».

De la „conștiința globală” la „gândirea unică” impusă de o „autoritate morală planetară” nu mai este decât un pas. Sfinția Sa Dalai Lama, laureat al Premiului Nobel pentru Pace, abandonează orice reticență și ne propovăduiește noul totalitarism „etic” [10].

După ce sfătuiește popoarele să renunțe la conceptul de stat național, ba chiar la forțele lor armate, ele nefiind «economice și necesare», și să accepte o forță de poliție sub administrație globală (*globally administered force*), Sfinția Sa propune un organism a cărui principală sarcină este să monitorizeze afacerile umane din perspectiva eticii, o organizație care să se numească Consiliul Mondial al Omenirii. Acesta va fi format dintr-un grup de persoane din mai multe domenii. Întrucât acest organism nu va fi investit cu puteri politice, verdictele

lui nu vor avea putere juridică... În virtutea independenței sale..., aceste delibărări vor constitui CONȘTIINȚA LUMII. Cu aproximativ jumătate de secol în urmă, în 1969, A. Saharov, un alt laureat al Premiului Nobel pentru Pace, recomanda spre binele omenirii „o conducere mondială de un înalt nivel intelectual”, „guvern mondial”...

Asemenea atitudini ce privesc ștergerea identităților naționale, renunțarea la tradiții, libertinajul, ecumenismul, consumatorismul, dictatura marilor corporații sunt lucruri dăunatoare care n-au nimic de-a face cu „firea lucrurilor” și trebuie combătute, pentru păstrarea unui echilibru, pentru ca acest fenomen al globalizării să nu devină unul al deșrădăcinării, susține de această dată ideologia antiglobalizării.

Pe lângă diada arhicunoscută *globalizare – antiglobalizare (altermondializare)* mai reliefez apariția unor alte diade, ca: *globalizarea activă, globalizarea pasivă; globalizarea pozitivă, globalizarea negativă*; unitate și diversitate; integrare și fragmentare; universal și particular; convergență și divergență. De asemenea, și termeni ca: *triadizare, regionalizare, internaționalizare, mondializare, cooperare transfrontalieră, uniune de uniuni, sat global, gouvernement, legislație mondială (globală), măsuri globale*. Noțiuni care la început aveau un conținut abia sesizabil, astăzi au devenit termeni de referință cu conținut deosebit de bogat, care, la rândul lor, dau posibilitatea apariției de noi și noi termeni, totodată, determinând o conceptualitate interioară deosebită, structurând caracteristici, criterii, principii etc.

Pentru toate acestea este nevoie de „elementul comun”, care să contribuie la elucidarea aspectelor pozitive sau negative, de orice natură, în ciuda aparențelor (tendința omului este spre individualizare accentuată), și pe care-l considerăm că ar fi problema de limbă, fie ea vorbită sau scrisă, întrucât *Limba este partea cea mai sensibilă a culturii unei națiuni*. Oameni sunt gata să lupte până la ultima resursă pentru a opri ceea ce ei consideră ascensiunea hegemoniei anglo-americe. Limbile nu sunt sisteme sociale; pot exista una alături de alta în aceeași țară sau pe aceeași stradă. Pot coexista în mintea unui individ.

Legenda biblică a Turnului Babel ne povestește că, demult, limba comună folosită de oameni a fost împărțită într-o mulțime de limbi diferite, ca pedeapsă pentru încercarea oamenilor de a construi un turn care să ajungă la cer.

Știința lingvisticii, la rândul ei, pornește de la premisa unei limbi inițiale, din care s-au desprins principalele limbi, odată cu o masivă migrație a populației indo-europene în diverse direcții. Poate părea ciudat, dar, conform acestei teorii, o mulțime de limbi diferite din Europa, Asia de Sud-Vest și India, aparent fără prea multe elemente comune, sunt înrudite la origine, făcând parte din marea familie a limbilor indo-europene: germana, italiana, greaca, armeană etc.

Explicațiile care s-au dat pentru această separare lingvistică sunt multe, ținând de considerente geografice, politice, economice etc. E adevărat, aceste explicații se susțin. Dar mai există una, probabil mai puternică decât celelalte, și care ține de latura psihologică: tendința omului spre individualizare. Omul generic trebuie să se afirme, prin natura lui, ca individ, apoi ca grup - respectiv ca neam, ca popor, ca națiune. Deci, trebuie să se distingă prin anumite particularități, concretizate prin *port*, *obiceiuri*, și, mai ales, prin *limbă*.

În orice ansamblu uman, solidaritățile se structurează după anumite criterii, care nu sunt niște creații artificiale. Solidaritățile sunt produsul natural al istoriei, s-au creat prin secole de coexistență în sânul aceleiași comunități, pe un teritoriu anume, și sunt agregate în factori care determină în cele din urmă identitatea națională. Acești factori sunt naturali și concreți, nu sunt niște abstracții teoretice; adeziunea la ei este spontană, nu rezultatul unui proces mental, nici o opțiune calculată. Este vorba, în primul rând, de simțul de apartenență etnică, care pornește de la realitatea concretă a familiei, a gintei, a clanului, a tribului - primele entități politice, care au fost constituite pe baza consanguinității. Lărgindu-se comunitatea prin sporirea numărului membrilor ei, legăturii de sânge i s-au adăugat altele, întemeiate pe limbă și obiceiuri, apoi pe religie și pe cultură, populară și doctă.

Specificitatea a dobândit o a doua dimensiune când criteriului original al apartenenței la grup i s-a alăturat cel geografic, al legăturii cu pământul, teritoriul - „loc de baștină”, „glie strămoșească”, „moșie” și „patrie” - ca spațiu de afirmare și perenitate al comunității.

Formată din teorii întemeiate pe idei decretate ca „politically correct” - *mondialismul*, *globalismul*, *economismul* și, mai nou, *metisajul*, adică pe noi dogme politice, această gândire urmărește uniformizarea omenirii prin suprimarea specificului și a particularismelor pe care le presupune diferențierea ca fundament al personalității. Toate deosebirile trebuie să dispară prin contopire, indivizii și comunitățile trebuie înghesuiți în șabloane confecționate după norme.

Totuși, din această perspectivă, omul, ca paradoxală ființă socială ce se află, păstrează în mentalitate și o altă tendință străveche, cu rădăcini în acele timpuri - reale sau închipuite - când toți oamenii formau un singur popor și aveau o singură limbă: tendința spre universal - tendința spre statul universal, tendința spre limba universală, tendința către reuniunea geo - politico - spirituală originală, în care toți indivizii să fie cetățeni ai lumii (adeptii globalismului).

În anul 1887, polonezul dr. L. L. Zamenhof vine în întâmpinarea acestei tendințe către universalitate, pe latura lingvistică, și propune o limbă universală - *limba esperanto*, pe care o inventează. Această limbă se bazează pe cuvinte comune (sau cu rădăcini comune) ale principalelor limbi europene și este carac-

terizată de o maximă simplitate: toate substantivele se termină în **o**, toate adjectivele se termină în **a**, există o singură conjugare a verbelor, simplă și regulată, declinări puține și simplificate etc.

De ce nu s-a impus această limbă ca limbă universală? În primul rând, pentru că este un limbaj artificial. Totuși, aceasta nu este condiția necesară și suficientă. Pentru că și limbajul de programare a calculatoarelor este un limbaj artificial, care s-a impus la nivel global. Însă acesta s-a impus prin necesitate: era absolut necesar pentru ca tehnologia - și odată cu ea omenirea - să înainteze. Dacă, prin absurd, calculatoarele nu își dovedeau necesitatea practică universală, limbajul de programare ar fi fost un limbaj mort din fașă.

Dacă atunci a fost vorba de un fel de „globalizare forțată”, în prezent asistăm la o „globalizare acceptată”, care se insinuează treptat și de la sine, ca urmare a necesității de dezvoltare materială a omului, prin asimilarea tehnologiei. Tehnologia este servită „pe tavă” în mai toate colțurile lumii - numeroase popoare aflate într-un stadiu inferior de dezvoltare trec peste etapele naturale ale dezvoltării lor, făcând uriașe salturi și adaptându-se firesc și ușor la confortul oferit de tehnologia vestică.

Dar tehnologia nu vine niciodată singură. Odată cu ea se impune un stil de viață, care modifică gândirea, comportamentul social și chiar... limba naturală. Îngrijorător de multe cuvinte migrează dinspre limbajul de specialitate spre jargon și de aici spre vocabularul de bază al limbilor „afectate”. Și cum limba tehnologiei este prin excelență limba engleză, invazia acestei limbi asupra limbilor naturale este incontrollabilă, este de neoprit.

La fenomenul îngrijorător de invazie a culturii vestice - urmare firească a superiorității tehnologice, economice, militare etc., în speță de cultura americană - propagată prin toate mediile posibile, chiar și în societăți tradiționale, care, mai lent, dar totuși sigur, asimilează și ele valorile apusene. Un fenomen firesc, de altfel, conform cu legea naturală a celui mai puternic. Un fenomen care se repetă periodic, de la începuturile istoriei până azi, pe alte coordonate, dar cu aceleași particularități intrinseci.

Întotdeauna a existat o limbă de circulație internațională - sau mai multe - în funcție de raportul de forțe existent pe scena lumii. Cum se prezintă fenomenul astăzi? Dacă în secolul XX „concurau” pentru această poziție mai multe limbi - franceza, engleza, germana -, *secolul XXI tinde să devină, prin excelență, secolul limbii engleze*. Până și arhitradiționala Japonie a început o politică de promovare intensă a limbii engleze.

Este momentul să realizăm, spun multe personalități europene, ce se întâmplă și să recunoaștem că aproape toată lumea ar avea de câștigat dacă guvernele naționale și instituțiile de învățământ, ca și companiile internaționale, ar adopta oficial engleza ca a doua limbă. Singurii care ar avea de pierdut, spun cei menți-

onați mai sus, ar fi chiar englezii înșiși. Filologii apreciază că circa 350 milioane de oameni folosesc engleza ca limbă maternă și aproape un miliard o cunosc - a șasea parte din populația planetei. Sunt mai puțini decât vorbitorii de chineză, dar se spune că sunt mai mulți locuitori în China care învață engleza decât americani care o vorbesc în Statele Unite. Chiar și în Elveția, unde există trei limbi oficiale, engleza câștigă teren.

Întreprinderi germane de frunte ca Hoechst și Siemens au adoptat engleza pentru uz intern, aici și în alte multe firme, când la o întâlnire de afaceri este prezent un străin, discuțiile se desfășoară automat în engleză.

Limba engleză tinde să-și depășească statutul de limbă de circulație internațională, adică o limbă ce are rolul să spargă barierele lingvistice între persoane/instituții etc. de naționalități diferite ce vin în contact la un moment dat, aspirând spre o poziție superioară: aceea de limbă universală.

Din punct de vedere lingvistic, evoluția poate merge în două direcții. Pe de o parte, în timp, s-ar putea să asistăm la o anglicizare (de fapt, o americanizare) pe scară largă, asemănătoare cu romanizarea. Adică limbile naționale vor fi corupte de limba engleză „invadatoare” în asemenea măsură încât se vor naște noi idiomuri, limbi mixte ce se vor consolida în timp, cu propriile lor particularități, cum s-a întâmplat cu limbile romanice.

Pe de altă parte, limba engleză ca atare ar putea deveni limba-mamă a omenirii, limba universală a tuturor națiunilor, ce o vor impune ca limbă oficială alături de limba națională. Oricum, engleza tinde să devină (dacă nu a devenit deja) a doua limbă în multe din țările lumii. Își așteaptă numai oficializarea ca atare.

Și poate că acest fenomen, corelat cu dependența de tehnologia vestică și cu puterea pe care SUA o exercită pe toate planurile, va duce în timp la dispariția limbilor naționale, odată cu dispariția națiunilor, într-o globalizare acaparatoare...

În Uniunea Europeană există 11 limbi oficiale și vor fi și mai multe când se vor alătura alte state. La Bruxelles, activitatea birocratică se desfășoară în două limbi: franceză și engleză, uneori și germană ca a treia limbă. Și aici engleza a început treptat să le înlocuiască pe celelalte; și dacă nu s-ar fi înregistrat plângeri periodice de la niveluri înalte, dominația ei ar fi fost astăzi deplină.

O asemenea supremație poate fi explicată printr-un accident al istoriei, enormei întinderi a Imperiului Britanic i-a urmat, în secolul XX, avântul economic al SUA. Dar engleza are propriile sale avantaje în această luptă evoluționistă din jungla lingvistică. Este la fel de adaptabilă pe cât este de vorace.

Deși se poate mândri cu un vocabular enorm (*Dicționarul Oxford* cuprinde 500 000 de cuvinte, fără termenii științifici), este economică în vorbire. Nu folosește categorii ca genurile și cazurile, ortografia este (cu unele excepții) simplă și pronunția (din nou cu unele excepții) este ușor de deprins. Este ușor de învățat și de utilizat în vorbirea curentă și suficient de bogată pentru a formula noțiuni

abstracte și nuanțe poetice. Anglofilul Maurice Druon, secretarul Academiei Franceze, a făcut la un moment dat o glumă: „Succesul englezei se datorează faptului că este limba cel mai ușor de vorbit stricat”.

Nici o țară nu este atât de sensibilă ca Franța. Maurice Druon a declarat că „*Limba unui popor este sufletul său. Este patrimoniul fundamental*”. Academia Franceză, care admite cuvinte străine numai când nu este disponibil un substitut francez potrivit, este angajată în prezent într-o dispută privind genurile cu femeile ministru, ministre este un substantiv masculin, dar ele vor să li se spună „madame la ministre”.

În plus, majoritatea oamenilor din cele mai multe țări au convenit întotdeauna cu două limbi: una acasă, în familie, în jurul mesei, și cealaltă pentru afaceri, pe teren. Italiana modernă este limba locală din Toscana, pe care, ca rezultat al aceluiași proces darwinist care a promovat limba engleză, o utilizează italienii pentru a depăși incompatibilitățile dintre diversele lor dialecte. Parizienii vorbesc în argou pe stradă și în franceză în familie.

Până la inventarea statului-națiune, frontierele limbii erau multidimensionale: țărani vorbeau într-o limbă, comercianții în alta, administrația și curtenii probabil într-o a treia.

Acest lucru este valabil chiar și azi. SUA, care au depășit Marea Britanie drept cel mai mare exportator de limbă engleză, se află într-un amalgam lingvistic. Până în zonele nordice ca Massachusetts, autobuzele poartă inscripții atât în spaniolă, cât și în engleză. Un segment important din populația americană vorbește acasă altă limbă decât engleza, iar susținătorii multiculturalismului dau semne că vor să mențină această stare de lucruri.

Chiar și engleza negrilor americani, cunoscută ca „ebonică”, a dobândit un statut politic. Dacă va prevala argumentul pluralist, SUA s-ar putea găsi în situația paradoxală de a trebui să declare - așa cum au făcut deja aproape jumătate dintre state - engleza drept limba lor oficială.

Dacă guvernele și-ar putea depăși temerile culturale, fiecare copil de școală ar fi scutit să hotărască ce limbă străină să învețe mai întâi. Universitățile care predau în două limbi ar atrage studenți din întreaga lume.

Țările mici cu limbi dificile și-ar putea crea legăturile culturale de care în prezent sunt private și și-ar face mai bune cunoscute propriile culturi. Așa cum a remarcat un profesor universitar finlandez la o recentă conferință UE-Japonia, desfășurată la Tokio, puțini asiatici vin să studieze în Finlanda din cauza barierei impuse de limbă, iar majoritatea finlandezilor preferă Marea Britanie, Germania sau Franța.

Adoptarea limbii unei economii în prezent nu înseamnă supunerea la obiceiurile și valorile altuia. Dacă se va întâmpla așa, va fi din alte motive. Pe de altă

parte, adoptarea englezei ca a doua limbă contribuie la protejarea limbii natale de acele distorsiuni neologice de care guvernul francez încearcă cu atâta disperare (și insucces) să scape.

Având puțin peste 1000 de ani, engleza a fost întotdeauna o limbă „cleptomantă”, împrumutând din franceză, arabă, hindi, de peste tot unde au ajuns vorbitorii ei. Nu încapă îndoiala că engleza universală ar continua să fure cuvinte pentru idei pe care încă nu poate să le exprime: termenul japonez *genki*, de exemplu, care înseamnă „în toate bune” sau „bine dispus”, este ușor de pronunțat pentru un vorbitor de engleză și poate umple un gol.

Engleza universală ar face propria sa carieră, iar vorbitorii nativi de engleză s-ar găsi în aceeași situație cu ceilalți, ar vorbi acasă în dialectul lor obișnuit și engleza universală în lume.

Așadar, reconstituirea de-a lungul secolelor în etape bine definite a istoriei și a marilor valori culturale, a definirii relațiilor interne și a evenimentelor în context universal, reprezintă una din cheile de bază ale *Dialogului Civilizațiilor*, întrucât dialogul este modalitatea de comunicare între un om și altul, în scopul apropierii lor, îndepărtării barierelor și perfecționării conceptelor. Dialogul este un principiu uman deosebit, pe care se construiesc fundamentele civilizațiilor și numeroase valori umane.

NOTE ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Popps Georges, Blake Arthur. Dialogul civilizațiilor. Din cuprins: Mitologia Orientului Antic; Religia Culturii și Civilizației; Istoria Chinei Antice; Filosofia Culturii și Civilizației; Arta Greciei Antice.
2. Huntington Samuel P. Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. București: Editura „Antet”, 1998, p.185-186.
3. În sensul de a se desface în mai multe planuri(coeziunea) în urma unei acțiuni puternice.
4. Huntington Samuel P. Op. cit., p.185-186.
5. Idem.
6. www.lumeam.ro/nr.7-2000/ambasador.html#top.
7. Am folosit termenul de „regionalism” întrucât consider că globalizarea și regionalizarea sunt fenomene complementare. Integrarea regională oferă soluții care răspund tendințelor de globalizare, cele două fenomene conformându-se aceluiași „reguli ale jocului”.
8. Huntington Samuel P. Op. cit., p.194.
9. Tomlinson John. Globalization and Culture. Cambridge: Polity Press, 1999, p.38.
10. Dalai Lama. Etica pentru un nou mileniu prezintă propunerea cu privire la o etică laică, de folos întregii comunități mondiale – nu doar adepților practicanți ai unei anumite religii – și dorința sa de a aduce laolaltă toate resursele, atât din Est, cât și din Vest, ce ar putea ajuta omenirea în această încercare.

MOBILITATEA ACADEMICĂ A STUDENȚILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

THE ACADEMIC MOBILITY OF STUDENTS IN REPUBLIC OF MOLDOVA

**Ecaterina GRIGORAȘ, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM**

Summary

In the article, we examine the mobility of students from Republic of Moldova at the moment. Currently, the phenomenon of students migration abroad is an extremely strong process in the Republic of Moldova. When analyzed under historical experience, it may be noted that this phenomenon usually goes hand in hand with any governmental transition as not only post-socialist countries experience students emigration abroad, as mass emigration was and still remains to be a reality dating back to the early nineties.

Key words: *academic mobility, international mobility, migration, European space, higher education.*

 Învățământul superior la etapa actuală este conceput ca o garanție a capacității concurențiale a statului și a personalității în noua economie globală. Totodată, valențele implicate de mobilitatea academică reprezintă un vector de transport al valorilor dar și o importanță deosebită pentru mediul academic, social și economic. Tinerii reprezintă o forță uriașă, datorită capacităților intelectuale și puterii de a se mobiliza rapid, ei sunt motorul schimbărilor sociale, economice și politice din întreaga lume. Mobilitatea tinerilor este determinată de angajamentele asumate de către Republica Moldova privind edificarea spațiului european al învățământului superior conform principiilor Procesului Bologna, ceea ce reprezintă temeiul propriu-zis al mobilității academice.

În Republica Moldova, mobilitatea academică a studenților este reglementată de Regulamentul cu privire la mobilitatea studenților și cadrelor didactice din instituțiile de învățământ superior al Ministerului Educației din Republica Moldova și este stimulată prin diverse programe de stat și regionale. Multe țări încheie acorduri bilaterale și multilaterale în acest domeniu. Cele mai cunoscute programe europene sunt „Erasmus” și „Socrates”.

Mobilitatea internațională a studenților este nu doar intercontinentală, ci și regională, iar procesul integrării economiilor regionale stimulează mobilitatea studenților și în acest sens o importanță deosebită le revine acordurilor internaționale (NAFTA, ASEAN, APEC).

Mobilitatea internațională a tinerilor specialiști cauzează beneficii globale prin îmbunătățirea fluxului de cunoștințe și de îndeplinire a cererii de competențe și reprezintă în sine o parte a procesului de globalizare, care este imposibil de a fi evitată.

Conform datelor UNESCO, nivelul mobilității internaționale a studenților în ultimii 25 de ani a sporit cu 300%. După părerea experților, în anul 2010 numărul tinerilor care au studiat în străinătate a constituit 2,8 mil., iar în anul 2025 va atinge cifra de 4,9 mil. (Fig.1).

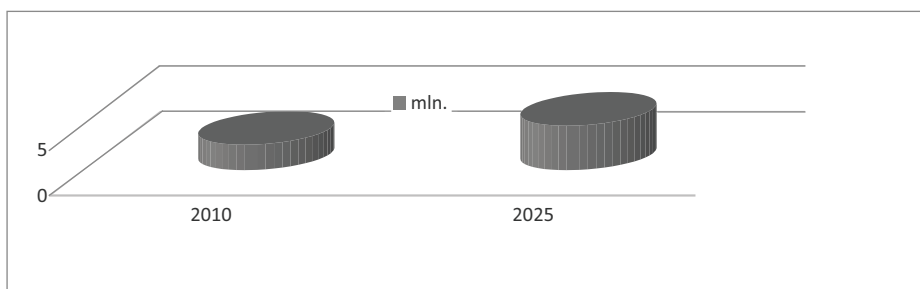

Fig. 1. Prognozările referitoare la mobilitatea internațională a studenților

Sursa: www.unesco.org/new/en/unesco/resources/online-materials/publications/unesdocdatabase

În Republica Moldova, activități privind promovarea mobilității academice sunt realizate în baza protocoalelor de colaborare semnate cu România, Ucraina, Federația Rusă, Republica Bulgară, Republica Elenă, Republica Cehă, Republica Turcia, Republica Populară Chineză [1].

În prezent, statistica oficială cu privire la numărul de studenți care sunt înmatriculați la studii peste hotare, ponderea acestora de revenire în țară și angajarea la muncă este incompletă, dat fiind faptul că se înregistrează numai studenții care au plecat la studii peste hotare în baza contractelor bilaterale la care Republica Moldova este parte. Însă numărul tinerilor plecați la studii pe căi individuale este mult mai mare [2].

În acest articol, utilizând diferite surse statistice, încercăm să conturăm dimensiunile mobilității academice a tinerilor, cauzele și consecințele acestui fenomen.

Conform datelor Ministerului Educației al Republicii Moldova, se constată o creștere a numărului de tineri înmatriculați în instituțiile de învățământ de peste hotare. Cel mai mare număr de studenți înregistrează nivelul de studii superioare, de asemenea crește numărul persoanelor care fac studii liceale. Oscilații mai mari se înregistrează pentru contingentul postuniversitar (Fig. 2).

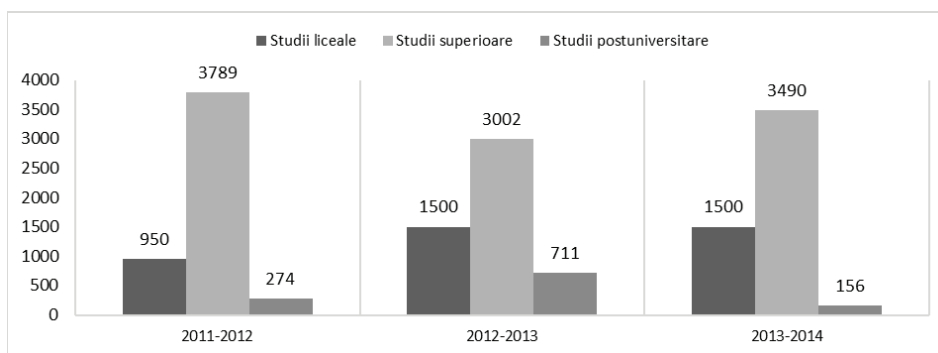

Fig. 2. Studenții admiși la studiile peste hotare în baza contractelor bilaterale de colaborare cu Ministerul Educației al Republicii Moldova pentru anii 2011-2014

Sursa: Ministerul Educației al Republicii Moldova

Pe parcursul anilor 2008-2013, în baza protocoalelor de colaborare, au plecat la studii liceale, universitare și postuniversitare în România – 26586 persoane, în Rusia - 849, în Bulgaria - 891, în China - 41 și în Grecia -30 (Fig. 3). În total – 28397 tineri care au migrat la studii peste hotare.

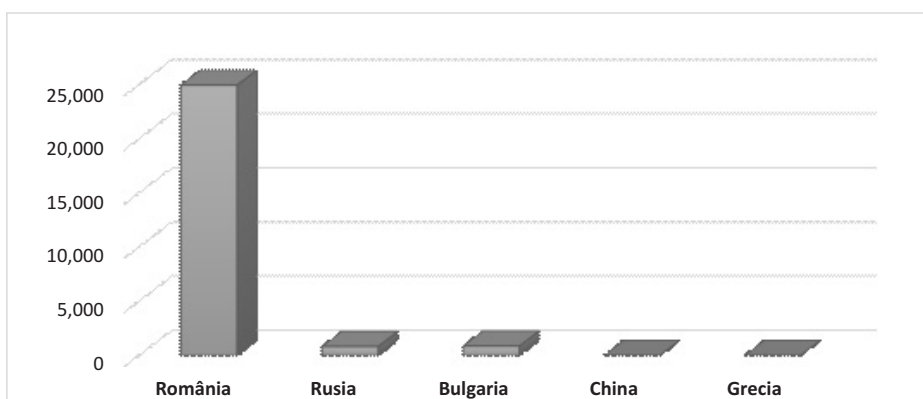

Fig. 3. Numărul total de studenți din Republica Moldova cu studii peste hotare pentru anii 2008-2013

Sursa: Direcția Relații Internaționale și Integrare Europeană a Ministerului Educației al Republicii Moldova

Fenomenul migrației tinerilor la studii este confirmat de datele înregistrate pe parcursul anilor de studii 2007-2013, care au marcat o cifră în creștere – de la 2341 de studenți moldoveni în 2007 la 6000 pentru anul de studii 2013-2014.

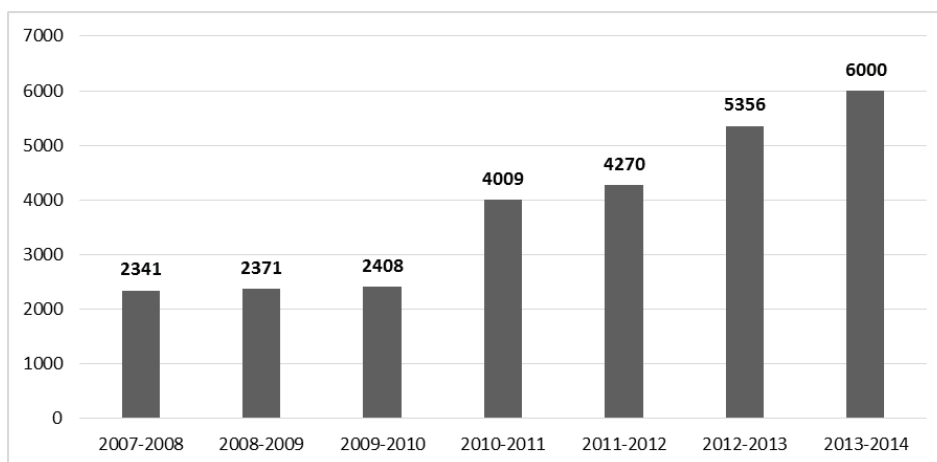

Fig. 4. Migrarea studenților la studii peste hotare pentru anii 2007-2013

Sursa: Ministerul Educației al Republicii Moldova

Pentru anul de studii 2013-2014, Ministerul Educației al Republicii Moldova a înregistrat un număr de 6000 de studenți care au plecat la studii peste hotare, inclusiv 5500 au plecat în România. În total în Republica Moldova pentru anul de studii 2013-2014 au fost înmatriculați 97285 mii de persoane [3], din care 6% și-au ales instituțiile de învățământ superior de peste hotare (5,5% preferă România, iar 0,5 % - alte țări).

Un raport al Biroului Migrație și Azil al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova a estimat pentru anul 2012 circa 93% din totalul cetățenilor moldoveni plecați la studii peste hotare care studiau în România, 2,5% în Bulgaria, 2,0% în Ucraina și 1,8% în Federația Rusă [6], adică din 5356 de studenți plecați, 5000 au plecat în România, 131 în Bulgaria, 105 în Ucraina și 97 în Federația Rusă.

Compararea datelor oficiale cu privire la numărul de studenți moldoveni plecați la studii peste hotare cu datele statistice ale țărilor gazdă (România, Rusia, Germania, Italia, Marea Britanie, Republica Cehia și Ucraina – date accesibile) demonstrează că numărul de studenți moldoveni plecați la studii peste hotare este de două ori mai mare decât numărul celor înregistrați de Ministerul Educației al Republicii Moldova. În anul de studii 2011-2012, la universitățile din România au fost înmatriculați 6387 de studenți moldoveni, pentru 2012-2013 – 6448 de studenți și pentru anul de studii 2013-2014 s-a înregistrat un număr în creștere, constituind 6736 de studenți (Tabelul 1). Cei care fac studii în Rusia în majoritatea cazurilor pleacă independent și nu sunt vizibili în statistica națională (63 de studenți contra 1700 în anul de studii 2013-2014). Studiile cu privire la studenții străini în Rusia demonstrează că în anul 2010-2011 numărul de moldoveni în instituțiile superioare cu studii la zi au fost de 2543 inclusiv cu cei din Transnistria [5].

Un număr important din studenții moldoveni care își fac studiile în unele țări europene și care au plecat pe cale individuală nu se regăsește în statistica națională, informația respectivă poate fi obținută numai în țările gazdă. Astfel, Biroul Federal de Statistică din Germania, a înregistrat 836 de studenți moldoveni înmatriculați la universitățile din Germania, pentru anul de studiu 2012-2013, iar pentru 2013-2014 - 791 studenți.

Studenții moldoveni migrează la studii și în Italia, un raport efectuat de autoritățile italiene „La collettività moldava in Italia” afișează cifra de 13770 de tineri înmatriculați la studii superioare (licență- 5121 și masterat- 8649) pentru anul de studii 2012-2013 [6].

Un număr semnificativ de tineri care migrează la studii este înregistrat și de Agenția de Statistică a Educației superioare din Marea Britanie, care ne-au comunicat că pentru anul de studii 2010-2011, au fost înregistrați 115 studenți, pentru 2011-2012 – 110 studenți și pentru 2012-2013-95 studenți moldoveni care și-au făcut studiile în Universitățile din Marea Britanie.

Republica Cehă a înregistrat pentru anul de studii 2008-2009 un număr de 135 de tineri înmatriculați la studii superioare, atât la masterat, cât și la licență. Pentru anul de studii 2010-2011 este prezentată cifra în creștere de - 170 studenți, după care urmează 2011-2012, cu o diferență de 7 studenți, adică 163 studenți și pentru anul de studii 2012-2013 - 159 studenți moldoveni la facultățile din Republica Cehia.

În instituțiile de învățământ superior din Ucraina au fost înregistrați pentru anul de studiu 2011-2012 circa 895 studenți, în 2012-2013 – 885 studenți și în 2013-2014 – 1703 studenți.

Tabelul 1. Numărul de studenți moldoveni la studii în România, Rusia, Germania, Italia, Marea Britanie, Republica Cehia și Ucraina conform datelor naționale și a țărilor gazdă pentru anii de studii 2011-2014

	Datele naționale			Datele din registrele statistice a țărilor gazdă			Diferența în numărul de studenți		
	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2011-2012	2012-2013	2013-2014
România	3800	5000	5500	6387	6448	6736	+2587	+1448	+1236
Rusia	110	97	63	-	-	1700	-	-	+1637
Germania	-	-	-	-	836	791	-	+836	+791
Italia	-	-	-		13770	-	-	+13770	-
Marea Britanie	-	-	-	110	95	-	+110	+95	-
Republica Cehia	13	13	10	170	163	159	+157	+150	+149
Ucraina	105	105	100	895	885	1703	+790	+780	+1603

Sursa: Ministerul Educației al Republicii Moldova, Institutul Național de Statistică din România, Poccrar, Toccrar

Analizând datele statistice, observăm că majoritatea studenților care migrează la studii peste hotare sunt tineri cu studii superioare finisate sau tineri care urmează să finiseze studiile. Procesul de formare profesională a tinerilor, a forței de muncă este realizat în instituțiile de învățământ secundar, profesional, mediu de specialitate, în instituțiile de învățământ superior dar și studiile postuniversitare. Pentru a determina totuși care pătură a tinerilor migrează la studii reiterăm nivelul de educație pe care îl oferă Republica Moldova (Fig. 5). Astfel, pentru anul 2012, în instituțiile de învățământ secundar profesional în Republica Moldova au fost pregătite 10,424 persoane, în colegii – 7426, în instituțiile de învățământ superior – 103,956 și la studii postuniversitare – 1485 persoane. Observăm că cei mai mulți tineri din Republica Moldova sunt înmatriculați la instituțiile de învățământ superior, iar dintre aceștia deja formați pleacă mai departe la studii peste hotare. Ceea ce ar reprezenta 2,8 % pentru anul 2012, calculat în baza datelor oferite de Ministerul Educației al Republicii Moldova [7], dar procentul poate fi și mai mare potrivit datelor țării-gazdă pentru studenții moldoveni.

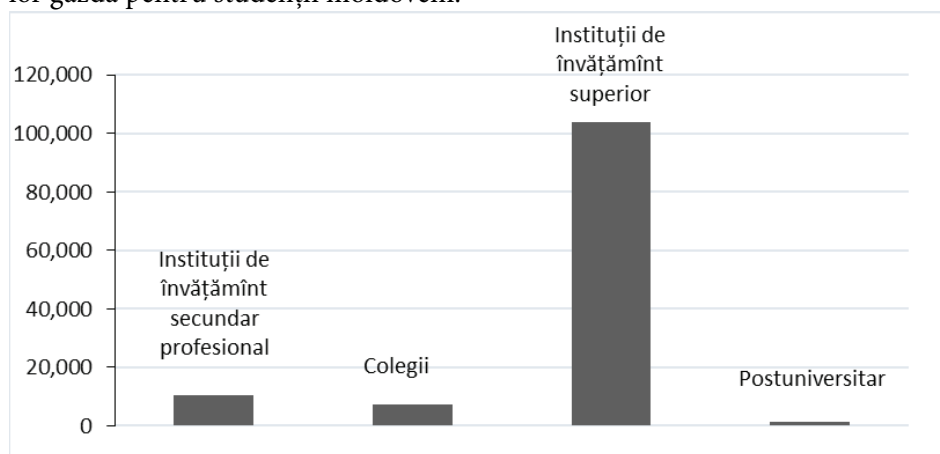

Fig. 5. Nivelul de educație primită în Republica Moldova, datele pentru anul 2012

Sursa: Biroul Național de Statistică

Motivele migrării studenților sunt legate de factori precum oferta educațională, prestigiul universităților de peste hotare, studii calitative, studii variate, posibilitatea de a găsi un serviciu bine plătit, un viitor mai bun, recunoașterea diplomelor. La etapa actuală, fenomenul migrării însemnate a tineretului cu studii superioare este determinat de faptul că respectiva categorie este mai predispusă spre emigrare permanentă, ceea ce reprezintă pierderi ireparabile pentru Republica Moldova. Aceste date determină calitatea studiilor superioare în asigurarea cu personal de înaltă calificare a economiei naționale a țării.

Fenomenul migrației este tot mai mult evident în rândul populației Republicii Moldova, care devine specific și în rândul studenților.

În literatura de specialitate, impactul emigrării este discutat controversat, în special din două perspective: sociodemografică, în ceea ce privește aspecte cum ar fi forța de muncă, familia, copiii migranților și viitorul lor, și economic-financiar, care dezbate astfel de chestiuni ca impactul remitențelor - a mijloacelor financiare câștigate de migranți și expediate către Moldova [8]. Situația incertă care se creează din cauza imposibilității înregistrării revenirii studenților în țară ne face să conchidem ideea că Republicii Moldova îi este caracteristic fenomenul de plecare a unui număr impunător de studenți cu înaltă calificare în afara țării, pentru o perioadă nedefinită de timp (fenomenul este numit în literatura de specialitate *brain drain phenomenon* sau „exodul de creieri”) [9].

Tinerii care migrează la studii reprezintă un grup social demografic cu un potențial fizic și intelectual creator necesar pentru înfăptuirea schimbărilor în diverse sfere ale vieții sociale. Una din provocările mobilității academice este capacitatea de a mobiliza resursele umane și financiare corespunzătoare pentru a construi politici publice sustenabile care să conducă la creșterea nivelului de internaționalizare a instituțiilor universitare. Cel mai important risc este acela legat de posibilitatea de a pierde, prin migrație, o importantă resursă a capitalului uman (brain drain). În acest sens, considerăm că Organizațiile internaționale și instituțiile naționale trebuie să acorde o atenție adecvată pentru fenomenul migrației, în scopul de a dezvolta și implementa politici pentru abordarea impactului fenomenului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ministerul Educației al Republicii Moldova. Colaborarea bilaterală, www.edu.gov.md (vizitat la 14.05.2014).
2. Snițov R., Cojocaru N. Evaluarea legăturilor dintre educație, formare și migrația forței de muncă în Republica Moldova. Chișinău, 2013.
3. Numărul total de studenți înmatriculați la studii pentru 2014, <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/07%20INV/INV06/INV06.asp>.
4. Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova, 2007-2012. Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Biroul Migrație și Azil, Raport analitic, p. 19.
5. Арефьев А.Л. Иностранные студенты в российских вузах. (Доклад на 3-м всемирном форуме иностранных выпускников советских и российских вузов (Москва, ноябрь 2012 года), www.demoscope.ru).
6. Raportul „La collettività moldava in Italia”, http://www.dossierimmigrazione.it/docnews/file/2014_La%20collettivit%C3%A0%20moldava_Scheda.pdf.
7. Biroul Național de Statistică, Banca de Date, <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/07%20INV/INV06/INV06.asp> (vizitat la 23.04.2014).
8. Raportul Organizației Internaționale pentru Migrație „How Moldovan Households Manage Their Finances. Knowledge and Practices” (2008), iom.md/.../110_2009_01_19_how_moldovan (vizitat la 20.04.2014).
9. Moraru V. (coordonator). Brain Drain cazul Republicii Moldova. Chișinău, 2011.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ЗАЩИТЫ
ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ БЕЛАРУСИ В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ
ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА

THE IMPROVEMENT OF ENFORCEMENT MECHANISMS
BELARUS' FOREIGN TRADE DURING THE FORMATION
OF THE EURASIAN ECONOMIC UNION

Ирина ЧЕРВИНСКАЯ,
младший научный сотрудник
Института экономики НАН Беларуси

Summary

The article discusses the features of protection mechanisms of foreign economic interests of the Republic of Belarus, due to the liberalization of international trade and the country entering into the Eurasian Economic Union, explores possible approaches to improve protection mechanisms.

Key words: *foreign trade, Eurasian Economic Union, domestic and foreign market, competition.*

Мировая экономика на современном этапе стремится к росту объемов международной торговли, характеризуется открытостью и углубление участия в международном разделении труда национальных экономик. Это ведет к большой зависимости отдельных производств, отраслей и целых стран от экспортно-импортных потоков, значительной степенью мобильности характеризуются не только финансовые ресурсы, но и такие факторы производства как труд и капитал. Высокие темпы экономического и технологического развития приводят к унификации производственных циклов в различных государствах, снижая барьеры по вхождению в систему мирового рыночного хозяйства. Глобализация предоставляет возможность углубления специализации стран в международном разделении труда и повышения эффективности участия в мировой экономике. Вместе с тем она же создает предпосылки для ужесточения конкуренции, что может иметь негативные последствия для национальных предприятий и отраслей.

Стремление государства к защите своих рынков и поддержке производителей пострадавших от последствий мирового финансово-экономического кризиса явились дополнительным подтверждением актуальности вопроса о балансе между либеральной и протекционистской внешнеторговой стратегией. Чаще стала звучать точка зрения, как со стороны правительства стран, так и экономической науки о том, что свободная торговля не является гарантом оптимальности развития национальных экономик. Приоритетными становятся вопросы баланса между защитой национальной экономики и максимизации пользы от ее включения в мировую. Они тесно увязаны с

проблемой определения наиболее эффективной структуры производства, уровня тарифных барьеров, механизмов нетарифного регулирования, позволяющих обеспечить как взаимодействия с глобальным рынком, так и необходимый уровень защиты внутреннего.

В условиях нестабильности мировых рынков внешняя торговля становится менее предсказуемой, сложнее поддается управлению. Это делает проблематичным планирование и достижение заданных показателей по экспорту и импорту. Для руководства стран важно обеспечить предпосылки минимизации угрозы для национальных экономик. Сохранение контролируемости внешнеторговых потоков требует использования широкого ряда экономических, нормативных правовых, а также управленческих мер, направленных на защиту внутренних рынков от импортной продукции. Данные меры определяются не только имеющимися экономическими предпосылками, но и существующим национальным законодательством, а также нормами международных соглашений и практикой их применения. В первую очередь это касается тарифных и нетарифных механизмов, возможность применения которых, как правило, ограничивается рядом международных договоров.

Продолжительный период таможенный тариф выступал основным средством ограничения импорта. Однако после окончания Второй мировой войны и заключения в 1947 г. ГАТТ, ставшего прообразом Всемирной торговой организации (ВТО), в международной торговле наблюдается устойчивая тенденция либерализации: снижаются ставки таможенных пошлин, ликвидируются нетарифные барьеры и количественные ограничения на импорт, страны принимают на себя соответствующие обязательства в рамках международных договоров, что приводит к сокращению доступных мер для защиты внутреннего рынка (Рис. 1).

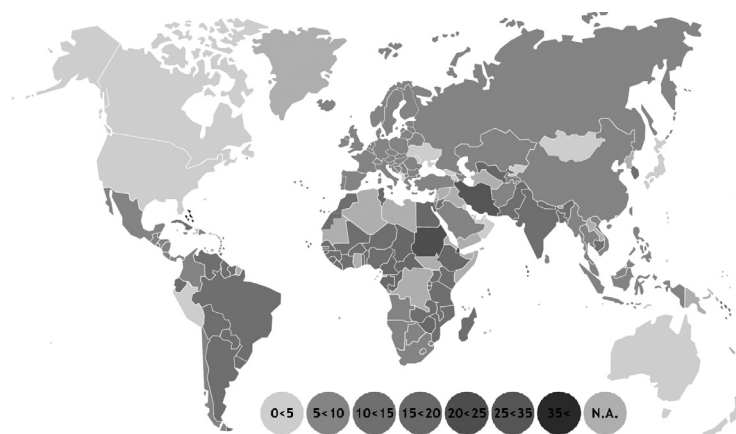

Рис. 1. Средневзвешенный таможенный тариф режима наибольшего благоприятствования [1]

Успешность участия в международной торговле требует соответствия новым требованиям, а существующие обязательства и угроза применения ответных санкций не позволяют в полной мере использовать тарифные и нетарифные ограничения. Для государств ЕАЭС актуализируется задача выбора механизмов, позволяющих достичь необходимого баланса между защитой внутреннего рынка от конкуренции с иностранными товарами, обеспечением поддержки развития национальных отраслей и либерализацией, при которой возможно поддержание эффективности отечественных производств, стимулирование притока частных инвестиций в экономику, успешное вхождение на зарубежные рынки.

Внешнеторговая политика, выступает одним из элементов экономической политики государства, направленным на оптимизацию условий для включения национальной экономики в мировую, формирование структуры внешней торговли, изменение объемов и цен экспорта и импорта. Выделяют две ключевые тенденции в ее реализации:

- либеральная политика, при которой внутренний рынок открыт для иностранных товаров, что обеспечивает высокий уровень конкуренции и стимулирует национальные производства к совершенствованию;
- протекционистская политика, предполагающая значительные ограничения по доступу иностранной продукции на внутренний рынок, что обеспечивает «тепличные условия» для национальных компаний и предпосылки для оптимизации показателей внешнеторгового баланса за счет снижения объемов импорта.

Можно утверждать, что в чистом виде данные направления практически не встречаются, подавляющее большинство государств придерживается смешанной стратегии. Хотя в мире наблюдается определенное усиление протекционистских тенденций, основным направлением изменений остается либерализация внешней торговли. Ее логичным следствием является создание ВТО, задачей которой является обеспечения таких принципов как:

- *режим наибольшего благоприятствования*. Страна-участник ВТО предоставляет всем ее членам режим торговли и доступа на свой рынок не хуже чем она предоставляет любому другому государству, входящему в данную организацию;
- *национальный режим*. Режим для иностранной продукции на внутреннем рынке должен быть не менее благоприятным, чем для отечественной;
- *справедливая конкуренция*. Это предполагает с одной стороны обязательства отказа от мер оказывающих искажающее влияние на торговлю, с другой допускает возможность введения санкций против субсидируемых либо поставляемых по демпинговым ценам, иностранных товаров и услуг, наносящих ущерб национальным производителям.

- *либерализация торговли*. Ключевыми направлениями его реализации выступают отказ от количественных ограничений, преимущественное использование тарифных инструментов для регулирования внешней торговли, сокращение уровня таможенных тарифов для стимулирования мировой торговли и повышения уровня специализации стран;

- *предсказуемость и транспарентность торгового режима*, подразумевающая постоянный мониторинг торговой политике и оперативное уведомление заинтересованных лиц о ее изменениях, введении новых торговых мер;

- *специальный и дифференцированный режим для развивающихся стран*. Для поддержки таких государств допускаются более мягкие условия вхождения в ВТО, а также большое время отсрочки для реализации принятых ими обязательств.

Роль ВТО приобретает все большее значение и находит свое отражение в тенденции к экономической и торговой интеграции, образованием зон свободной торговли, таможенных союзов и единых экономических пространств, развитием наднационального торгового законодательства. Эти тенденции затрагивают и страны Евразийского экономического союза (ЕАЭС). Так Российская Федерация в 2013 г. стала членом ВТО, приняв на себя обязательства по уровню таможенных тарифов и либерализации условий для иностранных компаний на внутреннем рынке. Переговоры Республики Казахстан о вступлении находятся в завершающей стадии. Не смотря на то, что Республика Беларусь, пока не входит в число участников ВТО согласно договорам, подписанным в рамках формирования ЕАЭС требования к уровню тарифных ставок, согласованных Россией, были распространены на остальных участников данного интеграционного объединения.

Список разрешенных мер для ограничения импорта и предотвращения недобросовестной конкуренции в рамках соглашений ВТО довольно короткий, и может быть представлен следующим образом:

- антидемпинговые;
- компенсационные;
- специальные защитные.

Ранее использование данных мер в Республике Беларусь регулировалось национальным законодательством, в частности Законом «О мерах по защите экономических интересов Республики Беларусь при осуществлении внешней торговли товарами» [9], а Государственным органом, отвечавшим за проведение соответствующих расследований, выступал Департамент внешнеэкономической деятельности. После вступлением республики в Таможенный союз ряд полномочий по регулированию внешней торговли был передан делегирован.

Правовой основой применения мер по защите внутреннего рынка ЕАЭС выступает ряд международных договоров, прежде всего это Соглашение о

применении специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер по отношению к третьим странам [10] регулирующие отдельные вопросы импорта товаров из третьих стран. Согласно ему решение о применении таких мер принимается ответственным органом – Евразийской экономической комиссией. Их введению должно предшествовать соответствующее разбирательство, в ходе которого выявляется серьезность ущерба отрасли экономики государств ЕАЭС или угрозы его причинения. Регламентирован процесс проведения разбирательства, в том числе порядок определения нормальной стоимости товара, его экспортной цены, демпинговой маржи, принципы признания специфической субсидии и оценке ее размера.

Вместе с тем допускается возможность введения предварительных специальных, антидемпинговых и компенсационных пошлин до завершения соответствующего расследования, при информации о наличии субсидируемого импорта, демпинга, угрозы отраслям экономики стран-участниц ЕЭП. Предусмотрены механизмы противодействия обходу введенных мер и установленных пошлин, такие как изменение способа поставок товара, либо неисполнение экспортером добровольно принятых на себя обязательств.

При формировании ЕАЭС возникла необходимость перехода от мер, применяемых отдельными государствами-участниками, к соответствующим мерам на общей таможенной территории интеграционного объединения. В этих целях в 2010 г. было принято Соглашение о порядке применения специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер в течение переходного периода [11]. Основным принципом распространения пошлин, введенных отдельными странами, и признания результатов расследований стала доля выпуска товара национальными производителями. В частности, если на долю государства, которым была применена соответствующая мера, приходится существенная часть, но не менее 25% от общего объема производства участников ЕЭП, то такая мера распространяется в отношении импорта товара из третьих стран на единую таможенную территорию. При этом срок ее действия аналогичен ранее действующей мере на национальном уровне.

Вместе с указанным соглашением был принят Протокол о порядке предоставления органу, проводящему расследования, сведений, содержащих конфиденциальную информацию, для целей расследований, предшествующих введению специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер по отношению к третьим странам [12]. Это позволило согласовать обмен данными между членами ЕЭП о внешней торговле, внутреннем рынке, в том числе сведения об объемах производства и реализации товаров, загрузке мощностей, себестоимости продукции, прибылях и убытках национальных предприятий, величине инвестиций.

Признавая поступательное развитие механизмов защиты внутреннего рынка государств-участниц ЕАЭС, обеспечивающиеся формированием данного интеграционного объединения, совершенствованием ее нормативной правовой базы и согласованием экономической и внешнеторговой политики стран, следует отметить, что существуют сложности в защите национальных экспортеров от применения антидемпинговых мер со стороны третьих стран.

Для Республики Беларусь существенным фактором осложняющим защиту национальных производителей на внешних рынках выступает отсутствие статуса страны с «нерыночной экономикой» (*non-market economy country*). Это изначально ставит белорусских экспортеров в проигрышную позицию, так как для определения наличия демпингового импорта исходящего из «третьих стран» (*third countries*) могут использоваться те методы и подходы, которые наиболее удобны. Выбор способа определения внутренних «нормальных» цен начинается с определения метода их подсчета. В случае невозможности определения «рыночной» внутренней цены на товар страны-экспортера той цены, которая бы сложилась при нормальном ходе торговли в условиях свободной рыночной конкуренции, т.е. в случае со странами с нерыночной экономикой, существуют две альтернативы ее определения:

- методом аналогии с экспортной ценой третьей страны;
- методом определения по сконструированной цене.

Не смотря на то, что формально оба метода равноправны, и предпочтения по выбору одного из них могут быть обоснованы только удобством (прозрачностью) подсчета и объективностью итоговых цифр, от выбора того или иного метода иногда зависит будет ли найден демпинг или нет. В случае со странами с нерыночной экономикой зачастую выбирается тот метод, при котором демпинг точно будет обнаружен. Особенно это касается метода определения нормальной внутренней цены, при котором берутся цены третьих стран. В соответствии с европейским (и американским) законодательствами для стран с нерыночной экономикой страна, выбираемая в качестве аналоговой, не обязана строго соответствовать всем требованиям и решающий орган вправе пренебречь некоторыми из них и отдать предпочтение той стране, которой считает нужной. Причем часто сумма характеристик по выбору аналоговой страны настолько обтекаема, что не дает адекватной и обоснованной картины. Оспорить что-либо в подобных решениях трудно, ибо статус страны с нерыночной экономикой законодательно разрешает применение тех методов и приемов, которые сочтутся нужными. Это приводит к установлению необоснованно высоких антидемпинговых пошлин, особенно если учесть, что в подавляющем числе случаев для расчета демпинговой маржи используются цены третьих стран, а не метод сконструированной стоимости.

В этих условиях для Республики Беларусь актуализируется задача по вхождению в ВТО, и также проведению переговоров с рядом стран о признании

Республики Беларусь в качестве страны с рыночной экономикой и подписание соглашений с каждой страной в отдельности о взаимном признании экономик рыночными, с целью в будущем добиться общего признания. Важным является повышение квалификации сотрудников государственных служб, профильных специалистов национальных предприятий, подготовка и переподготовка сотрудников внешнеторговых отделов, обеспечение государством юридической и информационной поддержки отечественных производителей и экспортеров. Одним из ключевых направлений совершенствования механизмов защиты национальных интересов во внешнеторговой сфере является углубление сотрудничества со странами-участницами ЕАЭС для формирования предпосылок к оказанию экономического и политического давления на страны, которые ограничивают доступ белорусским, российским и казахским товарам на их внутренний рынок путем применения антидемпинговых мер.

ЛИТЕРАТУРА

1. International Trade and Market Access Data // World Trade Organization [Электронный ресурс]. – 2014. Режим доступа: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_bis_e.htm?solution=WTO&path=/Dashboards/MAPS&file=Map.wcdf&bookmarkState={%22impI%22:%22client%22,%22params%22:{%22langParam%22:%22en%22}}.
9. О мерах по защите экономических интересов Республики Беларусь при осуществлении внешней торговли товарами: Закон Республики Беларусь от 25.11.2004 г. №346-3 // Нац. реестр правовых документов Республики Беларусь. 2004, №193.
10. Соглашение о применении специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер по отношению к третьим странам от 25.01.2008 г. // ЕЭК. Электронный ресурс: <http://www.eurasiancommission.org/docs/Download.aspx?IsDlg=0&ID=3052&print=1>.
11. Соглашение о порядке применения специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер в течение переходного периода от 19.11.2010 г. // ЕЭК. Электронный ресурс: <http://www.eurasiancommission.org/docs/Download.aspx?IsDlg=0&ID=3073&print=1>.
12. Протокол о порядке предоставления органу, проводящему расследования, сведений, содержащих в том числе конфиденциальную информацию, для целей расследований, предшествующих введению специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер по отношению к третьим странам // ЕЭК. Электронный ресурс: <http://www.eurasiancommission.org/docs/Download.aspx?IsDlg=0&ID=3074&print=1>.
13. Протокол о внесении изменений и дополнений в Соглашение о применении специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер по отношению к третьим странам от 25.01.2008 г. // ЕЭК. Электронный ресурс: <http://www.eurasiancommission.org/docs/Download.aspx?IsDlg=0&ID=3080&print=1>.
15. Таможенный кодекс Таможенного союза, ст. 70 «Общие положения о таможенных пошлинах» // ЕЭК. Электронный ресурс: <http://www.eurasiancommission.org/docs/Download.aspx?IsDlg=0&ID=3177&print=1>.
15. Червинская, И.А. Экономические механизмы защиты внутреннего рынка Республики Беларусь в условиях либерализации мировой торговли / И.А. Червинская // Наука и инновации. – 2013. – № 12. – С. 41–44.

СОЦИАЛЬНО-ЭПИСТЕМОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ
ФИЛОСОФСКОЙ РЕФЛЕКСИИ:
ПРЕДПОСЫЛКИ И ПРИНЦИПЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

THE SOCIAL-EPISTEMOLOGICAL CONTEXT
OF PHILOSOPHICAL REFLECTION:
BACKGROUND AND PRINCIPLES OF STUDY

Степан МЯКЧИЛО, научный сотрудник,
Институт философии НАН Беларуси

Summary

The article outlines some basic methodological prerequisites of the study of philosophical reflection, its nature and functions considered against the task of disciplinary self-projection of philosophical knowledge in the contemporary society. We enumerate several important aspects of how problems of reflection in general and philosophical reflection in particular are discussed in domestic and foreign works of philosophy, psychology and pedagogy. Also we outline the contemporary state of the problem in the post-Soviet humanities.

Key words: *reflexion, reflexive thinking, philosophical reflexion, social epistemology, communicative networks, constructivism.*

Еще 30–50 лет назад особый статус философии в числе дисциплин социально-гуманитарного знания, как и ее выделенное положение среди предметов, преподаваемых студенту, в нашей стране практически ни у кого не вызывал сомнения. На сегодняшний день ситуация коренным образом изменилась: значимость философии если не отрицается вообще, то, по крайней мере, ставится в зависимость от определенных эпистемологических контекстов, от конкретных ситуаций научного поиска или преподавания. В среде гуманитариев получил распространение особый жанр «апологии философии», любопытный тем, что статус и функции философского знания, ранее считавшиеся в буквальном смысле априорными, подвергаются самообоснованию (а нередко и самокритике) с инодисциплинарных или междисциплинарных позиций. Характерный недавний пример – работа Г.Д. Левина «Опыт философского покаяния», представляющая собой своего рода деконструкцию ленинского определения материи [1].

В числе заслуживающих внимания результатов, полученных в дискурсе «философской апологии», стоит, без сомнения, назвать дискуссию вокруг статуса и специфики философской рефлексии, вновь актуализировавшуюся в последние годы. В отечественной философии она связана с именами и идеями Э.В. Ильенкова, Г.П. Щедровицкого, Н.Г. Алексеева, М.К. Мамардашвили и их последователей, а также В.А. Лекторского, В.В. Давыдова, И.Т. Касавина, белорусских философов Т.М. Тузовой, Е.А. Алексеевой и многих других. В этой дискуссии обоснованием значимости философско-

го знания выступает именно отсылка к понятию и явлению философской рефлексии как особого уровня организации мышления философствующего субъекта и вытекающего из него уникального способа теоретического освоения действительности.

Таким образом, оправдание права философии занимать достойное место в круге научных дисциплин во все возрастающей степени опирается, с одной стороны, на ценность рефлексивного потенциала мышления философствующего, а с другой, на имеющиеся философские разработки феноменологии и методологии рефлексивной деятельности, будь то в гегелевской ее версии либо в постклассических учениях Э. Гуссерля, М. Мерло-Понти, М. Хайдеггера, Г.-Г. Гадамера и др. Сколь бы оторванной от практики, доксографической, противоречивой, «лоскутной» ни казалась философия, она – именно та дисциплина, где последовательно на всех уровнях практикуется рефлексивное мышление, заставляющее заново оценить и проверить на валидность «аксиомы» и неявные предпосылки мышления, и по крайней мере этим она значима. Как отмечал М. Фуко, «центральная задача работы интеллектуала состоит в том, чтобы с помощью анализа, который он производит в своих областях, заново вопрошать очевидности и постулаты, сотрясать привычки и способы действия» (цит. по: [2]). И.Т. Касавин развивает эту мысль, указывая, что для философской рефлексии характерны два типа работы с теоретическим знанием: контекстуализация проблемы (т.е. очерчивание, конструирование смыслового поля, в котором теоретическая проблема артикулируется и впоследствии может быть полностью или частично решена) и проблематизация контекста (процедура, дополнительная к первой, в ходе которой любое имеющееся, в том числе заранее заданное смысловое поле подвергается сомнению и критике) [2, с. 14].

В классической европейской философии, как и во многих школах философии постклассической, от Аристотеля до Декарта и от Канта до Гуссерля, философская рефлексия в форме интроспекции (самопознания философствующего) или трансцендентальной критики выступает в качестве основополагающей познавательной процедуры. Скажем более: многие учения постулируют мысль, что рефлексия является уникальным инструментом решения сверхрассудочных проблем, которого так не хватает в повседневной жизни. Обеспечиваемый процедурами рефлексии когнитивный самоанализ является куда менее ситуационно-зависимым и намного более системным, проективно-ориентированным, нежели характерное для большинства людей эмоциональное самосознание и основанная на нем психологическая самозащита. Он способен прояснить мотивы, не имеющие предпосылок в повседневной «жизни» сознания, но тем не менее необходимые для его полноценного функционирования. Так, в современной психологии и педагогике присутствует идея об уровне организации рефлексии, заключа-

ющей в себе эмоциональный, защитный, репродуктивный и продуктивный срез (см., напр. [3]). Еще рельефнее подобная установка проявляется в обсуждении философской рефлексии как конституента, отправного аксиоматического пункта философской теории. Шестое «картезианское размышление» М. Мамардашвили содержит тезис о том, что «...я – феноменально, т. е. мы имеем дело с сознанием в смысле феномена осознания. А оно обладает признаком, о котором я уже частично говорил: совпадения события и факта концептуального осознания этого события. Следовательно, в феномене осознания сознание дано самому себе. А это означает, что у него нет объекта, нет референта. Оно само есть конечная реальность — та реальность, которую всегда искала философия в качестве исходного пункта анализа» [4, с. 61–62].

Вместе с тем, в современных дискуссиях укоренена точка зрения, согласно которой философская рефлексия сама не может считаться процедурой беспредпосылочной. Критика эпистемологического статуса рефлексии ведется, по крайней мере, по трем направлениям: с позиций позитивистской аналитики языка (рефлексия – вид нечеткого мышления, инспирированного понятиями, не имеющими объективного значения), с позиций лингвистического интеракционизма (рефлексия не имеет «особого» выделенного статуса, т.к. является аспектом языковой игры), а также и с позиций герменевтики (здесь мы видим критику рефлексии как апеллирующей к инстанции «над» мышлением здесь-и-сейчас, к разрыву слитности мышления, понимания с бытием). Понятно, что даже в этих построениях структурное место рефлексии не может оставаться незаполненным. На смену предлагается концептуальный ряд, связанный с феноменом коммуникации: философствование предстает перед нами как системный эффект коммуникации либо, по крайней мере, как рефлексия субъекта, идентифицирующего себя в коммуникативной среде.

Помимо этого, получило распространение (и представляется достаточно обоснованным) убеждение, что сложность философской речи должна быть преодолена и в интересах более тесного, равноправного диалога с нефилософскими научными дисциплинами, и для повышения востребованности, принятости философской теории и практик в общественной среде. А это расширяет понятие и проблему философской рефлексии до включения в нее специфического представления самопонимания и самоидентификации «философствующего социального субъекта», что, по сути, и есть помещение проблемы «философская рефлексия» в социокультурный контекст. К примеру, современный российский социальный исследователь А.Т. Бикбов в работе [3] прямо ставит перед собой задачу «исследовать философию нефилософски», то есть «проанализировать некоторые почти не доступные для философской саморефлексии явления и состояния».

О каких явлениях здесь может идти речь? Естественно предположить, что недоступны философии – дисциплине разума, стремящейся к тому,

чтобы обосновать универсальную разрешимость проблемных ситуаций человеческого мира исходя из финитного набора базовых принципов и категорий, – именно те вопросы, которые касаются ее места среди форм теоретического освоения мира. Можно выделить особый генетический вопрос: занимает ли философия место в системе наук либо сама является источником, причиной формирования этих систем? Следующий вопрос – организационно-эпистемологический: есть ли у философии свой предмет, столь же приспособленный к производству аподиктических, принимаемых всем научным сообществом утверждений, что и предмет наук, основанных на опыте, измерении, анализе, эксперименте? Третий и четвертый – вопросы социокультурного и, соответственно, социально-экономического контекста: какую роль в числе предпосылок рефлексивной практики, создающей философию, играют внедискурсивные факторы (личная история, жизненные обстоятельства философствующего, всякого рода предрассудки и предрасположенности)? Какое участие принимает форма общественного устройства, способ распределения благ, система социального гарантирования в воспроизводстве философии как особого рода деятельности, нуждающейся, как и любая другая деятельность, в материальном обеспечении? Мы еще вернемся к этим вопросам на следующих страницах.

Надо сказать, что в истории дискурса неоднократно предпринимались попытки сформулировать ответы на указанные вопросы как собственно-философские. На протяжении многих веков проблема самообоснования философии вставала опять и опять (что уже само по себе делало ее ситуацию уникальной), но решалась всегда схожим образом: философия, дескать, нужна потому, что она корень древа наук, и если этот корень отнять, все древо и каждая его ветвь погибнут. Вопрос о статусе философии в рамках самого философского сообщества практически всегда имплицитно переводился в плоскость «что случилось бы с другими науками, если бы философии не было». Но по мере того, как естественное и техническое знание накапливало свой объяснительный, природо- и социообразующий арсенал, за пределами философского сообщества этот вопрос все чаще решался иным образом либо отодвигался вообще, как несущественный.

У этого обстоятельства есть два значимых следствия, касающихся контекста философской рефлексии. Первое заключается в том, что в современной академической и среде место философии среди других наук не только зачастую «не видят» специалисты-естественники, но, строго говоря, оно неочевидно и для гуманитариев. Как отражение этого момента, оформился целый любопытный «философско-идентификационный» дискурс, представленный, в частности исследованиями Х. Ортега-и-Гассета, М. Хайдеггера, Ж. Делеза, М. Мамардашвили и других видных авторов, каждый из которых опубликовал работу, в заглавии которой которой фигурировал

один и тот же вопрос «Что такое философия», «Как ее понимать». Второе следствие касается того, что внутреннее пространство философского знания не менее регионализировано и поляризовано, чем пространство отношений «философия – внефилософские дисциплины». Поэтому практически любая претензия на теоретическое лидерство в какой-то проблематике или области знания, звучащая из уст философа, есть по сути притязание определенной философской традиции или школы на первенство среди других школ. И более того, «философ, желающий получить особое место (последнее слово) в среде коллег, может сделать это, прежде всего предложив необычную, но легитимную трактовку великого наследия» [5, с. 37]. Частные мотивы философа приобретает форму выражения интереса всего философского цеха, а он, в свою очередь, переформулируется в терминах полезности философии для всех других сфер духовной практики. Иллюстрацией этого тезиса за последнее столетие может служить возвышение феноменологии, экзистенциализма, неотолизма, неокартезианства, постструктурализм... Примечательно, однако, что ни один из заявленных проектов «перезагрузки» или переориентации философского знания не получил универсального признания ни среди философов, ни в коммуникации с представителями других наук.

Существует и альтернативная точка зрения, согласно которой философия не «возвышается» над зданием наук, а обретает свое предметное поле в пространстве между ними. Она сохраняет свое значение благодаря тому, что опосредует множество пограничных дисциплинарных явлений, заполняет ряд лакун между дисциплинами. И поскольку границы дисциплин с течением времени переопределяются, и на стыках возникают новые лакуны, как и новые междисциплинарные синтезы, философия является не столько высшей формой, сколько инвариантом познавательной практики. «Исходно все узнаваемые черты философского достоинства обязаны не высшему, а центральному, промежуточному месту в образовательной системе, которое именно в силу своей незаменимости и постоянства без какой-либо явной специализации аккумулирует в философии специфические сюжеты и стратегии примирения быстротекущего мира с вечными истинами» [5, с. 47]. Может быть, именно поэтому в эпоху, когда общей стратегией развития научного знания (и его самообоснования, притом уже не только в терминах лучшей дисциплинарной организации, но и в категориях добавочной социальной ценности, востребованности продукта синтеза знаний) стал междисциплинарный синтез, философское сообщество, напротив, часто исповедует элитистские, охранительные взгляды.

Выше были примерно обозначены классы вопросов, маркирующие для философии «изнутри» ее границу с внефилософской дисциплинарной средой: генетический, организационно-эпистемологический и вопросы

социальных контекстов. Именно потому, что они очевидным образом не решаются ни в одной дисциплине науки и науковедения, нельзя и заявить, что они вне юрисдикции философского рассмотрения. Взаимная критика и взаимоотрицание сосуществующих «традиций» – макроструктур систематизации философской проблематики – делают невозможным универсальное науковедческое решение в бэконовском или гегелевском духе. И тем не менее, каждый субъект философского процесса вынужден решать эти вопросы для себя, как вопросы личного позиционирования в традиции, профессиональной и культурной идентификации.

Полагаем, что это частное решение напрямую сопряжено с феноменом рефлексии. Она подразумевает объективацию опыта самости, такую логическую процедуру, благодаря которой «я» становится доступным рассмотрению в ряду объектов внешнего мира, в системе отношений, его организующих. Современный литовский философ Т. Содейка ссылается в этом контексте на мотивацию к философствованию, которую демонстрировал Р. Декарт: его «заботит не поиск окончательного вывода, который можно было бы зафиксировать подконтрольным рефлексии понятием и отложить в хранилище философских открытий... но, скорее, желание вновь и вновь испытать (приобрести опыт) такую мыслительную жизнь, которая в данном случае гораздо важнее, чем какое бы то ни было “экстериоризированное” знание, приобретенное в рефлексии этого опыта». Перед нами «опыт, для которого мышление не пустая форма, служащая лишь тарой для котирующегося на рынке знаний содержания, но “экзистенция”, не заменимая никакими “симулякрами»» [6, с. 54]. Что касается философской формы рефлексии, она «узаконивает» логическую самопрезентацию мыслящего «я» как текст, встроенный в корпус одновременно существующих текстов, связанный системой отсылочных отношений с ними. Благодаря рефлексии, философствующий субъект не просто фиксирует факт существования не принадлежащих ему текстов – отчетов об опыте познания самого себя, природы и культуры, – но и включается в дискурс: осваивает его (т.е. «называет своим»), позиционирует «отчет» о собственном опыте в корпусе других известных ему текстов-отчетов, номинирует себе из числа участников дискурса «предшественников», «единомышленников», а возможно, и «последователей».

Именно потому, что эти претензии на укорененность в дискурсе заявляются на личностном уровне, они позволяют рефлексирующему субъекту сделать сознательный или неосознанный переход от «оборонительной» тактики (по модели «моя философия имеет такое же право на существование, как и любая другая форма интеллектуальной деятельности... моя философия имеет такое же право на истину, как и твоя») к тактике экспансивной («моя философия, поскольку она моя, призвана опосредовать, разъяснять,

интерпретировать все многообразие форм интеллектуальной жизни для меня», или «там, где я нахожу истину, там и обретается моя философия»).

Общаясь между собой, соотносясь друг с другом, субъекты, движимые этой мотивацией, производят характерный для современного философского сообщества сетевой эффект. На смену суверенизации дисциплин социально-гуманитарного знания, произошедших из лоно философии, приходит вовлечение в круг философии дисциплин, ранее уже оформивших независимый теоретический аппарат или вовсе не принадлежавших к полю философии в ее классическом понимании с момента зарождения (теория неравновесно-динамических систем, кибернетика, лингвистика, семиотика и др.). Философия как инструмент самоподдержания и развития сетевого сообщества рефлексующих гуманитариев, не претендуя на то, чтобы научным знанием в собственном смысле, приобретает функцию методологической среды диалога, сопоставления, взаимного перевода и синтеза множества специальных дисциплин. «Новейшая философия – это переформулированная на легитимном философском языке тематика социальных и гуманитарных наук». – пишет А.Т. Бикбов. – Забота о правилах метода сохраняет за философией роль если не действительного наставника, то методологической морали – и гораздо чаще не физики, а социальных и гуманитарных наук. В наиболее явном виде эта функция философии объективируется в обменном курсе различных дисциплинарных языков на рынке интеллектуальной продукции» [5, с. 55–56].

Исходя из этого, мы можем утверждать, что тактика философской рефлексии во многом основывается на том, чтобы, реализуя приемы спекулятивного познания, всеми силами избегать рефлексивных парадоксов двоякого рода. Для того, чтобы их описать, мы введем два понятия-оператора. Поскольку о рефлексии как таковой говорят тогда, когда субъект не просто спонтанно «выпадает» из программы механического, алгоритмического действия и предается сомнениям, а сознательно преследует цель запечатлеть синхронный срез своего мышления «на память», в воспроизводимой (текстовой) форме, рассчитанной на определенную аудиторию (мои читатели, слушатели, студенты, либо я сам, в одной из будущих ситуаций, в одном из новых ментальных состояний), назовем такого субъекта «автором», а фигуру или ипостась «я», для которой текстовая форма его рефлексии предназначена – «читателем» (намеренно оставляем в стороне постструктуралистскую дистинкцию автор–скриптор, как и герменевтику чтения-восприятия: здесь для нас это только операциональные знаки). В этой модели рефлексивные парадоксы возникают: 1) в том случае, если субъект, оперирующий понятиями (образами, знаками) предметов ментальной природы, пытается дать «объективный», отстраненный взгляд на содержание собственного сознания, оставляя без внимания тот факт, что это содержание может воздей-

ствовать на ход познавательной процедуры, лишая ее «чистоты», либо 2) тогда, когда познающий субъект и вовсе исключает сомнительность своего права на объективность из рассмотрения, говоря о понятийной структуре своего сознания как о безусловно очевидном опыте.

В первом случае объективность является для автора скорее целью его устремлений, чем продуктом реально произведенных усилий – и это несмотря на то, что знание, к примеру, о приемах феноменологической редукции, не подразумевает само собой ни умение воспользоваться ими, ни безусловную честность автора перед собой и читателем в том, что эта редукция была точно и до конца проведена. «Проблематичность» этой ситуации в том, что в правоте автора читателя призван убедить, по сути, просто тот факт, что он сам называет аргументы убедительными. При этом, по меткому замечанию А.Т. Бикбова, «правила прочтения философского текста построены так, чтобы читатель видел в нем прежде всего заверченный и совершенный продукт чистого мышления» [5, с. 33]. Процесс философской рефлексии может опосредовать сколь угодно широкий набор входных параметров психологической, социальной, ценностной природы (в каких жизненных обстоятельствах, на каком эмоциональном фоне, будучи приверженцем каких научных, художественных, политических течений и фракций автор «философствовал» о своем предмете), но его результат должен восприниматься как аподиктический, и главное, воспроизводимый продукт чистого мышления – иначе надличностная значимость этого результата вызывает большие сомнения.

Во втором случае аудитории предлагается самостоятельно верифицировать результаты авторского «эксперимента» самонаблюдения и самоотчета, которые, в силу специфики этого «эксперимента» (он продиктован задачами, которые сам себе поставил автор, его собственным «ходом мыслей», который совсем не обязательно является универсально значимым) проще принять на веру, чем обоснованно опровергнуть. Проблема здесь в том, что закономерность вывода обеспечивается «закономерностью» процедур его получения, а вот можно ли считать эти процедуры единственно возможной и верной тактикой, не является ли ситуация рефлексии вообще неповторимой, – это никак не оговаривается.

Подчеркнем, что оба парадокса характерны для случаев, когда в тексте, в философском произведении фиксируется именно рефлексия, – результаты «эксперимента» самонаблюдения, а не протокол наблюдения какой-либо внеположенной субъекту реальности. И парадоксальными эти ситуации делает именно то, что результат работы рефлексии воспринимается однопорядково с конкретно-рациональным знанием, полученным по протоколу научного познания (которое, по определению М. Хайдеггера, «не мыслит», ибо «если мы учимся мыслить», то, безусловно, «обязаны приступить к тем вопросам, которые ищут то, что никогда не найти даже самой изобретатель-

ной находчивости» [7, с. 39–40]). «Автор» не оговаривает принципиального различия между этими результатами; не предупреждает «читателя», что и оцениваться они должны по-разному.

Для того, чтобы избежать этого невольного само- и взаимообмана, философская рефлексия уходит от усилий по выявлению «сути» вещей в тех сферах, где само их происхождение связано с работой аутопойетичных структур сознания и мышления (а это, по большому счету, весь мир социальных отношений, мир культуры), к моделированию сетей взаимосвязей и отношений, в которых эти идеальные предметы актуализируются, набирают или теряют значимость, входят в символический обмен. Не «что есть Бог?.. идея... культура... сознание... язык», а «чем является?», вернее «для чего нужна в знаниево-символическом обмене, в среде общения интеллектуалов и в коммуникации интеллектуалов с обществом такая мыслительная форма, как Бог?.. идея... культура...», – и другого ответа философии, по видимому, не дано. «Читающий или пишущий интеллектуал одинок, – подчеркивает Р. Коллинз, – но ментально он не является одиноким. Его идеи нагружены социальной значимостью, поскольку они символизируют членство в существующих и предполагаемых в будущем коалициях интеллектуальной сети» [8, с. 106].

В современном обществе приобрел высокую значимость особый (существовавший и прежде, но ранее не настолько заметный) ракурс философской проблематики, связанный с конструктивистским образом рефлексии. Речь об отождествлении принципиальной разрешимости познавательных проблем вообще (и перспективности различных стратегий их решения, в частности) с возможностью адекватно транслировать такие решения и, главное, пути, которыми они были получены. Иными словами, речь о возможности и качестве философском образовании, а тем паче философского воспитания в условиях насыщенной информационной среды, сжатых и прагматизированных учебных программ, где философия обитает на периферии, в не свойственном ей формате и ритме, в своем «инобытии».

Актуальность названных проблем заключается не только в том, что «автор» рефлексии решает их сам для себя, но и в том, что след его рефлексивной практики в тексте философского произведения позволяет кругу его «читателей» поставить такие проблемы в лично значимой форме, приступить к их решению для себя самих. Как раз это прочтение аудиторией представляет базовый социально-эпистемологический контекст философской рефлексии.

Исходя из этого становится очевидной продуктивная роль социологии и психологии философского знания в решении вопросов, первоначально носивших сугубо внутридисциплинарный, причем прежде всего методологический характер. В транзитивных философских средах и, в частности, на постсоветском пространстве все более заметен переход в тактике самоо-

боснования философии с внутривидисциплинарных подходов (в которых доминируют генетический и организационно-эпистемологический вопросы) к социально-ориентированным постановкам проблем. Примером может послужить недавняя международная научная конференция на тему «Социология философского знания», прошедшая на философском факультете МГУ. В ходе конференции было отмечено, в частности, что «сегодня, когда философия находит себя в новых... рыночных условиях, ее заботой и долгом развития... является анализ и прогнозирование карьер и организационных условий бытия философии... как знания, сообщества и общественного института». Целью этой дисциплины является создание эпистемологических условий, позволяющих понять «законы функционирования философии в обществе, ее связи с политическими, аксиологическими и правовыми реалиями, создающими различные институциональные феномены: административные иерархии, экспертную функцию философа в обществе, включенность философов-профессионалов в карьерные цепочки и т.д.» [9].

Определяющую роль в новой постановке проблемы статуса философии в науке, культуре и социально-экономической системе играют представления о природе, задачах и функциях философской рефлексии. Они кристаллизуются в ответах на парадоксы рефлексивного мышления, в дискуссиях представителей различных философских традиций и, шире, различных дисциплин современного научного знания, в отработке способов сетевого взаимодействия в научной среде. Проблематика философской рефлексии является принципиально значимым понятийным ресурсом в дискуссиях о социально-эпистемологическом статусе философского знания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Левин Г.Д. Опыт философского покаяния // Вопросы философии. – 2004. – № 6.
2. Касавин, И.Т. О природе философской рефлексии // Философский журнал. – 2012. – №2.
3. Двоеглазова М.Ю. Структура личностной рефлексии студентов: автореферат дисс... канд. психол. наук: 19.00.01 / ГУ ВШЭ. – М., 2008.
4. Мамардашвили М.К. Философские чтения. – СПб.: Азбука-классика, 2002.
5. Бикбов, А. Философское достоинство как предмет исследования // Логос. – 2004. – №3–4. – С. 30–60.
6. Содейка Т. О рефлексии и опыте в философии. Несколько цитат классиков с неклассическими вставками / пер. с литовского // Мысль. – 2010. – Вып. 9. – С. 35–56.
7. Хайдеггер, М. Что зовется мышлением / пер. А. Сагетдинова. – М.: Академический проект, 2006.
8. Коллинз Р. Социология философий. Глобальная теория интеллектуального измерения. – Новосибирск: Сибирский хронограф, 2002.
9. Кувакин В.А. Может ли философия понять саму себя? // Российское гуманистическое общество [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.humanism.ru/phylosophy.htm>. – Дата доступа: 01.06.2014.

